DR JANKO OBERŠKI
RED. SVEUČ. PROF.

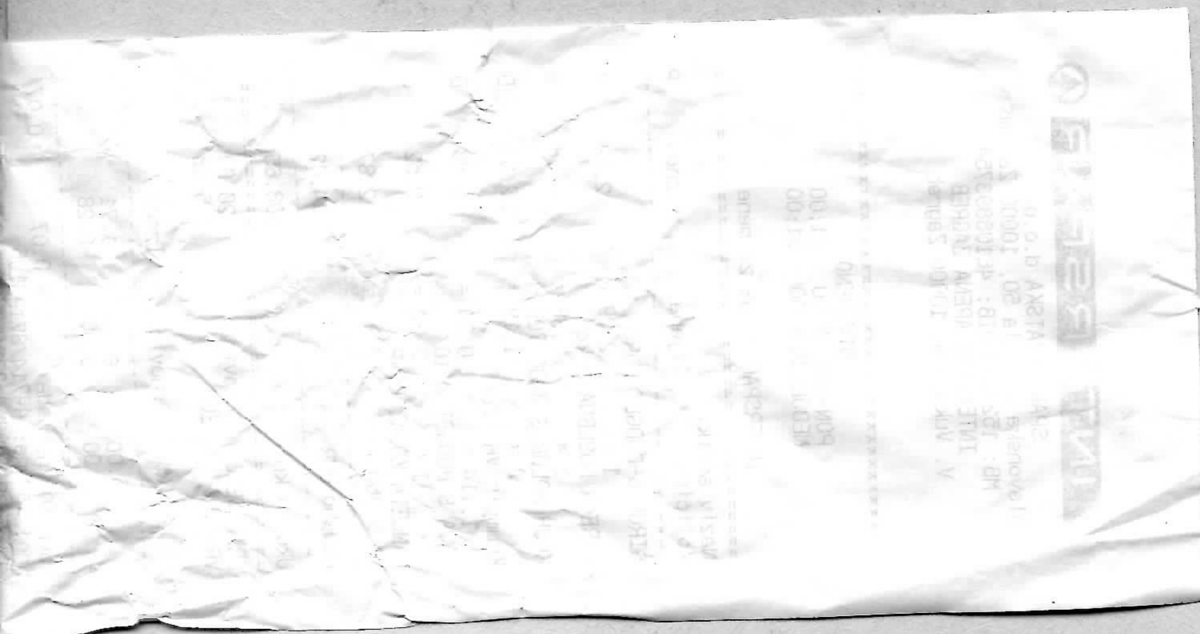
KOMENTAR KNJIGE PROVERBIA

ZAGREB 1962.

I m p r i m a t u r :

Nadb. Duh. Stol. Br. 1181
Zagreb, 17.IV.1962.

Generalni vikar:
u z. Dr. Dragutin Hren

Izdavač: Nadbiskupsko bogoslovsko sjemenište
Zagreb, Kaptol 29.
Umnoženo vlastitim ciklostilom
Odgovara: Dr. Janko Oberški- Zagreb, Kaptol 7.

Z a g r e b 1962

Uvodno poglavlje

I. NASLOV, SADRŽAJ I PODJELA KNJIGE PROVERBIA

1. Naslov ili ime knjige. Ova se knjiga kod Hebreja naziva "MIŠLE-ŠELOMOH" = Salomonove prispodobe, u grčkom prijevodu Paroimiai Salomonos, u Vulg. prijevodu: Liber Proverbiorum. Sc.Oci nazivaju je takodjer "Sapientia", "Sapientia Salomonis", grčki Sofia = mudrost, ili panaretos sofia = svesadržajna mudrost. Ali nijedan ovaj pojam ne izražava točno značenje hebrejskog izraza "MIŠLE", jer taj izraz može značiti: pučku mudrost, poslovice, zbirku mudrih izreka, mudre misli, oštroumne pouke, gnome, sentencije i slično. Kod istočnjačkih naroda obuhvata taj pojam zbirku pučke mudrosti ili filozofije, prema kojoj treba upravljati praktički život. Ta se mudrost izlaže u duhovitim rečenicama, paralelizmima, suprotnostima, simboličkim poredbama. Takova se zbirka smatrala kod Hebreja pučkom mudrošću, te se nazivala jednostavno "mudrost" (sapientia), a prema našem zapadnjačkom literarnom poimanju gnomska poezija. Skup ovakove mudrosti sadržava i ova knjiga, koja nosi u latinskom naslov "Proverbia", a u našem jeziku možda bi joj najbolje odgovarao naziv "Poslovice". Hebreji su pod imenom "knjiga Mudrosti" obuhvatali još: Pjesmu nad pjesmama, Propovjednik, Knjigu Mudrosti i Knjigu Crkvenicu.

2. Sadržaj Proverbia. Taj je označen u prvih 6 verzova, a potom se razradjuje u devet dijelova:

1) Opći poziv na nasljedovanje mudrosti (gl. 1-9);
2) Prva serija Salomonovih mudrih pouka (10,1-22,16);
3) Prva zbirka mudrih izreka (22,17-24,22);
4) Druga zbirka mudrih izreka (24, 23-34);
5) Druga serija Salomonovih mudrih pouka (gl. 25-29);
6) Izreke Agura (30,1-14);
7) Brojčane sentencije (30,15-33);
8) Izreke Lamuela (31,1-9);
9) Hvalospjev kreposnoj ženi (31,10-31).

U grčkom prijevodu LXX ovaj je poredak nešto drukčiji: 1,2, 3,6,4,7,8,5,9. Osim toga ima i nekih razlika u tekstu, što potvrdjuje, da su postojale dvije različite recenzije ove knjige. Kritičnijim tekstom smatra se onaj,koji je bliži hebrejskom tekstu

II. POSTANAK KNJIGE PROVERBIA

Premda ova knjiga počinje riječima: MIŠLE ŠELOMO=Proverbia Salomonis. ipak iz samoga teksta razabiremo, da nije Salomon jedini auktor ove knjige, nego je redaktor knjige sabrao oveći dio Salomonovih mudrih izreka, pa je prema načelu: "a potiori fit denominatio", slično kao kod Psalama, (medju kojima ima relativno najveći dio Davidovih Psalama, zbirka Psalama dobila naziv "Davidov Psaltir"), tako je i knjiga Proverbia dobila naziv "Mišle Šelomo" = Salomonove mudre izreke. Ali njima su dodane još mudre izreke i drugih pisaca ili sabirača. U gl. 25,1. čitamo, da su u vrijeme judejskoga kralja Ezekija neki ljudi sabrali Salomonove poslovice i dodali ih već od prije sabranima (10,1-22,16). Osim toga spominju se kao auktori Agur, sin Jakeha, i Lamuel, kralj Masse (30,1-31,1). Neki drže, da su ta imena pseudonimi nepoznatih pisaca. Tako rabinska tradicija. Medjutim, budući, da se u tekstu označuje mjesto njihova podrijetla Massa, a to mjesto nalazi se u Arabiji jugoistočno od Palestine, vjerojatno je, da se pod tim imenima razumijevaju pisci bilo izraelskog, bilo stranog podrijetla, ali koji su sačuvali vjeru u pravoga Boga. Neki opet drže, da se i pod imenom Lamuel krije ime Salomona, kako ga je nazivala od milja njegova mati Betsabeja, ali za to nema nikakovih pozitivnih dokaza. Po stilu i aramaizmima, koji se u tom dijelu Proverbia nalaze, drži se, da su oni živjeli u vrijeme poslije kralja Ezekije.

Razumljivo je, da je kralj Salomon auktor pretežnog dijela knjige Proverbia, jer u III. Kralj. (4,29-32) zabilježeno je o njemu, da je Bog dao Salomonu veoma veliku mudrost, kojom je nadmašio mudrost svih Istočnjaka i Egipćana... i da je on izrekao 3000 prispodoba i ispjevao 1005 pjesama. Od svega toga pisac Proverbia upotrijebio je od Salomona 510, a ostale su od drugih pisaca.

S obzirom na samu literarnu formu ove vrsti literature valja spomenuti, da je i kod Egipćana postojala slična zbirka mudrih rečenica od Ahmen-em-opa (oko 10. st. pr. Kr.), koju je pronašao egiptolog A. E.W.Budge i objelodanio u Londonu 1923. godine s faksimilima papirosa, na kojima je napisana (The teaching of Amen-em-Apet, London 1924). Ta je veoma slična Prov.22,17-27,22).

III. Kanonski ugled Proverbia. O kanonskom ugledu ove knjige nije bilo ozbiljnih sumnja. Rabinska sinoda od g. 90. po Kr.u Lyddi uvrštava je u židovski kanon svetih knjiga. U katoličkoj Crkvi smatra se ova knjiga kao biser medju nadahnutim knjigama. Istina da njezin sadržaj još ne dostiže uzvišenost moralne nauke Novoga Zavjeta, ali joj se veoma približava. U Novozavjetnim knjigama susrećemo navode iz knjige Proverbia (Iv. 7,38; Rim. 12,20; Jak. 4,6; Luk. 14,10; ispor. Prov. 25,7; I. Petr. 4,8 i Jak. 5,20, ispor. Prov. 10,12; Hebr. 12,5; ispor. Prov. 3,11; II. Petr. 2,22; ispor. Prov. 26,11). Ovu knjigu često citiraju sv. Oci i crkveni pisci: sv. Klement Rimski, sv. Ignacije, sv. Justin, sv. Irenej, Tertulijan, sv. Atanasije, sv. Bazilije, sv. Ciril Aleksandrijski, sv. Hilarije, sv. Ciprijan, sv. Efrem. Kad je Teodor Mopsuestijski zanijekao njezin kanonicitet, bio je osudjen na II. carigradskom koncilu (553). Osim toga ova knjiga mnogo se upotrebljava u liturgijskim čitanjima kako istočne, tako i zapadne Crkve, osobito u akomodiranom smislu u odnosu na svetkovine Bl. Dj. Marije.

IV. KOMENTARI knjige Proverbia. Iz patrističkog doba sačuvali su se fragmentarni komentari Origena, sv. Hipolita, Didima Aleksandrijskog, sv. Basilija i potpuni komentar Prokopija iz Gaze. Od zapadnih otaca: sv. Augustin: Sermones 35-37 de muliere forti; S. Salonius Viennensis: Expositio mystica in Parabolas Salomonis. Neka tumačenja sv. Grgura Vel. sabrao je S. Paterius (De Testimoniis in Proverbia); Beda Venerabilis: Libellus de muliere forti, i fragmenta in Prov. Raban Maurus: Super Parabolas Salomonis allegorica expositio. - U srednjem vijeku: Bruno d'Asti, Honorius Augustodunensis, sv. Alberto Veliki, Robert Holcot O.P., kardinal Hugo Nikola Lyranus i Dionizije Carthusianus. - U novom vijeku od 16-18. st.: Ioannes Arboreus (Paris 1533), Rud. Bainius (Paris 1555), Cornelius Jansenius Gandensis (Lovanii 1569), Hieronymus Osorius (Antverpiae 1569); Ferd. Quir. de Salazar S. J. (Paris 1621), Antonius Agellius (Verona 1649), P. Gorse S.J.(Paris 1654), Bossuet (Paris 1693), Vict. Zinck O.M. /Aug. Vindelicorum 1780). - U najnovije vrijeme: H. Lesêtre (Paris 1872), A. Rohling (Mainz 1879), Knabenbauer S.J. (Paris 1910), G. Mezzacasa (Torino 1921), H. Wiesmann S.J. (Bonn 1923), A. Hu-

dal (Roma 1914), A. Gallerani (Modena 1924), A. Vaccari (Roma 1925), E. Tobac (Bruxelles 1926), A. Robert: Les attaches littéraires bibliques des Proverbes (Rev. Biblique 1934, p. 42-68, 172-204, 374-384; 1935. p. 344-365, 502-525). M. Sales e G. Girotti O.P., La Sacra Bibbia Commentata, il Vecchio Testamento, Vol. VI.: I Sapienziali (Torino 1938), Friedrich Nötscher, Echter Bibel, IV Bd. Vinzenz Hamp p. 420-533). - Akatolički: Fr. Delitzsch Leipzig, 1873; Bertheau-Nowack, Lepzig 1883; W. Frankenberg, Göttingen 1898; H. Strack, München 1899; G. Kulm, Beiträge zur Erklärung des Salomonischen Spruchbuches, Stuttgart 1931; W.O.E. Oesterley, The book of Proverbs, London 1929; B. Gemser, Tübingen 1937.

V. IZVORNI TEKST I PRIJEVODI KNJIGE PROVERBIA

a) Izvorni tekst Proverbia jest hebrejski, za koji se drži, da je dosta vjerno sačuvan, jer ako se usporedi s najstarijim prijevodima, on se uglavnom slaže s njima. Grčki prijevod u LXX razlikuje se od hebrejskog teksta drukčijom podjelom poglavlja i versova. Tako poslije 24,22 slijedi prvi dio riječi Agura 30,1-14; zatim slijede druge sentencije Agura 30,15-33 i sentencija Lamuela 31,1-9; zatim slijedi druga zbirka Salomonova gl. 25-29, a zaključuje se kao u hebrejskom s enkomijem kreposne žene 31,10-31

Inače grčki prijevod pored nekih ispuštanja (1,16; 4,7; 8,29; 11,3-4) ima mnogo dodataka, n.pr. uslijed dvostrukog prijevoda 15,5-6, zatim ima pasusa iz drugih sapiencialnih knjiga, ili ima transpozicija i razlika uslijed drukčijeg čitanja pojedinih hebrejskih slova i slično.

b) Sirski prijevod Pešito može se reći da je otmjena parafraza hebrejskog teksta, gdjekada proširena prijevodom grčkog teksta LXX.

c) Koptski prijevod obiluje još više dodacima iz grčkog prijevoda.

d) Vulgata sv. Jeronima oslanja se na stariji hebrejski tekst, nego li je današnji masoretski tekst, ali nema mnogo razlika od masoretskog teksta. No tijekom vremena ušle su u Vulgatin tekst sv. Jeronima i neke promjene prema starom latinskom prijevodu, koji je načinjen na temelju grčkog prijevoda LXX. To se ima pripisati raznim prepisivačima, koji su htjeli provesti

ispravke na temelju rukopisa starog latinskog prijevoda, ali to nije bilo dosta kritično. Inače je Vulgata uglavnom dosta dobar prijevod. O važnijim varijantama bit će govora u samom komentaru.

KOMENTAR KNJIGE PROVERBIA

Gl. I. A/ Prijevod.

1,1. Mudre izreke Salomona, sina Davidova, Izraelskoga kralja.
2.Da se spozna mudrost i nastava (stega), da se shvate razumne riječi.
3.Da se primi umna nastava, pravda i pravica i sve što je pravo.
4.Da se dade razbor neiskusnima, mladiću znanje i vještina.
5.Kad čuje mudar, da postane mudriji, i pametan da postane razboritiji.
6.Da razumije mudre i umne izreke, riječi mudrih ljudi i njihove poslovice.
7.Gospodnji je strah početak mudrosti, ali ludi preziru mudrost i nauku.
8.Slušaj, moj sine, pouku svoga oca, i ne odbacuj nauke svoje majke!
9.Jer su ti kao ljupki vijenac oko glave, i kao ogrlica oko tvoga vrata.
10.Moj sine, ako bi te mamili griješnici, ne pristaj!
11.Ako bi rekli: de, hodi s nama, da vrebamo krv, da čekamo u zasjedi nevinome, ni zašto.
12.Da ih progutamo žive kao šeol (podzemlje), i čitave kao one koji silaze u grob.
13.Naplijenit ćemo svakojakog dragocjenog blaga, napunit ćemo kuće svoje plijenom.
14.Bacat ćeš s nama svoj ždrijeb, imat ćemo svi zajedno jednu kesu.
15.Moj sine, ne idi s njima na put, zaustavi svoju nogu od njihove staze;
16.Jer trče na zlo svojim nogama i hite da prolijevaju krv;
17.Jer se uzalud razapinje mreža na oči svakoj krilatoj ptici.
18.I oni vrebaju na svoju krv, zasjedaju svom životu.
19.Takovi su putevi svih lakomih na dobitak, koji oduzimaju život svojim gospodarima.
20.Mudrost viče na ulici, pušta svoj glas po trgovima;
21.Viče na bučnim uličnim uglovima, na otvorenim gradskim vratima drži svoje govore:
22.Dokle ćete, o lude, ljubiti ludost, i dokle će podsmjevačima biti drag podsmijeh, i dokle će bezumnici mrziti na znanje?
23.Obratite se na moje karanje, eto, svoj vam duh izlijevam, hoću da vas poučim svojim riječima.
24.Jer vas zovem, a vi ne marite, pružam svoju ruku, ali nitko ne pazi.
25.Nego odbacujete svaki moj savjet, ne marite za moje karanje.
26.Zato ću se i ja smijati vašoj propasti, rugat ću se, kad navali na vas nesreća;

27. Kad navali na vas nesreća kao grmljavina, i dodje na vas propast kao vihor, kad navali na vas stiska s nevoljom;
28. Tada će me zvati, ali se ne ću odazvati, tražit će me u zoru, ali me ne će naći.
29. Jer su mrzili na znanje, a nijesu izabrali Gospodnjega straha;
30. Niti su pristajali na moj savjet, nego su prezirali sve moje karanje.
31. Zato će jesti plod od svoga puta (života), i sitit će se od svojih savjeta.
32. Jer odmetanje neiskusnih ubija, i bezbrižnost ludih upropašćuje.
33. A tko sluša mene, bezbrižno će stanovati i mirno će živjeti ne bojeći se zla.

B/ Tumačenja

Gl. 1,1-7. sačinjava kratak prolog ili opći uvod, u kom se pisac predstavlja čitaocima i naviješta sadržaj i svrhu knjige.

1,1. "Mudre izreke" - hebr. mišle, znače skup poslovica ili pouka za život. Ujedno se prema običaju starih Orijentalaca označuje auktor djela, a to je u glavnom Salomon, sin Davidov, komu se naročito pripisuju dijelovi gl. 10-22 i gl.25-29, koji bez sumnje pripadaju Salomonu, dok su ostali dijelovi od drugih sabirača. Taj Salomon je sin kralja Davida.

2-6. U ovim se retcima označuje raznim sinonimima svrha i mnogostruka korist proučavanja ove knjige. Cilj za kojim teži sadržaj ove knjige, jest pouka u mudrosti, a pod tom se razumijeva ispravno shvaćanje stvari, koje treba činiti, a to je svrsishodno upotrebljavanje pomagala za postizavanje cilja. Nadalje se uči stega ili disciplina, hebr. musar, a pod tim se razumijeva opominjanje, kažnjavanje i ispravljanje pogrješaka. Pouka u mudrosti treba da djeluje na razum ili spoznaju, a stega na volju. Stjecanje mudrosti usavršuje znanje, koje već postoji. Ta se misao razvija u daljim paralelizmima. Potrebno je shvaćanje mudrosti, da se razborito upotrebljavaju sredstva za unapredjivanje u kreposti, naročito pravednosti, pravde i pravice; sve to ima da služi unapredjenju moralnog života, a to mora da bude u prvom redu kod vladara i upravnika zemlje. "Da se dade razbor neiskusnima" znači, da je osobito potrebna mudrost onima, koji bilo zbog svoje mladenačke dobi, bilo zbog neukosti u životnome iskustvu, trebaju uputa, da se očuvaju od upliva loše okoline, koja bi ih mogla zavesti na zlo. Vulgatin prijevod "parvulis" ne izražava isto, što hebrejski "petiim", što znači neiskusni. "Astutia" u Vg takodjer nije točan prijevod hebr. "ormah", što znači neiskusnost, naivnost, uslijed koje mogu biti neuki i siromasi zavedeni na zlo. Tu je potrebna životna domišljatost u snalaženju i uvažavanju raznih životnih okolnosti. "Mladiću znanje i vještina" - to je paralelizam k prvoj polovici retka "neiskusnima"; njima je potrebno znanje i razumijevanje, u opreci prema mladenačkoj nepromišljenosti i lakoumnosti. "Kad sluša mudar, postaje mudriji..." - Čovjek nije nikad tako mudar, a da ne bi još štošta mogao naučiti. Treba dakle da stalno nastoji

usavršiti svoje znanje. Razboritost je osobito potrebna onima, koji stoje na čelu uprave, slično kao upravljači brodova. Sv. Bazilije tumačeći ovo mjesto kaže: nama je potrebna vještina upravljanja, kao u brodara, jer se stalno nalazimo kao na trostruko uzburkanom moru života: u burama ovoga svijeta, u burama požuda našeg srca, u burama našeg života.- "Da razumije poslovice i njihovo značenje..." Orijentalci vole slikovit govor, a to radi toga, da onaj koji ga sluša, bude prisiljen da se zadubljuje u njegov smisao; mudre riječi često imadu duhovit smisao, koji se tek nakon razmišljanja može shvatiti, ili se često izriču u obliku zagonetaka, da budu zanimljivije i privlačivije. Tako se n.pr. Samson služi zagonetkom: "Iz onoga što proždire, izadje jelo, i iz jakoga izadje slatko" (Sud. 14,14). Kad je, naime, ubio lava, nakon izvjesnog vremena prolazio je opet kraj toga mjesta i opazio, kako se u lavljoj čeljusti nastanio roj pčela koje su nanosile meda, pa je Samson uzeo meda i nahranio se njime i još je donio svojim roditeljima. U III. Kralj.(10,1) spominje se, kako je kraljica iz Sabe došla iskušavati kralja Salomona zagonetkama, a on je na njezino udivljenje sve znao riješiti.

7. "Strah Božji početak je mudrosti". Ovaj vers izražava temeljnu ideju čitave ove knjige. U njem je sadržana dominantna ideja cjelokupne tematike, što se u ovoj knjizi obradjuje. Pod strahom Božjim obuhvaćen je sav religiozno-moralni život, tj. štovanje Boga, strahopočitanje prema Bogu, zdušno vršenje Božjih zapovijedi. Čovjek je dakle onda u pravom smislu mudar, kada se u svem svojem djelovanju podvrgava volji Božjoj i nastoji je točno izvršivati. Ova se misao ponavlja u samoj ovoj knjizi (9,10), a i na drugim mjestima Sv. Pisma St. Z. (Ps. 111,10; Crkv.1,14; Job 28,28). Ta misao dolazi do izražaja i u Novom Zavjetu (Lk 18,2.4; 23,40; Djap 9,31; II Kor. 5,11;, 7,1; Efež. 5,21), te se pomalo preobražava u smisao pobožnosti i konačno u religiju ljubavi, u opreci prema starozavjetnoj religiji straha. Naš prijevod "početak" ne izražava točno ono, što se kaže u hebr. "rešith" što može značiti: temelj, vrhunac, punina. Egzegeta Umbreit naziva ovaj vers "zlatnim versom" u kom je sakrivena istočnjačka mudrost i filozofija, i razlikuje se od zapadnjačke filozofije. Hebrejski mudrac dobiva mudrost pomoću vjere, dok zapadnjački mudraci nastoje da dodju do vjere pomoću mudrosti. Drugim riječima: prema istočnjačkom shvaćanju samo religiozan čovjek može postati doista mudar. - Druga polovica ovoga versa ističe protivnu misao, kao antitetički paralelizam: "Ali ludi preziru mudrost i nauku". Pod nazivom ludi razumijevaju se: bezbožnici, opaki,tvrdoglavi, koji neće da slušaju ikakav savjet. Ova se misao ponavlja u raznim varijacijama kroz čitavu knjigu ističući razliku izmedju bezumnika i mudrih, što se smatra istoznačnim s oprekom opakih i dobrih. U grčkom prijevodu LXX ovaj je vers nešto proširen, te glasi u hrv. prijevodu: "Početak mudrosti je strah Božji; zdrav razum imadu svi, koji ga izvršuju; poštovanje prema Bogu početak je znanja; bezumnici preziru mudrost i stegu." Ove su riječi uzete iz Psalma 110,10.- Ovim versom svršava uvodno poglavlje Proverbia, a dalje prelazi nadahnuti pisac na razne pouke, što su sadržane u I. dijelu knjige (1,8-9,18).

1,8-9. Poslušnost prema roditeljima. Ozbiljnim i ljubaznim očinskim tonom progovara nadahnuti pisac mladom čitaocu kao svome sinu. Odnos učitelja prema učeniku treba da je očinski, ali i veoma ozbiljan. Zato mu govori: "Čuj, moj sine, opomene svoga oca!" Te su opomene obično ozbiljne i stroge, kako dolikuje očevu auktoritetu. Na to se nadovezuje paralelizam: "I nemoj odbacivati pouke svoje matere!" Materinske su pouke obično mnogo blaže od strogih očevih, kako i odgovara materinoj nježnosti. Naglašuje se dakle velika važnost kućnog roditeljskog odgoja djece. Otac i mati su prvi odgojitelji djece, koji moraju djeci prednjačiti naročito svojim dobrim primjerom kreposna vjerskoga života. Upozoravanje na poslušnost djece prema ocu i materi podsjeća na održavanje četvrte Božje zapovijedi, kojom je sa strane Božje ukrijepljen naravni zakon poštivanja roditelja. Takodjer u babilonskim i egipatskim tekstovima mudrosti susrećemo u literarnoj formi poredbu učitelja i učenika s ocem i sinom. Na sinovlju dužnost poštivanja roditelja nadahnuti pisac Proverbia skreće pažnju i u 23,13 i sl. kao i sv. Pavao apostol (Ef. 6,1; 6,4; Tit. 2,6). Slične pouke susrećemo djelu poslovica Menander-a koje su ovisne o Proverbia, a potječu iz 1.st. pr.Kr. - "Jer su ti ljupki kao vijenac oko glave i kao ogrlica oko tvoga vrata." S poslušnošću prema roditeljima djeca stječu posebnu moralnu dobrotu i ljepotu, koja se odražava na njihovu licu poput vijenca ili krune na glavi i nakita oko vrata. Takovi naime uresi obraćaju na sebe posebnu pažnju, da ih ljudi promatraju, dive im se i cijene ih. Pisac Proverbia upotrebljava ove prispodobe, jer je na Orijentu bio običaj da sebi urešuju glave i vrat nakitima ne samo žene, nego i muškarci.

1,10-19. Izbjegavanje lošeg društva. V. 10. Nadahnuti pisac upozorava na najveću opasnost za mladoga čovjeka od lošeg i pokvarenog društva, koje nastoji zamamljivim riječima predobiti za sebe neiskusna mladića. "Ako te mame grješnici", u Vg. "si te adlactaverint" = "ako ti se prisisavaju" u grčkom prijevodu: "Sine, o da te ne zavedu u bludnju bezbožnici!" - Velika je napast za mladog i neiskusnog čovjeka društvo pokvarenih i bezbožnih vršnjaka, koji se ne žacaju ni najpodlijih sredstava, da predobe neiskusna mladića za sebe. Jedini spas od takove pogibli jest odlučno protivljenje i izbjegavanje takova pokvarenog društva.

11. "Ako bi rekli" - ove riječi sačinjavaju uvodnu protazu pogodbene rečenice, koja se nastavlja sve do 14. retka uključivo. Nadahnuti pisac upozorava na opake podvige pokvarenih i bezbožnih drugova, koji neiskusnog mladića nagovaraju, da im se pridruži. "Da vrebamo na krv, da čekamo u zasjedi nevinome ni zašto". Iz ovih riječi razabire duboka moralna pokvarenost organiziranih razbojničkih družba, koje su navikle na prolijevanje nevine krvi, samo da se domognu pljačkom tudje imovine, makar ne postoje nikakovi razlozi krivnje kod onoga, koga oni uzimlju na nišan kao svoju žrtvu. Takovih razbojničkih družba bilo je na bližem Orijentu od davnine, pa ih ima čak i danas. O tom nam svjedoči i Isusova prispodoba o razbojnicima, koji su izranili i opljačkali nevina čovjeka putnika, komu se kasnije smilovao milosrdni Samarjanin (Luk 10,30). Na slične pojave upozoravaju i mnoga mjesta

Sv. Pisma (Job 1,15-17; I. Kralj. 25,10; 22,2; II.Kralj. 4,2; Sud. 9,25; 11,3; Os. 6,9). Ovakvi napadi dešavaju se, a da dotična žrtva razbojnicima nije dala nikakova povoda, niti je na njoj ikakve krivnje prema razbojnicima. Ni ta okolnost ne sprečava razbojnike od njihovih opakih zločinačkih djela.

12. U paralelizmu: "Da ih progutamo žive kao šeol, i čitave kao one, koji silaze u grob" - ističe se bezdušnost takovih razbojničkih družina, kojih ni najmanje ne boli glava za to,hoće li koga ukloniti s ovoga svijeta, da mu nestane svake uspomene, samo da se dočepaju njegova imetka. U hebr. tekstu istaknuta je misao: nastojmo, da brzo nestane čestitih ljudi sa svijeta, da se dočepamo njihovih dobara.

13.-14. Kao rezultat počinjanja nepravde ističe se stjecanje dragocjenog dobitka otimanjem i grabežom. Slično sv. Pavao apostol kaže, da je korijen svih zala neuredna ljubav prema zlatu (I Tim 6,10). I starozavjetni proroci tuže se na opačine lakomosti i pohlepe za dobitkom (Is 5,8; 57,17; Jer 6,13; Ezek 22,23; Habak. 2,9). Taj je prijekor gotovo uvijek savremen. Bezbožnici i nasilnici obećavaju svojim suradnicima udio u zajedničkom posjedovanju krivično stečenog blaga i bogatstva, - zajednička kesa. Slične parole i u modernim društvenim strujama!

15.-19. Pisac Proverbia, upozorivši na pogibao zavodjenja od strane opakih ljudi opominje svoga učenika, da se drži daleko od njih: "ne idi njihovim putem, zadržavaj svoju nogu od njihove staze!" Kao razlog, da ih učenik ne slijedi, naglašuje pisac: "jer trče svojim nogama na zlo i hite da prolijevaju krv." Slične misli susrećemo kod Isaije (59,7) i sv. Pavla Apostola (Rim 3,15). U r. 17. pisac upotrebljava prispodobu, da se "uzalud razapinje mreža na oči svakoj krilatoj ptici", što znači, ako ptica vidi da bi se uhvatila u mreži, ona bježi od nje i ne da se uhvatiti u mrežu. Dok naprotiv zločinci (r. 18) "oni vrebaju na svoju krv i zasjedaju svom životu" - a iz toga treba da neiskusan mladić uzme kao pouku: kao što ptica kad vidi mrežu, izbjegava da ne bude uhvaćena u nju, tako i mladić, koji ljubi mudrost, treba da izbjegava zavodljive riječi opakih i pokvarenih, jer se oni prije ili kasnije sami upropašćuju zavaravajući sami sebe. Drugi tumače ovo mjesto u ovom smislu: kao što ptice, iako vide pred sobom mrežu, gonjene jačom težnjom nagona za plijenom upadaju u mrežu, tako i zločinci gonjeni strašću za pljačkanjem, konačno stavljaju svoj vlastiti život na kocku, jer će ih njihova zloća upropastiti. Grčki prijevod je na ovom mjestu slobodniji: "Jer, oni, koji sudjeluju u umorstvima, spremaju sebi zlo, jer je svršetak bezumnih ljudi zao." U duhu naime starozavjetnih sankcija o naplati dobra i zla, Bog već na ovom svijetu zlo teško kažnjava (Ps 7,13-17; 9,4-13), i zločinci konačno doživljavaju potpunu svoju propast. U r. 19. nadahnuti pisac izvodi na temelju gornjih redaka pouku, kakav je svršetak opakih.

19. "Takovi su putevi svih lakomih na dobitak, koji oduzimaju život svojim gospodarima." To znači: kaošto se ptica u lakomosti za plijenom sama hvata u mrežu, tako i zločinci, koji su drugima ugrožavali život zbog pohlepe za njihovim imetkom, napokon sami tragično svršavaju.

Poziv mudrosti na pokoru (1,20-33). U ovom odlomku nastupa personifikacija mudrosti pozivajući ljude, nakon što ih je upozorila na opasnosti od zavodjenja opakih, da priklone svoje uši mudrim poukama i rado ih primaju. Značajno je, da ovaj odlomak počinje u hebrejskom riječju "HOKMOT", koja je u pluralnom obliku riječi "Hokmah", te podaje značenju "MUDROSTI" naročito eminentni značaj, tako da egzegeti naslućuju pod tim izrazom Božansku Mudrost Božje Riječi, tj. LOGOS-a ili druge Božanske osobe, koja se u svoje vrijeme objavila čovječanstvu kao inkarnirana Riječ Božja ili Sin Božji, koji je uzeo na sebe čovječju narav, da se uzmogne ljudima vidljivo objaviti.

20-21. Nadahnuti pisac ocrtava Mudrost zornim predočbama, kako nastupa u javnosti. "Ona viče na ulici, pušta svoj glas po trgovima, viče na bučnim uglovima, na otvorenim gradskim vratima drži svoje govore". - Grčki prijevod LXX je ovdje slobodnije parafraziran: "Viče s visine zida, sjeda na vrata odličnika i na gradska vrata, bez straha govori". Svi ovi izrazi ističu, kako Božja Mudrost, želi, da se svima očituje i da je svi upoznaju. Ona se očituje po naravnim zakonima, upisanima u ljudsku savjest, a osim toga i pozitivnom svrhunaravnom Božjom objavom, bilo pisanom u Sv. Pismu, bilo usmenom u usmenoj predaji. Osim toga u stvarnim dogadjajima, primjerima i činjenicama, iz kojih se vidi, kako Bog nagradjuje dobro, a kažnjava zlo. Nju naviještaju Božji poslanici, u St. Zavjetu proroci, u Novom Zavjetu biskupi i svećenici ujedinjeni pod vrhovnom glavom Crkve. U staro vrijeme bio je običaj javnih govornika, osobito mudraca, da okupljaju slušateljstvo na istaknutim i prometnim mjestima grada, na kakvoj uzvisini, na gradskom zidu, na gradskim vratima, gdje se običavao skupljati svijet. Kod Grka u Ateni bio je to trg Agora, kod Rimljana Forum. Božja se mudrost ne sakriva u tajnosti, kao što je to bilo kod poganskih misterija. Ona je svima pristupačna (Iv. 1,9; 7,28.37; Mat 10,27).

22-23. Mudrac oslovljuje tri vrste slušalaca: ludjake ili naivčine, podsmjehivače i bezumnike. Vulgata naziva prvu skupinu "parvuli", grčki prijevod akakoi = bezazleni, naivčine, neiskusni; u hebrejskom se upotrebljava izraz "petajim" (ispor. r. 4;9,4.16; 14,15; 21,11; i dr.) za oznaku neiskusnih, kao što su djeca, ili koji lako nasjedaju zavodjenju, neoprezni, suviše naivni, i napokon ih izjednačuje s ludacima, kojima nije stalo do mudrosti, da postanu bolji. - U drugoj skupini "podsmjehivača" razumijevaju se oni, koji se svemu obijesno izruguju; u treću kategoriju spadaju oni okorjeli u zlu, koji namjerice izbjegavaju mudrost i mrze je. Na sve ove upravlja Mudrac pitanje: "Dokle ćete se tako vladati, da se opirete mudrosti?" Mudrac ih sve poziva, da se obrate (r. 23): "Obratite se na moje karanje; eto, svoj vam duh izlijevam, hoću da vas poučim svojim riječima". Mudrost traži od svih, da se obrate na pravi put od svoje ludosti, neozbiljnosti i zlobe. Tada će se na njih izliti darovi Duha Božjega i Božjih riječi. Slično nalazimo u proroštvu Joela (2,28; Iv. 14,26; 15,26).

Prijetnje okorjelima (1,24-32). Poslije retka 23. kao da nadahnuti pisac predpostavlja, da je prošao neki razmak vremena u očekivanju, da li će oni, kojima je upravljen poziv, da prigrle mudrost, odazvati se. Ali budući da je to očekivanje bilo uzaludno, uslijedile su kazne za tvrdovratost u opačinama.

24-26. U snažnim paralelizmima naglašuje se, što je sve Božja Mudrost poduzimala za obraćenje tvrdokornih griješnika, ali bez uspjeha. Oni su i dalje ostali kao nerazumna djeca, ludjaci, neozbiljni i lakoumni, ili dapače zlobno tvrdovrati i okorjeli u grijehu. "Jer vas zovem, a vi ne marite" - Vg: "a vi ste odbijali" - Grčki "a vi niste poslušali" - time se podsjeća na opomene Božjih službenika, naročito proroka (Is. 65,12; Jer. 7,13): "Pružam ruku svoju, ali nitko ne pazi", što znači, da je Bog djelotvorno iskazivao svoju pomoć da ih izbavlja od pogibli i neznanja, ali su prezirali tu ruku pomoćnicu, ili su se pokazivali nezahvalnima; "Nego odbacujete svaki moj savjet, ne marite za moje karanje" - svi ovi načini Božjeg izlaženja ususret ostali su bez uspjeha. Sv. Pavao apostol primjenjuje ove riječi na nepokornost i tvrdovratost Izraelskog naroda, prema kojem je Bog na nebrojene načine pokazivao svoju dobrohotnost, strpljivost i milosrdje, ali uza sve to taj je narod ostao tvrdovrat u nepokori i u opačinama (Rim 10,20-21). Pod zovom razumijeva se upozoravanje na vjerske dužnosti; pod pružanjem ruke pomoć Božje milosti; pod prezirom Božjih savjeta i neuvidjavnosti da su Božja pokaranja sredstva, da ih potaknu na obraćenje i pokoru; ali kad je sve to ostalo bez uspjeha, neka se ne čude, da će na njih doći strašno Božje pokaranje, i to u teškim kaznama. Za uzvrat ismjehivanju sa strane grješnika Bog će uzvratiti svojim ismjehivanjem, kad će se ispuniti ono, čim im je prijetio. To je antropomorfizam, kojim se nadahnuti pisac služi za predočivanje Božje pravednosti (ispor. Ps 2,4; 36,13; 58,9). Bog se ne da izrugivati.

27. "Kada navali na vas nesreća kao grmljavina, i dodje na vas propast kao vihor, kad navali na vas stiska s nevoljom" - ovim slikama ocrtavaju se zornim paralelizmima razne nevolje kao Božja kazna, koja će zadesiti tvrdovrate grješnike; te će ih kazne zadesiti neočekivano, kao što je to u N. Zavjetu bilo naviješteno Jerusalemu, i kao što je prorečeno za sudnji dan (Sof.1,15; I. Sol. 5,3; Mt 24,21; Is. 8,22; 17,12; Jer. 4,12; Am. 1,14).

28-32. Stizanje zaslužene kazni, kada će biti prekasno kajanje. Kada se na tvrdovrate grješnike, koji su trajno odbijali mudrost Božju, obore razne nevolje, pa počnu dozivati mudrost, koju su prije prezirali, ona se neće odazivati, tražit će je, ali neće više naći. Bezbožnici pritisnuti tjeskobom, iako bi se htjeli obratiti, ne bi to bilo zbog iskrenog kajanja, što su odbijali i prezirali mudrost, nego zbog toga, da se oslobode kazni, koja ih je zadesila. Tu dakle nedostaje ono pravo pokajanje zbog pomanjkanja prave ljubavi prema pravdi, koju su nekad mrzili, i nisu poznavali straha Božjega. Tako n.pr. nije bilo iskrenog pokajanja kod bezbožnoga Antioha Epifana, koji je bio kažnjen strašnom bolešću, i obećavao slobodu Judejcima, ali mu to nije pomoglo, jer u njemu nije bilo pravog pokajanja za učinjene zloće (II. Mak. 9,13). Zato i prorok Isaija opominje svoj narod: "Tražite Gospoda,dok ga još možete naći!"(Is.55,6;49,8;ispor.takodjer Iv.7,34; 8,21).

29-30. U dva paralelizma navodi se razlog, zašto se tvrdovratim grješnicima uskraćuje Božje milosrdje: jer su mrzili na znanje i nijesu izabrali Gospodnjega straha; niti su pristajali uz moj savjet, nego su prezirali sve moje karanje. Zato su sami sebi krivi, što ih je zadesila stroga kazna; što su grješnici sebi odabrali, to im se dogodilo.

31-32. U ovim se retcima naglašuje posljedica grješničke nepokornosti: "Zato će jesti ploda od svoga puta i nasićivat će se od svojih savjeta". Pod "plodom svoga puta" razumijevaju se posljedice grješnog življenja, a to je pravedna Božja kazna; jednako "nasićivanje svojih savjeta" znači posljedica grješnih nazora, kojih su se u životu držali. Ta ista misao se ponavlja u paralelizmu r. 32. drugim riječima: "Jer odmetanje neiskusnih ubija, i bezbrižnost ludih upropašćuje". Pod neiskusnima, hebr. "petaim", razumijevaju se oni, koji neozbiljno shvaćaju naredbe Božjih zakona i kao da je dopušteno njima se poigravati. To je fatalna nepromišljenost, kojom sami sebi skrivljuju svoju propast.

33. Oprečno sudbini grješnika, koji su se postojano opirali Božjoj mudrosti, naglašuje na svršetku ove perikope mudrac, da će oni koji slušaju mudrost, biti srećni i poštedjeni od strahota i straha od zla. U Starozavjetnoj ekonomiji spasenja Bog je zajamčio onima, koji vjerno održavaju Božji zakon naplatu već na ovom svijetu, ako će se ravnati prema spasonosnom strahu Božjem (Lev. 20,5).

GLAVA II.

A/ PRIJEVOD

2,1. Moj sine, ako primiš moje riječi, i sahraniš moje zapovijedi kod sebe,
2. Pazeći svojim uhom na mudrost, i prigneš svoje srce k razboritosti.
3. Ako prizoveš razum, i podigneš svoj glas k razboritosti;
4. Ako je ustražiš kao srebro, i potražiš je kao zakopano blago;
5. Tada ćeš shvatiti Božji strah i naći ćeš Božje znanje.
6. Jer Gospod daje mudrost, iz njegovih usta (dolazi) znanje i razboritost;
7. Čuva poštenima pomoć, štit je onima, koji žive besprikorno.
8. Jer On brani stazu poštenih, i on čuva put svojih pobožnika.
9. Tada ćeš razumjeti pravdu i pravicu i sve što je pravo na dobrom putu;
10. Kad mudrost udje u tvoje srce, i znanje omili tvojoj duši.
11. Promišljenost će paziti na te, i razboritost će te čuvati.
12. Da te sačuva od zla puta, od čovjeka koji govori spletke.
13. Od ljudi, koji ostavljaju poštene staze, da idu tamnim putevima.
14. Koji se vesele čineći zlo, raduju se zbog rugobe zločina.
15. Koji idu krivim stazama, lutaju na svojim putevima.
16. Da te izbavi od tudje žene, i od inostranke, koja laska riječima;

17. Koja ostavlja druga svoje mladosti, i zaboravlja zavjet svoga Boga.
18. Jer joj kuća tone k smrti, i njezini putevi k mrtvima.
19. Svi, koji ulaze u nju, ne vraćaju se, niti stižu na životne puteve.
20. Zato hodaj putem čestitih, i drži se pravedničkih staza.
21. Jer pošteni nastavat će zemlju, i bezazleni ostat će na njoj.
22. A bezbožnici iskorijenit će se sa zemlje, odmetnici će se iščupati iz nje.

B/ TUMAČENJE

a) Sreća, koju donosi mudrost (2,1-9). Nadovezujući na 33. vers I. glava pisac Proverbia izbraja u paralelizmima blagodati i sreću, što ih donosi prihvaćanje mudrosti. Te su blagodati sasvim oprečne nesrećama onih, koji odnemaruju mudrost.

2,1-2. Mudrac se opet nježnim riječima: "moj sine", obraća k čitaocu, da mu predoči blagodati mudrosti. Dok mu je pisac prije govorio prijetećim tonom, sada mu progovara riječima slatke utjehe i nastoji ga privući više nagradama, nego li prijetnjama kazni. Čitav ovaj odlomak stiliziran je u obliku dugačke pogodbene rečenice. "Ako primiš moje riječi..." Za slušaoca potrebna je čvrsta i ozbiljna volja i postojano nastojanje, upravo herojska ustrajnost, da svom dušom i čitavim svojim bićem uznastoji ne samo oko usvajanja mudrosti, nego i oko provodjenja njezina u praktičnom životu; dakle ne samo slušanjem, nego i primanjem k srcu i življenjem prema njezinim načelima.

3-4. "Ako prizoveš razum"... Pod tim se razumijeva molitva Bogu za podjeljivanje mudrosti. Mudrost, o kakvoj je ovdje govor, jest dar Božji, koji se molitvom ispraša. Ali uz molitvu treba uložiti i svoj mar i nastojanje, slično kao kod traženja zakopanog blaga (Job 28,1-11; Ps 18,11). Na Orijentu je često običaj, da ljudi zakapaju svoje blago, osobito u ratno vrijeme, ili zbog opasnosti od razbojnika. Dogadja se, da pomru oni, koji su blago zakopali. Tada njihovi potomci moraju prekapanjem tražiti, gdje se to blago nalazi. Ovu sliku o zakopanom blagu upotrebljava i Evandjelje (Mt 13,44). Sve to iziskuje mučan napor, uslijed kojega ne smijemo sustati.

5-9. Pozitivne koristi mudrosti jesu, da se s njom postizava strah Božji i spoznaja Boga, a s time i Božja zaštita. Samo onaj, koji je krepostan, može da shvati, od kolike je cijene strah Božji (cf. 1,7), a to je bit religije. Opačina koja otupljuje razum i kvari srce, ne dopušta okusiti ono što je dobro. Tek nakon osjećaja straha Božjega može se pronicati tajne Božanstva. Zato je potrebno čisto srce (Iv. 3,21; 14,20; 17,3). Versovi 6-8. sačinjavaju parentezu, kojoj je svrha pokazati, da je mudrost dar Božji, koji se ne može postići samo naravnim silama. Pa i za samo traženje Božje mudrosti potrebna je Božja pomoć. Naročito pouka u mudrosti crpe se iz Sv. Pisma kao nadahnute Božje Riječi (Iv. 6,45). Pod nazivima: mudrost, znanje i razboritost su različiti aspekti, kako čovjek primjenjuje svoje zna-

nje u moralnom životu. - U r. 7-8. naglašuje se, kako Bog, vidjevši dobro volju čovjeka za stjecanjem mudrosti, čuva pravednike na njihovom putu; Bog im je kao štit u obrani protiv svih neprijatelja, koji bi ih htjeli pokolebati u njihovu kreposnom ustrajanju. Tu se Bog očituje kao branitelj svojih štovalaca, t.j. uistinu pobožnih duša (hebr. hasidim = sancti, pii = svetačke duše, pobožnici, pravednici). Te su duše kao Božji prijatelji (Ps 4,4). Misao o Božjoj zaštiti pravednika ponavlja se češće u Sv. Pismu St. Zavjeta u slici "ŠTITA", hebr. "MAGEN" (gen. 15,1; Ps 3,4; 33,20; 84,12; 115,9-11). - U r. 9. reasumiraju se svi ti učinci mudrosti riječima: "Tada ćeš razumjeti pravdu i pravicu i sve što je pravo na dobrom putu" (ispor. 1,3), t.j. u religioznom životu. -

b) Mudrost čuva čovjeka od upliva lošeg društva (2,10-22). U obliku dugačke pogodbene rečenice, u kojoj r. 10-11 sačinjavaju protazu, primjenjujući je na tipične konkretne slučajeve, završava ovaj odlomak s apodozom od 20-22. retka s obećanjem sretnog života za pravednike, a nesretnog svršetka za grješnika.

10-11. U ova se dva retka četverostrukim paralelizmom naglašuje koji su uvjeti, da se mladić može uspješno opirati utjecaju loše okoline. Ako mudrost ulazi u tvoje srce, i znanje omili tvojoj duši, promišljenost će paziti na te i razboritost će te čuvati". Ovo troje potonje jesu posljedice prave mudrosti, koje će čuvati mudra mladića.

12-15. Tu se izbrajaju razne pogibli, kojima je mladić izvrgnut, a od kojih će ga mudrost čuvati: od zla puta, od čovjeka koji govori spletke, od ljudi, koji ostavljaju poštene staze, da idu tamnim putevima. Pod stazama i putevima razumijeva se način moralna života, a ljudi koji su ostavili dobre staze i puteve, jesu oni, koji su se podali nemoralu, dakle pokvarenjaci. Njihovi su razgovori puni opakosti, zlobe i bestidnosti (I. Kor. 15,33). Mladić u takvom društvu brzo će se pokvariti. Ostavljanje poštenih staza i hodanje tamnim stazama biva zbog straha, da njihova opaka djela ne dodju na vidjelo, da budu kažnjeni (Iv. 3,20; Ef. 5,11). Najdublji znak pokvarenosti odaju takovi zločinci, koji se vesele, kad čine zlo, i poklikuju čineći najgore stvari (Rim. 1,32). U r. 15. još se jednom upozorava, da su njihovi putevi opaki i njihovo vladanje prijekorno.

c) Opasnost od opakih ženskinja (16-19). Mudrost treba da mladića čuva i od opakih tudjih žena. Prema hebr. tekstu tu se razumijevaju strane narodnosti, koje su obično bile pokvarene i raspuštene. Pod tim nazivom razumijevaju se takodjer javne bludnice, osobito one, koje se prostituiraju kod poganskih hramova. Takove pokvarene žene umiju se vješto ulagivati. Žene tudjinke upropastile su i mudroga kralja Salomona (III. Kralj.

11,1.8). Mojsijev zakon strogo je zabranjivao prostituciju kod poganskih kultova (Deut. 23,17). Te su ženskinje služile za udovoljavanje bludnih strasti. One su bile uzrokom, da se medju Izraelski narod postepeno uvukla velika moralna pokvarenost. Zato je naziv "tudje žene" bio istoznačan s bludnicama. Isto upozorenje vrijedi i za žene, koje su napustile muža svoje mladosti i zaboravile na Božji ugovor, t.j. na nerazrješivost bračne veze. Hebreji su se obično mladi ženili zbog vremenitog blagoslova obećana ženidbi. Zato su se mladi bračni parovi nazivali drugom i drugaricom (Jer. 3,4; Joel 1,8). Protiv ženidbenih rastava revnovali su proroci (Jer. 3,1; Mal. 2,14), naglašujući obvezu bračne vjernosti, koja je slika ugovora izmedju Boga i Izraelskog naroda (Jer. 2,2; 3,1-13; Ezek. 16,8-63; Os. 2)l Mojsijev zakon strogo je kažnjavao preljub, t.j. smrću (Exod. 20,14; Deut. 23,17). U knjizi Crkvenici još se naglašuje, da žena raspuštenica griješi takodjer protiv sama sebe i protiv svoje djece (Eccli 23,33). U r. 18. upozorava se zornom slikom, kako polazak ka kući bludnice vodi k propasti. Hodanje tim putem slično je opasnoj strmini s koje se čovjek strovaljuje u sigurnu propast ili smrt, i to ne samo vremenitu, nego i vječnu. Riječ u hebr. "Refaim" znači opake pretpotopne gigante (Gen. 6,4), koji su našli svoju smrt prigodom potopa, a u prenesenom značenju one, kojih su duše osudjene na vječne muke (Ps 6,6). Svi, koji ulaze u tu kuću, ne vraćaju se više odanle. Egzegeti vide u tim riječima smisao nepopravljivosti od grijeha bludnosti, jer tko se na nj jednom privikne, ne može se više povratiti na krepostan život, jedino uz osobitu pomoć Božje milosti (Os. 5,4; sv. Augustin, Cofessiones VIII, 7.8).

d) Blagodati kreposnog života (2,20-23). U ovim se recima reasumira zaključna pouka: "Zato hodaj putem čestitih..." Tko dakle odabire put pravednika, i izbjegava opako društvo, naročito pokvarene ženskinje; drugim riječima, tko se drži načela mudrosti, taj osigurava sebi sretan život na zemlji. Ovaj motiv sretna života na zemlji često se u St. Zavjetnoj objavi naglašuje, jer u St. Zavjetu još nije potpuno jasno objavljena svrha vječne sreće pravednika na nebesima. Ali indirektno je kreposnim životom na zemlji bila uključena i sreća u prekogrobnom životu. Potpuno je jasno ova nauka objavljena tek u Novom Zavjetu (Mt. 5,4; Hebr. 13,14). Naprotiv za bezbožnike kaže, da će biti istrijebljeni sa zemlje i iščupani iz nje. Za Izraelce smatralo se najvećom nesrećom, ako bi bili izagnani iz svoje zemlje i morali se potucati u tudjini, ili ako bi koga zadesila prerana smrt (Deut. 28,68; Ps. 51,7).

GLAVA III.

A/ PRIJEVOD

3,1. Moj sine, ne zaboravljaj moje nauke, i u svom srcu drži moje zapovijedi.

2. Jer će ti umnožiti duljinu dana, i životne godine i sreću.

3. Neka te ne ostavljaju milost i istina, priveži ih sebi na grlo, upiši ih na ploči svoga srca.

4. Tako ćeš naći milost i dobar razum pred Božjim i ljudskim očima.

5. Uzdaj se u Gospoda svim svojim srcem, i ne oslanjaj se na svoj razum.
6. Misli na nj na svim svojim putevima, i on će upravljati tvoje staze.
7. Ne uobražavaj sebi da si mudar, boj se Gospoda i uklanjaj se oda zla.
8. To će biti zdravlje tvome tijelu i odmor tvojim kostima.
9. Časti Gospoda svojim blagom i prvinama od svega svoga prihoda.
10. I tvoje će žitnice biti pune obilja, i tvoje će se kace prelijevati novim vinom.
11. Moj sine, ne preziri Gospodnje opomene i nemoj da te ozlovolji njegovo karanje.
12. Jer koga Gospod ljubi, onoga i kara, kao otac sina koga voli.
13. Blago čovjeku, koji je našao mudrost i čovjeku koji dobiva razboritost.
14. Jer je bolje steći nju, nego steći srebro, i njezina je dobit bolja od zlata.
15. Skupocjenija je od biserja, i što je god tvojih dragocjenosti, ne mogu se porediti s njom.
16. Dug joj je život u desnoj ruci, a u lijevoj bogatstvo i slava.
17. Njezini su putevi ljupki putevi, i sve su joj staze pune mira (sreće).
18. Životno je drvo onima, koji se hvataju za nju, i blago svakome, tko se drži nje.
19. Gospod je mudrošću utemeljio zemlju i umom podigao nebesa.
20. Njegovim su znanjem stvoreni bezdani, i oblaci kaplju rosom (kišom).
21. Moj sine, neka ti to ne odlazi s očiju, čuvaj razboritost i vještinu.
22. I bit će život tvojoj duši, i ljupki nakit tvome vratu.
23. Tada ćeš bez straha ići svojim putem, i noga ti se neće spoticati.
24. Kad legneš spavati, ne ćeš se plašiti, i kad zaspiš, slatko ćeš snivati.
25. Ne ćeš se bojati nenadane strahote, ni od nagle propasti, kad navali na bezbožnike.
26. Jer će ti Gospod biti uzdanje, i čuvat će tvoju nogu da se ne uhvati.
27. Ne uskrati dobročinstvo potrebnima, kad tvoja ruka može da učini.
28. Ne reci svome bližnjemu "idi i dodji opet, i sutra ću ti dati", kad možeš sada.
29. Ne kuj zla svome bližnjemu, koji s tobom bez straha živi.
30. Ne parniči se s nikim bez razloga, ako ti nije učinio zlo.
31. Nemoj zavidjeti nasilniku, ni birati ikoji njegov put.
32. Jer se Gospod gnuša na zlikovca, a povjerljiv je s poštenima.
33. Gospodnje je prokletstvo u bezbožničkoj kući, a pravednički je stan blagoslovljen.
34. Podsmjevačima on se podsmijeva, a poniznima daje milost.
35. Mudri će baštiniti slavu, a bezumnika će odnijeti sramota.

B/ TUMAČENJE

a) Odnos onoga, koji je mudar prema Bogu (3,1-10). 1. Odlomak opet počinje povjerljivim nagovorom "moj sine", koji smo vidjeli, da se češće ponavlja u znak naročite dobrohotnosti kod savjetovanja mudrosti (1,10;20). U šest puta po dva retka daje se opomena povezana s obećanjem nagrade. U antitetičkom paralelizmu opominje na vjernost u održavanju Božjeg zakona:"nemoj zaboraviti na moje upute, i u svom srcu drži moje zapovijedi!" Ne samo dakle, da onaj koji ljubi mudrost, ne smije nikad na nju zaboraviti, nego je potrebno, da mu bude duboko u srcu usadjena. To znači, da čovjek mora biti stalno sebi svijestan svoje ovisnosti o Bogu.

2. Održavanje Božjeg zakona zajamčuje dug život i donosi sreću u životu. Obećanje ove blagodati češće se ponavlja (4,10), naročito u Mojsijevom zakonu (Exod. 20,12; Deut. 8,1; 30,20; III. Kralj. 3,14).

3. U hebr. doslovno: "Milosrdje i vjernost (istinitost) neka te nikad ne ostavljaju; privežite ih oko vrata i upišite ih u srce". - Pod milosrdjem razumijeva se dobrota i ljubav prema Bogu i bližnjemu, a pod vjernošću postojanost u dobrim odlukama i obećanjima prema Bogu. Ove se kreposti često naglašuju (14,22; 16,6; 20,28). Te kreposti treba da budu ures, kao ogrlica oko vrata (1,9). Slične preporuke naglašuje Mojsijev zakon (Exod. 13,9.16; Deut. 6,8; 11,18). U Kristovo vrijeme farizeji su te riječi shvaćali sasvim verbalno. (Mt 23,5). "Upišite ih u srce" znači da budu duboko usadjene u dušu i svijest, da treba prema njima ravnati svoj život (Exod. 24,12; II. Kor. 3,3). I ovo su farizeji doslovno shvatili tako, te su u kutijama držali zapise zakona i privezivali ih remenjem na ruke ili na čelo, a zvali su ih "tefilim" ili grčki filacteria.

4. "I uživat ćeš milost i dobar razum" znači osigurati sebi sklonost i uvažavanje kod ljudi, tj. čast i poštovanje (Ps.110, 10; I. Sam. 25,3; II. Dnev. 30,22).

5-6. U ovim retcima nadahnuti pisac upućuje čitaoca na potpuno pouzdanje u Boga. Ono, što je Bog učinio za čovjeka, daleko je više nego dosta, pa se na temelju toga možemo nadati, da će Bog još učiniti i preostalo, što nam je potrebno. Bilo bi pogrešno upirati se samo na svoju vlastitu razboritost, koja je ograničena i može pogriješiti. Dobro je stoga uvijek tražiti dobar savjet, kako to upućuje i knjiga Tobijina (4,19). Sv. Bernardo kaže: "Tko sama sebe postavlja sebi za učitelja, povjerava se kao učenik ludom učitelju". Stoga i sv. Pavao apostol kaže: "Radi sve u Bogu, s Bogom i za Boga!" (Rim. 16; Jer. 9,23-24). Tada će on sam, i nitko drugi, upravljati tvojim putevima i učiniti tvoj život sretnim i svetim.

7-8. U ovim retcima upozorava pisac, neka nitko sebi ne uobražava, da je mudar, pa da svoju mudrost predpostavlja Bogu i Božjim zakonima. Oprečno tome treba da se drži načela: "Boj se Boga i uklanjaj se zlu!" U tim se riječima krije sva praktična mudrost i moral Proverbia (Slično Job 28,28; Ps. 24,15). U 8.ret-

ku naglašuje se praktična korist takova vladanja u životu: "To će biti zdravlje tvome tijelu i odmor tvojim kostima". U hebr. doslovno: "zdravlje tvome pupku i sok tvojim kostima". - Pod pupkom se u obliku sinekdohe razumijeva čitavo tijelo, što je još i danas uobičajeno kod semita. "Sok kostiju" označuje svježinu sila i zdravlja, u opreci prema sušenju kostiju, što znači žalost i bijedu. Tko dakle živi kreposno, tj. po Božjem zakonu, uživat će krepko zdravlje, dok nemoralan život vodi prije ili kasnije do teških bolesti (Isp. 17,22; Job 21,24).

9-10. U ovim se retcima preporučuje darežljivost u podavanju doprinosa za bogoštovlje od materijalnog imetka. To su bili doprinosi prvina i desetina od zemaljskih uroda, kako propisuje Mojsijev zakon (Exod. 22,29; 23,19;Mal. 3,10; Deut. 18,4; 26,2). I u Novom Zavjetu preporučuju se djela milosrdja, kao veoma zaslužne pred Bogom (Mt 10,41; Mark. 9,40). Hebrejska poslovica govori: "Milostinja obogaćuje". Taj smisao ima i slijedeći r.10: "I tvoje će žitnice biti pune obilja, i tvoje će se kace prelijevati novim vinom". Bog dakle zajamčuje onima, koji su u milostinji darežljivi, obilje zemaljskih prihoda u urodu.

b) 11-20. Vrijednost mudrosti. Nakon toga što je pisac istakn... kako mudrost donosi u životu mnoge blagodati, upozorava na vrijednost mudrosti za ravnanje u životnim prilikama.

11-12. U ovim retcima upućuje nadahnuti pisac, kako treba da se vlada u raznim životnim kušnjama. "Ne preziri Gospodnje opomene i nemoj da te ozlovolji Gospodnje karanje!" - Bog često dopušta, da i na pravednika dolaze razne kušnje, u kojima treba i nešto pretrpjeti. To su razne nevolje i nezgode, koje se obaraju na čovjeka, bilo kao elementarne nepogode, bilo kao nepovoljno sudjenje ljudi o poštenju pravednika. Takove nevolje ne moraju biti isključivo kazna za grijehe, nego mogu biti Božje kušnje, da li je netko postojan u vjernosti prema Bogu, pa po njima stiče pravednik nove zasluge pred Bogom (Job. 1,2; 5,17 ; gl. 36. i 37). U takvim kušnjama ne smije čovjek očajavati ili mrmljati protiv Boga. I kušnje pravednika dokaz su Božje ljubavi prema njemu. Zato se kaže :"Koga Bog ljubi, onoga i kara". To se vidjelo često puta za vrijeme putovanja Izraelaca kroz pustinju. Bog je često kažnjavao Izraelce zbog njihove nestrpljivosti, nepostojanosti i nezadovoljstva. To je bila škola Izraelskog naroda,u kojoj se odgajao, da postane odabrani Božji narod. Osim toga u smislu dekreta Tridentinskog crkvenog sabora kušnje su sredstvo za davanje zadovoljštine, što je činimo Bogu za svoje slabosti i pogrješke. Ovaj pasus citira i sv. Pavao apostol u poslanici Hebrejima (12,5-13), te naglašuje, da kušnje, nevolje i kazne dolaze od Boga kao Oca koji svoju djecu ljubi, pa imadu često medicinalni karakter (Sv. Jeronim, Ad Eustoch. 39; Sv. Grgur Vel., Pastor. 1,3; 3,12; Sv. Ivan Hrizost. Hom. II. k Mat.5).

13-18. U ovom se odlomku zornim poredbama naglašuje vrijednost mudrosti, po kojoj čovjek zadobiva najveću sreću u životu. Nadahnuti pisac služi se gradacijom predočaba raznih dobara, koja sva nadvisuje mudrost. Ona je vrijednija od srebra i zlata, dragocjenija od svega bogatstva, što se može poželjeti; u hebr.:

dragocjenija od biserja (ili koralja), prema LXX: od dragocjenog kamenja, jer je ne ugrožava nikakovo zlo. Vremenito naime blago može čovjek kakvom nesrećom izgubiti, dok je mudrost neprolazljivo blago (ispor. Job 27,19). I kralj Salomon je dobro shvatio vrijednost mudrosti, kad se za nju molio (III. Kralj. 3,9-10), ali se nažalost pod kraj svoga života nije toga držao. U LXX se još dodaje, da se mudrosti ne može oduprijeti nijedno zlo, jer je dobro poznaju oni, koji joj se približuju. Ova se misao češće kasnije ponavlja (Prov. 8,11; 20,15; 31,19). - Dalje (r. 16) se obećaje onomu, koji posjeduje mudrost, da mu ona donosi u desnoj ruci dug život, a u lijevoj ruci bogatstvo i čast. U St. Zavjetu se češće ističe kao nagrada za krepostan život (a pod tim se razumijeva mudrost) duljina životnih dana (Exod. 20,12; Is. 65,22), a što pisac kaže, da se taj donosi u desnoj ruci, znači, da je vrijedniji od bogatstva, koje mu se za nagradu donosi u ljevici (Eccl. 10,2; Ps 15,11). Sv. Grgur Vel. tumači to tako, da Bog lijevom rukom daje zemaljska dobra, a desnom ona dobra, koja će biti vječna, tj. blažen život u nebesima (Past. 3,26). LXX još dodaje na ovom mjestu: "iz njezinih usta izlazi pravda, na njezinom jeziku je zakon i milosrdje". Time se ističe vrijednost kreposti, koje su svojstvene onima, koji ljube mudrost. - U r.17 riječima: "Njezini su putevi ljupki... i sve su joj staze pune sreće" - naglašuje se, da čovjeka, koji ljubi mudrost, prati sreća i zadovoljstvo u životu, u opreci prema griješnicima, koji nemaju duševnog mira (Is. 48,22; 57,21). - Dalje u r. 18. prispodablja se mudrost životnom drvetu, o kom je uvjetovana potpuna čovječja sreća. Tu se aludira na životno drvo u raju zemaljskom (Gen. 2,9; 3,22; Otkr. 2,7). O tom još na više mjesta govori knjiga Poslovica kasnije (11,30; 13,12; 15,4). Predočbe ovog drveta nalazimo i na arheološkim ostacima asirskim i egipatskim, kao spomenicima ostataka predaje iz praobjave.

19-20. Da se naglasi nedostiživa vrijednost mudrosti, naglašuje nadahnuti pisac njezino božansko podrijetlo, jer je sam Bog mudrošću svojom stvorio nebo i zemlju. To ističe i sv. Ivan apostol i evandjelist, kad kaže, da je sve postalo po Njoj (Riječi Božjoj), a ta Riječ Božja je Sin Božji (Iv. 1,3). Na tu se misao Propovjednik vraća još kasnije (8,27 i sl.). Ta stvaralačka Božja Mudrost proizvela je veličanstvene dubine mora, izvore i blagodat sitne rose. Sve je to udešeno nedokučivom Božjom mudrošću, da se omoguće uvjeti života na zemlji.

c) Sreća mudra (kreposna) čovjeka (3,21-26). Nadahnuti pisac opominje ponovno sa svom ozbiljnošću i očinskom ljubavlju svog učenika kao svog sina, neka nikad ne pušta s vida i ne zaboravlja velike blagodati, koje osigurava čovjeku prava mudrost, pa zato neka o svemu tome razborito razmišlja, jer o tome zavisi ne samo sretan zemaljski život, nego i sretan vječni život čovječje duše (ispor. r. 16; 4,22; 8,35). Osim toga takav život, gdje se mudrost odražava u kreposnom životu, bit će sličan najljepšem uresu, što se vješa oko vrata (ispor. 1,9). U LXX dodaje se u r. 22: "Bit će zdravlje u tvom tijelu i ugodno će se osjećati tvoje kosti". Tu misao nalazimo već u r.8 ove glave, a znači, da moralan život povoljno utječe i na fizičko zdravlje čovjeka.

U r. 23-24. zajamčuje se ljubitelju mudrosti, da će "ići bez straha svojim putevima, i noga mu se ne će spoticati". Takovu blagodat zajamčuje Bog i na drugim mjestima Sv. Pisma (Ps.90,12; Lev. 25,6,30). Naprotiv onima, koji zanemaruju Božji zakon, Bog će poslati na njih mnogo straha (Deut. 28,66). "Ne će se spoticati" znači, da će se lako uklanjati zaprekama, na koje nailazi na putu, tj. u svom životu. Pa ni u snu ne će ga uznemiravati teški sni, nego će mirno moći spavati. - U r. 25-26. nadahnuti pisac takodjer upozorava, da se onaj, koji je mudar, ne treba bojati od neočekivanih i nenadanih nesreća, kakove obično stižu bezbožnike. Samo treba da ima pouzdanje u Boga (Ps. 15,8; 22,4; 26,1-3), pa će ga Bog štititi (Ps. 90,5-12), da se ne uhvati u kakovu neprijateljsku zamku.

d) Upute o vladanju prema bližnjem (27-35). U ovom se odlomku nižu poučne maksime, čega se treba čuvati u odnosu prema bližnjemu. U r. 27. najprije se upozorava, neka se nikomu ne uskraćuje dobročinstvo, ako ga čovjek može komu iskazati, kad se nalazi u potrebi. Vulgatin prijevod daje nešto različiti smisao: "nemoj sprečavati da netko čini dobro, koji to može činiti". U ovom slučaju radi se o tom, da čovjek ne bude zavidan, da netko čini drugome dobro, nego se treba radovati, kad netko hoće da čini dobro, a i sam nastojati da to čini. Sv. Pavao apostol smatrao se sretnim, kad je vidio, da se evandjelje naviješta takodjer njegovim ne prijateljima (Fil. 1,18). U r. 28. opominje nas pisac Proverbia, da ne odgadjamo činiti dobro bližnjemu, ako to možemo odmah učiniti. Ima poslovica: "Bis dat qui cito dat" - dvaput daje, tko brzo daje; u grčkom prijevodu nadodaje se: jer ne znaš, što sutrašnji dan krije, jer bi se moglo dogoditi, da i sam ustrebaš pomoć. Čini se, da se ovdje preporučuje gostoljubivost, koja je kod Orijentalaca bila veoma cijenjena. U r. 29-30. odvraća Propovjednik od nepovjerenja i krivog sudjenja o bližnjemu, ako ti nije dao za to nikakva povoda, a osobito od svadljivosti, kada ti bližnji nije učinio ništa na žao. I evandjeoska nauka odvraća od svadljivosti, te preporučuje većma popustljivost, pa makar i uz neku vlastitu štetu (Mt 5,40).

U r. 31-32. Propovjednik upozorava na opasnost zavisti nasilniku, koja može biti uzrok nasljedovanja njegovih griješnih puteva, u težnji za vremenitim koristima, ne birajući sredstava da ih postigne. U hebr. se na ovom mjestu upotrebljava izraz "uzbudjivati se" ili "sablažnjavati se" u smislu, kada tko promatra prividnu sreću bezbožnika, pa ga to potiče, da slijedi njegov primjer. Sličnu misao nalazimo u Ps. 36,1 i 72,3: "Noli aemulari cum malignantibus, neque zelaveris facientes iniquitatem!"Nepravedni i nasilni ljudi zlo upotrebljavaju silu protiv prava i pravde bližnjega, i nije im odurno nijedno sredstvo da pritješnjavaju pravednoga, i služe se svim mogućim načinima, kako da se dočepaju časti i bogatstva. No takvi su ljudi odurni pred Gospodom, dok je prema pravednima povjerljiv, tj. smatra ih svojim prijateljima, kojima povjerava svoje tajne. (Ps. 24,14; Lk 10,21; Iv. 15,15; Am 3,7; Job 29,4). U r. 33 nadahnuti pisac nastavlja s isticanjem opreka odnosa opakih i pravednih prema Bogu: na dom opakih obara se Božje prokletstvo, a na dom pravednih Božji blagoslov. Vulgata prevodi slobodnije: Bog obara bijedu na kuću

bezbožnika. Blagoslov Božji na kuću pravednika znači, da će njegov dom živjeti u obilju i blagostanju (Lev. 26,4.5; Deut. 28,4. 8.11.12). Ta se opreka nastavlja u r. 34-35. Hebr.tekst je na ovom mjestu drastičniji, nego u prijevodu Vulgate. Smisao je hebr. teksta:"ako se radi o takovima, koji se izruguju, On ih izvrgava ruglu; a poniznima daje milost". Vulgatin je prijevod slobodniji: "On ismjehiva ismjehivače, a poniznima daje milost." Grčki prijevod LXX ima ovako: "Gospod se protivi oholicama, a poniznima daje svoju milost". U tom smislu ponavlja ovu misao posl. sv. Jakova apostola (4,6), a nalazimo je također naprijed (1,26), zatim u Ps. 17,27. - U r. 35. ponavlja se paralelizam obrnutim redom: "Mudri će baštiniti slavu, a bezumnike će odnijeti sramota". Osobito lijepo ističe ovu misao također hvalospjev "Magnificat: "Zbaci mogućnike s prijestolja, a uzvisi ponizne..."(Luk. 1,52-54). Smisao je: oni koji su kreposni, t.j. mudri, razboriti, čedni, lako će steći privrženost i naklonost onih koji su na vlasti, dok će bezumnici biti lišeni svoje slave poniženjem; njihova kratkotrajna zemaljska slava i bogatstvo obratit će se u vječnu sramotu. Opširno se ta misao razvija u knjizi Mudrosti (3,1-5,15). Pravednici pak steći će vječnu slavu.

GLAVA IV.

A/ PRIJEVOD

4,1. Čujte, sinovi, očinsku opomenu, pazite, da se naučite razboritosti.
2. Jer vam dajem izvrsnu pouku: ne ostavljajte moga zakona!
3. Kad sam bio nježan sin u svoga oca, i jedinac kod svoje matere.
4. On me je učio i govorio mi: "Neka tvoje srce čvrsto drži moje riječi, i održavaj moje zapovijedi i živjet ćeš!" (LXX: nemoj mimoići riječi mojih usta);
5. Steci mudrost, steci razum, ne zaboravljaj mojih riječi.
6. Ne ostavljaj je i čuvat će te; ljubi je i tražit će te.
7. Početak je mudrosti: steci mudrost, i sa svim svojim imanjem steci razum.
8. Visoko je cijeni, drži, i ona će te uzvisiti, i proslavit će te, kad je prigrliš.
9. Metnut će ti ljupki vijenac na glavu, obdarit će te krasnom krunom.
10. Slušaj, moj sine, i primi moje riječi, da ti se umnože životne godine.
11. Učim te mudrom putu, navraćam te na prave staze.
12. Da ti se ne zapliću koraci, kad staneš hodati, i da ne posrneš, kad staneš trčati.
13. Čvrsto se drži pouke, ne popuštaj; čuvaj je; jer ti je ona život.

14. Ne idi na bezbožničke staze, i ne stupaj zlikovačkim putem!
15. Ostavi ga, ne hodaj po njemu, kloni ga se i mimoiđi ga.
16. Jer oni (bezbožnici) ne spavaju, ako i ne čine zla, i san im ne dolazi, ako koga ne obore.
17. Jer jedu bezbožnički kruh i piju nasilničko vino.
18. A pravednička je staza kao sjajna svjetlost, koja sve većma svijetli, dok ne svane dan.
19. A bezbožnički je put kao mrak; ne znadu na što će se spotaknuti.
20. Moj sine, de, pazi na moje riječi; prigni svoje uho mojim besjedama.
21. Neka ti ne odlaze s očiju; čuvaj ih usred svoga srca!
22. Jer su život onima, koji ih nalaze, i zdravlje su svemu njihovu tijelu.
23. Vrh svega, što se čuva, čuvaj svoje srce, jer iz njega izvire život.
24. Ukloni od sebe lažna usta i udalji od sebe nevaljale usne.
25. Ravno gledaj svojim očima, i svoj pogled bacaj preda se.
26. Ravno idi svojom nogom, i svi će tvoji putevi biti mirni.
27. Ne zastranjuj ni na desno ni na lijevo, uklanjaj svoju nogu oda zla.

B/ TUMAČENJE

a) Očinske opomene (4,1-9). Ovo poglavlje dijeli se u tri perikope: 1) od 1-9 retka sadržava očinske opomene; 2) od 10-19 r. o pravom putu; 3) od 20-27 r. svraćanje pažnje na posljednji cilj.

4,1-2. Uvodnim riječima obraća se nadahnuti pisac kao iskusni odgojitelj s čuvstvom nježne očinske ljubavi svojim slušaocima kao sinovima, da ga poslušaju, jer će ih poučiti u zdravoj nauci, pa zato neka ne ostavljaju tih pouka. Postepenim jačanjem izraza i paralelizmima potiče svoje slušaoce, da što pomnije pripaze na njegovu pouku i nauku o mudrosti, jer je to izvrsna nauka, a da opomena bude još jača, dodaje i negativnu opomenu: ne ostavljajte moga zakona!

3-4. Pisac Poslovica se kao iskusni pedagog poziva na iskustvo svoje mladosti, kako je kao jedinac sin svojih roditelja iskusio svu njihovu ljubav i nježnost, kad je primao od njih pouke od svoje najranije mladosti. Time hoće da istakne, od kolike je važnosti odgoj djece u najranijoj mladosti, jer se te pouke najdublje usađuju u srce djeteta. Pri tom odgoju treba da sudjeluju oboje roditelja, i otac i mati. Osim pozitivnih pouka otac ga je upozoravao, da o njima zavisi buduća sreća u životu.

5-9. Za postizavanje te sreće potrebno je steći mudrost i razboritost. Da pojača smisao pozitivne preporuke, nadovezuje antitetičkim paralelizmom opomenu, neka ne zaboravlja na tu pouku i neka je u životu ne mimoilazi, što znači: neka je ne zaboravlja. - Dalje naglašuje pisac koristi od težnje za mudrošću: "Ne ostavljaj je, pa će te čuvati; ljubi je, pa će te stražiti." U r. 7 postavlja kao načelo: "Početak je mudrosti steći mudrost i truditi se da je čovjek steče," a kad je steče, da se po njoj ravna u svom životu, a u tom treba da ga vodi razboritost; nakon toga treba nastojati da je trajno čuva. Po mišljenju tumačitelja trebalo bi izmijeniti poredak versova tako, da 6.r. slijedi poslije 7. retka, jer je logički, kad čovjek već steče mudrost, da se brine, kako će je sačuvati i kako je ne će ostaviti. U svrhu očuvanja mudrosti treba da je čovjek pripravan uložiti sve svoje imanje i blago, slično kao u evanđeoskoj prispodobi o nastojanju da čovjek kupi dragocjeno zrno bisera (Mt 13,46). - U r. 8-9. Propovjednik naglašuje veliku korist od stjecanja mudrosti: "Visoko je cijeni, i ona će te uzvisiti; ako je prigrliš, ona će te proslaviti". Pisac se služi izrazom "prigrliš", kao što se prigrljuje ljupka zaručnica. A kao najljepša nagrada za ljubav prema mudrosti bit će: dat će ti na glavu krasan vijenac i ovjenčat će te presjajnom krunom. To znači, da će čovjek, koji se pridržava mudrosti, steći ures najljepših kreposti.

b) Ispravan put - izbjegavanje pokvarenog društva (4,10-19). Pisac Proverbia upozorava u ovom odlomku na blagodati, koje čovjek uživa u životu, ako se drži staze kreposti, na koju ga upućuje mudrost, a s druge strane upozorava na opasnosti pokvarenog društva, koje treba izbjegavati.

10-13. S očinskim nagovorom: "Slušaj, moj sine, i primi moje riječi" ponovno se pisac obraća svome čitaocu, da mu izloži velike blagodati, ako bude slijedio put mudrosti. Ponajprije mu zajamčuje, da će se umnožiti godine njegova života. I u drugim knjigama St. Z. Bog obećava kao nagradu za vjerno održavanje Božjih zapovijedi dug život (ispor. 3,2; Exod. 20,12; Deut. 30, 20; Ps. 20,5; 22,6; 90,16; Eccli 1,12; 23,38). U prijevodu LXX nadodaje se još: "da ti budu mnogobrojni putevi života". To je zapravo paralelizam pređašnjeg dijela rečenice. U r. 11. kaže: "Učim te mudrom putu, navraćam te na prave staze". Taj je put lijep i sladak, njegove su staze pravedne. Oprečnim paralelizmom: (r. 12) "da ti se ne zapliću koraci... i da ne posrneš..." - prispodablja se ljudski život kao privremeno putovanje, jer na zemlji nemamo stalna boravka. Na tom putu nailazi čovjek na svakojake zapreke i opasnosti. No ako čovjeka vodi prava životna mudrost, znat će ih svladavati. Spoticanje na putu uzrokuju staze posute

kamenjem, ili krivudasti putevi; po takvim putevima koraca se polagano; "ako pak potrčiš, ne ćeš pasti", tj. iako se u hodanju požuriš da trčiš, mudrost će te čuvati, da ne posrneš i padneš. U r. 13. upozorava se učenika, neka se čvrsto drži pouke ili discipline, što znači postojanost u kreposti bez ikakva kolebanja, jer je to uvjet za uspjeh.

14-19. Nakon pozivnih pouka o ustrajanju na putu mudrosti, a to je put kreposti. Pisac upozorava svoga čitaoca na izbjegavanje puteva grijeha. Riječima "Ne idi na bezbožničke staze i ne stupaj zlikovačkim putem" upozorava Pisac na izbjegavanje drugovanja s grješnicima i povađanje za primjerom njihova grješnog života. To su njihovi grješni razgovori, grješni običaji ili životne navike, zatim valja izbjegavati povjerljive odnose s grješnicima, drugovanje i prijateljevanje s njima. Sv. Jeronim dajući upute Eustohiji kaže za ovakve slučajeve: "U takvom slučaju budi si svijesna svetog ponosa, da si bolja od njih". (Ad Eustochium 16; ispor. III. Kralj. 13,11-24). U r. 16-17. upozorava pisac svoga učenika, ako bi slučajno zapao u društvo opakih, neka ga odmah ostavi i bježi od njega, i neka ga se kloni, jer opaki ne mogu spavati, ako ne počine kakova opakog djela, ili dok koga ne obore, tj. ubiju. Znači, da je njihova savjest već tako okorjela u zlu, da poslije svojih opačina ne osjećaju ni najmanje grižnje savjesti, nego idu mirno na počinak, kao da se nije ništa osobita dogodilo. Drugi tumače ovo mjesto u smislu, da opaki ljudi uživaju, kada koga zavedu na zlo i dobiju ga u svoje društvo. Uopće sav njihov život je neprekinuti lanac zločina i opačina. U r.17. osvjetljuje se njihova opakost riječima: "Jer jedu bezbožnički kruh i piju nasilničko vino". Ove riječi tumače neki tako, da se bezbožnici hrane i poje samo onim, što su nasilno i griješno stekli; a drugi im daju smisao: da su se bezbožnici tako privikli na opačine, da im je počinjanje opačina već postalo tako indiferentno, kao jesti i piti. Prvo tumačenje smatra se vjerojatnijim. Kolike li opreke u nauci Isusa Krista: "Moje je jelo, da vršim volju Onoga, koji me je poslao, da izvršim njegovo djelo" (Iv. 4,34). U r. 19-19. završava pouka pisca u obliku opreke ili kontrasta prema prethodnim opomenama ističući čar i ljepotu kreposnoga pravedničkog života: "A pravednička je staza kao sjajna svjetlost, koja sve većma svijetli, dok ne svane dan". Sličnu misao nalazimo u zahvalnom hvalospjevu kralja Davida, što ga je Bog izbavio od njegovih neprijatelja, zatim u N.Z. u evanđelju sv. Ivana (11,9-10) i sv. Mateja (5,16): "Neka vaše svijetlo tako svijetli pred ljudima, da vide vaša dobra djela, i slave Oca vašega, koji je na nebesima". I sv. Ivana Krstitelja je Isus Krist usporedio sa svijetlom, koje svijetli (Iv. 5,35). Svijetlo kreposna života treba da sve jače svijetli, kao sunčano svijetlo, koje postaje sve jače od jutra dok ne postigne svoj vrhunac u ze-

nitu, a to je u vječnom blaženstvu. Oprečno tomu je taman put grješnika, koji sve dublje srljaju u tamu opačina, ne znajući gdje će se strovaliti u ponor svoje potpune propasti, odakle im više ne će biti spasa. Njihov je pad posljedica njihove moralne sljepoće (Iv. 3,20; Rim. 13,12; Efes. 5,8; I. Iv. 2,8).

c) <u>Potreba opreza i budnosti</u> (20-27). Za postizavanje mudrosti i uživanje njezinih plodova potrebno je bdjeti nad svojim vlastitim nutarnjim i vanjskim osjećajima. R. 20-22. sačinjavaju uvod u ovaj odsjek. Slično kao u predašnjim odsjecima pisac se očinskom ljubavlju i intimnošću obraća na svoga učenika: "Moj sine, de, pazi na moje riječi... neka ti ne odlaze s očiju, čuvaj ih usred svoga srca!" - U prijevodu LXX nalazimo razliku "neka te ne ostave tvoja vrela (izvori), jer hebrejska riječ 'ajim u pluralu 'enajim na ovom mjestu u st.constr. "'eneka" s prijedlogom "me", može značiti "u tvojim izvorima. No očito je, da ovdje ta riječ nema značenje "izvori", jer nema veze sa smislom konteksta, nego ima značenje "oči". Smisao je naime konteksta, da upućuje na pomnju vanjskih sjetila, vida i sluha, da se ravnaju po Božjem zakonu mudrosti, a osim toga da sva svoja unutrašnja čuvstva srca saglasi sa Božjim zakonima, jer je o tom uvjetovan sav religiozni život (Iv. 6,64), kao svekoliko zdravlje. Zdravlje je, naime, nagrada za krepostan život, dok su najgore bolesti obično posljedica grješna života i kao kazna za takav život (Deut. 28,2.6.8.11.20.27.28).

23-27: Da se uzmogne postići učinak, o kom je u prednjim retcima govor, daje pisac naputke, kako treba upravljati željama srca i svim vanjskim osjetilima i organima čovječjeg bića. U prvom redu treba paziti na težnje svoga srca, da budu u skladu s Božjim zakonom. Srce je kao izvor svega ćudorednog života, jer je ono sjedište čovječjih želja i osjećaja, što upravljaju čovječjim moralnim životom. Nad tim izvorom treba budno bdjeti i čuvati ga, da se ne zamuti nečim, što bi bilo grješno. Iz srca, koje je neprijatelj mudrosti, izvire smrt. Pa i ono, što izlazi iz ljudskih usta, ima svoj izvor u srcu, jer kako kaže Evanđelje: "Dobar čovjek od dobrog blaga svoga srca iznosi dobro, a zao čovjek iz zla poklada iznosi zlo" (Luk. 6,45). Treba dakle brižno izbjegavati grješne razgovore, ogovore, klevetanje i laganje. - Dalje upozorava nadahnuti pisac na opreznost sjetila vida. Oči treba da vazda pred sobom gledaju glavni cilj čovječjeg života, i da se čuvaju nepotrebnih i grješnih pogleda, koji odvode od tog cilja. Mnogo zla ulazi u čovječje srce nepotrebnim i radoznalim pogledima, osobito u pogledu sjetilnosti. Misao se ponavlja u paralelizmu: "I tvoje trepavice neka idu pred tobom!" - Kako stoji u hebrejskom, upozorava se na oprez u pogledima. - Dalje upozorava na oprezan hod nogu, pod čim se razumijeva na oprez u moralnom životu-

tu, da čovjek prije svakog moralnog čina razmotri, da li je on u skladu s moralnim zakonom ili nije. Tada će moralni život biti bez opasnosti, da zastrani krivim putevima grijeha. Po mišljenju egzegeta ovdje je uključeno upozorenje, da se valja čuvati skrajnosti, bilo per excessum bilo per defectum, ili kako nalazimo u klasičnoj literaturi: media via aurea. "Ne skreći ni na desno ni na lijevo, uklanjaj svoju nogu oda zla!" Ovako stoji u hebrejskom, dok u prijevodu Vulgate i grčkom prijevodu nadodaje se još objašnjenje: "jer puteve s desne poznaje Gospod, a opaki su putevi oni s lijeve strane. On će ravnati tvoje smjerove, i tvoje će puteve voditi u miru!" Ovaj je dodatak neki komentar predašnjoj rečenici. No očito je, da u ovom dodatku "desna strana" nema isti smisao, kao u prvoj rečenici ovog versa, nego znači puteve, koje Bog poznaje kao dobre, pa će ih Bog ravnati, a putevi s lijeve strane su takovi, koji se udaljuju od Boga, dakle putevi grijeha. Desni su putevi kreposti, koji vode k pravoj sreći, dok su lijevi putevi takovi, koji vode u vječnu propast.

GLAVA V.

A/ PRIJEVOD

5,1. Sine, pazi na moju mudrost, prigni svoje uho mojoj razboritosti.
2. Da sačuvaš promišljenost, i tvoje usne da se drže razboritosti. (Vg. i LXX: Ne osvrći se na ulagivanje žena).
3. Jer s usana tuđinke kaplje med, i nepce joj je glatkije od ulja;
4. Ali na posljetku je gorka kao pelin i oštra kao dvosjekli mač.
5. Noge joj silaze k smrti, koraci joj dopiru do podzemlja (šeola).
6. Ona ne ide ravno životnim putem, kolebaju joj se staze, ne zna kuda.
7. Zato sada, slušajte me djeco, i ne odstupajte od riječi mojih usta.
8. Udaljuj od nje svoj put, i ne približuj se k vratima njezine kuće.
9. Da ne bi dao svoje snage drugima, ni okrutnima svojih godina.
10. Da se drugi ne nasićuju tvojim trudovima, i da tvoja muka ne dođe u tuđu kuću;
11. Da ne stenješ na kraju, kad ti ponestaje mesa i tijela,
12. I da ne kažeš: oh, kako sam mrzio stegu i srce mi preziralo karanje;
13. I nijesam slušao glasa svojih učitelja, niti sam priklanjao uha svojim nastavnicima.

14. Zamalo da nijesam zapao u najgore zlo usred zbora i općine.
15. Pij vodu iz svoga studenca, tekućicu iz svoga kladenca (izvora).
16. Neka se razlijevaju tvoji izvori napolje, i potoci na slobodnom prostoru.
17. Imaj ih sam za se, a ne tuđinci s tobom.
18. Neka je blagosloven tvoj izvor, i veseli se sa ženom svoje mladosti.
19. Neka ti je kao mila košuta i najdraže lane, njezina te njedra neka opajaju u svako doba, sveđer se naslađuj njenom ljubavlju.
20. Zašto da se, moj sine, naslađuješ tuđinkom, i griješ se na grudima strankinje.
21. Jer su pred Gospodnjim očima čovječji putevi, i on motri sve njegove staze.
22. Bezbožnika će uhvatiti njegova bezakonja, i čvrsto će biti sapet užetima svojih grijeha.
23. Umrijet će nerazborito, jer će ga prevariti njegova velika ludost.

B/ TUMAČENJE

Izbjegavaj tuđe žene. Dosele je mudrac upozoravao učenika na izbjegavanje bezbožničkog društva, a sada prelazi posebno na izbjegavanje tuđih žena. U ovom odlomku predočuje rugobu grijeha, govori o kaznama koje slijede kao posljedice toga grijeha, i o načinu, kako će predusresti tome grijehu.

1-2. Po običaju brižno upozorava svog učenika kao ljubljenog sina na dalje opomene, koje su nužne i veoma važne, a osim toga delikatne naravi. Mudrac upozorava svog učenika na oprez u svojim mislima i na promišljenost u riječima. U Vulg. i LXX nadodaje se: "Ne osvrći se na ulagivanje žena." Ove riječi kao da čine prelaz u slijedeći odlomak, gdje se pobliže govori o prevejanosti opakih žena.

3-6. Pisac upozorava svog učenika, neka se čuva zamamljivosti riječi pokvarenih žena. Pisac poređuje njihove riječi među koji kaplje, i dvostruko oštrom maču. Palestinski pčelinji med bio je na glasu kao odlične kvalitete, jer Palestina obiluje cvijećem, gdje ima paše za pčele. Zato se Palestina i zove zemljom, gdje teče mlijeko i med (Exod. 3,8). "Nepce (grlo) joj je kao namazano uljem". Time se ocrtava rječitost pokvarenih žena, koja zavarava i primamljuje neiskusne, da budu zavedeni. Kao opreku tomu pisac ističe opreku posljedica takova zavođenja: "Posljedice riječi pokvarenih žena su gorče od pelina i oštre

kao dvosjekli mač". U prenesenom značenju pod gorčinom pelina razumijeva kobne posljedice zavođenja od pokvarenih žena (Deut. 29,18; Jer. 9,15,; 23,15; Am. 5,7; 6,13; Apc. 8,11), a to su: gubitak časti i poštenja, zadobivanje raznih bolesti, grižnja savjesti, materijalno upropaštavanje i t.d. Dalje u opreci prema glatkoći ulja jest dvostruka oštrina mača, podesna za ranjavanje i ubijanje. Koraci opake žene vode k smrti, što znači u vječno prokletstvo i pakao. Sud je izrečen kruto, bez eufemizma. Sv. Jeronim upozorava: "Nemojte zaboraviti, da je stanovnik zemaljskoga raja bio lišen toga raja po ženi". Opaka pak žena je aktivna pratilica u pakao. Takova žena ne ide putem života, tj. ne mari za krepost, daleko je od kreposti. "Kolebaju joj se staze" znači, da je nestalna u svojim putevima pa često ni ne zna, što zapravo hoće. Ona luta tako, da je teško istražiti njezine puteve. Ove su pouke bile u doba pisanja knjige Poslovica savremene radi raspuštenosti poganskih žena helenističkog doba, koja je prodirala i u krajeve Palestine. No iste su pouke i danas veoma aktuelne.

7-14. Nakon što je nadahnuti pisac istaknuo pogibelji, koje prijete od opake žene, ponovno se još većom ozbiljnošću obraća svojim učenicima, naročito mladićima, opominjući ih, kako da se čuvaju od takovih opakih žena, nabrajajući još nove teške posljedice druženja s njima. Prvo je pravilo, koga se treba držati, da se izbjegava njihovo druženje, i da se ne približava njihovim kućama. Toga su se pravila vjerno držali sveci, da izbjegavaju grješne prigode (Sv. Jeronim, Laetam, 2,8). To je u interesu mladenačke časti, koja se odrazuje na mladenačkoj svježini zdravlja, dok podavanje bludnom životu ima za posljedice gubitak mladenačke svježine, razdražljivost i rastrojenost živaca, a osim toga može postati žrtvom okrutnosti i nemilosrdnosti, a to biva od razjarenih muževa dotičnih žena, ili od njezinih rođaka, jer prema Mojsijevu zakonu i muškarac i žena zatečeni u bludu bivali su kažnjeni smrću (Deut. 22,22; Lev. 20,10; Ezek. 16,40; Iv. 8,5). Napokon i sam razvratan život skraćuje trajanje vremenitog života. Osim toga ovakve pokvarene žene uzrok su raskošnom trošenju s mukom stečenog imetka, jer su one nezasitne u raskošju i trošenju tuđeg imetka, naročito svojih ljubavnika, a kad iscrpu od njih svu imovinu, ostavljaju ih u bijedi i očaju. Takvo stanje zorno nam predočuje u N. Zavjetu prispodoba o rasipnom sinu (Luk 15). Tada je zaludu samoprekoravanje: "Ah, zašto nisam mario za dobre pouke i prekoravanja, i nisam slušao svojih učitelja?" - Jer na kraju ga stizava najveća sramota, t.j. smrt naočigled čitavog zbora vjernika radi zločina preljuba (Lev. 20,16; Deut. 17,7).

Budi zadovoljan i sretan sa svojom ženom! (5,15-20)

15-16. U opreci prema opačini bludnog i preljubničkog života pisac Proverbia potiče na diskretan način služeći se simboličkim slikama, sreću i ljepotu nepomućenog bračnog života sa zakonitom ženom, brižno pazeći na bračnu vjernost i ljubav. Prispodobom izvora i studenca, iz kojeg neka bračni drug pije, hoće da se istakne, kako vjernost u bračnom životu predstavlja izvor sreće i zadovoljstva. Ova je prispodoba osobito razumljiva istočnjacima, kod kojih se posjed izvora smatrao velikom blagodati, tim većma, što je u tim sušnim krajevima inače velika oskudica pitke vode. Razlijevanje čiste vode prema vani znači zadovoljstvo i sreća u brojnom potomstvu.

17. Riječima: "Imaj ih sam za se..." - Kao što vlasnici čuvaju svoj zdenac od upotrebe drugih stanovnika, tako treba da suprug pazi na to, da ne izvrgava svoju ženu opasnosti preljuba, a u tu svrhu neće dopuštati u svojoj kući sumnjive posjete ljudi slabih moralnih kvaliteta.

18-19. Neka bude tvoj izvor blagoslòven, i raduj se s drugaricom tvoje mladosti." Blagoslov na ženi jest obilno potomstvo u zakonitom braku, koji ih je povezao od mladosti, na temelju međusobne ljubavi. U brojnom potomstvu jest uživanje osobitog zadovoljstva i obiteljske sreće. - Dražest ljubljene zakonite žene ističe se prispodobama ljupkih životinja, kao što je košuta ili mlado lane, koje su kod Orijentalaca obljubljene i mile (Cant. 2,9.17; 8,14). Njima se izražavaju erotska čuvstva u poeziji. Ocrtava se nježnost bračne ljubavi u međusobnim zagrljajima, koja treba da traje doživotno.

20-23. Pisac se opet vraća na kontrast griješne ljubavi i odvraća od nje, jer je Bog zabranjuje i kažnjava je teškim kaznama. Griješna sklonost prema tuđim ženama čovjeka potpuno sputava i zarobljuje te dovodi do razorenja obiteljske sreće. Čovjek treba da sebi bude svijestan, da ga Bog, koji sve zna, svuda prati u njegovim životnim putevima. "Zašto dakle, - nastavlja nadahnuti pisac - da se naslađuješ tuđinkom i griješ se na grudima strankinje?" Takovim naime postupkom čovjek uništava i razara svoju obiteljsku sreću i strmoglavljuje se već u vremenitu nesreću, a pogotovo u vječnu propast. Iz svega treba dakle povući poučan zaključak: izbjegavati tuđe žene i ostati vjeran zakonitoj ženi. Čovjek treba da sebi bude uvijek svijestan straha Božjega, koji zna sve čovječje puteve, i ništa ne može ostati sakriveno pred Božjim sveznanjem. Zato se ne valja dati zavoditi od zlobe griješnih žena, koje nesretnika poput užeta vežu na grijeh. I Krist Gospodin upozorava na to, govoreći: "Tko počinja grijeh, postaje rob grijehu" (Iv. 8,34). Takav srlja u vječnu smrt radi po-

manjkanja stege, i radi svoje velike ludosti luta po griješnim putevima, upropašćuje svoju slobodu. Žalosno iskustvo o takvom ropstvu stekao je sv. Augustin, koji je ipak još za vremena upoznao svoje zablude i obratio se (Confessiones 8,5), dok većina takovih nesretnika umire neraskajano i radi svoje ludosti zapada u vječnu propast. U prijevodu LXX nadodaje se: "Takav umire radi tsvoje nepoučljivosti, biva ugrabljen iz punine svoga života, i propada radi svoje ludosti." Ljudi naime, koji se izživljuju u putenim nasladama, skraćuju svoj život zadobivanjem raznih bolesti i radi tjelesne izmoždenosti.

GLAVA VI.

A/ PRIJEVOD

6,1. Moj sine, kad se podjamčiš za svoga prijatelja, i daš svoju ruku drugomu;
2. Svezao si se riječima svojih usta, zarobio si se riječima svojih usta.
3. Učini dakle to, moj sine, i otmi se, jer si pao u šake svoga bližnjega; idi baci se ničice, i dosađuj moleći se svome bližnjemu.
4. Ne daj sna svojim očima, ni drijema svojim trepavicama.
5. Otmi se kao gazela, i ptica iz ruke ptičaru.
6. Idi k mravu, ljenivče, gledaj njegove puteve, i budi mudar!
7. On nema kneza, nadzornika i nadstojnika.
8. Pa ipak sprema ljeti sebi hranu o žetvi.
9. Dokle ćeš, ljenivče, spavati; kad ćeš ustati od svoga sna?
10. Još malo spavanja, još malo drijemanja, još malo ostavljanja skrštenih ruku.
11. Doći će tvoje siromaštvo, kao skitnica, i tvoja oskudica kao naoružan čovjek (Vg i LXX: "Ako ne budeš lijen, doći će kao izvor tvoja žetva, i siromaštvo će daleko pobjeći od tebe.
12. Nevaljao čovjek i ništarija je, tko obilazi s lažnim ustima.
13. Škilji očima, lupa nogama i pokazuje prstima.
14. Spletke su mu u srcu, kuju zlo u svako doba, zameće kavge.
15. Zato će ga iznenada zadesiti nesreća, u tren će se razmrskati i neće mu biti pomoći (lijeka).
16. Na šest stvari mrzi Gospod, a sedmo je odurno njegovu biću;

17. Ponosite oči, lažljiv jezik, i ruke koje prolijevaju krv;
18. Srce koje kuje griješne osnove, noge koje hitro trče na zlo;
19. Lažan svjedok, koji širi laži i koji zameće kavge među braćom.
20. Moj sine, vrši zapovijedi svoga oca, i ne preziri nauka svoje matere.
21. Priveži ih sebi na srce zauvijek, ovih ih oko svoga grla.
22. Da te vode, kada hodaš, da te čuvaju kada spavaš, i da s tobom govore kad se probudiš.
23. Jer je zapovijed svjetiljka i pouka je svjetlost, a pouka s karanjem životni put.
24. Da te čuva od zle žene, od laskava jezika tuđinke.
25. Ne poželi u svom srcu njene ljepote, i ne daj da te osvoji svojim trepavicama.
26. Jer dok žena bludnica traži komadić kruha, udata žena lovi dragocjen život.
27. Može li tko nositi žeravicu u svojim njedrima, a da mu haljine ne izgore?
28. Može li tko hodati po žeravici, a da svojih nogu ne ožeže?
29. Tako biva onome, tko griješi sa ženom svoga bližnjeg: neće ostati bez kazne, tko je se god dotakao.
30. Nije li na sramotu tatu, iako je krao gladan da stiša glad?
31. Kad ga uhvate, sedmerostruko plaća, i daje sve imanje svoje kuće.
32. Nerazuman je dakle, tko čini preljubu sa tuđom ženom, gubi svoju dušu, tko tako čini (upropašćuje sam sebe, tko tako čini).
33. Udarce i sramotu zadobiva, sramota mu se nikad ne briše.
34. Jer je bijesna ljubomora muža, i ne oprašta do osvetnog dana.
35. Ne mari ni za kakvu zadovoljštinu, niti prima darova koliko mu drago velikih.

B/ TUMAČENJE

a) Oprez u davanju jamstva (6,1-5). Pisac Proverbia prelazi ovdje na novu vrst pouka, o kakvima nije do sada bilo govora. To je naročito upozorenje na oprez kod davanja jamstva, kad se radi o posuđivanju novaca, ili kakovih drugih teških obveza. Pisac se češće vraća na ovu misao (11,15; 17,18; 20,16; 22,26; 27,13; slično i knjiga Crkvenica 8,16; 29,19). Premda je plemenito bliž-

njemu pritjecati u pomoć, kada to dopuštaju imućstvene prilike (3,27-28), ipak treba biti veoma oprezan,da ne nastrada i ne nasjedne nasrtljivosti bezdušnih izrabljivača tuđe dobrote.

1-3. Kao i danas, tako je i kod Orijentalaca sklapanje pogodaba bilo popraćeno simbolikom stiskanja ruku (17,18; 22,26; Job 17,3; Is. 62,8). U takvim pogodbama čovjek preuzima na sebe vlastitom izjavom i obećanjem, da će izvršiti zadanu riječ, pa makar i uz opasnost vlastite štete. Tu valja dakle biti veoma na oprezu, da se ne izlaže pogibli, da ne nastrada imetkom. Preuzetim obvezama postaje čovjek tako sputan, kao užetima, da ga to može dovesti do potpunog materijalnog uništenja. U starini, pa i prema propisima Mojsijeva zakona (Lev. 25,39), mogao je vjerovnik dužnika, koji nije bio kadar namiriti svoj dug, prodati u roblje. Potrebno je stoga u pravo vrijeme misliti na posljedice sklopljenih obveza, da ne nasjedne pogibelji, u koju bi mogao upasti, dajući nepromišljeno jamstvo.

4-5. U slučaju pak, kada je tko već dao kakovo jamstvo, treba da ne miruje ni danju ni noću zaklinjući onoga komu se obvezao jamstvom, da što prije isplati svoj dug. Tako treba da nastoji osloboditi se svojih obveza, kao što se ptica izbavlja iz mreže ptičara, ili lane iz ruku lovčevih. Prispodoba je uzeta iz života istočnjaka, kad se bave lovom plahih životinja.

b) Odvraćanje od lijenosti (6-11). Pisac se obraća k lijenštinama i upućuje ih na primjer marljivosti kod mrava. Primjer marljivosti mrava poznat je inače kod svih naroda. Ove sitne životinje, gonjene instinktom svoje naravi, brinu se da skupe potrebnu hranu za vrijeme, kad je nemoguće do nje doći, kao i za hranu svoga podmlatka. Uz to izgrađuju svoje nastambe, mravinjake, da se zaštite od nepogoda nevremena. Lijenština, iako je razuman stvor, treba da se ugleda u marljivost mrava, pred kojima treba da se postidi, što se ne brine za sebe, skrbeći za svoju budućnost, što bi morao činiti tim većma, što mu je Bog dao razum, kojim može predvidjeti svoje potrebe za svagdašnji život i budućnost. Sv. Ivan Hrizostom duhovito primjećuje: postali smo učenici mrava mi, koji smo stvoreni na sliku i priliku Božju; ali tomu nije uzrok Bog, nego mi sami, koji nismo marili sačuvati njegovu sliku."Ta je pojava marljivosti kod mrava tim zanimljivija, što kod njih ne postoji nikakova organizacija poglavarstva, kao što je to kod ljudi, gdje postoje pročelnici, predstojnici, nadzornici rada, pa uza sve to se događaju zloupotrebe, izigravanje dužnosti, markiranje i slične pojave. Čovjek treba da je sebi svijestan dužnosti rada, da njime zaslužuje svoj svagdanji kruh. "U znoju lica svoga jesti ćeš kruh" (Gen. 3,19). U prijevodu LXX dodaje se poslije 8.r. umetak o radinosti pčela:

"Ili idi k pčeli i nauči se: kako je marljiva i radina. Kraljica i radilice pomažu se svojim trudom za svoj spas. Ona je tražena i poštivana od sviju, i koliko god su joj malene snage, postavljena je za primjer mudrosti." Ova dva primjera iz carstva insekata služe kao uzori radinosti. Sv. Jeronim i sv. Ambrozije citiraju u svojim poukama oba ova primjera. Osim toga radinost pčele spominje se još u Crkvenici (11,3). Tu se naglašuje, kako kod pčela postoji slika savršene monarhije, a kod mrava savršene demokracije. U r. 9-10 prekorava se lijenčinu, dokle će spavati. Zorno opisuje pospanog lijenčinu: "malo dok pospavaš, malo dok prodrijemaš, malo dok držiš skrštene ruke". To je tipična karakteristika lijenčine (Eccl. 4,5-6). Ali u r. 11. opisuju se tragične i sudbonosne posljedice lijenosti: "Doći će ti kao skitnica siromaštvo, a njemu će se pridružiti neimaština kao naoružani razvojnik", što znači, da lijenčina prije ili kasnije mora osiromašiti i nakon toga daje se na nepošten način života, da kao razbojnik pljačka prolaznike i tako sebi nabavlja što mu je za život potrebno. Oprečno pak, ako budeš marljiv, doći će ti žetva kao izvor, a siromaštvo će daleko pobjeći od tebe. Ove opreke nema u izvornom hebrejskom tekstu, ali ga ima u prijevodu LXX, što znači, da je bila u tekstu, s kojeg su prevodili sedamdesetorica.

c) Karakteristika opaka čovjeka (12-15). Egzegeta Jansenius povezuje ovaj odlomak s pređašnjim s obrazloženjem, da je opakost čovjeka posljedica lijenosti, kao jednog od glavnih grijeha. Ocrtava opaka čovjeka, kako ga hebr. tekst naziva "iš Beliaal" = čovjek ništarija, nevaljanac, bezkičmenjak, bez zakona i vjere, ili naprosto zločinac. Gdjekad se ova riječ upotrebljava za naziv đavla ili sotone, jer je on tip odmetnuća od Boga. Zato Vulgata prevodi "odmetnik" (apostata), dok je grčki prijevod nešto eufemistički "čovjek nerazuman i bezakonik" (anor afron kai paranomos). Smisao je: čovjek koji se odmetnuo od Božjeg zakona, koji je izgubio vjeru, pa nema više u njemu ničega, što bi bilo korisno za vječno spasenje. Njegova je karakteristika: lažljiva usta, tj. ima sve mane, koje se mogu počinjati jezikom, a tu je uključena i bestidnost u govoru, ogovaranje i kleveta; škiljavost očiju a to znači, da vreba na kakvogagod pomagača, da naudi trećemu (10,10); ili migom očiju poticati na griješna djela; može to značiti također prezirne poglede, nepostojanost (Eccli 27,25); pokazivanje prstima - znači gestikulacija, kojom se opak čovjek služi u poticanju na griješna djela, "kopka nogama" - znači davati udarcima noge tajne ili dogovorene znakove za prevaru ili što drugo griješno. Jednom riječju, takovi pokvarenjaci služe se svim mogućim vještinama i lukavštinama za počinjanje griješnih djela. "U opakom srcu smišljaju zlo i u svako vrijeme zapodijevaju kavge" - to su posljedice makinacija opakih ljudi. Protiv takovih okorjelih

griješnika nema lijeka; njih čeka neizbježiva propast. Obično biva, da ih zadešava nesreća, kad se ni najmanje ne nadaju.

d) Mrske stvari pred Bogom (6,16-19). Ovdje susrećemo stilistiku sa simboličkim brojevima, koja je uobičajena u stilu Orijentalaca radi lakšeg memoriranja pouke. Sličnu upotrebu brojčane stilistike susrećemo u gl. 30,5; 15-31 i 16,25-28. Ovakvu stilistiku upotrebljavaju Orijentalci radi lakšeg pamćenja. Rugoba zloća ocrtava se figurama klimaksa, ističući sve veću zloću djela, a naposljetku završava s najgorom opačinom. Slično u gl. 26,25. "Šest je stvari, na koje mrzi Gospod, a sedma je odurna njegovoj duši". Izražava se ideja o mrskosti i rugobi sedam glavnih grijeha. U Novom Zavjetu nazivaju se sedam opakih duhova (Luk. 11,26; Act. 8,7). Prva opačina: Ponosite oči - to je karakterističan znak oholosti, koja je prvi od sedam glavnih grijeha (isp. 30,13; Ps. 100,5; 130,1). Druga opačina: "Lažljiv jezik", koji sve izvraća služeći se neistinom ili klevetom, slično kao u versu 12, ili se farizejski pretvara; treća opačina: "ruke koje prolijevaju nevinu krv" - znači zločince, koji se ne žacaju ubojstava nevinih; četvrta opačina: "srce, koje smišlja pakosne osnove" - tj. sije neslogu, mržnju, netrpeljivost i druge opačine, naročito u obiteljskom krugu, ili ljudskoj zajednici, raspirujući subverzivne pokrete, bune, ratove i slično, i tako potkopavaju opće blagostanje u ljudskom društvu. - Peta opačina: "hitre noge, da čine zlo" - znači osobitu sklonost na počinjanje svakojakih opačina. - Šesta opačina: širenje kleveta lažnim svjedočanstvima. - Sedmo kao najgore zlo: širenje nesloge među braćom", - jer uklanja međusobnu ljubav, a širi mržnju, klevete, svađe, tučnjave i krvoprolića, i napokon sama ubojstva. Sve to upropašćuje ne samo obitelji, nego i zajednicu ljudskog društva, osobito ako uslijed toga nastaju zatornički ratovi.

e) Očinska upozorenja glede izbjegavanja raspuštenih žena (20-35).

Pisac upravlja očinske i materinske opomene na svoga štićenika u pogledu izbjegavanja raspuštenih žena. Te opomene proističu iz ljubavi obaju roditelja, oca i matere, pa zato treba da osobito leže na srcu sinu, jer one izražavaju ono, što je najbolje za budućnost djeteta. Te opomene "neka privezuje na srce i vješa poput ogrlice oko vrata", tako da ih stalno ima pred očima i na pameti, pa da ih nikad ne prestupa. To znači da te opomene treba da budu drage srcu kao dragocjeni nakit. Ove metafore imadu simboličko značenje, ali u vrijeme Aristeje u drugom stoljeću prije Krista počele su se shvaćati u literarnom smislu sa strane farizeja, koji su uveli nošenje tih vidljivih znakova, takozvanih

filakterija, da time pokazuju doslovno observiranje propisa Mojsijeva zakona, privezujući kutije s napisima Božjih zapovijedi remenjem na ruke i na čelo (Deut. 6,6-9; 11, 18-20); Podsjećanje na te očinske i materinske opomene treba da učenika u svim prilikama čuvaju od zla. Treba da ga prate na svim koracima života, kao i u snu, a i kada se probudi od sna, da mu budu prva misao, kako će prema njima udešavati svoj život."Božji zakon i naredbe treba da budu svjetiljka i svijetlo," koje će mu pokazivati put u životu, po kom će se ravnati u toku zemaljskog života. U daljim retcima slijedi konkretna aplikacija ovih načela gledom na izbjegavanje opakih žena, o čemu je već bilo govora (5,3 i sl.), naročito žena, koje su se ogriješile o vjernosti prema svojim muževima. U prvom redu treba da čovjek bude oprezan, da ne bude zaveden od laskavih riječi ovakovih žena, niti njezinim koketnim pogledima. Uglavnom tu se stavlja na srce održavanje 9. zapovijedi Božje: "Ne poželi žene svoga bližnjega!" (Exod. 20,17; Deut.5,21; Mat. 5,28).

25-26. Tu se pobliže obrazlaže riječima: "Ne poželi u svom srcu njene ljepote i ne daj da te osvoji svojim trepavicama!" U prijevodu LXX dodaje još: "da te zarobi svojim pogledima". Radoznali pogledi na žensku ljepotu prva su opasnost, da čovjek nastrada i bude zarobljen. A da li vrijedi za cijenu jednog hljeba kruha, kojom se naplaćuje bludnica, da takova žena upropašćuje dušu jednog muškarca. Žene bludnice običavale su, a i danas još to biva na Orijentu, da bojadišu crnim praškom svoje trepavice, ili stipsom i antimonom, da im one blistaju. Prostitutke zadovoljavale su se hljebčićem kruha, da prodaju svoje tijelo za užitak muškarcu, jer su to bile i neke vrsti prosjakinje, koje su na taj način živjele od svog zanata. Muž pak za tu neznatnu cijenu upropašćuje svoju dušu, jer se preljub kažnjavao smrću (Lev. 20,10).

27-29. Kolika opasnost prijeti od požude za ženom, objašnjava pisac prispodobom: "Može li čovjek sakriti u svojim njedrima žeravicu, a da se ne ožeže (Vg da se ne upali njegovo odijelo), ili da hoda po žeravici, a da se ne opeče?" Kaošto se dakle ne valja igrati s vatrom, tako ni s druženjem sa tuđom ženom ili ženom bludnicom, jer je neizbježiv grijeh bluda. I samo diranje tuđe žene postaje uzrokom nečistoga grijeha.

30-35. Pisac Proverbia uspoređuje grijeh preljube s krađom. "Ne zamjera se kradljivcu toliko, ako krade da se nasiti; pa ako ga se uhvati, vratit će ipak sedme-rostruko, i morat će predati svu imovinu svoje kuće". Krađa se, dakle, oštro kažnjavale. Ali daleko je veći grijeh kad tko upropašćuje svoju dušu preljubom, dok je kradljivac nakon naknade ukradenog barem sačuvao život. Preljubnik osim toga biva doživotno osramoćen. U daljim retcima

upozorava pisac kako je ljubomor muža povrijeđen preljubom tuđeg muškarca sa ženom, tako da ga razjaruje do bjesnila i nagoni ga na osvetu, te da ga ničije molbe ne mogu od toga odvratiti. Slično su bili raspaljeni od osvete radi osramoćenja svoje sestre Simeon i Levi, te su pobili sve Sihemićane (Gen. 34).

GLAVA VII.

A/ PRIJEVOD

7,1. Moj sine, čuvaj moje riječi i sahrani moje zapovijedi kod sebe.
2. Čuvaj moje zapovijedi i budi živ, i moju nauku kao zjenicu svojih očiju.
3. Priveži ih sebi na prste, upiši ih na ploči svoga srca.
4. Reci mudrosti: ti si moja sestra; i razum zovi svojim prijateljem.
5. Da te čuva od tuđinke žene i od inostranke, koja laska svojim riječima.
6. Kad sam jednoć gledao sa prozora svoje kuće kroz rešetke napolje.
7. Ugledao sam među budalama (naivčinama) i opazio među momcima nerazumna mladića.
8. Prolazio je ulicom pokraj njezina ugla i koračao putem k njezinoj kući.
9. U sumrak, kasno pod večer, upravo u sumračje i tamnu noć.
10. U to gle, eto mu nasusret žene u razbludnoj haljini i lukava srca.
11. Bila je puna strasti i razuzdana, noge joj nijesu mogle stajati kod kuće.
12. Bila je čas na ulici, čas na trgovima, i vrebala kod svakoga ugla.
13. I uhvatila ga je i poljubila ga i rekla mu drska lica.
14. Imala sam zahvalne žrtve i danas sam izvršila svoje zavjete.
15. Zato sam ti izašla nasusret, tražeći tvoje društvo, i našla sam tebe.
16. Svoju sam postelju nastrla sagovima, šarenim pokrivačima i misirskim platnom.
17. Svoj sam ležaj namirisala smirnom, alojem i cimetom.
18. Dè, dođi, da se opijamo ljubavlju do jutra, da se radujemo milovanjima.
19. Jer mi muža nema kod kuće, otišao je na daleki put.

20. Uzeo je sa sobom kesu s novcima, vratit će se kući o uštapu.
21. Tako ga je zavela svojim mnogim uvjeravanjem i namamila ga svojim glatkim usnama.
22. I on časom pođe za njom, kao što vo ide na klanje, i kao pas na lanac.
23. Dokle mu strijela ne presiječe jetra, i kao što ptica hiti u zamku, i ne znajući da joj se radi o životu.
24. Sada dakle, djeco, poslušajte me, i pazite na riječi mojih usta.
25. Neka ti ne zastranjuje srce na njezine puteve, i ne lutaj po njezinim stazama.
26. Jer je mnoge smrtno ranila i oborila, i pobila silne na broj.
27. Kuća joj je pakleni putevi, koji vode u smrtne komore.

B/ TUMAČENJE

Upozoravanje na opasnost od bludnica. U ovom poglavlju Propovjednik nastavlja svoja ozbiljna upozorenja na opasnost od zavođenja sa strane bludnica, navodeći svoja vlastita opažanja.

1-5. Ovi retci sačinjavaju naročito ozbiljan uvod u razlaganje, koje potom slijedi, htijući tako istaknuti posebnu važnost očinskih pouka. Kao da zaklinje svoga učenika, neka čvrsto upamti ove riječi i spremi ih u sebi. U više paralelizama ponavlja tu misao, da naglasi, od kolike je važnosti ta pouka. Preporučuje svom učeniku održavanje zapovijedi, kao uvjet života. Preporučuje mu, neka pripazi na opomene kao na zjenicu svojih očiju. Neka ih priveže na svoje prste i upiše ih na ploče svoga srca. Svim tim hoće da naglasi, od kolike je važnosti opomena, koju mu upravlja. Spominjući dosele zapovijedi, zakon i pouke, sada sve to zajedno naziva mudrošću, koju treba da njeguje i ljubi svom svojom intimnošću, kao svoju rođenu sestru. Slično kaže Isus Krist: "Jer tkogod vrši volju Oca mojega, koji je na nebesima, on je moj brat i sestra i mati" (Mt 12,50). Slično i pisac knjige Mudrosti kaže, da je odlučio zaručiti se s mudrošću (Sap. 8,2; Eccli 15,2). Mudrost je opisana kao časna mati i zaručena djevica. Ako je takav odnos između mudrosti i čovječjeg srca, onda treba nastojati sačuvati taj odnos, a odatle slijedi logička primjena na konkretni slučaj, da treba izbjegavati strane žene, koje narušuju taj odnos prema mudrosti, te ne nasjedati laskavim riječima takovih žena. Kao zornu pouku u tu svrhu iznosi pisac konkretan slučaj iz vlastitog opažanja.

6-9. Jednom je pisac Proverbia promatrao kroz prozorne rešetke svoje kuće nekoga nesmotrenog i neiskusnog mladića. Kuće na istoku ni danas nemaju staklenih prozora, nego mjesto stakala prozori imadu drvene rešetke, koje kroz dan zaklanjaju od žarkoga sunca, a ujedno kroz rešetke struji zrak. Kroz te dakle rešetke mogao je čovjek nezapaženo promatrati neiskusnog mladića, kako ga hvata neka ženskinja, da ga zavede i prevari. Ženskinju je prepoznao po odjeći i načinu hodanja, da pripada među pokvarene, koje vrebaju na nekoga, da ga zavedu. Neiskusan mladić hodao je oko uglova kuća i blizu kuće, gdje je ta ženskinja stanovala. Mladić se plaho ogledavao, a bila je već nastala noć. To je podesno vrijeme, kada ovakove ženskinje izlaze na lov svojih žrtava.

10-13. Na Orijentu nije običaj, da poštene ženskinje izlaze noću na ulicu, nego to čine ženskinje koje su na lošem glasu. Te su napadno obučene i urešene svakojakim uresima, samo da svrate na sebe pozornost neiskusnih. One su vrlo nasrtljive, te odmah nastoje uhvatiti koju žrtvu u svoje lukave mreže. Tako se i ovom zgodom pojavila. Pisac Proverbia zorno opisuje njezinu pojavu: obučena kao bludnica, urešena nakitima, spremna da hvata duše, brbljava skitalica, nestrpljiva da obastane u svojoj kući, sad vani, sad na ulici, sad na uglovima vrebajući, a kad se namjeri na kojeg mladića, uhvati ga i poljubi i bezobraznim licem počinje mu govoriti. Pisac, dakle, potpuno realistički ocrtava razularenu strast pokvarene ženskinje. Sličan prizor nailazimo kod napastovanja Josipa Egipatskog sa strane pokvarene Putifarove žene (Gen. 9,12).

14-21. Žena čini lukavo uvod za svoje zavođenje, predočujući mladiću, kako je upravo pripravila gozbu u svrhu izvršenja svoje zavjetne žrtve, pa zato je izišla, da pozove goste na tu gozbu. Kod zahvalnih naime žrtava, među kakove su se ubrajale i zavjetne žrtve, trebalo je, da jedan dio žrtvenog mesa, koji se nije potrošio kod prinošenja žrtve, posluži za kućnu gozbu, na koju bi se pozivali prijatelji i siromasi, da je pomognu potrošiti, jer ono što bi od te žrtve preostalo nepotrošeno, trebalo je vatrom uništiti (Lev. 7,11 i sl.). Žena se, dakle, služi izlikom religiozne žrtve, da zaslijepi nepromišljenog mladića, tako da je njezin postupak s ovoga gledišta počinjanje sakrilegija. Uistinu pak njezina raskošna gozba imala je svrhu, da raspiri strasti (Os. 4,11). "Htijući te vidjeti, našla sam tebe". Te su riječi licemjerno smišljene za predobivanje na početku dočeka. Dalje pojačanom zamamljivošću ocrtava stanje u svojoj kući. Opisuje svoj ležaj, prostrt šareno izvezenim pokrivačem od egipatskog platna, koje je bilo na glasu kao skupocjeno (Ezek.27,7).

Poškropila je svoju ložnicu raznim mirisima: smirnom, a to je mirisava smola nakog drveta, što raste u Arabiji i Abesiniji; alojem, a to je biljka, iz čije se stabljike i korijena istisne mirisava tekućina, kakova se i danas na Orijentu upotrebljava za parfimiranje raznih predmeta; cimetom - mirisava biljka, koja izvorno potječe iz Indije, a iz nje se također istiskuje mirisava tekućina, koja je služila za liturgijsku upotrebu kao i za škropljenje osoba, koje bi dolazile u posjete, zatim za škropljenje odjeće i unutrašnjost sobe (Exod. 30,23; Ps. 44,9; II Dnev. 16,14; Cant. 4,14; Eccli 24,20; Is. 3,20-24; Iv. 19,39). Kad je žena na sve to pripravila neiskusnog mladića, na kraju strastveno nudi mladiću opajanje na grudima i u zagrljajima sve do jutra. U takvom opajanju čovjek preuzet opojnošću strasti izgubi svijest razumnog prosuđivanja. Da pak žena predusretne mladiću svako kolebanje, uvjerava ga, da joj je muž uzevši sa sobom novaca otišao na put, s kojega se neće povratiti sve do uštapa (tj. punog mjeseca). Prema situaciji, kako se u tekstu opisuje, da je te večeri bila tama, znači da u to vrijeme nije sjao mjesec, dakle je to moglo biti pod kraj zadnje četvrti u mjesecu ili o mlađu, pa je stoga bilo na raspolaganje ženi barem 14 dana, da je to vrijeme iskoristila za svoja ljubavna uživanja. Naravno, da je ta pokvarena žena s tako đavolski prevejanom rječitošću obmamila neiskusnog mladića i sasvim ga zaplela u svoje zavodničke mreže, i uspjela ga dovesti k sebi.

22-23. Uspjeh lukave ženskinje bio je potpun, jer je odmah pošao za njom kao budala sličan volu, koji se dade voditi, ne znajući da li ide na hranu ili na klanje, ili, kako grčki tekst kaže: kao pseto na lancu, dok Vg. prevodi: kao obijesno janje; a neki prevode: kao jelen koji se zaleti u mrežu. U svakom slučaju dotični je tako nerazborit, da sebi nije svijestan posljedica, što ga čekaju; "dok mu strijelica ne probode jetra". Ovom figurom ocrtava se posljedica mladićeva glupog koraka; poredba s probodenim jetrima znači sjetilnim čuvstvima putenih napasti, koje su ga strovalile u težak grijeh bluda, koji donosi smrt duši.

24-27. Nakon što je pisac zorno izložio pogibao neiskusnog i glupog mladića od zavođenja pokvarene ženskinje, ponovno upravlja srdačan apel na svoga učenika, neka posluša i dobro sebi zapamti ovu pouku, kao mudar zaključak, neka se ne da zavoditi na nastrane i griješne puteve od pokvarene žene, koji čovjeka potpuno unesrećuju. Od opake žene mogu nastradati i veoma snažni ljudi, kako to pokazuju nebrojeni primjeri (Samson, Sud. 16,1-5; Davidov sin Amon III. Kralj. 10-1; Salomon II. Ezdr. 13,26; Eccli 19,2). Odatle i sv. Augustin izveo pouku: Vidio sam sramotno pasti i libanonske cedre, kojih svetost nije bila manje sigur-

na od svetosti sv. Ambrozija ili sv. Jeronima. Propovjednik zaključuje ovo razmatranje ozbiljnom opomenom, da je put u kuću bludnice put u smrt, i to ne samo tjelesnu, nego i vječnu u paklu (šeolu).

GLAVA VIII.

A/ PRIJEVOD

8,1. Ne viče li mudrost, i ne pušta li razboritost svoj glas?
2. Stoji navrh visina, na putu, na raskršću staza;
3. Kod vratiju, na ulasku u grad, na samim gradskim vratima, ona snažno viče;
4. Oj, ljudi, vama propovijedam, i upravljam svoj glas k ljudskim sinovima:
5. Neiskusni, pamet u glavu! I nerazumni, razumijte mudrost!
6. Slušajte, jer ću zboriti o uzvišenim stvarima, i otvarajući svoje usne kazivat ću, što je pravo.
7. Jer moje nepce zbori istinu, i mojim je usnama mrska bezbožnost.
8. Sve su riječi mojih usna pravične; u njima nema ništa lukavo i prevarno.
9. Sve su one iskrene razumnome, i poštene onima koji stječu znanje.
10. Primajte pouku, a ne srebro, jer znanje je dragocjenije od zlata.
11. Jer mudrost je bolja od biserja; štogod ima dragocjena, ne može se usporediti s njome.
12. Ja, mudrost, boravim s razboritošću, i posjedujemo misaono znanje.
13. Gospodnji strah mrzi na zlo; ja mrzim na drskost, oholost, zao put i spletkarska usta.
14. Moj je savjet i razboritost, ja sam razum i moja je snaga.
15. Po meni carevi caruju i vladari uređuju pravdu.
16. Po meni knezovi knezuju, odličnici, sve zemaljske sudije.
17. Ja ljubim one, koji ljube mene, i nalaze me koji me traže u zoru.
18. U mene je bogatstvo i slava, krasno blago i pravednost.
19. Moj je plod bolji od čista i žežena zlata, i moj je prihod bolji od dragocjena srebra.
20. Ja hodam pravednim putem, sred pravičnih staza.

21. Da dadem onima koji me ljube imanje u nasljedstvu.
22. Gospod me je imao kao početo svoga djelovanja, kao iskonsko prapočelo svojih čina.
23. Od vijeka sam djelovala, prije početka, prije zemaljskih prapočetaka.
24. Rodila sam se kad još nije bilo oceana, kad još nije bilo izvora obilnih vodom.
25. Rodila sam se prije nego li su se uglavile gore, prije brežuljaka.
26. Kad još nije bio načinio zemlje ni poljana, ni početka zemaljskome prahu;
27. Kad je stvarao nebesa, bila sam ondje, kad je razmjeravao krug nad morskim bezdanom;
28. Kad je ozgo utvrđivao oblake, kad su uzavirali morski izvori;
29. Kad je postavljao moru njegove međe, da mu vode ne prestupaju zapovjedi, kad je zabijao zemaljske stupove;
30. Bila sam kraj njega kao nadzornica posla, bila sam mu milina svaki dan.
31. Igrala sam se na njegovu zemaljskom krugu, i milina mi je biti s ljudskim sinovima.
32. Sada, dakle, oj djeco, poslušajte me, jer blago onima, koji se drže mojih puteva.
33. Slušajte pouku i budite mudri, i nemojte je odbaciti.
34. Blago čovjeku koji me sluša, i koji bdije na mojim vratima svaki dan, stražeći na mojim vratnim pragovima.
35. Jer tko nalazi mene, nalazi život, i dobiva sreću od Gospoda.
36. A tko griješi o mene, škodi svome životu; ljube smrt svi, koji mrze na me.

B/ <u>TUMAČENJE</u>

U opreci prema pogubnoj varavosti nerazumnih strasti, predočenih zorno u personifikaciji pokvarene žene, nastavlja pisac u ovom poglavlju predočivanjem, kako je nadasve uzvišena, plemenita i odlična mudrost i kako su od neprocjenive vrijednosti njezina dobra. Zato toplo poziva sve ljudske sinove, da je slijede i uzljube.

U opreci prema nedostojnim i griješnim načinima zavođenja u tami prava mudrost upravlja svoje pozive s javno vidljivih mjesta pružajući svima prigodu, da je upoznaju, kako je lijepa i vrijednija od ikojega zemaljskoga blaga. Ona usrećuje čovječanstvo dijeleći obilno iz neiscrpne riznice svoje blago znanja, odvraćanja od zla, usrećuje dobrima, pravednošću i svim blago-

datima. Na kraju poziva sve, da po njoj živu i nađu u njoj svoju sreću i zadovoljstvo, dok jao onima, koji je preziru!

8,1-5. U ovom poglavlju nastupa mudrost u personificiranom obliku. U opreci prema ženi zavodnici u gl.7, koja radi svoj posao po zakutcima i tami, Mudrost nastupa javno na istaknutim mjestima, posred puteva i raskršća, na gradskim vratima i trgovima snažnim glasom pozivajući ljude, da je slijede. U obliku retorskog pitanja, koje ne očekuje odgovora, jer ističe stvarnu činjenicu, obraća se Mudrost svojim apelom na sve vrsti slušača, na odrasle i na neiskusnu mladež, pa i na one ludove, koji se rugaju mudrosti, da poslušaju njezin glas. Nitko se, dakle, ne će moći ispričavati, da nije imao prilike saznati put istine. Svima je data prigoda, da upoznaju pravu životnu Mudrost. Po mišljenju egzegeta ovaj personificirani nastup Mudrosti znači nastojanje vječne Božje Mudrosti, personificirane u Sinu Božjemu, koji je sišao na zemlju, da ljude pouči o putu spasenja. Taj posao započeo je on sam, za vrijeme svoga osobnog javnog djelovanja na zemlji, a nastavlja ga po svom otajstvenom tijelu Kristove Crkve, koja od Njega kao Sina Božjega vrši poslanje naučavanja spasonosnih istina, da vodi ljude u vječni život.

6.-11. U nastavku svoga apela upozorava, da se radi o velikim i veoma važnim stvarima. Ni jedno ljudsko znanje ne može se usporediti sa znanjem božanske Mudrosti, ni s obzirom na svoju čvrstoću istinitosti ni s obzirom na uzvišenost svoga sadržaja. Ona uči najsavršeniju pravednost, nepobitnu istinu i osuđuje sve, što je lažno i opako. Mudrost, koja ovdje progovara, ne može prevariti, niti biti prevarena; to je božanska Mudrost, jer samo Bog je onaj, koji se ne može u svojoj spoznaji prevariti, niti druge zavesti u bludnju (Conc. Vatic. de Fide IV. Ps.11,7; 36,30). Kolike li opreke između Božje i vječne mudrosti prema nesigurnim naukama raznih filozofa, koje se često moraju podvrgavati kritici i reviziji, a mnogi filozofski sustavi međusobno se pobijaju? Načela prave mudrosti ne mogu se mjeriti prema prosuđivanju bezbožnika i nerazumnih ljudi, koji ih načelno preziru, nego ih mogu shvaćati i prihvaćati oni, koji imadu zdravu naobrazbu i prožeti su pravednošću, jer takove još pomaže Božja milost, da mogu bolje shvatiti nauku Mudrosti, dok bezbožnici se protive mudrosti, jer je njihov život u opreci s načelima Mudrosti. Mudrost dalje poziva svoje sljedbenike, da nju više cijene, nego li novac i vremenito bogatstvo, jer je ona zaista vrijednija od najvećeg vremenitog bogatstva, i s njom se ne može isporediti ništa, što bi bilo i najdragocjenije na zemlji(ispor. 3,15; Job 28,12-19; Mudr. 7,8).

12-21. Mudrosti treba zahvaliti mnoge blagodati. Ona je izvor pravednosti u ljudskoj zajednici,o njoj zavisi razboritost

u raspolaganju zemaljskih dobara i upravljanju ljudskih djela; ona nadahnjuje mudre misli; ulijeva strah Božji, koji mrzi na zlo; ona odurava drskost, oholost, griješan način života, svaku dvoličnost u govoru (6,17; 16,15; 2,12; 4,24; Mudr.1,4-5; Eccli 15,7; 28,15). Iz Mudrosti proistječu darovi: savjeta, pravednosti, razboritosti i jakosti. Dar savjeta je potreban u dvojbenim slučajevima primjene zakona Božjega; dar pravednosti jest priznavati svakomu, što mu pripada; razboritost upućuje na biranje najpovoljnijih sredstava za postizavanje željenog cilja; jakost daje sposobnost svladavati poteškoće u ustrajanju na putu kreposti (Eccl. 7,20; Is. 11,2; Job 12,13.16). U r.16 naglašuje se, kako je Mudrost osobito potrebna vladarima i knezovima, da uzmognu pravedno upravljati ljudskom zajednicom, brinući se za pravedne zakone i ispravno njihovo primjenjivanje na život ljudske zajednice. I tu je očevidno, da se ta mudrost mora oslanjati na Božje zakone, jer je i sama vlast nešto takova, što potječe od Boga. To jasno kaže Isus Krist Pilatu:" Ne bi ti imao nikakove vlasti nada mnom, da ti nije dato odozgor" (Iv. 19,11). Tako i sv. Pavao apostol kaže: "Nema vlasti, a da nije od Boga" (Rim. 13,1). Dalje se u r.17. naglašuje, kako je ta Mudrost unatoč svojoj uzvišenosti, božanstvenosti, svemogućnosti i bogatstvu dobara neizmjerno blaga i pristupačna ljudima, koji je ljube, jer i ona sama te ljude neizmjerno ljubi (Iv. 14,21; I. Iv. 4,10). U r. 18-19. ponovno se naglašuje neizmjerna vrijednost Mudrosti, koja nadvisuje i bogatstva i slavu i daleko nadmašujuću nadmoć i pravdu, kao i sva zemaljska blaga vrijednija od najčišćeg zlata i srebra i dragocjenog kamenja, jer sva ta blaga su prolazna, dok je božanska Mudrost vječna (3,16; Ps. 111,3; Mudr. 7,14 i ss; III. Kr. 3,13). - U r. 20-21. Božanskoj Mudrosti pripada pravda i pravičnost, da nagrađuje sve one, koji živu po njoj, neprocijenjenim dobrima.

Božja Mudrost u stvaranju (22-31). Najprije se govori o podrijetlu Mudrosti (22-26), zatim o djelu stvaranja (27-31). Čitav ovaj odlomak sačinjava prekrasan i uzvišen eulogij ili hvalospjev Božjoj Mudrosti. Naglašuje se njezino vječno podrijetlo. Ona nije nešto stvoreno, niti samo nešto apstraktno, nego najsavršenija zbiljnost. Ona je sudjelovala kod stvaranja svijeta, jer je postojala od vijeka, prije nego li je išta bilo stvoreno. Drugim riječima, ta je Mudrost sama stvaralačka snaga Božja, ali nije sama stvorena od Boga, nego pripada Božjem bivstvovanju. Iz svega može se zaključivati, da je Mudrost Božja ono, što se u Novom Zavjetu naziva Riječju Božjom, a to je Sin Božji, koji je u vremenu uzeo na sebe ljudsku narav, da se još većma približi ljudima.

22-23. "Gospod me je imao kao počelo svoga djelovanja, kao iskonsko prapočelo svojih čina". Ove riječi bile su predmetom čuvenih bogoslovskih rasprava, kojima su dale povoda netočan prijevod ovoga mjesta u LXX, koja prevodi ovo mjesto "Kyrios ektise me arhèn odòn auton eis erga auton." Na riječ "ektise" upirali su se Arijevci da dokažu, da je Krist stvor, a ne pravi Bog. Međutim, hebrejska riječ "qanani" znači "posjedovao me je" ili "bio je moj posjednik". Ni Vulgatin prijevod ne izražava sasvim točno smisao ove riječi. Točniji smisao je, da se ovdje radi o Božjoj Mudrosti, ukoliko se ona očitovala po djelu stvaranja, i ukoliko je ona kao Sin Božji od vijeka rođena od Boga Oca, i Bog Otac ju je od vijeka posjedovao. Na ovakav smisao upućuju nas i neka druga mjesta upotrebe ovog hebrejskog glagola (Ps. 139,13; Gen 4,1; Deut. 32,6). O tom pitanju opširno raspravlja Dr. A. Hudal u knjizi: Die reliösen und sittlichen Ideen des Spruchbuches, Rom 1914, str. 106-121. Dosta blizu pravom smislu izražava ovu misao hrvatski prijevod Sv.P.St.Z. riječima: "Gospod me je imao kao počelo svoga djelovanja, kao iskonsko prapočelo svojih čina". Tu je isključen vremenski početak Božje Mudrosti, ili Riječi Božje, nego ona samo po naravi rođenja izlazi iz Boga, i to odvijeka, prije nego li je ikad išto postojalo. Vulgatin prijevod "u početku svojih puteva" znači Božje osnove ili planove u stvaranju, koji su bili odvijeka u Božjem umu, te su nedokučivi čovječjem shvaćanju (Is. 55,8-9). U r.23. "Od vijeka sam djelovala prije svih zemaljskih početaka". Ovim se paralelizmom potvrđuje opstojanje Božje Mudrosti, odnosno Riječi Božje ili druge Božanske osobe koji se ne može odrediti mjerom vremena, jer je vječna; ona nije stvorena, nego odvijeka rođena.

24-26. Ovim se retcima u obliku paralelizma osvjetljuje misao pređašnjih redaka, naime, da je Božja Mudrost postojala prije postanka morskih bezdana i vodenih izvora, prije gora i bregova, prije postojanja zemlje i rijeka, i prije postojanja zemaljskih polova, dakle uopće prije formiranja i postanka čitave zemlje.

27-29. U ovim retcima naglašuje se dalje, kako je Mudrost Božja sudjelovala kod samog stvaranja i uređivanja svijeta. Sudjelovala je kod uređivanja nebeskog svoda, podjele gornjih voda tj. oblaka, od donjih voda, tj. tekuće vode; zatim kod usmjerivanja vjetrova ili zračnih struja, određivanja zakona za tok voda, određivanje morskih granica, da ne prekoračuju kopnenih obala; napokon sudjelovala je Božja Mudrost kod "postavljanja zemaljskih temelja", pod čim se razumijevaju zakoni opstanka čitave zemlje, bez kojih se ne bi mogao održati red na samoj

zemlji. Iz svekolikog djelovanja Božje Mudrosti razabira se, da joj pripada svojstvo Božje svemogućnosti. O tom također govori slično i knjiga Crkvenica (16,22-18,13; 39,12-35; 42,15-43,33), opisujući divotu uređenja svemira i pripisujući je Božjoj Mudrosti.

30-31. U ovim se retcima ocrtava radost i uživanje Božje Mudrosti u djelima stvaranja i uređivanja svijeta, sudjelujući s radošću stvorova. Napose radovala se Mudrost Božja nad odličnošću čovječjeg stvorenja, koje je bilo na osobit način Božja slika, obdareno razumom i slobodnom voljom, a osim toga urešeno Božjom milošću (Ps. 103,26: 8,6). Ta radost nije prestala samim činom stvaranja čovjeka, nego traje sveudilj brinući se oko čovječjeg spasenja.

32-36. Nakon svega toga, što je Božja Mudrost učinila tolika dobra čovjeku, s pravom očekuje, da će čovjek poslušati njezine pouke, jer će ga one dovesti do prave i potpune sreće i blaženstva. Zato ga poziva, da rado i spremno prigrli njezine pouke i da bude mudar, i opominje ga, da ih ne odbacuje. Blago naime čovjeku, koji se ravna po putevima Mudrosti i održava ih.

U retcima 33-34. predočena je Mudrost, kao ona koja poziva učenike, da dođu k njoj u školu, ili da su učenici kao dvorani, koji sjede na ulazu ka kralju ili visokim dostojanstvenicima, da vide i steku njihovu naklonost, ili o levitima, koji bdiju kraj hramskih vratiju (Eccli 14,24-25; Ps. 133,133,134,2). Egzegeta Robert zapaža na tom mjestu aluziju na Deut. 6,9; 11,12 gdje se preporučuje, da se riječi Božjeg zakona napišu na dovratku kuće, što znači: da treba svratiti svu pažnju na zapovijedi Mudrosti, kao što i na Božje zapovijedi.[1] Kao kruna blagodati za one, koji uzljube Mudrost, obećaje se u r. 35. da će naći sretan život i crpsti spasenje u Gospodu, a to znači ne samo sreću u zemaljskom životu, nego i vječno spasenje u raju (Iv. 1,4; Ef. 2,10). Obratno, kako kaže u r.36, "tko se ogriješi o Mudrost, ranit će svoju dušu" - što znači, da će je učiniti nesposobnom, da postigne vječni život; "svi koji me mrze, ljube smrt" - znači da će svi oni, koji ne mare za Božji zakon, ili ga dapače mrze, sami biti krivi svojoj vječnoj propasti.

GLAVA IX.

A/ PRIJEVOD

9.1. Mudrost je izgradila sebi kuću, i otesala sedam stupova.
2. Poklala je svoje klanice, pomiješala svoje vino, i postavila svoj stol.

1/ Revue Biblique, 1934, str. 172-204.

3. Poslala je svoje sluškinje, te zove svrh gradskih visina:
4. Tko je neiskusan, neka se vrati ovamo; i nerazumnome govori:
5. "Dođite, jedite od moje hrane, i pijte vina, koja sam pomiješala."
6. Ostavite ludost, i budite živi, i hodajte razumnim putem.
7. Tko opominje podrugljivca, prima sramotu; i tko prekorava bezbožnika, pribavlja sebi ljagu.
8. Ne karaj podrugljivca, da te ne zamrzi; kori mudra, da te zavoli.
9. Pouči mudra, da bude još mudriji; uputi pravedna, da zna više.
10. Gospodnji je strah početak mudrosti, i znanje svetih stvari je razboritost.
11. Po meni ti se umnožavaju dani, i dodaju ti se životne godine.
12. Ako si mudar, sebi si mudar; ako si nesmotren, sam ćeš snositi.
13. Gospođa ludost puna je strasti; prosta je, i ništa ne zna;
14. Nego sjedi na svojim kućnim vratima, na stolici, na gradskim visinama.
15. Te poziva one, koji prolaze putem, koji idu ravno svojim stazama:
16. "Tko je neiskusan, neka se svrati ovamo!" i nerazumnome govori:
17. Slatke su ukradene vode, i tajni je kruh tečniji.
18. A on ne zna, da su ondje mrtvi; da su njezine uzvanice u paklenim dubinama.

B/ TUMAČENJE

a) Gozba Mudrosti (9,1-6). U ovom se odlomku predočuje Mudrost kao ugledna i bogata gospođa u prostranoj dvorani svoje otmjene kuće, koja stoji na sedam stupova. Tom simbolikom predočuje se njezino bogatstvo i njezina konstruktivnost. Palača predočuje neke vrsti školu ili zavod, gdje se stječe nauka. Sedam stupova kao simbolički broj savršenosti darova Duha Svetoga, a raskoš palače simbolički označuje nebesku ljepotu njezina prebivanja. Egzegeta Robert povezuje smisao ovog mjesta s onim iz Isaije proroka (66,1-2), gdje Bog prekorava preveliku zabrinutost za materijalni hram, a zanemaruje se duhovni hram, duša urešena krepostima. Drugi opet nalaze u toj poredbi značenje jerusalemskoga hrama, gdje se davala vjernicima pouka u vjerskom i moralnom životu. Sveti oci nalaze u toj raskošnoj kući mističko značenje utjelovljenje Sina Božjega u ljudskoj naravi (Iv. 2,21;

Atanasije, Augustin, Grgur Nišanski, Ambrozije,Leon Vel.). Treći opet u vezi s drugim značenjem vide u toj kući mistično tijelo Kristovo, a to je Kristova Crkva. U vezi s time nalaze također neki primijenjeno značenje Bl.Dj.Marije (Grgur Nišanski, Teodoret, Bernardo). Istesani stupovi u ovakvim raskošnim zgradama bili su obično od mirisave cedrovine, što opet na svoj način izražava slikovito Božju svemogućnost i umijeće u djelima stvaranja. Neki vide u ovih sedam stupova sedam svetih sakramenata,koji su temeljni izvori kršćanskog duhovnog života. Napokon neki vide u tim stupovima simboliku crkvenog poglavarstva na čelu s vrhovnim glavarom Crkve i biskupima. U r.2. podsjeća nas na misao izloženu u Isusovoj prispodobi o velikoj gozbi (Mt. 22,4). Egzegeta Robert smatra, da ovo mjesto znači žrtvene prinose i žrtvene gozbe u jerusalemskom hramu, dovodeći to u vezu s Isaijinim proroštvom (25,6; 55,1-3.5; 65,11-13). Egzegeta Lesêtre smatra, da Mudrost na ovom mjestu priređuje mirovne žrtve (7,14; Is. 55,1...). U najeminentnijem smislu to je Kristova žrtva na križu, zatim euharistijska žrtva N.Z. sv. Mise. Nadalje mogu se tu razumijevati krvne žrtve svetih mučenika, kao i razne žrtve u trpljenjima sv. Crkve diljem stoljeća njezina opstanka. Miješanje vina s primjesom raznih mirodija simbolički označuje miomiris raznih kreposti u životu uzornih vjernika. - U 3.r. zorno se predočuje, kako Mudrost razašilje svoje sluškinje na sve strane, da pozivaju uzvanike na tu gozbu. Budući da je personifikacija Mudrosti u ženskom rodu, uzete su u tom rodu i sluškinje. Značenje ovog pozivanja jest u tome, što je Bog kroz razna vremena slao svoje proroke i druge službenike, da pozivaju ljude na gozbu nebeskoga kraljevstva (Mt. 22,3; Jer. 7,25; 25,4; 26,5; 29,19; IV. Kralj. 9,7; 17,13, Ezek. 38,17; Zak. 1,6). To su dakle u St. Zavjetu razni proroci, a u N. Zavjetu apostoli i njihovi nasljednici, biskupi i svećenici. Napokon tu se razumijevaju i svi oni, koji na bilo kakav način imaju dužnost poučavati mladež u vjerskom odgoju, kao n.pr. roditelji, odgojitelji i učitelji mladeži. - Mudrost poziva po svojim izaslanicima "svrh gradskih visina" - hebr. 'al - gappe merome = s najviših vrhova gradskih visina. Egzegeta Robert tumači ovo mjesto u vezi s položajem jerusalemskog hrama, koji se nalazio na brdu Moriji, zatim sa gradskih zidova, koji su okruživali Jerusalem, i brda što su se nalazila u neposrednoj blizini Jerusalemaн kao što je brdo Scopus na sjevernoj strani Jerusalema, i Maslinska gora na istočnoj strani, pa Hakeldama na južnoj strani. S ovih brda mogao se čuti daleko na sve strane glas, koji poziva stanovnike, da poslušaju Mudrost i prime njezinu pouku. U r. 4-6. označuje, komu je naročito upravljen taj poziv: "Tko je neiskusan..." To su osobito oni, koji nemaju iskustva o životu, neuki, koji još ne poznaju svijet, kakav je, i nijesu dovoljno pou-

čeni u ćudorednoj nauci, dakle potpuno neorijentirani. Sličnu misao nalazimo u Evanđelju, kada Krist kaže: "Pustite malene k meni, jer je takovih nebesko kraljevstvo" (Mt 19,14). Nadalje se ovdje razumijevaju oni, koji nemaju pravoga pojma o Bogu i čovječjoj svrsi života, a to su neznabošci; svima tima otvaraju se vrata kraljevstva Božjega (Mt 22,2-10 ; Is. 25,6-7; 55,2-2; 65,12-13). Svi će ovi naći u prekrasnoj palači Mudrosti dobro pripravljenu hranu i odabrano piće vina pomiješana s mirisima, a to je divna nauka Mudrosti, krijepljena pićem svrhunaravnih milosti, a prigodom punine objave Božje u N. Zavjetu ta je hrana presveta Euharistija: "Zaista vam kažem, ako ne budete jeli Tijela Sina Čovječjega i pili njegove krvi, ne ćete imati života u sebi. Tko jede moje tijelo i pije moju krv, ima vječni život, i ja ću ga uskrsnuti u posljednji dan" (Iv. 6,53-54). - Židovski filozof Filon Aleksandrijski daje ovom mjestu Proverbia ovo tumačenje: "Ništa nije božanstvenije i svojstvenije Mudrosti; nikad ona ne zatvara svoju sobu studija, nego kod otvorenih vratiju prima one, koji za njom žeđaju, da se okrijepe slatkim napitkom razgovora o njoj, otvarajući sebi bujan izvor nauke, koja ih napaja trijeznim napitkom. Takovi nakon toga priznaju zlo svojih predašnjih propusta, izgubljeno vrijeme i život koji nisu u svojoj ludosti proživljavali" (Filon, Quod omnis probus vir...). U r. 6. ponavlja se poziv negativnim paralelizmom: "Ostavite ludost, budite živi i hodajte razumnim putem!" - kojim se riječima potiče na ozbiljno shvaćanje života po Božjem zakonu.

b) Upozorenja na uzaludna nastojanja (9,7-12). U opreci prema neiskusnima i nerazumnima, koji nisu okorjeli griješnici, te ima nade, da će se popraviti, upozorava Propovjednik na uzaludan posao pokušavati obratiti tvrdovrate griješnike, koje naziva ismjehivačima i gezbožnicima. Također Isus Krist upozorava apostole, da ne poučavaju onih, koji nijesu dostojni, te ih prispodablja psima: "Nemojte davati ono što je sveto psima, niti bacajte biserje pred svinje, da ga možda ne zgaze nogama i okrenuvši se da vas ne razderu" (Mt 7,6; Eccli 32,6). Kod takovih okorjelih griješnika ne nailazi se na razumijevanje, nego sasvim protivno, na razdraživanje protiv onoga, koji ih opominje, i na tvorni napadaj sa strane zločinca, ili izaziva mržnju zločinaca. Sv. Pavao apostol upozorava, da valja izostavljati privatnu opomenu kod takovih, kod kojih nema izgleda, da bi koristila, i upotrijebiti javni prijekor (I. Tim. 5,20). To treba da čine oni, koji su po svom položaju pozvani na to. U ovom potonjem slučaju ne treba se obazirati na pojedinačnu mržnju ili odobravanje. Isus Krist je prekoravao farizeje bez obzira na njihovu mržnju. "Opominji onoga koji je mudar, da bude još mudriji". Čovjek, naime, koji ljubi mudrost, tj. krepostan, ako je prekoren, bit će ti zahva-

lan i ljubit će te, jer spoznaje dobročinstvo opomene. - U r. 9-10. preporučuje se, da se mudrima i pravednima opomenom dade prilika, da postanu još mudriji, i da spremno prihvate pouku. To znači, da svaki mora nastojati da napreduje u kreposti i svetosti (Mt. 25,29). - "Gospodnji je strah početak mudrosti, i znanje svetih stvari je razboritost". - Istu misao nalazimo kod Joba (28,28), zatim u Ps. 110,10 i Eccli 1,16; jer tko se boji Boga, taj nastoji točno održavati Božje zapovijedi, a kao nagrada za to, jest dug život u povećanju broja godina života. To je već na zemlji nagrada kreposniku kao Božji blagoslov (r.11). Ista misao nastavlja se u r. 12. paralelizmom: "Ako si mudar, sebi si mudar; ako si nesmotren, sam ćeš snositi". - Znači, da je svakomu u vlastitom interesu, da već iz vlastite koristi nastoji oko mudrosti, odnosno napredovanja u kreposti, jer inače će sam snositi štetu svoga nehaja za mudrost i krepost. U prijevodu LXX nadodaje se ovdje: "Tko se upire na laž, hrani se vjetrom, i ide za pticama koje lete; takav zaboravlja na svoj vinograd i udaljuje se od svoga posjeda; on putuje kroz široku suhu pustinju, kroz zemlju prepuštenu suši, a svojim rukama sabire neplodnost". Ovim slikovitim parafrazama još se zornije objašnjava pređašnja misao štetnih posljedica nehaja za krepost.

c) Opreka gozbe ludosti (13-18). Personificiranoj Mudrosti nadovezuje se u ovom odlomku personifikacija ludosti u slici lude ženskinje. "Gospođa ludost puna je strasti, prosta je i ništa ne zna". Ova je potpuna opreka Mudrosti. Vulgata prevodi mjesto "puna strasti", "ona je luda"; bolji je smisao u hebrejskom, jer označuje njezinu nervoznost, koja dolazi do izražaja i u daljim karakteristikama "prosta je", što znači da se nameće frivolnošću; "brbljava je", a iz njezine brbljavosti dolazi do izražaja, da je velika neznalica. I ona se stavlja u pozu nametljivosti, ističući se s visokog mjesta. Vulgatin prijevod oslabljuje malo smisao: "sjedeći na vratima svoje kuće" kao što ima i grčki tekst. O njoj se ne kaže, da je ona sagradila svoju kuću, kao što kod Mudrosti. U prenesenom značenju hoće Propovjednik da kaže, da personifikacija ludosti ne poznaje metodički izgrađenog sistema svoje nauke, koji bi logički mogao pobiti sustav Mudrosti, nego je konglomerat zabluda, među kojima svaki individuum pokvarenjaka nalazi klicu svoje zloće.

Kod sljedbenika ludosti kao da na praktičkom terenu postoji kao neki urotnički savez opakih. Oprečno od Mudrosti, ludost ne doziva svoje goste kao Mudrost po svojim službenicama, kao što su bili proroci, nego ih sama doziva vrebajući na njih, dok prolaze putem pokraj nje (r.15). Razumljivo je, da se ona obraća samo na neiskusne, nastojeći ih zaustavljati na njihovu putu, diskretno im laskajući, kao zavodnica bludnica: "Tko je neiskusan,

neka se svrati ovamo; a nerazumnome (Vg. sramežljivome) govori: slatke su tajne vode, i ukradeni je kruh tečniji" (r.16-17). Primamljuje, dakle, neiskusne privlačivošću onoga, što je zabranjeno te se čini u tajnosti. To se odnosi na težnje ljudskih strasti. Već je pjesnik Ovidije rekao: nitimur in vetitum semper, cupimusque negata = težimo za onim, što je zabranjeno, i želimo ono, što nam se uskraćuje. Ta je težnja došla do izražaja već kod prvih ljudi prigodom zabrane uživanja ploda sa stabla spoznanja dobra i zla (Gen. 3,6). Dok Mudrost upućuje svoje sljedbenike, da se hrane trudom svojih ruku, ludost nudi svojim uzvanicima ono, što se može bez truda uživati, a to je uživanje u zadovoljavanju strasti i nepošteno stečeneiimovine razbojstvom i kradom. U 18.r. zaključuje se ovo razmatranje upozorenjem, da takovi, koji slušaju zamamljive pozive ludosti, ne znadu, da oni vode k mrtvima, u podzemlje, tj. u vječnu propast. Vulgata prevodi netočno "gigantes" prema hebrejskom <u>refaim</u>, ali iz konteksta se vidi, da se tu radi o duhovima pokojnih; znači, da grješni užitci vode k preranoj smrti, što je već naprijed istaknuto (2,18-19; 5,5; 7,27). U Prijevodu LXX ima još jedan parenetički dodatak: "Ali ti se udalji, i nemoj se zaustavljati na tom mjestu, i nemoj se ogledavati na nju (t.j. ludost), jer tako ćeš moći prijeći preko vode drugih i ne piti iz tuđih izvora, da uzmogneš dugo živjeti i vidjeti dodatak godina života", - što je inače već rečeno u r.11.

GLAVA X. (SALOMONOVE MUDRE IZREKE hebr. MIŠLE ŠELOMO).

A/ <u>PRIJEVOD</u>

10,1. Mudar sin veseli oca, a lud sin je tuga svojoj materi.
2. Ne pomaže krivo stečeno blago, nego pravda izbavlja od smrti.
3. Gospod ne da, da ostane pusta pravednikova težnja, a odbija bezbožničku žudnju.
4. Lijena ruka čini siromašnim, a marljiva se ruka bogati.
5. Tko ljeti skuplja, razuman je sin; a tko o žetvi hrče, sin je sramotan.
6. Blagoslovi su nad glavom pravedniku, a bezbožnička usta kriju nepravdu.
7. Pravednikov je spomen blagosloven, a bezbožničko ime truhli (trune).
8. Mudar srcem prima zapovijedi, a tko ludo zbori, propada.
9. Tko bezazleno živi, živi bez straha; a tko je nevaljao na svojim putevima, poznaje se.
10. Tko škilji okom, zadaje tugu, a tko ludo zbori, propada.
11. Pravednikova su usta životni izvor, a bezbožnička usta kriju nasilje.

12. Mržnja zameće kavge, a ljubav pokriva sve prijestupe.
13. Na usnama se razumnoga nalazi mudrost, a za leđa nerazumnoga je batina.
14. Mudri kriju znanje, a luđakova su usta blizu propasti.
15. Blago je bogatome tvrd grad, a ubogima je propast njihovo siromaštvo.
16. Pravednik privređuje za život, a bezbožnik zarađuje za grijeh.
17. Na životnom je putu tko prima opomenu, a tko ne mari za karanje, luta.
18. Lažljive usne kriju mržnju, a tko širi klevetu, bezuman je.
19 Kad se mnogo govori, ne biva bez grijeha, a tko usteže svoje usne, razuman je.
20. Pravednikov jezik je prokušano srebro, a bezbožničko srce ne vrijedi ništa.
21. Pravednikove usne vode mnoge, a luđaci umiru s nerazumnosti.
22. Gospodnji blagoslov čini bogatim, i ne treba mu još truda.
23. Bezumniku je šala učiniti sramotno djelo, a razuman se čovjek drži mudrosti.
24. Čega se bezbožnik boji, ono će ga stići; a pravednička se želja ispunja.
25. Kako prolazi vihor, tako nestaje bezbožnika, a pravednik je na vječnom temelju.
26. Kakav je ocat zubima i dim očima, takav je ljenivac onima, koji ga šalju.
27. Gospodnji strah umnožava dane, a bezbožnicima se prikraćuju godine.
28. Pravedničko je ufanje puno veselja, a bezbožnička nada propada.
29. Gospodnji je put okrilje bezazlenomu, a strah onima, koji čine zlo.
30. Pravednik se ne će pokolebati dovijeka, a bezbožnici ne će ostati na zemlji.
31. Pravednikova usta rode mudrošću, a spletkarski se jezik čupa s korijenom.
32. Pravednikove usne znadu što je milo, a bezbožnička su usta puna spletaka.

B/ TUMAČENJE

Salomonove mudre izreke (10,1-22,16). Ovim poglavljem započinje prva zbirka Salomonovih mudrih izreka. To je zbirka sastavljena od kratkih i jedrih misaonih rečenica, koje se inače zovu gnome. Svaka je izrečena u obliku distiha, sastavljenih od para-

lelizama. Sadržaj im je vrlo različiti, i nisu poredane po nekom logičkom sistemu, nego na temelju opažanja u različitim životnim situacijama. Paralelizmi su strogo provedeni, jer to zahtijeva stilistika ovakve vrsti književnosti. Ti paralelizmi nisu samo sinonimni, nego i antitetički i sintetički. Ove sentencije ne slijede jedne iza drugih na temelju stroge logičke veze. To je prvi dio Salomonove zbirke mudrih rečenica.

10,1. Sam naslov ovoga odsjeka u hebrejskom označuje sadržaj riječima "MIŠLE ŠELOMO". Već prva misao naglašuje važnost utjecaja roditeljskog odgoja na djecu. "Mudar sin veseli oca, a lud sin je tuga svojoj materi". Na prvi pogled upada u oči antitetički paralelizam. Tu se naglašuju opreke čuvstava roditelja nad uspjehom roditeljskog odgoja. Ako je odgoj dobro uspio, u prvom redu se veseli otac, a ako je odgoj promašen, to mnogo bolnije osjeća mati, koja je kao žena više osjetljiva u svojim čuvstvima. To je razumljivo iz samog položaja matere u obitelji, jer je prema shvaćanju Orijentalaca za majku bio naročiti ponos imati brojnu djecu, dok se naprotiv neplodnost žene smatrala sramotom i Božjom kaznom. Kad bi se tko gnjevio na sinove, običavao bi proklinjati njihove roditelje; obratno, kad bi tko čestitao sinovima, blagoslivao bi oca i materinu utróbu, materina koljena, krilo i prsa. To se vidi iz Lukina evanđelja, kada neka žena slušajući Isusove riječi kliče: "Blago utrobi, koja te je nosila, i prsima, koja su te dojila!" (Luk. 11,27).

2. Ovdje se antitetičkim paralelizmom ističe opreka između krivično stečenog blaga, koje ne može zločinca sačuvati od kazne sa strane Božje pravde, da ga smrću liši bogatstva i rine u vječnu propast, dok nasuprot, ako čovjek nastoji biti pravedan, Bog će ga spasiti od smrti. Zločinac bogataš ne može ublažiti Božju pravdu svojim darovima, ili mitom (Ezek. 7,19). Pa i bogatstvo samo po sebi, ako i nije krivično stečeno, velika je zapreka postizavanju vječnog blaženstva i teženju k tom blaženstvu. To se vidi iz evanđeoske zgode bogatog mladića, koji se ožalostio, kad mu je Isus savjetovao, da proda sve što ima i da slijedi Njega, a na to je Isus rekao: "Zaista vam kažem: teško će bogataš unići u nebesko kraljevstvo; lakše će kamila proći kroz iglenu ušku, nego li bogataš unići u nebesko kraljevstvo" (Mt 19,23-24). Na dan pravednoga Božjeg suda ne će bogataša moći spasiti njegovo blago, ako za života nije bio pravedan. Zato je dosta bogat onaj, koji je makar siromašan, ali bogat pravednošću, dok je i najbogatiji zločinac pred Bogom najveći siromah. Ista se misao ponavlja u malo drukčijoj varijanti u slijedećem retku.

3. "Gospod ne da, da ostane pusta pravednikova težnja, a odbija bezbožničku žudnju". Tko stoji uz Boga, ne će mu nikad

uzmanjkati kruha (Mt 6,26.33; Lk 12,31-32). Tu misao nalazimo i u Ps. 36,25: "Bio sam mlađi i ostario sam; ali nijesam vidio pravednika, da je ostavljen, niti njegova potomstva da traži kruha". A često zna Bog pomrsiti pokušaje bezbožnika, da se nepravedno obogate (Ps. 1,4).

4. U ovom retku osuđuje se lijenost i nerad, koju Bog kažnjava neimaštinom ili siromaštvom. Naprotiv radine ruke Bog nagrađuje bogatstvom. U prijevodu Vulgate dodaje se u ovom retku, čega nema u hebrejskom tekstu: "Tko se oslanja na laži, pase vjetar; i takav ide za pticama koje lete". Prijevod LXX dodaje: "Odgojen sin je mudar, ali se služi ludim slugom". Ovi dodatci nemaju logičke veze s početkom ovog retka.

5. Ovaj redak sadržava istu misao, kao u Gl.6,8-9. Tu se pohvaljuje radinost u pravo vrijeme kao mudra, a osuđuje se kao roditeljima na sramotu, koji u vrijeme ljetno, kad je žetva, hrče. U LXX ima ovaj redak drukčiji smisao: "Pametan sin sačuvan je od vrućine, a opak sin bit će otpuhnut od vjetra dok traje žetva". To znači: da se mudar ne boji ljetne vrućine, dok traje žetva, dok lijenčina se i usred ljeta boji najmanjeg vjetra.

6. Smisao je ovog retka: pravednika pratit će ne samo Božji blagoslov, nego i susretljivost dobrih ljudi, da mu pomognu svojim uslugama (Ps. 23,5; Tob. 9,9). Naprotiv "bezbožnička usta kriju nepravdu", što znači, da bezbožnik ne otkriva svojim riječima ono što u srcu osjeća, nego su mu na umu zle namjere. Drugi opet shvaćaju smisao ovog retka tako: da nasilje zatvara usta opakih, tj. da će nasilja, što ih je zločinac počinio protiv drugih, drugi survati na njega, a on ne će moći ništa reći u svoju obranu, kad će ga stići prokletstvo, što si ga je sam skrivio. Smisao ovog retka objašnjava se u 11. retku.

7. U ovom retku ističe se, kako imena pravednih ljudi ostaju u ugodnoj i časnoj uspomeni. I na grobnim napisima stavljale su se riječi: "Neka mu je to na spomen dobrog imena." U Ps.11,7. kaže se: "Pravednik će biti u vječnoj uspomeni, i neće se o njemu čuti što zla." I danas je još običaj u Palestini, da se kaže o dobrom pokojniku: spomen pravednika je kao slatki med u svačijim ustima, a u pjesničkim izrazima poređuje se uspomena pravednika, kao smjesa jakih mirisa (Os. 14,7; Pj. 1,2; Eccl. 7,2; Eccli 49,1; 50,9). Naprotiv spomen na ime opaka čovjeka nalik je na smjesu truleža, što pobuđuje odvratnost i gnušanje (I.Mak.2,62).

8. U ovom se retku ističe opreka između onog, koji rado prima zapovijedi, i ludaka, koga pobijaju vlastite usne i upropašćuju ga. Vulgata ne izražava ovdje jasno smisao. Ova je misao inače lijepo i opširno razrađena u Jakovljevoj poslanici (3,6-7): "Tako je jezik malen ud i ponosi se velikim stvarima. Gle, mala vatra,

koliku šumu sažeže! I jezik je vatra, svijet nepravde. Jezik je među našim udovima sila koja kalja čitavo tijelo, i pali kolo života, sam zapaljen od pakla. Jer sav se rod zvijeri i ptica i gmazova i riba kroti, i ukrotio je čovjek; a jezika nitko od ljudi ne može ukrotiti, nemirno je zlo, puno smrtonosnog otrova".

9. U ovom se retku postavlja u opreku život bezazlenih, koji uživaju povjerenje svoje okoline, i život pokvarenjaka, u koje nema nitko povjerenja. Pravednik se odlikuje iskrenošću i prostodušnošću, i koraca sigurno svojim putem naprijed. Takovi uživaju posebnu Božju naklonost. Naprotiv lažljivo pretvaranje ne može se dugo sakrivati, nego će prije ili kasnije biti raskrinkano.

10. Ovdje se radi o načinu podmuklog osuđivanja tuđih mana, koje izaziva vrijeđanje bližnjega, a posljedica je toga, da takav podmukljivac sam postaje omražen. LXX još dodaje: "a tko otvoreno kori, osigurava mir". Ovaj dodatak je zapravo objašnjenje onoga, što je rečeno u hebrejskom, i tako se nadopunjuje opreka: podmuklo izrugivanje zadaje bol, a iskrena opomena donosi mir i djeluje dobro.

11. Ovim versom naglašuje se opreka u govoru pravednika i bezbožnika. "Pravednikova su usta izvor života" - kako ih naziva također u Ps. 35,10. i prorok Jeremia (2,13). U najeminentnijem smislu je sam Bog izvor života svojom objavom vječnih istina. U ograničenom pak smislu i ljudi, koji živu prema objavljenim istinama, udioništvuju na izvoru života, kad se ravnaju po načelima božanske Mudrosti, a i svojim djelovanjem nastoje predobivati druge, da živu po tim načelima. Slika izvora uzeta je iz prilika u Palestini, gdje su izvori vode dragocjena stvar za njezine stanovnike. "Bezbožnička usta kriju nasilje", što se nadovezuje kao antitetički paralelizam prema prvoj polovici versa, ponavlja istu misao, koja je izrečena u drugoj polovici 6. versa (ispor. Ps. 10,6-7; 27,3).

12. U ovom versu naglašuje se opreka između mržnje i ljubavi. Ako u koga postoji neka odvratnost ili zaslijepljena mržnja protiv drugoga, tada on vreba na sve načine, iskorišćuje sve prigode i iznalazi povode, kako bi drugome prigovarao, prekoravao ga, ojađivao ga, izvraćao njegova djela i nakane, iznašao njegove nedostatke, da konačno svim time uzrokuje svađe, i razdore. Naprotiv "ljubav pokriva sve prijestupe" (pomanjkanja), što znači, da nastoji koliko je moguće ispričati bližnjeg, ne polaže važnost na svaku sitnicu. Ova misao je mnogo opširnije izložena kod sv. Pavla apostola: "Ljubav je strpljiva, blaga, ne zavidi, ne hvali se, ne nadima se, ne čini što je nepristojno, ne traži svoje, ne razdražuje se, ne misli o zlu, ne raduje se nepravdi; a raduje se istini, sve podnosi, sve vjeruje, svemu se nada, sve trpi" (I.Kor.

13,4 i sl.; Jak. 5,20; I.Petr. 4,8).

13. Ovaj redak daje karakteristiku razgovora mudrih u opreci prema razgovorima onih, kojima nedostaje razboritost. Razgovori mudrih su ozbiljni, vode računa o pravednosti, o zgodnosti vremena, o ljudima i njihovim prilikama. Onaj pak, koji besmisleno brblja, dobavlja sebi razne neprilike i neugodnosti, koje ga zadešavaju, kao zaslužena kazna šibanja. Neki tumače čitav ovaj vers i u tom smislu: dok mudrac širi oko sebe svijetlo, dotle luđak navlači na sebe sramotu i kaznu. Neki pak shvaćaju ovo mjesto u tom smislu, da sva nauka, što je ima mudrac, nije kadra opametiti luđaka, pa zato ne preostaje drugo, nego poslužiti se krajnjim sredstvom batina, da se luđaka privede k pameti.

14. Kao dalja opreka između mudrih i ludih sastoji se u tom, da mudri govore u zgodno vrijeme a šute kada nije zgodno govoriti. Luđaci naprotiv drže, da moraju govoriti sve što im pada na pamet, bilo u zgodno ili u nezgodno vrijeme, pa često nepromišljeno izbrbljaju takove stvari, radi kojih nastaju razgovori i svađe, a i sami sebi na takav nepromišljen način uzrokuju mnoge neprilike (Eccli 9,25).

15. Od ovog retka pa do 21. pisac Proverbia iznosi sedam sentencija s obzirom na razna zemaljska dobra: bogatstvo, čast, dobro mišljenje, ugled i kako se ta dobra postizavaju. Najprije u r.15. ocjenjuje se vrijednost bogatstva. Bogatstvo, naravno, ako se čovjek zna s njime razborito služiti, jest kao tvrđa, koja mu služi bilo za obranu protiv nevolja, bilo za stjecanje prijatelja, ako njime čini dobra svome bližnjemu, i pomažu ga u stjecanju mudrosti. Ta se misao kasnije ponavlja (18,11), a nalazimo je i u knjizi Propovjednika (7,13), i u Crkvenici (40,25). Oprečni paralelizam: "Ubogima je propast njihovo siromaštvo" - konstatira, da siromaha njegova bijeda i oskudica često nagone na griješna djela. Često se siromasi podaju očaju, boje se za svoj život, osjećaju se nemoćnima prema nepravdama. Neki shvaćaju ovu poredbu bogatstva i siromaštva u duhovnom smislu, tj. opreku između kreposti i pomanjkanja duhovnog života. Bogatstvo može biti na korist samo onome, koji se njime zna dobro služiti, da čini dobra djela; inače može postati opasno da se čovjek previše zaljubi u njega i preda se neumjerenom uživanju. Zato se nadahnuti pisac vraća na ovu misao u Gl.30,8: "Ne daj mi, Bože, ni siromaštva ni bogatstva, nego mi udijeli, što mi je za život potrebno, da ne bi možda prezasićen bio izazvan da kažem: Tko je Gospod? - ili oskudicom bio natjeran da kradem i proklinjem Božje ime".

16. U ovom retku ističe se misao, kako su pravednička djela zaslužna za vječni život, t.j. da se on trudi oko toga, da može pošteno živjeti, a ne da zadovoljava griješnim željama; naprotiv

griješnik služi se zemaljskim dobrima na griješno i neumjereno uživanje; i time se upropašćuje. Sličnu misao nalazimo u knjizi Crkvenici (31,3-4). U duhovnom smislu pravednik radeći nastoji svojim dobrim djelima povećati sebi zasluge za vječno blaženstvo. Postoji zato riječ: blago tijelu, koje radi za dušu. Naprotiv, griješnik se nimalo ne brine za svrhunaravni život, i ako se ne obrati, neće pred Bogom imati nikakovih zasluga, nego samo grijehe, kojima zaslužuje vječnu osudu.

17. U ovom se retku ističe važnost uvažavanja mudrih opomena, stege i drugih sredstava, koja nas upućuju na pravi i krepostan put života. U opreci prema tomu, tko ne mari za opomene, ide krivim putem. Dosljedno, put života upravljan opomenama, poukama i karanjima, vodi u vječni život, a put onoga, koji se oglušuje na sve opomene, vodi tvrdovrata u vječnu propast. Neki daju ovom versu i taj smisao, da onaj koji uvažava opomene, daje drugima pobudan primjer, a onaj, koji je neposlušan za dobre opomene, zavodi svojim lošim primjerom i druge u propast.

18. U ovom se retku osuđuje licemjerje, koje se sastoji u tom, da lažima sakriva mržnju u srcu. I kod nas postoji rečenica: "Na jeziku med, a u srcu jed." Još je gori onaj, koji otvoreno govori pogrde, klevete i ogovore, te tako svojim opakim jezikom uzrokuje mržnju i neprijateljstva (12,16).

19. Mudar čovjek obuzdava svoje usne, tj. svoj govor, jer ili se jezik može zaletjeti, da kaže više nego li je potrebno, ili čovjeka iznevjeri pamet, pa nehotice kaže nešto drukčije, nego li je stvar uistinu bila, ili se brbljavošću primiješaju s istinom laži, s onim što je korisno, pomiješa se štetno, s potrebnim nepotrebno, jer nije moguće obratiti potpunu pažnju na mnoštvo riječi. Zato je i kod rabina postojala riječ: tko mnogo govori, upada u grijeh (Jak. 1,26). Na istu se misao pisac vraća kasnije (13,3; isp. i Ps. 140,3; Eccli 22,33; 28,28). Šutnja se naročito preporuča kao glavni uvjet duhovnog života (Sv. Grgur Vel., Pastor. 3,14). Sv. Jakov apostol kaže:"Ako tko u riječi ne griješi, on je savršen čovjek, koji može obuzdati i čitavo tijelo" (Jak. 3,2).

20. Riječi pravedna čovjeka poređuju se s odabranim srebrom, jer proizlaze iz mudrog i iskrenog uma. "Naprotiv srce bezbožnika ne vrijedi ništa" - znači da ni njegovi osjećaji ni njegove misli ništa ne vrijede. Kod Hebreja smatra se srce sjedištem ljudskih misli.

21. Još se jasnije objašnjava smisao riječi pređašnjeg retka u ovom retku, gdje se kaže:"Pravednikove usne vode mnoge, a luđaci umiru u nerazumnosti". Pravednikove naime riječi poučavaju druge u mudrosti kreposna življenja, pa tako njihova mudrost

koristi drugima, dok oni koji su neuki (ludaci), a nedaju se od drugih poučavati, prije će umrijeti, nego li uvidjeti svoju ludost. Nisu dakle od koristi ni sebi ni drugima.

22. Misao, koja se u ovom retku naglašuje, jest, da je Božji blagoslov najglavniji uslov, da netko uzmogne biti u pravom smislu bogat, a taj blagoslov daje Bog pravedniku, koji točno vrši Božji zakon. Tu misao naglašuje i Eccl. 5,18 i Eccli 11,24. Ako nema Božjeg blagoslova, zaludna je svaka muka oko stjecanja zemaljskoga blaga. Božji blagoslov čuva čovjeka od svake nesreće. U Ps. 126,1-2. kaže se: "Ako Gospod ne sagradi kuće, uzalud se muče oni koji je grade"...

23. U obliku antiteze ističe se razlika između ludačkog djelovanja i djelovanja mudraca. Luđak počinja zločine kao za šalu, i s uživanjem, kao da to nije ništa. To je posljedica otvrdnute savjesti u grijehu. Naprotiv mudar čovjek svijestan je sebi, koliko je zlo grijeh, pa zato se čuva grijeha.

24. Ističe se opreka između očekivanja griješnika i nade pravednika. Dok griješnik počinja zlo, ne misli na posljedice Božjega suda, ali nakon počinjena grijeha uznemiruje ga savjest, jer će ga zadesiti ono, čega se bojao, naime pravedna Božja kazna; naprotiv pravednik sa živom željom očekuje ono, što će mu biti od Boga dano, za njegovu pravednost (Is. 3,10).

25. Opreka se nastavlja u ovom retku. Griješnika nestaje, kao kad bura prohuji, i nad njim se izvrši Božji sud (1,27; Job. 21,18; Ps. 1,4; 36,10.36; Is. 28,18), dok pravednik ostaje čvrst unatoč svim životnim burama i u životu na zemlji, a onkraj groba u vječnom životu (Ps. 124,1; Mt. 7,24).

26. Zornom poredbom osuđuje se lijenčinu, da postaje težak svojoj okolini, jer kamo ga god pošalju, ne obavi ništa. Osim toga pobuđuje zlovolju među svojima, jer nema od njega nikakove koristi. Kao što je ocat neugodan zubima, ili dim očima, tako je i ljenivac svima neugodan. Poredba s dimom uzeta je odatle, što se kod Orijentalaca zagrijavala soba otvorenim ognjištem, bez peći, pa se u prostoriji dimilo i taj dim je grizao oči.

27. Ova je misao već u više navrata naglašena (3,2; 4,10; 9,11; Ps. 54,24). Znači: tko sa strahopočitanjem vrši Božji zakon, produžuje mu se život, dok bezbožnici umiru ranom i neočekivanom smrću. U St. Zavjetu se osobito naglašuje kao nagrada za kreposno življenje dug život; ali i u N. Zavjetu preporučuje se samozataja i umjerenost, kao i pobožnost, koja je za sve korisna, za produženje i sadašnjeg i budućeg života (I.Tim. 4,7-8). Naprotiv godine života bezbožnika se skraćuju.

28. Iz ovog se retka vidi, da je u to doba, kad je nastajala knjiga Poslovica, bila poznata nauka o sretnom prekogrobnom životu pravednika, i obratno, o vječnoj propasti bezbožnika. Osobito se to jasno vidi iz knjige Mudrosti (5,15 i sl., Ps. 111,10).

29. "Gospodnji put" - način kako Bog upravlja svijetom i ljudima, ulijeva čvrsto pouzdanje bezazlenima, da se ne pokolebaju u kreposti; ali je "strah bezbožnicima", jer znadu, da će biti kažnjeni za svoja djela (21,15).

30. Pravednicima je osigurano pod Božjim upravljanjem živjeti u sigurnosti. Misao već naglašena u r. 25. Ali "nepravednici neće stanovati na zemlji" (2,21-22). Neki tumače ovo mjesto također u smislu, da je pravednicima osigurano vječno blaženstvo, a griješnicima nije, nego vječno prokletstvo (Sales-Girotti, La S. Bibbia commentata, Vol. VI. p.54).

31.-32. Oba versa sa smislom međusobno se dopunjuju. Pravednička usta rađaju mudrost... misle o onom, što je milo, tj. Bogu ugodno; zato o njima vrijedi da rađaju dobrim plodovima (Is. 57,19; Hebr. 13,15; Mt. 3,10). Naprotiv jezik opakih i usta bezbožnika, jer rađaju zlim plodovima, jer govore ono što je opako, pa zato će propasti (cf.15,7).

GLAVA XI.

A/ PRIJEVOD

11,1. Lažna je vaga mrska Gospodu, a mjera točna mu je mila.
2. Poslije oholosti dolazi poniženje, a sa smjernima ide mudrost.
3. Ljude pravedne vodi njihova bezazlenost, a zločince uništava njihova opakost.
4. U dan Božje srdžbe ne pomaže bogatstvo, već pravednost izbavlja od smrti.
5. Pravda utire put nedužnome, a zločinac propada radi svoje zloće.
6. Poštene izbavlja njihova pravda, a zločinci se hvataju svojom žudnjom.
7. Kad umre čovjek bezbožnik, propada nada i očekivanje luđaka je propalo.
8. Pravednik se iz tjeskobe izbavlja, a zlikovac dolazi na njegovo mjesto.
9. Bezbožac ubija ustima svoga bližnjega, a pravednik se izbavlja znanjem.
10. Sa sreće pravedničke grad se raduje, i kliče s propasti bogomrščeve.
11. Po blagoslovu ljudi poštenih grad se podiže, a po ustima bezbožničkim ruši se.

12. Nerazumnik prezire svoga bližnjega, a čovjek uman šuti.
13. Tko hodi s klevetom, otkriva tajnu, a vjeren duhom pokriva stvar.
14. Gdje nema promišljanja, propada narod, jer je spasenje u mnogim savjetnicima.
15. Veoma zlo prolazi, tko jamči za drugoga, a bez straha je, tko mrzi na jamstvo.
16. Ljupka žena postiže čast (a sramotno je prijestolje žena, koja mrzi poštenje); lijenčine nemaju imetka, a marljivi postižu bogatstvo.
17. Milostiv čovjek sa, sebi dobro čini; a okrutnik ubija svoje tijelo.
18. Bezbožnik zarađuje zaradu prijevarnu, a tko sije pravdu, ima sigurnu plaću.
19. Istinska je pravednost na život čovjeku, a tko trči za zlom, na smrt mu je.
20. Mrski su Gospodu srcem opaki, a mili su mu životom savršeni.
21. Zaista, zao čovjek ne ostaje bez kazne, a rod se pravednički spašava.
22. Zlatan je kolut na gubici svinjskoj žena lijepa, a nerazumna.
23. Pravednička je težnja samo na sreću, a svršetak je bezbožnika gnjev.
24. Ima tko prosiplje i sve više ima; i opet tko štedi na potrebnom i sve je siromašniji.
25. Podašna se duša siti, i tko napaja, sam će se napojiti.
26. Tko zadržava žito, kune ga narod; a blagoslov je nad glavom onoga, koji ga prodaje.
27. Tko traži dobro, ište što je milo; a tko pita za zlo, zadesit će ga.
28. Tko se uzda u svoje bogatstvo, taj propada, a pravednici se kao lišće zelene.
29. Neuredan u svojoj kući nasljeđuje vjetar; luđak je sluga srcem mudromu.
30. Pravednikov je plod drvo životno, a tko stiče duše, mudar je.
31. Gle, pravednik na zemlji plaću dobiva, a nekmoli bezbožnik i griješnik.

B/ TUMAČENJE

a) Razne pouke o pravednosti (1-11). "Lažna vaga"... U Sv. P. osobito u St. Z. često se puta upozorava na čuvanje od prevare lažnom vagom (Deut. 25,13-16; Ezek. 45,10; Os. 12,7; Am. 8,5; Mih. 6,11). Pa i u samoj ovoj knjizi vraća se na ovu misao (16,11; 20,10). Misao je bila uvijek aktuelna, pa i danas u trgovini. U ono vrijeme bila je ta stvar dosta komplicirana, jer

su se upotrebljavali razni sistemi mjera u trgovini: babilonski, grčki, egipatski, i palestinski. Osim toga postojala je i posebna hramska mjera za težinu, po kojoj se morala udešavati mjera, kada se što davalo za hram. Pučka mjera bila je obično nešto lakša od državne mjere. U to vrijeme bio je puk vrlo sklon varanju u mjerama. Oprečnim paralelizmom stavlja se na srce upotreba točne mjere, koja je po volji Gospodu: "mjera točna mu je mila". U hebr. se na ovom mjestu upotrebljava riječ "kamen" = eben, jer su za mjere težine upotrebljavali kao uteg oklesani kamen izvjesne težine.

2. U ovom retku upozorava se na prolaznost oholosti. U hebr. doslovce: "došla je oholost, doći će i poniženje", jer oholice su mrski Gospodu i ljudima (Luk.14,11). Postoji poslovica: "Kada jaše oholost, sramota joj sjedi iza leđa". Opreka oholosti je poniznost, jer gdje je poniznost, tamo je i mudrost.

3. "Ljude pravedne vodi njihova bezazlenost..." Ta je misao izražena već u pređašnjem poglavlju (10,9) s tom razlikom, što se ovdje oprečnim paralelizmom naglašuje, da "zločince uništava njihova vlastita opakost", tj. tko drugima želi zlo, ili čini zlo, obično sami nastradaju. Kod nas postoji slična poslovica: "Tko pod drugim jamu kopa, sam u nju pada" (Ps. 7,16).

4. Ovaj se redak može shvatiti ili tako, da zločincu neće ništa koristiti njegovo blago u dan njegove vremenite kazne, ili da ga to blago ne može izbaviti od Božje kazne, ili da ga ne može izbaviti od smrti (Eccli 18,24; Job 21,30; Rim. 2,5), ili o sudnjem danu od Božjega suda (Apc. 6,16; 14,13; 20,6.14; Sof. 1,18). Ništa od zemaljskoga blaga ne može čovjek ponesti sa sobom poslije smrti. Jedino dobra djela pravednika prate čovjeka, da na Božjem sudu pomoću njih zadobiva vječnu nagradu. Na sudnji dan neće nitko moći izbjeći pravednom sudu Božjemu. Za grješnike slijedi iza toga vječna smrt. U prijevodu LXX dodaje se još u ovom retku: "Kad umire pravednik, oplakuju ga, a kad dolazi sigurna propast bezbožnika, uzrok je veselja". Najčešće se zbiva, da takova sudbina zadešava bezbožnike potpuno neočekivano.

5-6. Dvostruki paralelizam ovih dvaju redaka naglašuje opreku između pravednika i bezbožnika: pravednik, koji se ravna u životu po načelima pravde, bit će spašen; dok će se bezbožnik srušiti u propast svojom bezbožnošću, koja ga u zasjedi čeka (Jak. 1,15).

7-8. U ova dva retka nastavlja se predočivanje opreke između bezbožnika i pravednika. Kad umre bezbožnik, ne preostaje za njega više nikakove nade; sva njegova zabrinutost, kojom se starao za vremenita dobra, postaje iluzorna. Naprotiv za pravednika, koji je na ovom svijetu bio nepravedno progonjen, dolazi po smrti

izbavljenje od tjeskobe, dok će bezbožnik biti mjesto njega predan Božjem sudu na primjenu pravedne kazne. U prijevodu LXX nalazimo ovako: "Kad umire čovjek pravedan, ne propada njegova nada; ali propada hvalisanje bezbožnika". U Sv.P. nalazimo više primjera, kako je Bog pomrsio planove opakih ljudi, što su ih snovali protiv pravednika. Tako u knjizi Esterinoj vidimo, kako je Aman bio sam obješen na stup, što ga je u svojoj zlobi priredio za Mardoheja (Est. 7,7-10); Danielovi neprijatelji, koji su nagovorili kralja Darija, da Daniela baci pred lavove, koji mu nisu naudili, bili su odmah proždrti od lavova (Dan. 6,10-24). Nevina Suzana, lažno optužena od opakih starješina, bila je izbavljena od smrti kamenovanjem, a u kaznu kamenovanja zapali su lažni starješine (Dan. 13,28-59). No ako Božja pravedna kazna ne stizava bezbožnike na ovom svijetu, stizava ih svakako na drugom svijetu (Luk. 16,25; prispodoba o raskošniku i siromašnom Lazaru).

9. Vulgata mjesto "bezbožnik" prevodi "onaj koji se pretvara", dakle licemjer, - vara svog prijatelja, tj. svoga bližnjega, ali pravednik se izbavlja svojim znanjem; pravedniku naime pomaže njegova domišljatost, oprez i pronicavost, da na vrijeme razotkriva spletke bezbožnika i izbavlja se od njih. Neki prevode, da pravednici druge izbavljaju od takovih spletaka. LXX prevodi malo u drukčijem smislu: "U ustima bezbožnika nalaze se zasjede protiv građana, ali znanje otkriva pravednicima lagan put" tj. pravednici lako raskrinkavaju zlobnike.

b) <u>Povjerljivost i razboritost (11-15).</u>

10-11. U ova dva retka ističe se antitetičkim paralizmima opreka posljedica za ljudsku zajednicu u djelovanju pravednika, koje razveseljuje čitavu zajednicu, nasuprot djelovanju bezbožnika, koji djeluju na propast i zator zajednice, te uzrokuje žalost zajednice. Na sličnu se misao vraća nadahnuti pisac kasnije (28,12.28; 29,2). Blagoslov dobrih uzrokuju pravedničke molitve i njihova dobra djela; naprotiv po ustima bezbožnika zbog njihovih prevara, ogovora i kleveta dolazi do razdora, neprijateljstava i mržnje.

12-15. U ovom odlomku upozorava se na četiri nedostatka u odnosima prema bližnjemu: 1) znak je ludosti i preuzetnosti, kada tko govori suviše ističe nedostatke bližnjega i o njemu s prezirom govori. Sam Isus je na križu ispričavao svoje neprijatelje, da ne znadu, što čine (Mt. 27,39-43; Luk. 23,34). 2) Razborit čovjek će radije šutjeti o stvarnim ili imaginarnim nedostacima svoga bližnjega, nego li izražavati o njima prenagao sud. 3) bolje je kajati se radi šutnje, nego li zbog neopreznog govora. Osobito je to važno, kad se radi o otkrivanju tajni, odnosno o njihovom čuvanju. 4) "Gdje nema promišljaja..." - Vg. "gdje nema

upravnika..." - Tu se daje mudra i korisna opomena kraljevima i glavarima naroda, da se ne pouzdaju previše u vlastitu razboritost. Na ovu se misao vraća nadahnuti pisac još kasnije (15,22; 24,6; i Eccl. 10,16). "Teško zemlji, koja ima za kralja dijete!" Nadalje upozorava na opasnost, kada se tko da voditi i savjetovati od stranca koji ih nastoji kao na uzici u svoje zamke.

c) Razne sentencije (16-23)

16. Hebrejski tekst i prijevod Vulgate je kod ovog versa manjkav. Treba ga nadopuniti tekstom LXX, gdje se nadopunja prva polovica versa antitetičkim paralelizmom: "a žena koja mrzi na ono što je pravedno, jest prijestolje sramote". Druga polovica versa nadopunja se ovako: "Lijenčine oskudijevaju na bogatstvu, a jaki (brižljivi) bivaju poduprti bogatstvom". Tako je uspostavljen dvostruk antitetički paralelizam: "Kašto je draga žena mužu na čast, a žena koja mrzi na ono što je pravedno, prijestolje je sramote; tako lijenčine oskudijevaju na bogatstvu, a marljivi ili brižljivi postizavaju bogatstvo.

17. "Milostiv čovjek sam sebi čini dobro, a okrutnik ubija svoje tijelo". - Očevidno je, da smisao ove antiteze ne znači, da tko sebi čini dobro, da je milosrdan i prema drugima, jer iskustvo potvrđuje, da samoljubivci obično nemaju srca, da čine milostinju drugima; nego ovdje hoće pisac da kaže to, da milosrdan čovjek stječe pred Bogom naklonost, da Bog njemu bude milosrdan. Prema tomu čovječje milosrđe prema bližnjima osigurava kod Boga zasluge, koje su na kraju od najveće koristi samom dobročinitelju u vječnosti. Paralelno oprečna misao: "a okrutnik ubija svoje tijelo" - znači, da sebi osigurava osudu vječne kazne. Neki tumače "svoje tijelo" u smislu "ubijanja svoga bližnjega" kao istokrvnog bića, što je veća okrutnost, nego li kod životinja, koje ne ubijaju sebi jednakih životinja.

18. Ovaj redak kao da nadopunjuje misao pređašnjeg retka, ali s drugog aspekta. Ono što čini bezbožnik, nestalno je, prevarljivo i prolazno; jer nema nikakove pozitivne ili korisne vrijednosti za vječni život, nego mu samo doprinosi na vječnu osudu. Naprotiv ono, što čini pravednik, sijući sjeme dobrih djela, sigurno će mu donijeti vječnu plaću. Kao što naime, kad sijač posije sjeme, treba dugo čekati, dok sjeme nikne, uzraste i donese plod, tako će i čovjek pravedan tek u budućnosti prekogrobnog života uživati plodove svojih dobrih djela (Mt.13,39-43).

19. Smisao je ovog retka sličan, kao i pređašnjeg. Izvorni tekst i LXX ima mjesto Vulgatinog izraza "clementia" izraz "pravednost", a znači: "Tko se čvrsto drži pravednosti, postizava ži-

vot", tj. spašava se u vječnom životu; tko pak živi izvan pravednosti, tj. ne održava zakona Božjega, odnosno čini zlo, stizava ga zlo i napokon smrt, i to ranija nego li se je nadao. I ta se misao često ponavlja (1,22-27; 18-22; 4,19; 5,5.23).

20. U ovom se retku karakterizira odnos opakih prema Bogu i oprečno odnos onih koji su pravedni. Na prve Bog mrzi, a druge ljubi, jer su mu po volji, kad vrše Božji zakon. To je antropomorfistički rečeno, a znači, da su opaki sami sebi krivi, jer sami mrze Boga, i zato su postali odbačeni od Boga, a pravednici su se u svojoj iskrenosti i prostodušnosti pri ljubili uz Boga, pa zato ih Bog ljubi (2,21).

21. Ovaj redak zadaje poteškoću egzegetima, jer je teško naći smisao hebrejske fraze "jad l^{e}jad" = ruku na ruku, ili ruku k ruci! Prema asirskoj frazeologiji znači stisak ruke, kao u pogodbi, kojom se jamči za njezinu sigurnost. Prema tome u našem slučaju ima smisao "zaista" zao čovjek ne će ostati bez kazne. Da je to pravi smisao, slijedi iz paralelne oprečne misli: "a rod se pravednički spašava". Kazna opakog čovjeka može se odgađati, ali će ga prije ili kasnije sigurno stići. Fraza se ponavlja u 16,5. Tako neće ni pravedna čovjeka mimoići nagrada.

22. Drastična poredba, svojstvena Orijentalcima, kad se uspoređuje žena lijepa a blesava sa svinjom, koja ima u nosnici zlatan kolut. Kod Orijentalnih žena bio je od starine pa još i danas običaj, da se kite ne samo naušnicama, narukvicama, prstenjem na rukama i nogama, nego i kolutima obješenima u nosnice, bilo u srednjum ili desnu. Svinjama se običaje stavljati u nosnicu kolut, da ih se onemogući da ruju. Kod žena postoji jako razvijen instinkt, da nastoje svraćati na sebe pozornost, pa ako drže, da za to nije dovoljna tjelesna ljepota, onda se urešavaju raznim nakitima. Kod žena inače lijepe vanjštine često nedostaje razboritosti, ili su napadno glupe. Njemačka poslovica kaže: Schönheit und Verstand selten beieinand" = ljepota i razumnost rijetko se nađu zajedno. Ima i talijanska poslovica: "Bellezza senza bontà, buccole d'oro agli orecchi d' un asino" = Ljepota bez dobrote, zlatni uvojci na ušima magarećim. Jaz između ljepote i ludosti ne može se premostiti, pa tako ni nakiti tijela ne mogu nadomjestiti ludost uma. Pjesnik Ovidije kaže nešto slično: "Foris Helena, intus Hecuba". Kod nas se kaže "Izvana huj, a iznutra fuj!" - Inače nadahnuti pisac ocrtava uzorne kreposne žene na kraju ove knjige (31,10-30). Pjesnik Ovidije kaže: "Quisquis es, incertae timide confide figurae, ingenii dotes corporis adde bonis" = sa strahom se pouzdavaj u nesigurnu vanjštinu, tjelesnim dobrima dodavaj darove duha.

23. Smisao ovog retka opet s druge strane osvjetljuje položaj pravednika i grješnika, i to tako, da se pravednik sa sigurnošću može nadati sreći u prekogrobnom životu, dok grješnik ne može drugo očekivati nego sud Božjega gnjeva, tj. pravednu primjenu Božjih kazni za griješna djela (ispor. r.4).

d) Odličja dobrotvornosti (11,24-31). U poredbama ocrtavaju se s raznih gledišta prednosti kreposna života, osobito darežljivosti, u opreci prema škrtosti, i nepravednom sticanju imovine.

24-26. U ova tri retka antitetičkih paralelizama ističe se prednost i blagodati darežljivosti u opreci prema pretjeranoj štedljivosti, odnosno škrtosti. "Ima ih koji obilno daju, i postaju još bogatiji." Sličnu misao nalazimo i na drugim mjestima Sv. Pisma. "Kod svakog dara pokaži veselo svoje lice" (Eccli 35,11). I sv. Pavao apostol kaže: "Veselog darovatelja Bog ljubi" (II.Kor. 9,7). Nasuprot onaj, koji preko mjere štedi, ne samo da ne umnaža svog imetka, nego zapada i u siromaštvo. Ljudska škrtost, koja ne pozna čovječnosti, ne donosi nikad sreće. Smisao ovog distiha još se jače naglašuje u pozitivnom smislu 25. retka. "Podašna se duša siti, i tko napaja, sam će biti napojen." = Čovjek koji rado dariva od svojih dobara drugima, biti će za uzvrat od drugih obasut darovima, jer mu Bog blagosliva njegovu darežljivost. Sličan smisao ima jedna arapska poslovica:"Užžuž lana dauvan, vaana ažžažtu laka suara" = zapali mi svijetlo, a ja ću ti raspaliti vatru. Paralelizam se dalje pojačava slikom osvježenja napajanjem, koja je za istočnjake primjerena, jer zbog oskudice vode velika je blagodat i dobročinstvo drugoga napojiti svježom vodom i tako ga okrijepiti. U prenesenom značenju takav će primiti obilje duhovne okrepe od Boga.

26. U ovom retku obara se nadahnuti pisac na one trgovce, koji sakrivaju žito u vrijeme oskudice, da ga mogu što skuplje prodavati, jer takove narod proklinje, i sam Bog će ih u svojoj pravednosti pokarati (Am. 8,4-7; Eccli 4,5-7). Nasuprot zaziva se blagoslov na one, koji u vrijeme gladi i oskudice pružaju prigodu siromašnom pučanstvu, da uz umjerenu cijenu može kupiti žita. Arapska poslovica kaže: "Bog neka čuva poštenog trgovca, a proklet da je monopolista!"(tj. onaj koji zloupotrebljava robu, da je spekulacijom skupo prodaje): ="Alilláhu ahjúdu tážira, makbúhu arúzu." To osobito vrijedi za ratno vrijeme.

27. Ovdje se razilazi smisao hebrejskog teksta od Vg i LXX. Prema hebr. "Tko traži dobro, ište što je (Bogu) milo, a tko pita za zlo, zadesit će ga". Prema Vulgati: "Dobro ustaje rano, tko traži dobro, a tko traži zlo, bit će od njega pritisnut".

LXX: "Tko čini dobro, traži naklonost; a tko traži zlo, zadesit će ga". - Smisao hebrejskog teksta jest ovaj: Tko brižno traži dobro, teži za onim što je Bogu po volji. - Vulgata parafrazira misao: tko traži dobro, brine se od ranog jutra, tj. korisno upotrebljava vrijeme od svoje mladosti kroz čitav život, kako će omiliti Bogu, a konačni je uspjeh njegova nastojanja, da će postići spasenje. - Nasuprot, tko uporno nastoji da čini zlo, osobito bližnjemu, sam će sebi najviše naškoditi, jer će se strovaliti u vječnu propast (Eccli 27,29; Ps 52,2). Tko pod drugim jamu kopa, sam u nju pada.

28. Smisao ovog retka ponavlja se u više navrata (7,26; 13,17; zatim u Ps. 51,10). Opasno je, dakle, pouzdavati se u bogatstvo, jer kad ga nestane, čovjek propada. Antiteza: "A pravednici se kao lišće zelene". Pravednik je sličan plodnoj maslini, koja se uvijek zeleni (Os. 14,6; Is. 56,14; Ps. 1,3; 91,13). U duhovnom značenju naglašuje se plodnost dobrih djela i napredak u krepostima (II.Kor. 3,18).

29. U ovom retku upozorava se na posljedice nerazumnog upravljanja kućom i svojim imetkom, jer takav zapada u bijedu i siromaštvo, pa će zbog svoje nerazboritosti biti na kraju prisiljen, da bude sluga u kući razborita čovjeka (Luk. 15,15). Slikom 'posjedovat će vjetar" predočuje se, da neće ništa posjedovati, postat će beskućnik.

30. U hebr. i Vg. imamo ovdje sinonimni paralelizam, gdje se plodovi, tj. dobra djela pravednika prispodabljaju drvu života, a njegov primjer kreposna života djeluje i na druge pobudno, pa tako predobiva duše za Boga. U LXX nadovezuje se oprečni paralelizam: "a duše opakih iznenada nestaju", tj. opaki umiru neočekivano. Tekst LXX osniva se na drukčijem čitanju hebrejskog teksta: mjesto "Hakam" = mudrac čita "Hamas" = opak.

31. U ovom retku nema velike razlike između hebrejskog teksta i Vulgate, ali grčki prijevod LXX ima nešto drukčiji smisao. Prema Vg. i hebr. postavlja se dilema: ako pravednik već na zemlji prima plaću, tim većma bezbožnik i griješnik. Neki tumače to tako, da pravednik biva već na zemlji nagrađen za svoja dobra djela, a griješnik za zla. Međutim ovakav smisao ne potvrđuje uvijek iskustvo. Ali čini se da je ovdje ispravnije shvaćena misao u prijevodu LXX, gdje se kaže: "Ako se pravednik jedva spašava, što će se istom dogoditi s bezbožnikom i griješnikom?" Da je ovo bolji smisao, potvrđuje se u I.Petr. poslanici, koji ovu misao citira prema LXX. Radi se naime o tome, da se i pravedniku dešava, da kojiput pogriješi (Eccl. 7,21), kao što se vidi iz primjera Mojsija i Arona, i kralja Davida.

GLAVA XII.

A/ PRIJEVOD

12,1. Tko ljubi stegu, ljubi znanje; a tko mrzi na karanje, lud je.
2. Dobar postizava naklonost od Gospoda, a zlikovca osuđuje.
3. Zločinom se čovjek na utvrđuje, a pravednički se korijen ne pomiče.
4. Kreposna je žena vijenac svome mužu, a sramotna mu je kao gnjilež u kostima.
5. Pravedničke su osnove pravične, a bezbožnička mišljenja prijevarna.
6. Bezbožničke riječi vrebaju na krv, a poštene izbavljaju usta njihova.
7. Bezbožnici se obaraju, da ih nema, a kuća pravednička stoji.
8. Čovjeka se hvali po oštrini svog razuma, a opak se srcem prezire.
9. Bolje je biti malo poštovan i s poslom napredovati, nego se hvastati i oskudijevati kruha.
10. Pravednik pazi na život svog živinčeta, a bezbožničko je srce okrutno.
11. Tko obrađuje svoju zemlju, imat će kruha do sitosti, a tko trči za ništavilom, nerazuman je.
12. Bezbožnikova je želja mreža zala, a korijen pravednika je plodan.
13. Bezbožnik se zapliće prestupkom svojih usana, a pravednik se izbavlja iz tjeskobe.
14. Čovjek se nasićuje plodom svojih usta, i za njegov rad bit će mu dana nagrada.
15. Luđaku se čini njegov način života pravim, a tko sluša savjet, mudar je.
16. Luđak odmah daje bijes svoj na znanje, a pametan pokriva sramotu.
17. Tko širi istinu, naviješta pravdu, a lažni svjedok prijevaru.
18. Govor mnogih ljudi jest kao ubod mača, a jezik mudrih liječi.
19. Istinita usta traju dovijeka, a za čas je jezik lažljiv.
20. Prevara je u srcu onih, koji zlo kuju, a veselje u onih, koji idu za mirom.
21. Pravednika ne stiže nikakva nevolja, a bezbožnici su u zlu grcaju.
22. Mrske su Gospodu usne lažljive, a mili su mu koji tvore istinu.

23. Pametan čovjek sakriva znanje, a srce bezumničko širi ludost.
24. Ruka marljiva vlada, a lijena pada pod danak.
25. Briga u srcu sagiblje čovjeka, a dobra ga riječ razveseljuje.
26. Pravednik se obavješćuje o svom prijatelju, a bezbožnike zavodi njihov put.
27. Lijenština ne peče lova svog, a blago je dragocjeno marljiv čovjek.
28. Na stazi pravde je život, ali nastrani put vodi k smrti.

B/ TUMAČENJE

a) Opreka između dobra i zla (12,1-4). - 1. Ističe se opreka između onoga koji rado prima pouke, a to je onaj koji ljubi mudrost, i onoga, koji mrzi ukore, a takav je nerazuman; hebrejski još pojačava taj pojam, da je surov.

2. Prvi dio paralelizma slaže se po smislu s hebrejskim tekstom, t.j. da "onaj koji je dobar, postizava milost kod Gospoda; drugi dio, t.j. oprečni paralelizam: "zlikovca osuđuje" - Vg. prevodi slobodnije: "a tko se pouzdava u svoje misli, radi bezbožno" - dok LXX prevodi: "a bezakonik bit će prešućen" što je bliže smislu hebrejskog teksta: "a zlobnika osuđuje (Gospod), ili još jasnije: a s onim, koji se bavi spletkarskim nakanama, postupa kao s krivcem. Neki drugi tumačitelji (M.Sales) smatraju, da je smisao ovog retka, da je pravednik primjerom svoga vladanja živa osuda grješnika (Mudr. 2,14-16; 4,16).

3. Nastavlja se opreka između bezbožnika i pravednika: po bezbožnosti ne postizava se snaga i stalnost, pa je bezbožnik sličan stablu bez korijena, i radi toga neće dugo opstojati; dok naprotiv pravednik sličan je drvetu s jakim korijenom, koje se ne da iščupati, jer mu je korijen sam Bog, na čije se zakone upire pravednik (Ps. 1,3; Ef. 3,17; Rim. 8,35). Neki drže, da se pod korijenom razumijeva potomstvo pravednika, koje neće izumrijeti, dok kod bezbožnika će ga nestati.

4. Ovdje se ističe uzor kreposne žene i poređuje se s vijencem na glavi muža. Inače na kraju knjige Proverbia (31,10-30) donosi nadahnuti pisac hvalospjev uzornoj ženi. Uzorna žena je dobra majka obitelji, brižna domaćica i ponos svoga muža. I talijanska poslovica kaže: "Donna buona, vale una corona". Opreka takovoj dobroj ženi jest žena, koja čini sramotne stvari; ona je trulež na kostima muža, jer zadaje jade svome mužu, oslablju je njegovu muževnu snagu, sramoti njegovo poštenje i čast. LXX prispodablja je trulosti drveta, koja izjeda muža.

b) <u>Opreka između pravednika i bezbožnika u mišljenju</u> (12,5-12). U pređašnjem otsjeku promatrao je nadahnuti pisac opreku između djelovanja pravednika, a u ovom odsjeku promatra opreku u mislima jednih i drugih, ili njihovim riječima.

5. Misli pravednika bave se onim, što je pred Bogom pravedno. Naprotiv misli bezbožnika bave se time, kako će koga prevariti ili mu naškoditi. Narodna poslovica kaže: Od punine srca usta govore; na jeziku med, a u srcu jed.

6. Prednja poredba se nastavlja primjenom na riječi. Bezbožničke opake misli očituju se i u riječima, a to su klevete, laži i lažna svjedočanstva (1,11; Mih. 7,2). Naprotiv pravednik nastoji svojim riječima izbavljati od nepravde (10,11). Tako se n.pr. to obistinilo u slučaju optužbe i izbavljenja nevine Suzane, o čemu govori proročka knjiga Danielova (gl.13).

7. Opreka se nastavlja u predočivanju činjenica i posljedica, koje stizavaju bezbožnike, jer ako se malo posmatra njihova sudbina, može se uvidjeti, da je njihova prividna sreća kratkotrajna, jer ih neočekivano nestaje sa zemlje; dok su bili na vrhuncu svoje sreće, najednom se strovaljuju u propast. Naprotiv kuća je pravednika trajna (10,25; Job 20,5; Ps. 36,10.35.36; Prov. 10,25; 14,11. Mat. 7,24-25).

8. Dalji kriterij za prosuđivanje razlike između ljudi pametnih i bezumnih jeste također i to, da pametni ljudi uživaju kod drugih poštovanje i pohvale, a opake srcem izvrgavaju ruglu i preziru. U LXX upotrebljava se "opake srcem" izraz notrokardios = glupav srcem, dok Vg. kaže: "vanus et excors = isprazan i bezuman. U hrvatskom jeziku ima poslovica: "Od punine srca usta govore." Čovječji govor odaje njegovu kulturu.

9. Smisao je ovog retka prema hebrejskom, da je vrijedniji poštovanja onaj, koji je siromah, pa nastoji svojim radom osigurati svoj opstanak, nego li oholica, koji se razmeće svojom otmjenošću, a ne voli raditi, da sebi priskrbi ono, što mu je za života potrebno, pa često mora da gladuje. Ta je pouka uzeta iz života Orijentalaca, gdje bolje stojeći ljudi zaziru od rada, a preziru niže stalaže, n.pr. obrtnike, i seljake, koji trudom svojih ruku zaslužuju svoj svagdanji kruh (Eccli 10,30).

10. Pravednik se poznaje i po tom, kako postupa sa svojim životinjama. Kad se kaže da "poznaje duše životinja", pod tim se razumijeva, da ima razumijevanja za njihove težnje i osjećaje, brine se za njihovu hranu i udobnost, pazi da ih previše ne muči natovarujući im pretežak teret, Pa i sam Bog preporučuje čovječjoj pažnji životinje, osobito stoku, koju upotrebljava za rad (Exod. 20,10). "Ako vidiš magarca svojega brata ili govedo,

da je palo na putu, nemoj ga prezreti, nego ga pomogni pridići" (Deut. 22,4; Eccli 7,24). A i životinje znadu uzvraćati svoju odanost onima, koji im dobro čine i lijepo s njima postupaju. Prorok Isaija kaže: "Vol poznaje svoga gospodara, i magarac jasle svoga gospodara" (Is. 1,3). Oprečno tomu je bezbožnik, koji je u svojoj najdubljoj nutrini okrutan, i to prema čovjeku kao svome bratu, a kamo li ne prema životinjama.

11. Obrađivanje zemlje često se u Sv.Pismu preporučuje kao časno zanimanje, kojim čovjek sebi pribavlja hranu. To zanimanje je sam Bog namijenio čovjeku, kad ga je stvorio (Gen. 2,15; Eccli 7,16.24; 20,30). Drugi dio stiha razlikuje se u prijevodu Vg: "ko se podaje lijenosti, veoma je lud" - dok LXX prevodi: a koji gone ispraznosti, nisu daleko od ludosti." Vg. i LXX dodaju još jedan paralelizam, koga nema u hebrejskom: "Tko voli vinsko društvo, na svojim tvrđavama ostavlja sramotu". To znači, da se u pijanstvu ljudi često tako zaboravljaju, da ne paze na svoje riječi, osramoćuju se pred svojim društvom, i napokon počinjaju najteže zločine, pa i ubojstva, a često i plaćaju to vlastitom smrću, kao n.pr. Holoferno (Judit 13,4 i sl.) i Baltazar (Dan. 5,1 i sl.). "U svojim tvrđavama ostavljaju sramotu" = da su na sramotu svojoj kući, selu, gradu i čitavoj okolini.

12. U ovom se retku razilaze prijevod Vg. i LXX od izvornog teksta, i svaki daje nešto drugačiji smisao. Prema Vulgati: "Želja bezbožnika je potpora onih, koji su najgori" - što znači, da se bezbožnik osjeća sigurnim time, što njegova nastojanja nailaze na potporu najpokvarenijih tipova koji ga pomažu. Prema hebr. želja bezbožnika je mreža za zle, koji potaknuti opakim primjerom bezbožnika srljaju u još veću opakost, i tako srljaju u sigurnu propast. Drugi opet tumače tako, da se bezbožnik pridružuje drugim zločincima iz želje, da ima udjela u njihovu plijenu. Najjasniji je smisao LXX: "Želje su bezbožnika opake, a korijenje pobožnih je u utvrdama" - ali i tu čini se da nešto fali, pa se čini da valja nadodati: dobrih djela. (Cornely-Knabenbauer, Prov. str. 87).

c) <u>Razborita upotreba dara govora</u> (12,13-22-)

13. Smisao ovog retka jest, da se opak čovjek upropašćuje vlastitim svojim riječima, gubeći svoj ugled i pred ljudima i pred Bogom. Naprotiv pravednik se svojom iskrenošću izbavlja iz neprilike i tjeskobe. LXX ovdje dodaje: Tko ima blag pogled, postići će milosrđe, a tko zapodjeva kavge na vratima, ogorčava duše.

14. U ovom se retku ističe, da o kakvoći čovječjih riječi zavise plodovi tih riječi. Slično kao što onaj, koji dobro sjeme sije, žnjeti će dobre rodove, a tko sije zlo sjeme, žnjeti

će zle plodove. Ima i poslovica: "Što tko sije, to i žanje".

15. Luđak smatra, da je sve dobro, što on sebi poželi, i ne da se ni od ikoga poučiti. Budući da je ohol, umišljen, tvrdoglav, odan svojim strastima, ne pada mu ni na pamet, da koga pita za savjet. Naprotiv onaj koji je mudar, rado će poslušati pametan savjet drugih (Tob. 4,19; Eccli 32,24).

16. Ovdje se navodi još jedna poredba između luđaka i pametnoga: luđak daje oduška svojoj srdžbi, a lukav (pametan) čovjek prikriva svoj gnjev. Kod Hebreja postoji slična poslovica: bakis, bakos, bakahas = u kesi, u čaši, u srdžbi tj. čovjeka možeš poznati i ocijeniti: 1) po kesi, da li je škrt ili darežljiv, 2) po čaši da li je trijezan ili pijanica, 3) po srdžbi, da li je lud ili pametan.

17. U ovom se retku poređuju iskren čovjek i lažljivac: tko govori istinu, pravedan je; a tko laže, varalica je (6,9). To znači: tko je istinit, predočuje stvar onako kako je pravedno, a tko je lažac, taj izvraća stvari i lažno ih prikazuje.

18. Smisao je ovog retka: nepromišljen govor vrijeđa, izaziva jad, dok riječi mudra čovjeka liječe, tj. djeluju kao melem na ranu.

19. U ovom se retku utvrđuje, kako istina ostaje zauvijek stalna i nepokolebljiva, a laž se za kratko vrijeme otkriva. U laži su kratke noge.

20. Misao ovog retka znači: opak čovjek snuje drugima zlo, a oni koji daju dobre savjete, vesele se nad njihovim dobrim plodovima (Ps. 7,15; Job 15,35; Mt. 5,9).

21. Smisao hebrejskog teksta teško je razumljiv, ako se ne shvati u eshatološkom smislu, tj. o vječnoj sreći pravednika u blaženstvu, a s druge strane o vječnim mukama bezbožnika. Vulgatin prijevod pak hoće da naglasi, da pravednik ne treba da se žalosti, ma štogod ga u životu stiglo teška, jer je sebi svijestan, da nad njim bdije Božja providnost, koja sve tako upravlja, da se za pravednika dobro svršava. Ta se misao opširno razvija u čitavom Psalmu 90. Naprotiv kad grješnika stižu nevolje i kušnja, on nema nikakove utjehe, te konačno u očaju zauvijek propada (Juda Iškariot). LXX prevodi: Ono što je nepravedno, ne sviđa se pravedniku, a bezbožnici će se napuniti zlom.

22. Pisac se ponovno vraća na misao, kako Bog mrzi laž, a ljubi istinu, pa zato se čitav ovaj odlomak bavi time, kako da se s različitih gledišta i u raznim oprekama istakne rugoba laži, a s druge strane ljepota istine. U čitavoj knjizi Poslovica govori se nekih 40 puta o toj stvari.

23. U vezi s retkom 16. svojstvo je pametna čovjeka, da se diskretno služi svojim znanjem, a naprotiv luđak misli, da mora sve izbrbljati, što zna, i što mu dođe na jezik (10,14).

d) <u>Opreka marljivosti i lijenosti</u> (12,24-28)

24. U ovom retku osciliraju prijevodi LXX i Vg. - LXX ima "Ruka izabranih vladat će spretno, a opaki dat će se na plijen". Vg. se u prvoj polovici stiha slaže s hebrejskim, a u drugoj polovici stiha prevodi: "quae autem remissa est, tributis serviet" = a ona (ruka) koja je mlitava (lijena), služit će za danak (naplatu). Smisao se konačno svodi na to, da oni, koji su marljivi i spretni, stječu imetak i vlast i ugled, dok oni, koji su lijeni, koji neće da se brinu i rade za sebe, morat će raditi kao najamnici na tuđu korist, ili prema LXX takovi se daju na to, da na nepošten način sebi pribavljaju što im je potrebno za život, dakle nasiljem i pljačkom. To je u smislu latinske poslovice: Paupertas meretrix (Ispor. 11,29).

25. U prijevodima LXX i Vg. nailazimo na razlike, koje na drukčiji način gledaju na izvorni smisao hebrejskog teksta. U hebr. se ističe: "brige u srcu sagiblju čovjeka", tj. kada čovjek ima raznih briga, kao da pod njihovim teretom klone duhom i gubi volju za rad. U LXX mjesto "brige" uzima pojam "zastrašujuće riječi" ili"zastrašujuće stvari" napunjaju strahom čovjeka pravedna", dok Vg. mjesto "briga", odnosno straha uzima pojam "žalosti" ili tuge, koja depresivno djeluje na čovjeka, da gubi volju za rad. U drugoj polovici stiha približuju se smislu sva tri teksta, naime da "dobra riječ" ili "dobra vijest" razveseljuje ili ohrabruje čovjeka, koji je inače klonuo duhom. Drugim riječima znači, da je od tolike važnosti, kad vidimo bližnjega potištena i u tjeskobi, ako ga znamo utješiti kakvom radosnom vijesti. I katolička nauka preporučuje u duhovnim djelima milosrđa: neuka poučiti, tužna utješiti, dvoumnoga dobro savjetovati.

26. Hebr. tekst ovoga retka je nesiguran, pa zato ga na razne načine prevode. Poteškoću zadaje riječ "mereehu", koja može značiti "od svoga bližnjega, ili ako se punktira = mirehu, onda znači "svoju pašu, hranu za stoku". Osim toga i prva riječ -jather- može se i drukčije punktirati, pa dobiva također drugačije značenje. Ako se uzme kao futur hifila od glagola = znači obavijestiti se (informirati se); ali ako se punktira = jeter, znači: uže, tetiva, ograda, plot; ili može značiti: preostatak, ono što je suvišno. U ovom smislu čini se da prevodi Vg. "Tko ne mari za štetu radi prijatelja, pravedan je" tj. pravedan čovjek spreman je da nešto od svoga i žrtvuje, ili da bude na gubitku, ako je to na korist njegova prijatelja. - LXX ima:

"Onaj koji pravedno sudi sam je sebi prijatelj, a griješnike progoni zlo, jer bezbožnike vara njihov put." Tu je prijevod proširen umetkom: "a griješnike progoni zlo." Neki opet prevode slobodnije u ovom značenju: "Pravednik kara svoga prijatelja", ili "daje mu dobar savjet", a "bezbožnika upropašćuje njihov put", jer neće da sluša savjet pametnih i pravednih.

27. U ovom se retku ističe opreka između ljenivca i marljiva čovjeka. Za ljenivca se u hebrejskom upotrebljava slikovit govor: "Ljenivac ne peče lova svog" = nema sreće da što ulovi; LXX prevodi: "Ljenivac ne pogađa lûkom zvijeri", t.j. zvijer mu ne dolazi na nišan; naprotiv "pošten čovjek stječe dragocjeno blago" - što je bliže hebrejskom tekstu.

28. Ovdje se slažu LXX i Vg. sa smislom hebrejskog teksta. Tu se ističe opreka pravednikova puta, koji čovjeka vodi k životu, tj. da zadovoljno živi, a griješnika vodi u propast i u smrt. U duhovnom smislu pravednik postizava sretan vječni život, a griješnik se unesrećuje u vječnu propast.

GLAVA XIII.

A/ PRIJEVOD

13,1. Mudar je sin po odgoju očevu, a podsmijevač ne sluša ukora.
2. Od ploda usta svojih uživa čovjek sreću, a odmetničko je srce puno nasilja (ili: zločinac teži za nasiljem).
3. Tko čuva usta svoja, čuva život svoj; a tko nesmotreno zbori, na propast mu je.
4. Ljenivac želi uzaludnom žudnjom, a žudnja se marljivih ljudi ispunja.
5. Pravednik mrzi na lažljivu riječ, a bezbožnik se mrazi i sramoti.
6. Pravda čuva pobožne životom, a bezbožnost obara griješnike.
7. Ima tko se gradi bogatim, a ništa nema, a tko se gradi siromašnim, ima veliko bogatstvo.
8. Bogatstvom otkupljuje čovjek svoj život, a siromah ne sluša karanja.
9. Svjetlost pravednička rasplamćuje se, a bezbožnička se svjetiljka gasi.
10. Oholost rađa samo svađu, a mudrost je u onih koji primaju savjet.
11. Brzo stečeno bogatstvo iščezava, a tko sabire rukom (pomalo), biva bogat.
12. Predugo je čekanje bolest srca, dok je životno drvo ispunjena želja.

13. Tko prezire naredbe, sam se upropašćuje, a tko se boji zapovijedi (uvažava zapovijedi), dobiva nagradu.
14. Nauka je mudračeva izvor života, da se ukloni smrtnim zamkama.
15. Dobro razumijevanje pribavlja naklonost, a odmetnički je put hrapav.
16. Svatko pametan radi s razumijevanjem, a bezumnik širi ludost.
17. Zao glasnik pada u zlo, a vjeran poslanik uklanja zlo.
18. Siromaštvo i sramota stižu onog, koji se otima prijekoru, a tko prima karanje, poštiva se (biva poštovan).
19. Slatka je duši ispunjena želja, a bezumnicima je mrsko kloniti se zla.
20. Tko se druži s mudrima, postaje mudar, a tko opći s bezumnicima, postaje opak.
21. Griješnike progoni nesreća, a pravednicima se naplaćuje dobro.
22. Onaj koji je dobar, ostavlja kao baštinike sinove i unuke, a bogatstvo se griješnika čuva za pravednika.
23. Mogućnik izjeda krčevinu siromaha, a siromaha se nepravedno uklanja.
24. Tko štedi šibu, mrzi sina svog, a tko ga ljubi, kara ga s opomenama.
25. Pravednik ima jela do svoje sitosti, a bezbožnički je trbuh prazan.

B/ TUMAČENJE

13,1. Misao je ovoga retka: na mudrom se sinu odrazuje odgoj, što ga je primio od svog oca. Takav sin ne samo da pamti očeve opomene, nego ih se također u životu pridržava. Naprotiv podsmjehivač, koji ne prima opomena svog oca, na sramotu je svom ocu, a sebi na propast (10,8; 15,5.10).

2. Kada čovjek svojim govorom komu koristi, radovat će se dobrom plodu što su ga donijele njegove riječi bližnjemu; naprotiv je opak čovjek zloban i veseli se tuđem zlu (12,10).

3. Tko pazi na svoja usta, tj. čuva se griješnih riječi i razgovora, čuva svoj život. U Ps. 140,3 kaže se: "Postavi, Gospode, stražu mojim ustima, čuvaj vrata mojih usana!" - Potreban je dakle budan oprez u govoru, jer zbog neopreznih riječi često čovjek mora osjetiti neugodne posljedice, i sam se upropašćuje, kako ima LXX.

4. Ljenivac je mlitavac, koji ne zna što hoće ili neće, i nema hrabrosti za išta ozbiljno, odnosno od samih želja nema nikakva ploda. Naprotiv čovjek marljiv i radin obogaćuje se.

5. Pravedan čovjek odurava svaku laž i prevaru, jer je Bog istina i pravda, pa budući da čovjek mora odražavati Božju sliku, treba da je i njemu mrsko sve što je lažno. Naprotiv lažac sramoti sama sebe, i čini sebi štetu, a na sramotu je i onima, s kojima se druži.

6. Čovjek koji provodi pravedan i neporočan život, uživa Božju zaštitu, Bog ga čuva; griješnika pak upropašćuje njegov grijeh i opačina (Ps. 111,7).

7. Ovdje se upozorava na to, da često vanjština ne odgovara nutrini. Ima ih, koji izgledaju doduše bogati i pametni pred svijetom, a u duši su veliki siromasi pred Bogom, i obratno: ima ih, koji su pred svijetom siromašni, a pred Bogom bogati krepostima (Luk. 16,20; II.Kor. 6,10). Papa Leon Veliki kaže, da je kršćansko siromaštvo uvijek bogato, jer ono što ima, više vrijedi od onoga, čega nema.

8. Smisao je ovog retka: Tko je bogat zemaljskim blagom, ugrožen je od razbojnika, da ga ucjenjuju, da svojim blagom iskupi svoj život, dok onaj koji je siromah, nema se čega bojati, jer mu nemaju što oduzeti.

9. U ovom se retku poređuje sreća pravednika svijetlu, koje se radosno rasplamsava, jer je i njemu i drugima uzrok radosti; naprotiv ako se čini da kod bezbožnika ima nešto sreće, ona je slična svjetiljci, koja malo tinja, i doskora će se potpuno ugasiti, i on će se naći u potpunoj tami, a to će biti, kad ga stigne Božja kazna, za njegova griješna djela. Kod Orijentalaca kažu za onoga, koji je bogat, da ima mnogo žeravice na svom ognjištu, gdje se okuplja njegova obitelj i njegovi prijatelji i znanci (20,20; 24,20; Luk. 11,35).

10. U ovom stihu nalazimo sličnu misao, kao u 11,2. u maloj varijanti. Oholice naime sebi umišljaju, da im nitko nema ništa prigovoriti, pa zato se za svaku sitnicu, kad im tko protuslovi, vrijeđaju, i uzrokuju svađu. Oni se ne daju savjetovati, jer misle da su najpametniji. Naprotiv ljudi razboriti pristupačni su savjetima, kad se odlučuju za kakav posao (12,15).

11. Smisao je ovog retka, da lako stečeno blago, ili nepravdom ili pukom srećom, brzo nestaje. Naprotiv, tko polagano i ustrajno prikuplja, razumno štedeći, taj zna cijeniti svoj trud i [illegible] nepromišljeno; takav sprema sebi sigurnu tečevinu. Talijanska poslovica kaže: "Quel che viene di ruffa raffa, se ne va di buffa in baffa". = što plimom dođe, osjekom nestaje, ili vražje s vragom odlazi. LXX dodaje: Pravednik se smiluje i daje milostinju (Ps. 111,5).

12. Smisao je ovog retka, da predugo čekanje da se nada ispuni, čovjeka ozlojeđuje, čini ga nestrpljivim. Arapi kažu: "Odgođena nada čini bolesnim srce i škodi pameti". = Amalu^n ažilu^n advaja lubba^n vazama lidali^n. - Ispunjena želja je kao životno drvo. LXX prevodi slobodnije: "Bolji je onaj, koji odmah pruža od srca pomoć, nego li onaj koji obećaje i pobuđuje nadu." "Latinska poslovica kaže: "Bis dat qui cito dat" (Jak. 2,15-16).

13. Ovo pravilo vrijedi za Božje naredbe i zapovijedi: tko ih prezire, sam se upropašćuje, a tko ih uvažava, dobiva nagradu. Vg. parafrazira ovu misao dodatkom: "Zlobne duše lutaju u grijehu, a pravedni su milosrdni, pa će biti pomilovani". LXX ima dodatak: "Opakom sinu neće biti ništa dobra, a poslovi će mudrih sluga uspijevati, i njegov će put biti prav". Ova se misao može primijeniti na nevjeru Hebreja, koji su prezreli Isusovu spasonosnu nauku i djelo spasenja, pa su postali narod odbačen od Boga, a neznabošci, koje su smatrali za svoje sluge, postali su dionici spasenja.

14. Ova se misao ponavlja u varijantama (10,11; 14,27; 14,2). Život onoga koji živi kao mudar, tj. održava Božje zakone, izvor je sreće, jer mu je savjest mirna i Bogu je mio; takav izbjegava smrtne ruševine. LXX kaže: "A luđak će od mreže umrijeti" t.j. zaveden od privdnog čara zloće bit će uhvaćen u mrežu smrti.

15. Smisao je: dobra nauka čini čovjeka privlačivim i ljupkim, dok način života opakih svršava propašću, jer sve poštene odbija od sebe.

16. Smisao je: Tko je oprezan, radi promišljeno; dok luđak odaje svoju budalaštinu (12,23).

17. Uloga glasnika, ako je loše odigrao svoju ulogu, može uzrokovati mnoge neugodnosti; a ako je časno i pošteno vršio svoj zadatak, to je na korist onoga, koji ga je poslao. Tu se ima u vidu poslanike kraljeva ili država u drugim državama. Misao i danas aktuelna.

18. Ovdje se naglašuje od kolike je važnosti dobrohotno primati pouke i opomene. Onoga, koji za njih ne mari ili ih prezire, čeka i materijalno siromaštvo i sramota pred ljudima kao Božja kazna. Naprotiv onaj, koji s pripravnošću i dobrohotnošću prima pouku i karanje, bit će nagrađen pred ljudima čašću i poštovanjem, što je savjesno vršio svoje dužnosti i pratit će ga Božji blagoslov.

19. Ovdje se ponavlja slična misao, kao u r. 12. Antiteza je u tom, što se ističe blaženo zadovoljstvo nad ispunjenim željama pravednika, dok su luđaci oni, koji smatraju za ludost

izbjegavati zlo. LXX je ovdje nešto jasnija: želje pobožnih ljudi razveseljuju dušu, a djela su bezbožnika daleko od mudrosti, tj. od spoznaje dobra.

20. Ovdje se upozorava na utjecaj okoline ili društva na oblikovanje čovječjeg značaja. I kod nas ima poslovica: Kaži mi, s kim se družiš, pa ću ti reći, kakav si. Treba dakle birati društvo mudrih i kreposnih, da čovjek sam postane takav, a izbjegavati društvo opakih, da čovjek ne postane opak (Eccli 6,35-36; 8,10; 9,21).

21.-22. Naglašuje se načelo, da grješnike progoni nesreća, a pravednicima se naplaćuje dobro. Zatim se upozorava na konkretne posljedice: dobra pravednika ostaju trajna baština njegova potomstva, dok blago bezbožnika prelazi u ruke pravednika, da se on razboritije njime služi (Eccli 2,26; Job 27,17; Sap. 10,19). Iskustvo potvrđuje, da pošteno stečena imovina prelazi u baštinu potomaka, dok nepošteno stečena nema trajnog opstanka. Latinska poslovica kaže: "De male quaesitis non gaudet tertius haeres", a naša narodna poslovica kaže: "Krivo stečeno nije blagosloveno; oteto prokleto".

23. Smisao je ovog retka nesiguran zbog dvojbenog čitanja izvornog hebrejskog teksta. Prema hebrejskom naime tekstu čini se, da se tu radi o konstataciji nepravde, koja se zbiva, kada bogataši na nepravedan način istisnu iz posjeda siromaha. Takvih je slučajeva bilo u vrijeme kralja Ahaba (III. Kralj.21). Drugi opet držeći se prijevoda Vg. tumače smisao ovog retka tako, da siromah koji sebi kupi novo polje zaradom svojih žuljeva, uživa blagoslov obilne hrane; dok s druge strane ima takovih, koji propadaju jer nerazborito upravljaju svojim dobrima, pa im ona prijeđu u tuđe ruke. Prema LXX: Pravedni će u svom bogatstvu poživjeti mnogo godina, a nepravednici će zakratko propasti.

24. U ovom se retku stavlja na srce roditeljima način odgajanja djece. Pri tom ne valja propustiti katkada ni kaznu šibanjem, ako je to potrebno, da se dijete odvrati od prvih klica grješnih sklonosti. Odgoj djeteta treba da je postojan, da se privikava živjeti po ćudorednim načelima, u svladavanju neurednih požuda, u postojanosti u dobru. O toj se stvari govori na više mjesta (3,10; 23,13; Eccli 30,1).

25. U ovom se retku malo drukčijim riječima ponavlja gnoma iz 10,3. Tko je pravedan uvijek će imati od čega živjeti, jer se za to Bog brine u svojoj providnosti (Ps. 33,11; 36,25). Tu misao naglašuje i Isus Krist u N.Z. (Luk. 12,22 i sl.). Bog blagosliva trud pravednika, da ima uvijek što mu je potrebno za život. Naprotiv kod bezbožnikâ je nezasitan trbuh, jer se odaju neumjerenosti i grješnoj pohlepi, tako da im nikad nije dosta.

GLAVA XIV.

A/ PRIJEVOD

14,1. Ženska si mudrost gradi kuću, a ludost je svojim rukama razgrađuje.
2. Tko s poštenjem živi, boji se Gospoda, a tko je opak u svom životu, prezire Ga.
3. U luđačkim je ustima šiba oholosti, a mudre čuvaju usne njihove.
4. Gdje nema goveda, prazne su jasle, a obilna je žetva od snage bikovlje.
5. Istinit svjedok ne laže, a krivi svjedok širi laži.
6. Podsmjevač traži mudrost, ali je ne nalazi; a razumnom je znanje lagano (bez teškoće).
7. Idi daleko od čovjeka bezumna, jer ne ćeš upoznati usne od znanja.
8. Mudrost je pametnoga, da shvaća svoj život, a bezumnička je ludost puna prevare (opsjene).
9. Luđacima je grijeh šala, a milost je Božja s poštenima.
10. Svačije srce zna jad svoje duše, i u veselje mu se ne miješa drugi.
11. Bezbožnička se kuća zatire, a šator poštenjački cvate.
12. Neki se put čini čovjeku prav, a na kraju vodi k smrti.
13. I u smijehu srce bol osjeća, a poslije veselja dolazi tuga.
14. Od svojih se puteva siti srcem otpadnik, a od svojih dobrih djela čovjek dobar.
15. Neiskusan vjeruje svakoj riječi, a tko je oprezan, pazi na svoje korake. (Vg: Opakom sinu ne će biti ništa dobra, a mudrom sluzi uspijevat će djela, i upravljat će se njegov put.
16. Mudrac se boji i uklanja se zlu, a bezuman se raspaljuje i bez straha je (neobuzdan).
17. Tko je odan srdžbi, čini ludosti, i čovjek zlikovac je omražen. (LXX: a čovjek promišljen mnogo podnosi).
18. Neiskusni nasljeđuju ludost, a pametni se vjenčavaju sa znanjem.
19. Zli padaju ničice pred dobrima, i bezbožnici pred vratima pravednikovim.
20. I svom bližnjemu je mrzak siromah, a bogataš ima mnogo prijatelja.
21. Tko prezire svoga prijatelja, griješi; a blago onome, koji je milostiv ubogima (Vg: Tko vjeruje u Gospoda, ljubi milosrđe).
22. Ne hode li stranputicom, koji kuju zlo? A milost i istina (milosrđe i vjernost) onima, koji snuju dobro.

23. Od svakog truda ima koristi, a pusto brbljanje je samo na siromaštvo.
24. Mudrima je vijenac njihova domišljatost; a bezumnima je njihova ludost.
25. Istinit svjedok izbavlja duše, a varalica širi laži.
26. U strahu je Gospodnjem čvrsta sigurnost; i njegovim je sinovima zaklon.
27. Strah je Gospodnji životni izvor (izvor života), da se izbjegne smrtnim zamkama.
28. S mnoštvom se naroda ponosi kralj, a bez puka knez propada.
29. Čovjek spor na srdžbu velike je razboritosti, a sklon na srdžbu čini ludosti.
30. Život je tijelu mirno srce, a ljubomor je gnjilež u kostima.
31. Tko tlači siromaha, ruga se Stvoritelju, a časti Ga, tko je milostiv ubogome.
32. Za pakost se svoju obara bezbožnik, a pravednik u bezazlenosti traži okrilje.
33. U razumnom srcu počiva mudrost, i pozna se među bezumnima.
34. Pravednost uzvišuje narod, a grijeh je sramota pucima.
35. Kralju je mio sluga razuman, a na sramotnoga se gnjevi.

B/ <u>TUMAČENJE</u>

a) <u>Opreke između mudrosti i ludosti</u> (14,1-14).

1. Mjesto "ženska mudrost", kako ima u hebrejskom, možemo reći mudra žena; "gradi kuću" znači u jeziku Orijentalaca: imati djecu i odgajati ju dobro. Često ovakova žena nadomješta, dapače i nadvisuje i muževu brižljivost. Kao opreka mudroj ženi je luda žena, koja svojom nesposobnošću, nemarom i ludošću upropašćuje i ono, što je sagrađeno, pa makar i njezin muž bio brižan i marljiv. Pohvala mudroj i kreposnoj ženi dolazi još na kraju knjige Proverbia (31,10-30), kao hvalospjev kreposnoj ženi.

2. U hebr. tekstu sastoji se oprečni paralelizam u poređenju pravednika, koji se boji Boga, s oprekom čovjeka, koji ide krivim putevima i prezire Boga. Prema Vg. nema paralelizma, nego se ustanovljuje činjenica, da čovjek pravedan i koji se boji Boga, biva prezren od onoga, koji ide griješnim putem. U LXX je smisao ovaj: Koji ide ispravnim putem, boji se Boga, a koji zastranjuje od Njegovih puteva, bit će osramoćen.

3. Antitetičkim paralelizmom karakterizira se opreka u riječima luđaka i mudra čovjeka. Iz luđačkih riječi odrazuje se oholost, hvalisanje, drskost, izrugivanje drugima, prezir, zloba i druge mane, ali sve to nerijetko se obara na samog luđaka, te

ga bije kao šiba, dok mu drugi vraćaju žao za sramotu. U LXX prevodi "šiba prezira", jer je to osveta za luđačke riječi. Naprotiv čovjek mudar pazi na svoje riječi, govori razborito i promišljeno, bez oholosti i ujedljivosti. Luđak svojim načinom govora sam sebe kažnjava (10,13; 13,3).

4. Urod usjeva zavisi o obrađivanju zemlje, a pri tom je potrebna tegleća stoka,goveda. Zato tko nema tegleće stoke, nema čime obraditi zemlju, pa mu ona neće ni davati plodova. Naprotiv gdje ima mnogo usjeva, znači da je posjedniku bila pri ruci upotreba jakih goveda, bikova. Bez goveda dakle nema žita i prazne su ne samo jasle, nego i žitnice. Naglašavanjem upotrebe bikova hoće da se istakne važnost agrikulture i stočarstva, koji omogućuju prihod zemlje (12,10).

5. Misao ovog retka već je istaknuta u 6,19. i 12,17. Istinoljubivu čovjeku mrska je svaka laž, dok čovjek pokvarenjak kadgod zine, laže. To se objašnjava u slijedećem retku.

6. Mudrost lako nalaze oni, koji je traže iskrenim srcem i ozbiljno nastoje, da je steku. Ali ismjehivač, čovjek neozbiljan, komu su na pameti samo lakrdije i izrugivanje, zaludu traži mudrost, jer sama njegova svojstva oprečna su ozbiljnom teženju za mudrošću, jer u zlobnu dušu ne ulazi mudrost (Sap. 1,4).

7. Smisao ovog retka jest, da je uzaludan i beskoristan posao upuštati se u raspravljanje s luđakom, jer takav ne razumije ozbiljnih razgovora, ili ih uopće neće da sluša. U hebr. se kaže: "Idi daleko od čovjeka bezumna!" - Nemoj s njim uopće razgovarati, jer je to uzaludan posao (Eccli 22,14), i ne možeš od njega ništa pametna naučiti. - LXX prevodi drukčije: Bezumnom čovjeku sve je protivno, a oružje razboritosti su mudre usne.

8. U ovom se retku obrazlaže opreka u načinu života čovjeka razborita i nerazborita. Razborit čovjek ozbiljno shvaća postanak i cilj svoga života, pa zato i razumno odabire sredstva, da postigne svoj svrhunaravni cilj. Naprotiv luđak luta griješnim putevima, zavarava sam sebe, i to ga vodi u propast (12,26).

9. Ova je misao već istaknuta u 10,23. - Prema hebrejskom tekstu doslovni smisao prve polovice retka bio bi:"žrtva za grijeh (ašam) ismjehiva luđake", što znači, da luđaci, odnosno griješnici, koji ne pokazuju nikakve volje da se poprave, zaludu prinose pomirbene žrtve za grijehe, jer im ona neće ništa koristiti, da im se oproste grijesi. Tako tvrdovrati griješnici postaju predmetom ismjehivanja. Vg. prevodi slobodnijim smislom: "Luđak se ruga grijehu,i kao za šalu počinja grijehe." - Znači, da luđak smatra pojam grijeh budalaštinom ili besmislicom, ne misleći ništa ozbiljno o posljedicama grijeha. Naprotiv "kod praved-

nika prebiva milost" - znači, da su po volji Bogu i uživaju Božju milost i naklonost, u opreci prema griješnicima, koji su u neprijateljstvu prema Bogu. - LXX ima na ovom mjestu sasvim drugu misao: "Kuće bezbožnika trebaju očišćenja, a kuće pravednika mile su Bogu. Slobodan smisao ovog prijevoda znači: Dok luđaci imadu savjest opterećenu krivnjom grijeha i kazne za grijehe, dotle pravednici uživaju Božju naklonost.

10. Smisao je ovog retka: Svačije srce pozna svoje jade; nitko drugi nepoznaje bolje poteškoće, što ih sami podnosimo, kao ni radosti, u kojima uživamo. Nitko ne zna, što se zbiva u našem srcu, nego mi sami, a tako ni mi ne možemo potpuno dokučiti, što se zbiva u nutrini drugih, bilo da se radi o bolnim čuvstvima, bilo o čuvstvima radosti. Netko može ta čuvstva i zatomiti u svojoj nutrini, da ih ne odaje izvana. LXX prevodi malo drukčije: "Čovječje je srce osjetljivo, njegova je duša žalosna; ali kad se razveseli ne prelazi u oholost."

11. Nadahnuti pisac vraća se na temu, o kojoj je već bilo govora malo drukčijim riječima (12,7; 11,18; 13,17; Ps. 1;108,13; 20,11; 91,13). Porodica pravednika napreduje, a kuća griješnika propada. Pravednik će cvjetati kao palma, množit će se kao libanonski cedar; ili u Ps. 127,3; "Tvoji su sinovi kao mladice maslina oko tvoga stola; evo tako biva blagosloven čovjek koji se boji Boga".

12. Misao ovoga retka ponavlja se kasnije (16,25). Upozorava na oprez da se čovjek ne podaje neosnovanim iluzijama u svom prosuđivanju, ili da se ne povodi za savremenim strujanjima, koja mogu biti neispravna, pa da bude oprezan u usmjeravanju svoga života, jer inače bi ga mogle stići teške posljedice zabluda, koje povlače za sobom propast. Nije uvijek dovoljno vlastito uvjerenje, da li čovjek ide dobrim putem, nego se u dvojbenim slučajevima treba savjetovati s mudrim ljudima. Prijevod LXX upozorava, da takav čovjek može navući na sebe smrtnu pogibao (Eccli 21,11).

13. U ovom retku upozorava se, da čovječja sreća nikad nije potpuno savršena, nego joj je uvijek primiješano boli. Naš pjesnik Gundulić kaže: "Čašu meda nitko još ne ispi, da je čašom žuči ne zagorči; čaša meda ište čašu žuči, pomiješane najslađe se piju. Neki tumače smisao ovog retka i tako, da ne treba misliti, ako se netko smije, da se u njemu ne krije nikakva žalost. Dešava se također nerijetko, da nešto počinje s veseljem, a svršava se sa žalošću.

14. Misao ovog retka zgodno izražava i naša poslovica: "Što tko sije, to i žanje" (Is. 3,10; Gal. 6,8; II. Kor. 9,6; Prov. 32,8).

b) Prednost razboritosti (14,15-25)

15. Pisac upozorava na opasnost onih, koji su suviše naivni i neiskusni, pa svakome vjeruju, osobito ako tko zna svojom rječitošću djelovati na njih. Naprotiv čovjek oprezan i razborit pazi na svoje korake, da ne bi gdje zapeo nogom i spotaknuo se, pa možda pao i u jamu. Takav čovjek najprije dobro prosudi, komu se može vjerovati, a komu ne, pa prema tome udešava svoje djelovanje, da ne počini što nepromišljeno. Vulgatin tekst dodaje misao, koja bi inače pripadala k 13,13., kamo je meće inače grčki tekst: "Opakom sinu neće biti ništa dobra, a mudrom sluzi uspijevat će djela i upravljat će se njegov put".

16. Ovdje se ističe oprez, kako se mudar čovjek svom pažnjom i oprezom čuva od zla i nastoji da mu izbjegne. Naprotiv luđak upravo srlja u zlo i traži društvo opakih.

17. Ovdje se upozorava na oprez pred čovjekom, koji je sklon srdžbi i nestrpljivosti, jer takav može počinjati kojekakve ludosti, osobito ako je još k tomu i zloban. Kao opreka takvomu je čovjek strpljiv, koji je pripravan mnogo podnijeti; ovo je dodatak LXX.

18. Bezazlenost nije po sebi loše svojstvo, ali ako je pretjerana, neoprezna i nerazborita, postaje ludost; kao opreka ovima jesu pametni, koji se vjenčavaju znanjem kao nekim vijencem ili krunom. U Vg prevodi: "et expectabunt astuti scientiam", a slično i LXX: lukavi postizavaju znanje. Kod filozofa stoika bila je poznata riječ: "Samo je mudrac pravi kralj".

19. Ova je poredba uzeta iz života asirskih i babilonskih vladara, pred kojima bi pobijeđeni morali da se prostiru pred pobjednikom (Ps. 71,9). U moralnom značenju: bezbožnici stajat će poniženi pred vratima pravednika, moleći ih za pomoć. Naprotiv dobri će biti uzvišeni; često se to događa u ovom životu, a sigurno u prekogrobnom (Luk. 16,19 = prispodoba o raskošniku i prosjaku Lazaru). Svakako dolazi jednom vrijeme pravedne naplate.

20. Konstatira se žalosna činjenica, da siromah biva prezren čak i od svojih bližnjih i vlastitih rođaka, dok bogataš ima mnogo prijatelja, jer se od njega nadaju dobročinstvima, a od siromaha se ne nadaju nikakvoj koristi. Ta se misao opširno izlaže u Crkvenici (13,24-29). To je bilo poslovično poznato i među poganskim narodima starih vremena, a nažalost i danas. Pjesnik Ovidije kaže: "Donec eris felix, multos numerabis amicos; tempora si fuerint nubila, solus eris". Aristodem, kad je bio lišen za neko vrijeme i bogatstva i prijatelja, zavapio je: "Čovjek je novac". U slijedećem retku osuđuje se takovo pogansko naziranje.

21. Suprotno od predašnjeg retka naglašuje se dužnost imati milosrđe prema siromahu; što više, onaj koji prezire siromahe, griješi, osobito ako je još k tomu njegov bližnji ili srodnik. Pa ni u samoj misli ni u srcu ne smije čovjek prezirati siromaha. Ako pak tko nema sredstava, da djelo-tvorno priskoči u pomoć bližnjemu, barem da ima toliko samilosti prema njemu, da za njega ima kakovu utješnu riječ. Isus Krist u svojoj gorskoj besjedi kaže: "Blago milosrdnima, jer će postići milosrđe!" (Mt 5,7; Ps. 40,2). Inače i na brojnim mjestima Sv.P.St.Z. nailazimo poticaj, od kolike je vrijednosti pred Bogom, koji ima milosrđe prema siromasima, da im i ljudi iskazuju djela milosrđa (Exod. 23,11; Lev. 19,10; 23,22; 27,28; Deut. 15,9.11, 24,12.14; Ps. 9,10;10,5; 11,6; 34,10; 40,2). Osobito časno mjesto zauzimaju siromasi u Kristovoj Crkvi, dok su bogati u časti tek onoliko, koliko pomažu ili služe siromasima. Vg dodaje na ovom mjestu: "Tko vjeruje u Gospoda, ljubi milosrđe!" Iako ovaj stavak ne nalazimo u drugim prijevodima, ipak je logički izvod iz predašnjeg teksta, jer se u vjerskoj nauci katoličke Crkve sadržava kao osnovno načelo biti milosrdan prema bližnjemu. Što više, čovjekoljublje je samo po sebi naravni osjećaj normalnog čovjeka, a kamoli ako je oplemenjeno svrhunaravnom krepošću vjere u Boga. Dužnost je dakle kršćanina, koji poznaje Božja obećanja kao nagradu za milosrdna djela ne samo na ovom svijetu, nego i na drugom svijetu, da bude milosrdan bez bojazni, da bi zbog toga mogao osiromašiti. Koliko se preporučuju djela milosrđa, vidi se osobito u knjizi Tobijinoj.

22. U hebr. je tekstu misao izrečena u obliku retorskog pitanja, na koje se očekuje aformativan odgovor: svakako griješe oni, koji smišljaju zlo; naprotiv milosrđe i vjernost čeka one, koji čine dobro (3,3.29; 6,14). Prijevod LXX dodaje još: "Oni koji griješe, smišljaju zlo; a dobri razmišljaju o milosrđu i istini. Oni koji smišljaju zlo, ne poznaju ni milosrđa ni vjernosti; djela milosrđa i vjernosti svojstvena su onima koji razmišljaju o dobru."

23. U ovom se retku ističe opreka između postojane radinosti i ispraznog brbljanja. Radinost rađa uspjehom i donosi obilne plodove, a isprazno brbljanje ne samo da ne donosi nikakve koristi, nego uzrokuje i siromaštvo. O tom je već bilo govora u 10,19 (Ispor. Job. 11,2; Mt 7,7.21).

24. Mudar čovjek, koji se zna razborito služiti svojom imovinom, ima svoje bogatstvo kao ures ili vijenac. On može svojim bogatstvom činiti dobra djela i stjecati mnoge prijatelje i još jače svojom mudrošću na njih utjecati (Eccli 7,12). No kod bezumnika ne koristi ni bogatstvo, da bi postali mudri. Ima po-

slovica: Majmun ostane majmun, pa imao i zlatnu ogrlicu.

25. Istinit svjedok izbavlja duše, osobito one, koje su nevino optužene, osobito ako im prijeti smrtna osuda, dok lažac svojim lažima svakomu škodi (12,5.17).

c) Plodovi straha Božjega (14,26-35). U ovom se odlomku ističu koristi straha Božjega za dobrobit ljudskog društva. U r. 26-27. u dva paralelizma izražava se isti smisao. Pod strahom Božjim razumijeva se ovdje: pobožnost, religiozan život i štovanje Boga. Kod ljudi, koji su prožeti ovim pobožnim strahom, postoji čvrsto pouzdanje u Božju providnost. Takovo isto pouzdanje nasljeđuju njihova djeca, pa je to zalog sretne budućnosti. U povijesti Izraelskog naroda često je Bog opraštao potonjim naraštajima njihove grijehe radi pravednosti njihovih otaca (Exod. 20,6; III. Kralj. 11,12; Ps. 90; 102,17). Strah Božji je izvor života, jer rađa duboke umove i mislioce, nadahnjuje svete savjete, i daje hrabrost za junačke podvige, da se ljudi izbavljaju iz raznih pogibli, pa i propasti (Judita; Eccl. 12,13; Prov. 13,14). "Boj se Boga i održavaj njegove zapovijedi, jer to je čitav čovjek (Eccl. 12,13).

28. Slava, dostojanstvo i veličanstvo nekoga kralja ne sastoji se u njegovu materijalnom bogatstvu, niti u mnoštvu utvrđenih gradova, niti u izvanjskom sjaju, nego u mnoštvu podanika. Opadanje brojčane snage naroda znači opadanje i fizičke snage toga naroda u obrani protiv neprijatelja. Ali nije to mnoštvo od pokorenih naroda, nego od prirodnog umnažanja vlastitog naroda. Ali vladar treba da nastoji mudro i pravedno upravljati narodom, tako da narod ljubi svoju zemlju, a ne da zbog nepravednih zakona pod nevaljalom upravom bude prisiljen tražiti izlaz iz zemlje, da drugdje traži bolje uvjete života.

29. Mjesto "spor na srdžbu" Vg slobodnije prevodi po smislu: "tko je strpljiv, upravlja se razboritošću" = on vlada svojim čuvstvima, svladava svoju srdžbu, dobro promišlja prije nego li se odluči, što će učiniti, da ne počini kakvu ludost. Naprotiv čovjek nestrpljiv više cijeni svoju ludost, pa se odlučuje na prenagljene čine, koji imađu presudne loše posljedice (Ispor. r.17; 3,35).

30. Pod "mirnim srcem" razumijeva se sređenost u osjećajima, čuvstvima i htijenju, srce blago, nesklono na srdžbu, uopće čovjek staložen i uravnotežen, koji zna vladati svojim čuvstvima, mislima i željama, pa prema tome i djeluje. Oprečno tome je srce puno zavisti, zlobe i neprijateljstva. Kao što je zdravo srce uvjet fizičkog zdravlja tijela, tako je srce mučeno zavišću, uzrok bolesti, naročito onih koje potječu od žuči (4,23; Eccli 30,26). Često to djeluje i na probavne organe nepovoljno. LXX

prevodi: "Čovjek krotak jest lijek srca, a preosjetljivo srce je kao crv u kostima!" Naravno ovdje se radi o prekorednoj osjetljivosti.

31. U ovom se retku osobito uzimaju u zaštitu siromasi. O sličnoj je misli bilo već govora u r. 21. ove glave. U mudrosnoj književnosti St. Z. često se preporučuje nauka o brizi za siromahe (17,5; 19,17; 22,2). "Tko tlači siromaha, ruga se Stvoritelju", jer je i siromah Božji stvor, pa prema tomu onaj koji muči siromaha, ruga se Bogu, čiji je stvor siromah. Bog u svom zakonu posebno preporučuje ljudima brigu oko siromaha (Ps. 10,14; Eccli 21,6; 29,15; Deut. 15,8; Job 30,25; I Kralj. 2,8; Ps.81,4; 112,7; Tob 4,7). Tko griješi protiv toga zakona, čini nasilje protiv Božjeg zakona. Isus smatra kao da je njemu učinjeno, kada tko učini što dobra siromahu (Mt 25,40.45). Tko se smiluje siromahu, zadužuje se kod Gospoda (Prov. 19,17).

32. Posljednja sudbina bezbožnika je smrt, a potom počinju njegove vječne muke. Naprotiv pravednik se i na smrti nada u bolji život (Job 13,15). Ovo je mjesto dokumentarno za vjeru starozavjetnih pravednika u blaženi prekogrobni život, a griješnike da čeka vječno prokletstvo. LXX ima: "a pravednik se uzda u svoju nevinost".

33. Misao je ovog retka, da mudar čovjek ne čuva svoju mudrost samo za sebe, nego njom nastoji djelovati i na svoju okolinu, tj. na one koji su neuki. Među njima se ističe nadmoć mudra čovjeka, iako neuki to ni ne zapažaju. LXX ima malo drukčiji smisao: "U srcu dobra čovjeka je mudrost, a u srcu luđaka se ne zapaža". No taj smisao ne odgovara kontekstu i ne daje jasan smisao. Prema hebrejskom tekstu: "a u srcu ludih su poznaje, da im fali razboritost." Drugi tumače: Čovjek pametan je čedan, dok luđak nastoji pokazati svoje znanje.

34. Prijevod Vg. nešto se razlikuje od smisla hebrejskog teksta, jer mjesto hebr. "grijeh je sramota narodima" u Vg. ima: "Pravednost podiže narod, a grijeh čini narode bijednima", kako ima i LXX. Znači: da su posljedice pravednosti blagotvorne, jer narodu podiže ugled, donosi sreću i Božji blagoslov narodu; ako se u narodu vrši pravda, vlada u narodu mir i zadovoljstvo, blagostanje napreduje, i čitav narod postaje zadovoljan. Naprotiv različiti grijesi uzrokuju u narodu nezadovoljstvo, jer nepravda, oholost, raskoš, nasilno pritješnjavanje, pohlepa, pokolji i druge opačine sve to strovaljuje čitav narod u bijedu (Is.48,22; 57,21; Augustin, De civ. Dei 5,12). Ovu je misao opširno komentirao papa Leon XIII. u svojoj enciklici "Inscrutabili Dei consilio", te u socijalnoj enciklici "Rerum novarum", a u najnovije vrijeme i sadašnji Sv. Otac Ivan XXIII. u enciklici "Mater et Magistra" (15.V.1961.).

35. Tu se naglašuje, od kolike je važnosti, da kralj bude okružen savjesnim ministrima, koji će ga dobro savjetovati. Naprotiv, loši savjetnici uzrokuju vladarima mnogo jada, srdžbe i nezadovoljstva (Knjiga Esterina; Ispor. Prov. 16,14; 19,12;20,2).

GLAVA XV.

A/ PRIJEVOD

15,1. Blag odgovor ublažava jarost, a riječ osorna podiže srdžbu.
2. Jezik mudrih ljudi proslavlja znanje, a usta bezumnih govore ludost.
3. Oči su Gospodnje na svakom mjestu, i budno straže zle i dobre.
4. Blaga je besjeda drvo životno, a pakosna je rana duha.
5. Čovjek luđak prezire opomenu svog oca, a tko prima karanje, opamećuje se.
6. U pravedničkoj je kući mnogo blaga, a bezbožnik zarađuje sebi propast.
7. Usne mudrih ljudi prosiplju (siju) znanje, a bezumničko srce nije kako bi trebalo biti.
8. Žrtva je bezbožnička mrska Gospodu, a mila Mu je molitva poštenih.
9. Život je bezbožnikov mrzak Gospodu, a tko revnuje za pravdu, njega ljubi.
10. Oštra je kazna onom koji ostavlja pravi put, i tko mrzi na karanje, umire.
11. Bezdan i ponor poznaje Gospod, a nekmoli srca ljudskih sinova.
12. Podsmijevač ne ljubi onoga, koji ga kara, niti se druži s mudrima.
13. Veselo srce razvedrava lice, a u ranjenu je srcu ubijen duh.
14. Razumno srce traži znanje, a bezumnička se usta bave ludošću.
15. Svi su dani siromaha žalosni, ali radost u srcu je trajna gozba.
16. Bolje je malo sa strahom Gospodnjim, nego veliko blago s nemirom.
17. Bolji je obrok od povrća gdje je ljubav, nego od utovljena vola, gdje je mržnja (začinjen mržnjom).
18. Gnjevljiv čovjek zameće svađu (kavgu), a spor na srdžbi utišava raspru.
19. Put je ljenivčev kao glogov trnjak, a staza je poštenih nasuta.
20. Mudar sin razveseljuje oca, a bezuman čovjek prezire svoju majku.

21. Ludost je veselje nerazumnome, a čovjek razborit (razuman) pravo hodi.
22. Osnove ne polaze za rukom kad nema vijećanja, a uspijevaju gdje je mnogo savjetnika.
23. Čovjek se veseli radi odgovora svojih usta, i riječ u pravo vrijeme kako je ljupka!
24. Na životnom putu razuman uzlazi, da izbjegne bezdanu odozdo.
25. Gospod ruši kuće oholica, a utvrđuje međe udovice.
26. Mrske su Gospodu zle osnove, a ljupke su mu riječi plemenitih (ljudi).
27. Razara svoju kuću, tko je lakom za dobitkom; tko mrzi na darove, živi sretno.
28. Pravednikovo srce smišlja odgovor, a bezbožnička usta govore zlo.
29. Daleko je Gospod od bezbožnika, a sluša molitvu pravednih.
30. Bistar pogled veseli srce, a radosna vijest goji kosti.
31. Uho, koje sluša životno karanje, prebiva među mudracima.
32. Tko prezire opomenu, sam sebe mrzi, a tko sluša karanje, stječe razum.
33. Strah je Gospodnji mudra pouka, jer pred slavom ide poniženje.

B/ TUMAČENJE

a) Razboritost u govoru (15,1-7). - 1. Ova se pouka temelji na mnogostrukom životnom iskustvu. U samom Sv. Pismu spominje se više slučajeva, kako blag odgovor stišava srdžbu, a drzak odgovor raspiruje gnjev. Slična misao dolazi kasnije (25,15). Kad se dakle, razgovara sa srditim čovjekom, treba ga nastojati umiriti blagim i uljudnim riječima. Lijep primjer nalazimo kod Abigaile u susretu s Davidom, koji se naljutio na njezina muža Nabala (I.Sam. 25,25 i sl.; Sud. 8,1-3; III. Kralj. 12,13-16; Eccli 8,4). LXX dodaje: "Srdžba upropašćuje i mudre".

2. Kada mudar čovjek oprezno govori, njegova mudrost dobiva još ljepši čar i pobuđuje poštovanje, i njegov se ugled povećava. Naprotiv luđak čim više govori, tim većma izlazi na vidjelo njegova glupost (Mt 12,34-35).

3. Antropomorfnim načinom prisutnosti Božjih očiju upozorava se na Božju svudašnjost i sveznanje, po kom Bog najbolje poznaje tko je dobar, a tko zao (II Dnev. 16,9; Zah. 4,10). Prema tomu Bog po zasluzi nagrađuje pravedne, a kažnjava zle (Ps.33,16-17; 138,1-8; Eccli 17,13; Jer. 16,17; 32,19).

4. Još jednom zornom poredbom upozorava se na opreznost u jeziku, skrečući pažnju na posljedice razboritog govora, koje su slične životnom drvu, jer razborit govor stišava srdžbu, nastoji oko pomirljivosti i donosi mnoge druge blagoslovene plodove. Naprotiv neobuzdan jezik uzrok je uvreda, djeluje destruktivno i depresivno, ubijajući volju za sudjelovanje u promicanju dobra (Is. 65,14).

5. U ovom se retku ponavlja misao već više puta istaknuta, iako obrnutim redom (12,1; 13,1). Luđak se ismijava iz pouke svoga oca; a tko prima ukore, postaje mudriji. Vg još nadodaje: "U obilnoj pravdi je najveća krepost, dok će misli bezbožnika biti iskorijenjene". Tako i LXX. Znači: u pravdi je temelj porasta svake kreposti, jer je ona preduvjet svakog napretka, ona daje snagu i postojanost, da se postigne konačna pobjeda nad svim što je nepravedno i zlo.

6. Pod "velikim bogatstvom", ili kako prevodi Vg "najveća snaga" razumijeva se bogatstvo i snaga kreposti. Naprotiv plodovi i bogatstvo bezbožnika je nestalno, jer ih prati Božje prokletstvo, i na kraju propast.

7. U ovom retku ponavlja se misao 2. retka. Riječima mudraca širi se znanje, dok duh luđaka ne sije znanje, nego gluposti. LXX kaže: "Srca su luđaka nestalna" (12,8).

8. Ovdje se stavlja u opreku žrtva bezbožnika i pravednika. Žrtva je čin poklonstva Bogu i priznavanje njegova neizmjernog veličanstva te posvemašnje ovisnosti o Njemu. Budući da kod bezbožnika ne postoje ti preduvjeti, zato su njihove žrtve odvratne Bogu (Ps. 50,19; Gen. 4,5; Eccl. 4,17; Eccli 7,11; 34,21-23; 35,14; Is. 1,11-15; 61,8; 66,3; Jer. 6,20; 7,22-23; Am 5,22; Mih 6,7).

9. Ovdje se poređuje, kakova je opreka između života griješničkog i pravedničkog. Tu se navodi obrazloženje predašnjem versu, zašto su žrtve bezbožničke mrske Gospodu: Jer je njihov način života (njihov put) griješan, pa zato ni njihove molitve ne odbacuje, ne uslišava ih; naprotiv onoga, koji ide pravednim putem, Bog ljubi (11,19-20; 12,22; 21,21; I. Tim. 6,11).

10. U ovom retku osuđuje se i sam opak život bezbožnika, kao i teoretska načela, kojih se on drži. Za opaka djela bit će kažnjen već na ovom svijetu, a griješna načela, kojih se je držao u životu, upropastit će ga zauvijek (5,23; 10,17; Ps. 54,24).

11. Ovdje se upozorava, da su Bogu poznate i najdublje tajne prekogrobnog života, a kamo li ne tajne ljudskih srdaca. Hebr. Šeol znači uopće prekogrobni svijet, u kom je obuhvaćen život pravednika, ali i onaj prekogrobni svijet, u koji se strovaljuju tvrdovrati griješnici. Tajne ljudskih srdaca su ljudske želje, težnje

i misli. Sve je to poznato sveznajućem Bogu (Jer. 17,10; Ps.7,10; 43,22; Mudr. 1,6).

12. U hebr. "podsmjevač" Vg. prevodi "pestilens", LXX "neodgojen", kako obično naziva pisac Proverbia sve one, koji omalovažuju Božji zakon, izruguju mu se, preziru ga, zbijaju iz njega šale, izbjegavaju društvo pametnih i ozbiljnih ljudi, a traže društvo sebi sličnih propalica i bezbožnika. Similis simili gaudet (13,20).

13. Osjećaji čovječjeg srca i raspoloženje duše odrazuje se na vanjštini čovječjeg lica, da pokazuje radost. To je u čovječjoj naravi. I obratno: tuga, žalost i bol odrazuju se na snuždenom licu (Eccli 13,31; 30,25).

14. Mudar čovjek ne zadovoljava se stečenim znanjem, nego uvijek teži da još više zna (Eccli 39,1). Naprotiv budala sav je zaokupljen ludorijama, i ne pomišlja, kako bi se iz njih izdigao (13,20).

15. Ovdje se uspoređuju siromah, koji je žalostan, i čovjek kome je u srcu radost. Potišteni i bijednici nemaju ugodnih i radosnih dana, nego ih stalno kao neki teret tišti žalost. Naprotiv onaj koji je radostan, kao da se nalazi na trajnoj ugodnoj gozbi. Pod radosnima razumijevaju se ovdje, kojima je srce zadovoljno i smireno, u kom je mirna savjest, pa makar bili siromašni, oni su zadovoljni. Prava sreća ne sastoji se u uživanju vanjskih dobara, nego u unutrašnjoj radosti duše. LXX ima: "Oči zlih u sve vrijeme skupljaju zlo, a dobri uživaju nepromjenljiv mir."

16. Ovu misao češće susrećemo i u Poslovicama i drugim mudrosnim knjigama (16,8; 17,1; Ps. 36,16; 83,11; Eccl. 4,6; I.Tim. 6,6). Drugu polovicu retka prevodi Vg: nego velika blaga, a nezasitna; "nezasitna" uzima se u Vg. u aktivnom smislu, tj. koja ne postizavaju potpuno zadovoljstvo onoga koji ih stiče, nego ga sveđer potiču na dalje i veće sticanje. Takovo veliko blago dakle ne donosi smirenost onome koji ga ima, nego ga uzbuđuje. Bolje je dakle imati malo, pa to uživati u miru, a to biva s pobožnošću.

17. Smisao ovog retka: bolje je ono, što se daje malo ali s ljubavlju, negoli obilato, ali nerado ili s grubošću. Kod Orijentalaca priređuje se hrana obično od povrća, osobito kod siromaha. Meso se jede pretežno kod bogatih, ili prigodom svečanih gozba. Više vrijedi skroman stol s ljubavlju i mirom, negoli obilat stol s dosađivanjem i hladnoćom osjećaja, gdje nema srdačne ljubavi. Jedan latinski pjesnik kaže: "Cum dat oluscula mensa minuscula pace quieta, ne pete grandia lautaque prandia lite repleta". - Talijanska poslovica kaže: Meglio minuzzoli con amore, che polli grassi con dolore = bolje su mrvice s ljubavlju, nego

li tusti pilići s bolju (žalošću). Neki tumačitelji vide u ovom retku i spiritualni smisao: Bolje je održavati Božje zapovijedi s ljubavlju u srcu, negoli slijediti evanđeoske savjete s mržnjom (16,8; Eccl. 4,6; Prov. 17,1).

18. Ovdje se ponavlja slična misao, kao u r. 1., a i kasnije se vraća na nju (26,20-21; 16,28; 28,25); 29,22). Čovjek odan srdžbi izaziva svađe, a čovjek strpljiv stišava srdžbu. LXX prevodi ovako: čovjek odan srdžbi uzrokuje borbe (svađe), a velikodušan stišava i onu koja započinje. Velikodušan čovjek gasi zaoštrenost, a bezbožnik je još većma raspiruje.

19. Ovdje se karakterizira ljenivca, koji na svakom koraku nailazi na zapreke, kao od trnove ograde, i to radi svoje neradinosti i lijenosti, pa iako ih nema, on ih sebi umišlja. Poredba je shvatljiva za istočnjake, koji pretežno hodaju bosi, pa lako nailaze na smetnje u hodu. - Čovjek pravednik nije doduše po smislu izravna opreka ljenivcu, ali se ipak uzima u tom smislu, da zna svladavati zapreke na putu, i ne obazire se na njih, kao da uopće ne postoje, nego kao da je put sasvim poravnan.

20. Ovdje se ponavlja misao iz 10,1. s tom razlikom, što mjesto : "jest žalost svojoj materi" pojačava smisao riječima "prezire svoju mater", a to znači, da svoju mater izvrgava ruglu i sramoti pred očima drugih ljudi, jer oni sude, da ni mati nije ništa bolja, kad nije drukčije odgojila svog sina. Kod nas je poslovica: Kakav otac, takav sin, kakva mati, takva kći.

21. Ovdje imamo sličnu misao, kao u 10,23. Luđak upravo uživa u svojim ludostima, dok naprotiv razborit čovjek se trsi svom brižnošću, da usavrši svoj način življenja, i svoje ponašanje.

22. U ovom se retku preporučuje razboritost u traženju savjeta, kad se tko odlučuje na ozbiljno djelo, da ono donese uspjeha. Oprečno tomu čini čovjek, komu nije stalo, da se u takvim slučajevima savjetuje, pa zato doživljava neuspjehe u svojim presmionim ili nepromišljenim pothvatima (11,14; 20,18).

23. Ovdje se ističe, kako je samom čovjeku ugodno, kada govori pametno, a i drugima je na korist, kada u pravo vrijeme i na pravom mjestu kaže pametnu riječ (13,2; 24,26; 25,11; Eccli 20,6-7).

24. Misao ovog retka jest: da pametan čovjek ide oprezno svojim životnim putem, nastojeći da se uklanja padu u najdublji bezdan. Iz ove misli razabire se, da je u to vrijeme postojao dosta jasan pojam o tom, da put kreposti vodi k vječnom životu blaženosti, u opreci prema putu grješnika, koji vodi u vječnu

propast. Put pravednika je strm i hrapav, i na tom putu treba budno paziti, da se čovjek ne surva u bezdan smrti. Put griješnika naprotiv je gladak, ali zato sklizak, da se čovjek surva u bezdan vječne propasti.

25. Ovdje se ponavlja misao iz 12,7. i 14,11. o razvaljivanju kuće oholica i bezbožnika, osobito s obzirom na nepravedno nastojanje obogaćivanja, naročito ako se radi što takova sa siromašnim udovicama, koje nemaju ni od koga zaštite (Ps. 67,6; 145,9). Posjedi privatnika bili su omeđeni kamenim međašima. Premještati takove kamene međaše, da se umanji posjed bližnjega, osuđuje se u Mojsijevu zakonu kao mrsko pritješnjavanje bližnjega, i tko radi takove stvari, bit će proklet (Deut. 19,14;27,17; Job 24,2; Os 5,10).

26. U ovom se retku osuđuju pakosne osnove kao mrske Gospodu, pa zato će ih Bog kazniti. Naprotiv iskrena je riječ mila Gospodu, i On će je nagraditi. Ovdje je uključen smisao 2. i 8. Božje zapovijedi. Primjer za to je Ahan, koji je lažju htio prisvojiti tuđi imetak, pa je zato bio kažnjen smrću (Jos. 7,24).

27. Ovdje se osuđuje gramzljivost i pohlepa za imetkom, osobito kada to tko čini na nepošten način. Naročito se osuđuje primanje mita sa strane sudaca, koji iz lakomosti za dobitkom izriču nepravedne osude. Zakon i proroci oštro osuđuju te pojave. One donose propast ljudima, koji takove stvari čine (Exod. 23,8; Deut. 10,27; 16,19; 27,35; Ps. 14,5; Prov. 17,23). Nasuprot, tko čini djela milosrđa, očišćava se od grijeha, i po strahu Božjem svaki se kloni grijeha (Tob 4,11; 12,8; Eccli 3,33; Dan. 4,24; Luk. 11,41; Prov. 16,6). Taj dodatak o milosrđu nalazimo i u Vg., dok ga u hebr. i LXX nema.

28. U ovom se retku upozorava na oprez u govoru. Pravednik će prije dobro promisliti, što će komu odgovoriti na pitanje; naprotiv bezbožnik odgovara nepromišljeno i uzrokuje svojim govorom mnoga zla (13,3; 14,16), jer mu riječi bujaju kao voda iz izvora.

29. Ističe se opreka odnosa bezbožnika i pravednika prema Bogu. Gospod je daleko od bezbožnika, nisu mu mili, uskraćuje im dobročinstva i svoj blagoslov; naprotiv Gospod uslišava molitve pravednika (ispor. r. 8; Ps. 33,16; 148,18-20; Iv. 9,31; Jak. 5,16). LXX uvrštava na ovom mjestu iz gl. 16,8-9).

30. Vedro lice i razveseljujući pogled veseli i drugoga; tako i dobra vijest rado se sluša, tj. godi čovječjem zdravlju. Kod nas postoji poslovica: Glasniku vijesti zlih nitko nije sklon. Tobija se veselio, kad je opet ugledao sina, tim više što je bio sretan (Tob. 10,4). Arapi kažu: Tri stvari razveseljuju

oči: ljubljeni brat, dobro odgojen sin i miroljubiva žena. Ugodne vijesti djeluju ohrabrujući, osobito ako nekoga izbavljaju od zabrinutosti i straha.

31. Naglašuje se velika korist onome, koji rado prima opomene i pouke, jer takav će se naći u društvu mudrih ljudi. Životne opomene znače spasonosne opomene. Misao se nastavlja u slijedećem retku.

32. U oprečnom paralelizmu upozorava nadahnuti pisac, kako je opasno prezirati ili ne mariti za spasonosne opomene, jer to znači ne mariti za krepostan život niti za svoju sreću u životu. Obratno, tko prima rado opomene, pokazuje, da je poučljiv i pripravan da se popravi, i da postane mudar, a takav je gospodar osjećaja svoga srca (13,18).

33. Ponovno se naglašuje, od kolike je važnosti strah Božji, da čovjek uznapreduje u životnoj mudrosti, tj. teženju ka što većem stepenu kreposti (1,7; 9,10). Čovjeku je potrebna poniznost, da se uzmogne dovinuti do onoga stepena kreposti, koji se zove životna mudrost (3,16; 8,18). Zato je potrebno svoje srce sasvim podložiti i prilagoditi vršenju Božjih zapovijedi, a to znači svoj život sasvim usmjeriti po načelima vjere (18,20; 22,4). LXX ima opširnije: "Strah je Gospodnji stega i mudrost, a njima pripada početak slave. Pred Bogom su sva djela poniznoga očevidna, a bezbožnici propast će u presudni dan."

GLAVA XVI.

A/ PRIJEVOD

16,1. Čovjek pripravlja srce, a od Gospoda je, što će jezik odgovoriti.
2. Čovjeku se svi njegovi putevi čine čisti, a Gospod ispituje duhove.
3. Prepusti Gospodu svoja djela, i tvoje će se namisli provesti.
4. Gospod je sve stvorio radi sebe, pa i bezbožnika za dan zli.
5. Mrzak je Gospodu svatko ponosit duhom; on zaista ne ostaje bez kazne. Vg. dodaje: Početak je dobra puta činiti ono, što je pravo; a to je draže Bogu, nego prinositi žrtve.
6. Ljubavlju se i vjernošću pomiruje krivnja, i strahom se Gospodnjim uklanja od zla.
7. Kad su Gospodu mili čovječji putevi, i neprijatelje njegove pomiruje s njim.
8. Bolje je malo s pravičnošću, negoli veliki prihodi s nepravdom.

9. Čovječje srce pronalazi svoj put, ali Gospod upravlja njegove korake.
10. Kad je presuda na kraljevim usnama, u odluci mu usta neće biti pogrešna.
11. Prava vaga i mjerila pripadaju Gospodu, njegovo su djelo i svi utezi u spremištu (torbici).
12. Mrsko je kraljevima, kad se čini nepravda, jer se pravdom utvrđuje prijesto.
13. Mile su kraljevima usne pravedne, i oni ljube onoga koji govori pravo.
14. Jarost je kraljeva smrtni vjesnik, ali mudar će ga čovjek smiriti.
15. U kraljevu je vedrom licu život, i njegova je milost kao oblak s proljetnom kišom.
16. Koliko je vrijednije stjecati mudrost negoli zlato, koliko je dragocjenije stjecati znanje negoli srebro!
17. Put je pravednika, da se uklanjaju zlu, i tko pazi na sebe, čuva svoj život.
18. Prije sloma dolazi obijest, i pred padom ponosit duh.
19. Bolje je biti krotak duhom s poniznima, negoli imati dio u plijenu s oholicama.
20. Tko pazi na riječ, nalazi sreću, i tko se uzda u Gospoda, blago njemu!
21. Mudar srcem naziva se razumnim, i slatke usne umnožavaju znanje.
22. Izvor je života razum za posjednika svog, a pouka je ludih ludost.
23. Mudračev duh urazumljuje usta njegova, i na usnama njegovim umnožava znanje.
24. Slat od meda su riječi ljupke, slatke duši i lijek kostima.
25. Ima put koji se čini čovjeku prav, a na kraju vodi k smrti.
26. Tkogod se trudi, sebi se trudi, jer ga tjeraju usta njegova.
27. Opak čovjek kopa zlo, i na usnama mu je kao oganj žareći.
28. Čovjek zlikovac zameće kavgu, i klevetnik razgoni prijatelje (Vg. knezove).
29. Nasilnik zavodi svoga bližnjega, i vodi ga putem nedobrim.
30. Tko namiguje očima, snuje spletke, a tko stiskuje usne, već je skovao pakost.
31. Sijede su kose prekrasna kruna, a nalaze se na putu pravednosti.

32. Bolji je spor na gnjev (strpljiv), nego li junak; i nadvladati sebe, nego li osvojiti jedan grad.
33. U krilo se baca kocka, a od Gospoda je sva odluka.

B/ TUMAČENJE

a) Božja providnost (16,1-9)

1. Smisao je ovog retka: čovjek može smišljati mnoge osnove, ali uspjeh zavisi od Gospoda. Niti djela niti riječi ne uspijevaju onako, kako si čovjek zamišlja u pameti, nego se zbiva onako, kako je Gospod odredio u svojoj Providnosti. Stoga i Isus upućuje svoje učenike: "Kad vas budu predavali, nemojte misliti, kako ili što ćete govoriti; jer će vam se u onaj čas dati, što ćete govoriti" (Mt 10,19). - Na ovo mjesto Proverbia upirali su Pelagijevci svoju nauku, da prvi korak k obraćenju može čovjek učiniti bez prethodne djelatne milosti Božje. Ali ovaj vers nema taj smisao. To se vidi iz hebrejskog teksta, gdje se kaže: "Čovječje je stvarati pripravе srca, a odgovor jeziku dolazi od Gospoda". - Tu se stavlja u suprotnost čovječje osnove naprama njihovu ostvarenju. Čovjek može predviđati, što će govoriti ili činiti, ali u posljednji čas može ga Bog ponukati, da promijeni svoje osnove, pa će se dogoditi onako, kako je Bog u svojoj providnosti zamislio. Po nauci katoličke Crkve potrebno je da i prvi poticaj za svrhunaravno djelovanje bude potaknut predusretnom djelatnom milošću, a svaki dalji napredak da prati popratna milost djelujuća (Iv. 6,44; Enchir.Symbol. 1932, br. 819). Tako je objašnjavao smisao ovog mjesta sv. Augustin u svojim polemikama protiv Pelagijanaca (P.L.44,585-586). U LXX fale prva tri retka ove glave.

2-3. Čovjeku se može činiti, da su svi njegovi putevi ispravni, no ipak se čovjek može prevariti u svom sudu. Ali Bog je onaj, koji točno poznaje, da li su naše nakane i misli potpuno ispravne. On je onaj, koji ispituje ljudska srca i bubrege (Ps. 7,10; I.Kralj. 16,7; Jer. 17,10). Misao se ponavlja u Prov.21,2. Sv. Pavao apostol kaže: "Iako nijesam sebi ničega svijestan, onaj, koji me sudi, je Gospod" (I.Kor. 4,4). Zato treba sa strahom i trepetom nastojati oko svoga spasenja, i treba sva svoja djela i misli preporučiti Bogu, da On njima upravlja, i moliti ga za dobar uspjeh.

4. Smisao je ovog retka: Bog je sve stvorio na svoju slavu, tako da svaki stvor, djelujući prema svojoj svrsi, time proslavlja Boga kao svoga Stvoritelja. To se vidi iz veličanstvenog poretka u svijetu (Eccli 39,26). Nerazumni stvorovi slave besvijesno Boga kao svoga Stvoritelja time, što svaki stvor izvršuje on djelovanje, koje mu je Bog odredio. Kod čovjeka pak treba da iska-

zivanje časti Bogu bude svijesno i svojevoljno, da tako postigne svoj cilj vječne sreće, za koju ga je Bog stvorio. Ako pak čovjek svojevoljno neće da radi prema toj śvrsi, onda će se na njemu proslaviti Božja pravednost tako, da bude kažnjen vječnim odbačenjem od Boga. Krivo su na temelju ovog versa Kalvinisti izvodili svoju zabludu apsolutne predestinacije, jer Bog nije već prije grijeha preodredio čovjeka na vječno prokletstvo, nego tek uvjetno, ako bude ustrajao u grijehu, predvidio je za njega vječnu kaznu, kao primjenu Božje pravednosti. Bog naime daje svakomu čovjeku dovoljno milosti, da se može spasiti, ali ako sam čovjek neće da se posluži tom milošću, onda je sam sebi kriv, da ga Bog mora osuditi po svojoj pravednosti na vječne muke (Enchir. Symbol. n. 322 i 827). U prijevodu LXX nema ovog dijela retka, nego poslije 5. retka kaže: "Sva djela Gospodnja zbivaju se po pravednosti, a bezbožnici će propasti u zao dan".

5. U ovom se retku obrazlaže misao prednjeg retka: čovjek drzovit i ohol srcem mrzak je Gospodu. Ponavlja se fraza: "pa ako bude i ruka uz ruku" tj. prije ili kasnije, ili svakako - neće biti nevin (11,21). Neki tumače: "pa ako ima i pomagače, koji zajedničkim rukama nasilno navaljuju na bližnjega". LXX i Vg. još nadodaju: "Početak je dobrog puta činiti ono što je pravo; to je Bogu prijatnije, negoli prinositi žrtve". U Novom Zavjetu također se naglašuje kao uvjet za ulazak u vječni život održavanje Božjih zapovijedi (Mt 19,17). Sličnu misao susrećemo u St.Z. (I.Kralj. 15,22; Os. 6,6; Mih. 6,8).

6. Ova je misao istaknuta već u pređašnjem poglavlju (15,27) u Vg. prijevodu, ali hebr. tekst donosi je na ovom mjestu. "Milosrđem i vjernošću otkupljuje se nepravda". Znači, da pomoću djela milosrđa prema bližnjemu možemo namiriti naše krivnje pred Bogom (Tob. 4,7-11). K tomu treba da se pridruži strah Božji, kojim izbjegavamo sve što je pred Bogom griješno. Tu je uključeno i ono, što molimo u "Oče naš": "Otpusti nam duge naše, kako i mi otpuštamo dužnicima našim... i ne uvedi nas u napast, nego izbavi nas od zla!"

7. Kad su Bogu po volji čovječji putevi, tj. kada čovjek nastoji točno održavati Božje zapovijedi, Bog će ga obasuti svojim dobročinstvima, kojima će čak biti pribrojena i takova, da će mu i neprijatelji postati skloni. Pod tim neprijateljima mogu se razumijevati neprijatelji duše, kao što su đavao, opaki svijet i tjelesne pohote, tj. Bog će pomoći čovjeku, da bude od njih zaštićen i da mu ne mogu nauditi (Gen. 26,27 i sl. 31,24; II.Kralj. 19,9; Jer. 39,12).

8. Ponavlja se misao iz 15,16. Stjecanje mnogoga blaga često dovodi čovjeka u napast, da to čini prevarom ili prisiljava-

njem, pa tako dolazi na nepravedan način do imetka (Ps. 36,16).

9. I ovdje se ponavlja misao iz 1. retka. Čovjek može snovati planove, razmišljati i savjetovati se, kako će što učiniti, ali konačni uspjeh zavisi o Bogu, zato treba svaki posao preporučiti Bogu, da mu udijeli svoj blagoslov. Kod nas ima poslovica: "Čovjek snuje, Bog određuje" (Filiplj. 2,13).

b) O kraljevu ugledu (10-15).

10. Riječ je o kraljevskom ugledu, koji ima posljednju riječ u izricanju presude, proglašivanju zakona i odredaba u svrhu osiguranja općeg dobra podložnika. Njegova se presuda naziva nekom vrsti proroštva. Treba se uživiti u naziranje tadašnjih vremena, kad se ugled kraljeva uvelike cijenio. Postojala je riječ: "Carska se ne poriče". Nema sumnje, da onaj, koji po Božjoj providnosti dobiva vlast nad upravom naroda, dobiva i posebne milosti od Boga, da može narodom dobro upravljati. Narodni suveren treba da sebi bude svijestan odgovornosti pred Bogom, da pravedno upravlja podložnim narodom. Zato treba da bdije nad tim, kako će se izdavati pravedni zakoni, i kako će se zakoni poštivati i vršiti. Zato narodni suvereni treba da paze, da se ne osramoti njihov ugled (8,15; 21,1).

11. U vezi s 11.1. ponavlja se načelo pravednosti u trgovini gledom na upotrebu ispravnih mjera. Primjenjivanje lažne mjere jest grijeh protiv 7. i 8. Božje zapovijedi. U Mojsijevu zakonu osuđuje se na više mjesta upotreba lažnih mjera (Lev. 19,36; Deut. 25,13). Na ovu se stvar vraća nadahnuti pisac ove knjige (20,10.23). Trgovci na Orijentu nosili bi utege u posebnoj torbi. Događalo se, da bi neki nosili dvostruke utege: jedne teže za kupovanje robe, a druge lakše za prodavanje robe. Kod Izraelaca postojali su u hramu autorizirani utezi za kontrolu mjere težine (Mih. 6,12; Is. 40,12; Eccli 42,4).

12. Ono, što je rečeno u r. 10. u apstraktnom značenju, u ovom se retku obrazlaže, zašto je mrsko kraljevima, kad se čini nepravda: jer se sa pravdom utvrđuje prijesto. Zato kraljevi moraju u interesu vlastitog ugleda osuđivati svakoga, koji čini nepravdu. Pravednošću utvrđuje se opstanak kraljevstva (25,5; Is. 16,5). Zato postoji riječ: Pravednost je temelj kraljevstava.

13. Da kralj uzmogne pravedno vladati, treba da ljubi istinu. U tu svrhu treba da se okružuje istinitim savjetnicima, a ne takovima, koji mu laskaju imajući na umu svoju osobnu korist, koja je često u opreci s općim dobrom naroda. Istiniti savjetnici znati će kralja upozoriti na ono, što je dobro ili zlo (Natan i David-II. Kralj. 12,714).

14.-15. U ovim se retcima predočuju dva oprečna karaktera kraljeva: kralj odan srdžbi koji zadaje smrtni strah svojim savjetnicima, a takvim se kraljevima može oprijeti samo mudar savjetnik, koji može svojom blagošću utažiti kraljev gnjev (19,12; 20,2; Est. 7,7 i sl.). Opasno je kralju pasti u nemilost, jer dotični može izgubiti život, ako se zamjeri kralju. To je osobito bilo važno u vrijeme apsolutističkih vladara u ono doba na Orijentu, koji su sebi prisvajali vlast nad životom i smrću svojih podanika. Ali prava mudrost kadra je čudesno djelovati na kraljeve u momentu njihove srdžbe, da je stiša i otkloni zlo koje prijeti. Divan primjer za to imamo kod proroka Daniela, koji je svojim mudrim savjetom izbavio savjetnike kralja Nabukodonosora od smrti (Dan.2). Kao opreka srditom licu kralja stavlja se veselo lice kralja, koje se prispodablja blagoj proljetnoj kiši. Kraljeva dobrota i naklonost izvor je života i sreće podanika. Kod Arapa postoji poslovica: Tko rukama široko dijeli, sjaji mu se lice kao žarko svijetlo; i podsmijeh je svijetlo čovjeka, koji čini dobro. Prispodoba sa proljetnom kišom također je zorna, jer osvjetljuje blagodat kraljeve dobrohotnosti; proljetna naime kiša, koja u krajevima Palestine pada u kasno proljeće, prije žetve, jest uvjet obilne žetve. Zato Palestinci kažu: Nisanska kiša rađa biserjem. Ta je kiša simbol obilja blagoslova (Deut. 11,14; Job 29,23-34; Jer. 3,3; 5,24). Ovu kišu narod Palestine pozdravlja s veseljem.

c) Bog je pravedan prema pravednicima i grješnicima (16,16-26).

16,16. Ovdje se ističe vrijednost mudrosti i znanja nada sve blago srebra i zlata. Misao se ponavlja u raznim varijacijama (3,14; 4,7; 8,10-11.19). LXX prevodi: "Gnijezda mudrosti vrijednija su od zlata; gnijezda razboritosti vrijednija su od srebra". Znači: mudrac treba da teži za uzvišenijim dobrima, negoli su ikakva zemaljska dobra. Mudrost, kojoj je početak strah Božji, vrijednija je od najdragocjenijih dobara, jer se s njome postizava, što se ničim drugim ne može postići (Eccl. 7,13).

17. Misao ovog retka ponavlja se u više varijacija. Ovdje se naglašuje, da se život pravednika sastoji u tom, da se uklanja zlu, izbjegava ga, živi tako, da mu predusretne. Sličnu misao nalazimo u 15,10. Pravednik bdije kao stražar nad svojim životom, nastoji da živi točno po Božjim zapovijedima. LXX ima mnogo opširniji tekst: "Staze života uklanjaju se zlu; i putevi pravde produžuju život; tko prima opomene, živjet će sretno i tko se obazire na opomene, postat će mudar. Tko bdije nad vlastitim putevima, čuva svoj život, i tko ljubi svoj život, trijezan je u svojim riječima".

18. Ovaj je redak zapravo antiteza retku 15,33. Kaošto je slava nagrada za poniznost, tako je pad kazna za oholost. Ova se misao često susreće u Sv.Pismu. I Bl.Dj.Marija izražava je u svom hvalospjevu "Veliča duša moja" riječima: "Zbaci mogućnike s prijestolja, a uzvisi ponizne" (Luk. 1,51-52; evo i nekih drugih mjesta: 11,12; 15,25; 17,19; 18,12; 29,23; Eccli 10,15; Is.2,11-17; Luk. 14,11; 18,14).

19. I dalje se nastavlja s pohvalom poniznosti u suprotnosti s upozorenjem na kobne posljedice oholosti. "Bolje je biti krotak duhom s poniznima, negoli imati dio u plijenu s oholicama". Tko se druži s poniznima, imat će udjela u Božjem blagoslovu nad poniznima; a tko dijeli plijen s oholicama, t.j. učestvuje u njihovim opakim djelima, imat će udjela i u kaznama, koje stižu oholice. Svatko će dakle dijeliti sudbinu onih s kima se druži (Ps. 83,11). LXX ima: "Bolje je biti sladak sa siromasima, nego li dijeliti plijen s nepravednima". Vg ima: "Bolje je biti ponizan s poniznima, negoli dijeliti plijen s oholicama".

20. Smisao ovog retka zavisi o značenju pojma "riječi". Ako se uzme u značenju, kako se često uzima u hebrejskom "stvar", onda znači: tko pazi na svoje stvari, nalazi sreću. Ali većina tumačitelja uzima ovdje eminentno značenje "Božje riječi", i u tom slučaju valja pod "riječima" razumjeti čitavu nauku Sv. Pisma, sadržanu u Mojsijevu Zakonu, prorocima i mudrosnim knjigama(13,13). S tim je u vezi i drugi dio paralelizma: "Tko se uzda u Gospoda, blago njemu!"

21. Kao plodovi mudrosti ističu se, da mudraca nazivaju razboritim. On uživa osobit ugled u ljudskom društvu. Osim toga, ako mudrac znade lijepo predati svoje znanje, tj. slatkim, razumljivim riječima, uvjerljivo djelujući na svoje slušaoce, još će steći veći ugled, a osim toga će i mnoge druge predobiti za sebe.

22. Ponavlja se već više puta iznesena misao (10,11; 13,14; 14,24.27). Smisao je: "Dok je mudrost izvor života, dotle ludost sama sebe kažnjava!"

23. Prema hebrejskom "mudračevo srce urazumljuje njegova usta i unapreduje nauku". To znači, da mudrac najprije dobro razmisli, što će i kako će govoriti, da njegove riječi uvjerljivo djeluju na slušaoce (15,2; Eccli 21,29). Naša poslovica kaže: "Ispeci, pa onda reci!"

24. Dobro promišljene i lijepo izrečene riječi djeluju poput slatkog meda na slušaoce. Med se kod Orijentalaca mnogo upotrebljavao mjesto sladora (šećera - 15,4.30).

25. Ponavlja se misao iz 14,12.

26. Misao ovog retka jest, da oskudica i glad prisiljavaju čovjeka na rad, da sebi priskrbi potrebnu hranu. To je već naglašeno prvim ljudima: "U znoju lica svoga jesti ćeš kruh" (Gen.3,19; Eccl. 6,7; II.Sol. 3,10). Ali rad je također vježbalište za krepostan život i ustuk protiv raznih mana (Eccli 33,28). LXX prevodi: "Čovjek se mukom muči da silom izbjegne svoju propast. Naprotiv, opak čovjek nosi svoju propast na vlastitim ustima". Sv. Pavao kaže: "Tko ne će da radi, neka i ne jede!" (II.Sol.3,10).

d) Podaj svakom svoje po pravdi! (16,27-33).

27. Karakteristika je opaka čovjeka, da smišlja kako bi druge upropastio, ali napokon sam sebe upropašćuje, prema onoj: "Tko pod drugim jamu kopa, sam u nju pada" (Eccli 27,29; Ps. 7,16). Osobito je takav čovjek opak na jeziku, koji mu je sličan čovjeku koji podmeće požar, jer svagdje nastoji raspiriti mržnju i razdor (Jak. 3,6).

28. Nastavlja se misao predašnjeg retka: "čovjek zlikovac zameće kavgu, i klevetnik razgoni prijatelje (Vg.knezove)" (17,9; 6,14). Opaki ljudi nastoje svuda širiti razdor i svađu, rastavljati prijatelje, pa tako i među plemenskim glavarima, huškajući ih na neprijateljstvo (Gen. 36,15 i sl.; Exod.15,15; I.Dnev. 1,51-54; Zah.9,7; 12,5-6; Mih.7,5; Jer. 3,4; 13,21). LXX prevodi ovako: "Opak čovjek sije zlo; kod opaki raspiruje buktinju prevare i razdvaja prijatelje."

29. Još se nastavlja ocrtavanje opaka čovjeka, kako on nastoji lukavo predobiti za sebe druge, da ih zavede na krive puteve (1,10-19; 2,12; 3,31; 6,13; 10,10). Takovih se ljudi valja čuvati.

30. Ovdje se upozorava, kako se već po vanjskom ponašanju mogu prepoznati ovakvi opaki tipovi, a to je nemir očiju i pogleda, griskanje usnica, čim se nastoji prikriti nutrina, koja snuje zlo. Takovih se tipova valja čuvati.

31. Sijeda je kosa vijenac časne starosti, ali samo onda, ako je ta starost postignuta kreposnim životom. Bez ovog preduvjeta starost sama ne uživa poštovanja. U St.Z. često Bog obećaje onima, koji točno vrše Božji zakon, da će ih nagraditi i dugim životom (3,2; 4,10; 8,11; 10,27; 14,27; Exod. 20,12; Ps. 20,5; 22,6; 90,6; Eccli 1,12).

32. Najljepša pobjeda je ona, koju čovjek može zadobiti nad samim sobom, svladavajući svoje strasti (14,29). I kod pogana postojala je riječ: jači je koji pobjeđuje sam sebe, nego li koji osvaja najčvršće utvrde. Ili još jedna poslovica: Mučna je stvar pobijediti druge, ali još je teže srediti kolebanja svoje duše.

33. Kod starih Hebreja spominje se često upotreba ždrijeba, po kom se Božjoj providnosti prepušta odluka u važnim stvarima (Lev. 16,8; Num. 26,55; 33,54; 34,13; 36,2; Jos. 7,14; 14,2; 18,16; 19,51; Ps. 21,19, 77,54; Abd. 11; Naum 3,10; Jon. 1,7; Nehem. 11,1; Act. 1,26). U svim tim slučajevima vidljiva je Božja providnost. Odlukama ždrijebom treba se služiti, ako ne postoji drukčiji razborit način rješavanja pitanja. Ždrijeb se izvlačio iz vrećice ili okrajka plašta zavijena u krilu.

GLAVA XVII.

A/ PRIJEVOD

17,1. Bolji je suh zalogaj s mirom, nego kuća puna žrtvenih gozba sa svađom.
2. Razuman sluga vlada nad sinom sramotnim, i s braćom si dijeli imanje.
3. Topionica za srebro i talionica za zlato, a srca iskušava Gospod.
4. Zločinac rado sluša prijevarne, i lažac spremno prisluškuje jeziku bestidnom.
5. Tko se ruga siromahu, podruguje se njegovu Stvoritelju, i tko se veseli nesreći, ne ostaje bez kazne.
6. Vijenac su starcima unuci, a slava sinovima oci njihovi.
7. Ne dolikuje budali visoka besjeda, a nekmoli plemenitome usne lažljive.
8. Dar je dragi kamen u očima onoga koji ga prima; kuda se god okrene, uspijeva.
9. Tko krije grijeh, traži ljubav, a tko iznova priča stvar, razgoni prijatelje.
10. Ukor se doimlje razumnoga jače, nego bezumnoga sto udaraca.
11. Tvrdoglavac traži samo zlo, ali će mu se poslati strašan glasnik.
12. Bolje je da čovjeka sretne medvjedica kojoj je oteta mladunčad, nego li bezumnik u svojoj ludosti.
13. Tko uzvraća zlo za dobro, neće se kloniti zlo od njegove kuće.
14. Započinjati svađu jest kao otvoriti ustavu vode, stoga prije nego li nastane svađa, udalji se!
15. Tko opravdava krivca, i tko osuđuje pravednoga, obojica su mrski Gospodu.
16. Čemu je kupovnina u ruci bezumnome, a nema razuma da pribavi mudrost.
17. Prijatelj ljubi u svako vrijeme, a bratom se rađa u tjeskobi.

18. Nerazuman čovjek daje ruku, i podjamčuje se jamstvom pred svojim bližnjim.
19. Ljubi zločin, tko ljubi svađu; tko suviše diže svoja vrata, uzrokuje provalu (propast).
20. Opak srcem ne nalazi sreće, i prevrtljiv jezikom pada u zlo.
21. Tko rodi bezumna, na tugu mu je, niti je veseo budalin otac.
22. Veselo je srce zdravlje tijelu, a neveseo duh suši kosti.
23. Dar iz njedara vadi bezbožnik, da bi prevrnuo puteve pravdi.
24. Mudrost je razumnome na licu, a oči su bezumnome na kraj zemlje.
25. Jad je ocu bezuman sin, i žalost svojoj roditeljici.
26. Ne valja ni globiti pravednika, a kamo li nepravedno tući odličnika (koji pravedno sudi).
27. Tko sustsže svoje riječi, razumije mudrost, i čovjek mirna duha je razborit.
28. I luđak se smatra mudrim kad šuti, i razumnim kad stiskuje svoje usne.

B/ <u>TUMAČENJE</u>

a) <u>Dobrota prema bližnjemu</u> (17,1-14).

17,1. U hebr. doslovce: "bolji je zalogaj sa suhim kruhom u miru..." - LXX: "s uživanjem u miru, nego li kuća puna žrtvenih gozba sa svađom". Slična misao već je istaknuta u gl.15,16-17. i 16,8.19. Suhi kruh bez prismoka i pića bio je oskudna hrana siromaha. Žrtvene gozbe obilovale su mesom i drugim izabranim jelima, a k tomu je bilo i odabranog pića. Uživati siromašnu i oskudnu hranu, ali s unutrašnjim mirom i zadovoljstvom duše mnogo je bolje, nego li raskošne gozbe, na kojima dolazi do svađa.

2. Ako je sin opak ili nerazborit i na sramotu roditeljima, postaje podložan razboritom sluzi (Eccli 10,28). Više dakle vrijedi razboritost nego li odlično podrijetlo. Mudar sluga paznat će među braću podijeliti baštinu, ostavljenu od oca, i pametan će sluga postati izjednačen s braćom (19,10; 12,24; Eccl. 10,7; Eccli 10,25).

3. Kaošto se u vatri iskušava čistoća plemenitih kovina, srebra i zlata, tako Bog dopušta da pravednik bude iskušan raznim nevoljama, napastima i svakovrsnim teškoćama, kao n.pr. Abraham, Josip Egipatski, Job i Tobija (Ps. 16,3; Job 23,10; Mudr. 3,6; Eccli 2,5; Is. 1,25; Jer. 6,27-29; Mal. 3,2; I.Petr. 1,7; Apc. 3,18).

4. Pošten čovjek izbjegava društvo, gdje se vode grješni i lažni razgovori, jer bi sudjelovanje u njima značilo, da je i sam opak, prema poslovici: "Similis simili gaudet", ili našoj poslovici: "Kaži mi s kim se družiš, pa ću ti reći kakav si". Osim toga, pošten čovjek, ako bi sudjelovao kod griješnih razgovora, mogao bi dati povoda bezbožnicima da misle, da njihove razgovore odobravaju pošteni ljudi. Tako bi pošten čovjek mogao postati sukrivcem griješnih razgovora.

5. Iz ovog se retka vidi u poređenju sa 14,31. i 24,17., kako hebrejski mudrac ističe važnost čovjekoljublja prema bližnjemu i poštovanje prema siromasima (Job 31,29). LXX dodaje: tko je milosrdan, naći će milosrđe.

6. Među osobite Božje blagoslove ubrajalo se kod Hebreja brojno potomstvo (Ps. 127,6; 126,3; Sap. 3,13; 4,6; Eccli 16,1-5). Već je sama starost koja doživljava brojno potomstvo ne samo sinova, nego i unuka, velika Božja blagodat. Osim toga brojno potomstvo je kao častan vijenac i ponos njihovih roditelja, kao što je i kod djece časna uspomena na njihove pređe (Eccli 3,13). LXX dodaje: "Vjernom pripadaju sva bogatstva svijeta, nevjerniku nijedan obol".

7. Luđaku ne pristaje otmjen i uzvišen govor, jer bi to bilo slično, kao kad bi se svinji stavio u nozdrve zlatan okrug (11,22; 26,7). I obratno: knezovima i odličnicima još manje pristaju lažne usne, jer bi to škodilo njihovu ugledu.

8. Smisao je ovog retka: sjaj zlata velika je napast, i često puta je sredstvo za postizavanje nečasnih uspjeha, osobito kad se upotrebljava u svrhu podmićivanja. Sjaj zlata često zasljepljuje i oči mudrih i djeluje na riječi pravednih (Deut.16,19). Takovih se darova treba čuvati (15,27).

9. Smisao je ovog retka, da je dobro ne samo oprostiti nego i šutjeti o manjkavostima bližnjega i zaboraviti ih, da se ne pomuti međusobna ljubav i prijateljstvo. Knjiga Crkvenica kaže: "Ako si čuo riječi protiv svoga bližnjega, neka umre u tebi; budi miran, ne ćeš zato poginuti" (Eccli 19,10). Tko umije izviniti pogriješke bližnjega i oprostiti mu, postizava ljubav i prijateljstvo (10,12; Eccli 19,7-10; 22,25-28; 28,15-16).

10. Smisao je ovog retka: razboritom je čovjeku dovoljna opomena, da se popravi, ako je učinio kakvu pogriješku. Ali onoga, koji je luđak, ne može ni stotinu udaraca batinom privesti k pameti. Inače po Mojsijevom zakonu kad se nekoga kažnjavalo šibanjem, nije mu se smjelo dati više od 40 udaraca (Deut. 25,3). Kvinto Kurcije zabilježio je poslovicu: "Nobilis equus umra quoque virgae regitur, ignavus ne calcari quidem concitari potest".

11. Čovjek koji se buni protiv Božjih i ljudskih zakona, bit će prije ili kasnije kažnjen od "okrutnih glasnika", a to znači da će ga sigurno stići ili Božja kazna u kakovoj elementarnoj nesreći, kao što je nevrijeme, požar, stradanje u kakvoj katastrofi i slično. Pod "okrutnim anđelom" mogu se razumjeti i organi civilne pravde u vršenju kazni nad zločincima, kao što su n.pr. krvnici (Ps. 77,45; 103,4). Pobune protiv građanskih vlasti opasna su igra, jer tko ima u ruci silu, primjenjuju stroge naredbe protiv bundžija.

12. U ovom retku upozoruje se s emfazom, kolika pogibao prijeti čovjeku od sastanka s luđakom, koji se pouzdaje u svoju ludost. Bolje je susresti medvjedicu, kojoj su ugrabljeni mladi, negoli susresti takova luđaka. Medvjedica je u Hebreja bila simbol surovosti i razjarenosti. U slučaju kad je osobito razjarena, ona je još bjesnija. U takvom slučaju najbolje je pobježi od nje, a još više od razjarenog luđaka (II. Kralj 17,8; Os.13,8; Am. 5,19). Raspravljati s luđakom nema nikakva smisla. LXX ima: "Dobro je skrenuti pažnju na čovjeka razumna, a bezumni ljudi razmišljaju o zlu."

13. Nezahvalna čovjeka čeka teška kazna. Već prema načelu pravde "Ius talionis" treba dobro uzvraćati dobrim, a zlo kažnjavati. Ali tko dobro uzvraća zlim, zaslužuje naročito tešku kaznu, a ta je, da se neće udaljiti zlo od njegove kuće (I.Kralj.25,21 i sl.; Ps. 7,5; 108,5 i sl.; Jer. 18,19-23; Rim. 12,17; I.Sol.5,15; I.Petr.3,9).

14. Početak svađe poređuje se s prodorom ustave za vodu, uslijed kojega može nastati katastrofa poplave. Slično biva kad počinje svađa. Ako se u prvom momentu ne stiša, dolazi do ekstremnih ekscesa, tvornog obračunavanja tučnjavom i ubistvom. Sv. Augustin kaže: "Ili nemoj uopće zapodijevati svađe, ili ako je započela, završi je što brže, da srdžba ne poraste do mržnje i od truna nastane brvno i dušu učini ubojicom." LXX prevodi: "Početak pravde daje moć nad riječima; nesloga i svađa ide pred siromaštvom".

b) Pravednost nadasve (15-26)

15. Bog ljubi pravedne presude (Exod. 23,2; Deut. 25,1). Načelo je upravljeno protiv nepravednih sudaca, koji su po svojoj službi zvani da pravedno sude, a rade sasvim oprečno, i počinjaju nešto, što je najmrskije pred Bogom, jer bi morali stajati na braniku pravde, a oni je sami najgrublje povrijeđuju (Is. 5,23). Latinska poslovica kaže: "Iudex damnatur cum reus absolvitur" - Kad se krivac oslobađa, sudac se osuđuje" (18,5; 24,23; 28,21; 29,7; 31,8; Eccli 7,6). Što vrijedi za službene predstavnike

pravde, to vrijedi i za svakog pojedinca, da se valja čuvati krivog suđenja.

16. Najveće čovječje dobro jest mudrost, ali ta se ne može kupiti novcem ni bogatstvom, ako je čovjek nerazborit ili lud. Vg. i LXX dodaju još pasus, koji u hebr. dolazi djelomično u 19. r. "Tko gradi visoku kuću, traži ruševinu". Visoka kuća treba čvrste i duboke temelje, koji će moći izdržati u ravnoteži njezinu visinu, osobito ako navali jaka bura vjetra ili potres. To valja da razmisle oni, koji se bave presmionim planovima, za koje nemaju dovoljno sredstava, da ih ostvare, pa doživljuju neuspjeh u zastoju posla. Slično biva s onim, koji izbjegava da u pravo vrijeme nešto nauči, ali ga je teško na to prisiliti, ili lukavo izbjegava pouku. Neukost je mati mnogih zala, dok mudrost donosi mnoga dobra.

17. Pravi prijatelj jest onaj, koji u svako vrijeme ljubi svoga bližnjega, a naročito kad se bližnji nađe u tjeskobi ili neprilici. Tada će se prijateljska ljubav očitovati kao bratska. I naša poslovica kaže: "Prijatelj se u nevolji poznaje" (18.24; Eccli 12,8). Arapska poslovica kaže također: "Prijatelja se ne poznaje, nego u nevolji kada ga se treba."

18. Ovdje se upozorava, da se ne preuzima na laku ruku obveza jamstva za drugoga, osobito za onoga, koji je lakouman. Kod jamstva pruža jamac ruku onome komu jamči. Lud čovjek nije sebi svijestan odgovornosti jamstva, pa na laku ruku daje jamstvo, koje ga kasnije može upropastiti, ili ako za sebe traži jamstvo, onda ima nakanu da jamca prevari (6,1-5; 11,15; 20,16; 22,26; 27,13; Eccli 29,21).

19. Prijevod Vg. se nešto razlikuje od hebrejskog teksta: "Tko smišlja neslogu, ljubi svađu". To je svojstveno opakim ljudima. Druga slika: "Tko povisuje vrata, traži ruševinu". To je slikovito rečeno o oholosti, koja je slična visokim vratima kod gradnje visokih zgrada. Time se predočuje umišljenost bezumnika i njihova oholost, koja ih strovaljuje u propast (r.16; Eccli 28,25; Mih. 7,5).

20. Misao je: Ljudi opaka srca i prevrtljiva jezika ne svršavaju dobro, jer posljedica je grijeha kazna i nevolja. Pod prevrtljivim jezikom razumijeva se lažljivost (8,13; 10,31).

21. Prema hebrejskom je smisao: Onaj koji je rodio luđaka, rodio ga je na svoju žalost. Vg. smisao je malo drukčiji: Luđak je rođen na svoju sramotu, pa ni otac neće se njemu radovati. Misao se ponavlja varijantom u r.25, zatim 10,1; 15,20; Eccli 22,3. LXX dodaje: "A mudar sin razveseljuje svoju majku".

22. Misao ovog retka jest: Srce u kom je radost i zadovoljstvo, pogoduje tjelesnom zdravlju. Naprotiv, kad je čovjek žalostan i potišten, malakšu mu i tjelesne sile, a to se očituje i time, da takav čovjek postane mršav (12,25; 15,13; Eccli 30,22-25; Jak. 5,13).

23. U ovom retku osuđuje se podmićivanje sudaca darovima, da izriču pristranu presudu. Ta je mana veoma raširena kod istočnjaka, a pojavljivala se i kod Izraelaca unatoč odredaba Mojsijeva Zakona (Exod. 23,8; Lev. 11,15; Deut. 1,17; 16,19; 27,25; Ps. 14,1; Eccli 20,31; Is. 1,23). Darovi bi se nosili na krilu zamotani u okrajak plašta.

24. Ovdje se ističe razlika u vladanju mudraca i luđaka. Razborit čovjek odaje u svem svome djelovanju svoju mudrost, tako da se ona odrazuje i na njegovu licu i na smirenom pogledu njegovih očiju; naprotiv kod luđaka je pogled nemiran i nestalan, jer ne zna svoje misli usredotočiti na jednu ozbiljnu stvar. Kod Arapa karakterizira se luđačko lice i nemiran pogled ironijom. "Pretijesna je zemlja za njegovu širinu". ="Arddu^n taázzakat bisiátihi" (Eccli 2,14; 8,1).

25. Luđak je očaj i jad svojih roditelja. Za očeve više srdžba, a za majke više žalost (21; 10,1; 15,20; 19,13). Pod luđakom razumijeva se ne samo u pravom smislu luđak, nego i nedisciplinirani, raspušten i opak.

26. Ovdje valja dati prednost smislu prijevoda Vulgate: "Niti je dobro činiti štetu pravedniku, niti udarati kneza (suca), koji ispravno sudi". Tu je paralelizam koji obuhvata pripadnike puka i predstavnike vlasti, kada donose pravednu presudu. Neki tumače i tako: Nepravda u kriminalu mnogo je teža, nego li u propisima, koji reguliraju građanski poredak.

27. Smisao je ovog retka: učen i razborit čovjek promišljeno i odvagnuto govori, izbjegavajući preveliku čuvstvenost i uzbudljivost (Jak. 1,19).

28. Smisao je: dok luđak ne govori, barem ne odaje svoje ludosti, pa ga smatraju pametnim. Pa i sama okolnost, da zna šutjeti, govori da ipak nije sasvim lud, nego da ima nešto pameti (12,23; Job 13,5; Eccli 20,5). Arapi kažu: = sukútun ridaun baikína = Šutnja je plašt luđaka. Ima i latinska poslovica: "Si tacuisses philosophus mansisses". - Može se shvatiti i u tom smislu: Ako ne znaš pametno govoriti, bolje je da šutiš.

GLAVA XVIII.

A/ PRIJEVOD

18,1. Svojeglavac traži izliku, i svom silom započinje svađu.
2. Bezumnome nije omilio razum, nego da se očituje srce njegovo.
3. Kad dolazi bezboštvo, dolazi i prezir; s nečasnošću i sramota.
4. Duboke su vode riječi iz usta čovječjih, žubor-potok izvor mudrosti.
5. Ne valja se obazirati na bezbožnika, da se pravednik na sudu silom potisne.
6. Bezumnikove se usne upuštaju u svađu, i njegova usta izazivlju tučnjavu.
7. Bezumnome su njegova usta na propast, i usne su mu zamka životu.
8. Prišaptačeve riječi su kao slatkiši, silazeći do u dno srca.
9. Već nemarnjak u svom poslu jednak je bratu rasipačevu.
10. Čvrst je toranj ime Gospodnje, k njemu pribjegava pravednik i siguran je.
11. Bogatstvo je bogatašu njegov tvrdi grad, i kao visok zid u mašti njegovoj.
12. Prije sloma oholi se srce čovječje, a pred slavom ide poniznost.
13. Tko odgovara prije nego čuje, ludost mu je i sramota.
14. Duh čovječji snosi bolest svoju, a ubijen duh tko će podići.
15. Razumno srce stiče znanje, i uho mudrih traži znanje.
16. Dar čovjeku daje mjesto, i vodi ga pred velikaše.
17. Pravedan je prvi u svojoj parnici, a kad dođe njegov bližnji, istražuje se.
18. Ždrijeb prekida svađe i umiruje silne.
19. Uvrijeđen je brat više nego tvrd grad, i svađe su kao prijevornica u palači.
20. Čovjeku se siti trbuh plodom usta njegovih, rodom svojih usta se zasićuje.
21. Smrt su i život u vlasti jezika, tko ga ljubi jede od ploda njegova.
22. Tko si je našao ženu, našao je sreću, i postigao je milost Gospoda.
23. Ponizno moleći govori siromah, a grubo odgovara bogataš.
24. Ima čovjek koji razbija prijatelje, a ima prijatelj privrženiji od brata (Vg. Čovjek obljubljen u društvu biti će veći prijatelj od brata).

B/ TUMAČENJE

a) Ludost bezbožnika (18,1-9).

1. Ovdje je tekst Vg mnogo jasniji od hebrejskog teksta. Radi se o ekscentričnim tipovima, koji vođeni egoizmom, ohološću, zavišću, svojeglavošću i drugim manama izazivlju neslogu i svađu u društvu pod kojekakvim izlikama, siju trzavice i razvrgavaju prijateljstvo, raspiruju mržnju i zapodijevaju svađe, uopće poduzimaju sve moguće protiv zajedničkog dobra. Nešto slično imali smo u 12,23; 15,2; 16,28; 17,9; 19,4. Od takovih ljudi valja se čuvati, jer su daleko od prave mudrosti.

2. Smisao je ovog retka: luđak se ne da urazumiti. Što je on sebi utuvio u glavu, na tom tvrdoglavo ustraje i to nastoji proširiti među drugima, da mu povlađuju. LXX prevodi: U koga nema razboritosti, ne potrebuje mudrosti, jer se radije daje voditi od ludosti.

3. Bezbožnik, kad zapadne u dubinu grijeha, postaje okorjeo, i prezire svaku opomenu, svako Božje i ljudsko pravo. Ali kao što on sve prezire, tako će i on biti prezren, izvrgnut ruglu i sramoti (11,2).

4. U ovom se retku slavi dubina, obilje, jasnoća i snaga prave mudrosti. Prijevod Vg. je ovdje jasniji od izvornog hebr. teksta. Dubina, jer proizlazi iz srca i sadržava duboke i uzvišene misli; obilje koje se poređuje s bujicom vode, i izvor koji znači nepresahnjivost mudrosti.

5. Ovim se retkom osuđuje pristranost, osobito ako se to čini prema bezbožniku na štetu prava drugih i odstupajući od istine, a još gore, ako se to čini na sudu protiv nevinoga. To se naročito tiče sudaca kod izricanja presude (17,26; 16,19; Eccli 42,1; Lev. 19,15; Deut. 1,17; 16,19; Eccli 42,1).

6. Luđak ili bezbožnik rado se miješa u svađu, ili je izaziva, a po tom dolazi i do tučnjave, gdje i sam dobiva batina (10,13; 17,1o; Deut. 25,2).

7. Misao se nastavlja, da luđak svojim nerazumnim govorom sam sebi škodi (13,3); njegova su usta na zator samom sebi.

8. Klevetnici i došaptači znadu lukavo zaodjeti svoje riječi uvjerljivim oblikom, tako da se naivni prevare i drže ih za istinu, pa ako se kasnije i uspostavi, da su klevetničke riječi bile lažne, ipak od njih ostaje u srcima naivnih ljudi nešto loših dojmova o nevino oklevetanom. Semper aliquid haeret. - U Vg. se još dodaje, što nema u hebrejskom tekstu: "Ljenivca obara strah", tj. boji se primiti kakova posla, pa zato mora da gladuje. Ljenivci i mekušci, jer neće da rade, gladuju. Sv. Pavao apostol

kaže: "Tko ne će da radi, neka i ne jede!" (II.Sol.3,10; 26,22).

9. Misao se nastavlja u ovom retku osuđujući mlitavce i lijenčine, koji su skloni rasipnosti, jer ne znaju cijeniti uložen trud da se postignu plodovi poštenog rada. Njih čeka ista sudbina, kao i lijenčine (10,4; 12,11; 28,24).

b) Pouzdanje u Boga i poniznost; razboritost u govoru (10-1

10. Bog je zaštitnik pravednika, kao neosvojiva tvrđa. Tvrđe su bile utočišta protiv pljačkaša i oružanih razbojnika. Kod Hebreja obično su se podizale na visokim brdima. Kad pravednici u nevolji prizivaju Božju pomoć, Bog će ih sigurno uslišati (29,25; Ps. 26,5; 31,21; 60,4).

11. Ovaj je redak kao antiteza predašnjemu, ako se uzme kako je stiliziran u hebrejskom, gdje se kaže, da je bogatstvo kao tvrd grad, i kao visok zid, ali samo u njegovoj mašti. Znači da bogataš živi u iluziji uzdajući se isključivo u svoje bogatstvo, koje je propadljivo (Habak. 2,9), suprotno od pravednika, koji sve svoje pouzdanje stavlja u Boga. U Vg. ne dolazi ova opreka tako jasno do izražaja.

12. Ovdje se ponavlja misao izrečena već prije (15,33; 16,18). Oholost je preteča propasti, a poniznost preteča uzvišenja i proslave (Mt 23,12; Luk. 14,11; 18,14). Tko se sam povisuje, ponizit će se, a tko se sam ponizuje, uzvisit će se (Job 12,24; Eccli 11,8).

13. Ovim se retkom upozorava na oprez u govoru, da ne bude nepromišljen i preuranjen; ne valja upadati u riječ prije nego li je čovjek čuje do kraja, jer se čovjek može izvrći ruglu i sramoti (17,27; Eccli 11,8).

14. Smisao je ovog retka: Ako u čovjeku nema snage duha, tko će ga moći utješiti u potištenosti i nevolji. U koga je jak i vedar duh, imat će snage, da strpljivo podnosi životne poteškoće (15,13; 17,22).

15. Misao ovog retka već je više puta istaknuta (14,33; 15,14.31), jer tko je uistinu mudar, sveđer će nastojati da postane još mudriji, slušajući i učeći se od drugih koji su mudriji od njega.

16. Ovdje se misli na darove koji se daju iz prijateljstva i velikodušnosti, a ne na darove sa svrhom podmićivanja. I danas je na Orijentu običaj kad se komu čini posjet, osobito odličnijem, da mu se donosi kakav dar. Time se nastoji pokazati svoju odanost i poštovanje, osobito kad se dolazi u posjete k velikašima ili samom kralju. I patrijarha Jakov ublažio je darovima gnjev svoga

brata prigodom susreta na svom povratku (Gen. 33). Tako i Saul kad se tražeći izgubljene magarice navraća kod Samuela (I.Kralj. 9,7). I kralj Salomon primao je sa raznih strana obilne darove prigodom raznih posjeta (III.Kralj. 4,21). Magi s istoka donijeli su darove kad su došli da se poklone Isusu (Mt. 2,11). (15, 27; 17,23; 17,8; 21,14; Eccli 20,29).

c) Izbjegavanje svađa (18,17-21).

17. U ovom retku daje se direktiva o sudbenom postupku, gdje treba da se najprije dade prilika optuženomu da objasni svoj slučaj i iznese što ima u svoju obranu; po tom se preslušavaju svjedoci, da se tako istraga upotpuni i da napokon sud može donijeti presudu. Treba se dakle držati pravila: audiatur et altera pars, da se može dobiti pravi uvid u stanje stvari.

18. U ovom se retku nadahnuti pisac ponovno vraća na upotrebu ždrijeba, ako se drukčije ne može riješiti spor (16,33).U epistoli Hebrejima preporučuje se kao sredstvo rješavanja spora zakletva (6,16).

19. Hebrejski tekst je ovdje nejasan, jer ne daje pravog smisla. Bolji smisao Vg. prijevoda: "Kad brat pomaže brata, oni su kao tvrdi grad". Preporučuje se dakle bratska sloga. Smisao pak hebrejskog teksta jest ovaj: "Lakše je osvojiti utvrđen grad, negoli udobrovoljiti uvrijeđena brata u njegovim pravima ili u njegovim čuvstvima". Suđenje takvoj braći teže je negoli provaliti u grad zatvoren prijevornicama. Tertium comparationis je u oba slučaja neosvojivost utvrđenog grada. LXX ima isti smisao kao Vg, ali još dodaje: a on (grad) je jak kao utemeljena kraljevska palača.

20. Smisao je ovog retka: Svatko snosi odgovornost za svoje riječi, bile one dotičnome u prilog, ili protiv njega (12,14; 13,2-3; 14,14).

21. Misao pređašnjeg retka još se objašnjava, da o sadržaju nečijeg govora često zavisi njegov život ili smrt (Jak 3,5). Esop kaže, da je jezik najbolje i najgore meso na svijetu. Oni koji ljube jezik, bilo u smislu da vole govoriti dobro, bilo zlo, uživat će takove plodove, kakove su sebi zaslužili upotrebljavajući svoj jezik (Ps. 33,13-14; Eccli 28,22; 37,21; Mt 12,37;I.Kor.12,3; Jak. 3,9).

d) Ideal bračnih drugova (18,22-24).

22. Smisao je ovog retka: dobra je žena Božji dar, i muž nalazi u njoj sreću (12,4; 31,10; Eccli 26,3; 36,24). Vg. i LXX nadodaje još opreku s poredbom otjerivanja dobre žene i držanjem bludnice, a čovjek koji otjera dobru ženu, istjerao je dobro iz svoje kuće; a koji uzima bludnicu, taj je lud i bezbožan. Lud je,

ako nije prigodom uzimanja takove žene bio dovoljno obaviješten o njezinu nepoštenju, ili ako je znao da je nepoštena, lud je, što je teško osramotio svoje vlastito poštenje i nanio sramotu svojoj rodbini, naročito djeci; a bezbožan je što živeći u griješnom odnosu povređuje svetost ženidbene veze, i time počinja svetogrđe pred Bogom (12,4; 31,10; Eccli 26,3; 36,24).

23. Ovim se retkom daje karakteristika o ponašanju siromaha i bogataša. Siromah moli postojano, ponizno, upravo zaklinjući za pomoć; naprotiv bogataš, koji nije iskusio, što znači bijeda i siromaštvo, dodgovara na molbe siromaha kruto i bešćutno. Ovu misao susrećemo u 14,20., zatim u Eccli 13,4; 13,28 . U N.Z. ilustrira zorno ovu misao Isusova prispodoba o bogatašu i prosjaku Lazaru (Luk. 16,20. i sl.), i poredba farizeja s carinikom za vrijeme molitve (Luk. 18,11 i sl.). U LXX fale retci 23. i 24.

24. Znatna je razlika u smislu ovog retka u hebrejskom tekstu od onoga u prijevodu Vg. Prema hebr. tekstu ističe se opreka između brojnih prividnih prijatelja, koji su neiskreni i spremaju čovjeku propast, i pravih prijatelja, koji su ljubavlju privrženiji od brata. Ili ima prijatelja, koji su takovi zbog proračunatih interesa, ali to nisu pravi prijatelji; takovi ostavljaju čovjeka kad zapadne u nevolju, prema onoj latinskoj: "Doneo felix eris, multos numerabis amicos; tempora si fuerint nubila, solus eris." Pravi prijatelj se u nevolji poznaje. Smisao Vg. prijevoda ne postavlja snagu u suprotnosti između prividnih i pravih prijatelja, nego u isticanju privrženosti pravog prijatelja, koja izgleda veća od bratske ljubavi.

GLAVA XIX.

A/ PRIJEVOD

19,1. Bolji je siromah koji živi bezazleno, negoli čovjek opakih usana i još k tomu bezuman, makar bio i bogat (28,6).

2. Nepromišljena težnja nije dobra stvar; tko prebrzo hodi, spotiče se.

3. Ludost čovjeku kvari život, a srce mu se ljuti na Gospoda.

4. Bogatstvo pribavlja mnogo prijatelja, a siromaha ostavlja prijatelj.

5. Lažljiv svjedok ne ostaje bez kazne, i tko širi laži, neće uteći.

6. Tko je podatljiv(mogućniku) mnogi mu se laskaju, i svatko je prijatelj darežljivu čovjeku.

7. Na siromaha mrze sva njegova braća, pa i njegovi prijatelji udaljuju se od njega. Tko gaji mnoga prijateljstva, bit će mu na štetu; tako i onaj, koji ide za djelima drugih (Vaccari).

8. Tko je pametan, hoće sebi dobro; i tko čuva razboritost (se drži razboritosti) nalazi sreću.
9. Lažljiv svjedok ne ostaje bez kazne, i tko širi laži, propada (21,28)
10. Ne dolikuje bezumnome da živi raskošno, niti sluzi da vlada nad knezovima.
11. Razboritost čini čovjeka strpljivim; njegova je čast oprostiti krivicu.
12. Kraljeva je srdžba kao lavlja rika, a blagost mu je kao rosa usjeva.
13. Nesreća je za oca bezuman sin; i stalno prokisavanje krova ženine svadje.
14. Kuća se i bogatstvo nasljedjuje od otaca, a od Gospoda je žena razumna.
15. Lijenost je uzrok pospanosti, i nemarna duša gladuje.
16. Tko izvršuje zapovijedi, čuva svoj život; a tko ne pazi na svoje puteve, umire.
17. Gospodu pozajmljuje tko je milostiv siromahu, i on će mu platiti dobročinstvo.
18. Kažnjavaj sina svoga dok ima nade, ali ne idi za tim da ga ubiješ.
19. Velika jarost plaća globu, i kad štedi još nastavlja.
20. Slušaj savjet i primaj opomenu, da naposljetku postaneš mudar.
21. Mnogo je osnova u srcu čovječjem, a što Bog naumi to se ostvaruje.
22. Ljupko je čovječje milosrdje, i bolji je siromah od lažljivca.
23. Strah Gospodnji vodi k životu, i tko je njime ispunjen, ne stizava ga zlo.
24. Ljenivac umače svoju ruku u zdjelu, ali je ne primače k svojim ustima.
25. Udari podsmjevača da se neiskusan opameti, a razumnoga karaj, da shvati mudrost.
26. Tko zlostavlja oca i odgoni majku, propalica je i sramotan.
27. Nemoj, sine, slušati karanje, koje te odvodi od mudrih riječi!
28. Nevaljao se svjedok podruguje pravdi, i usta bezbožnička gutaju laž.
29. Za podsmjevače su pripravljene kazne, i udarci na ledja bezumnicima.

B/ <u>TUMAČENJE</u>

a) <u>Poniznost</u> (19,1-8)

1. Ovdje se stavlja u opreku prednost bezazlenog i poštenog siromaha naprama opakom i ludom bogatašu, koji je odan lažljivosti, i izruguje se i napada svoga bližnjega. U hebrejskom se ne spominje izrijekom bogataš, ali iz poredbe u 28,6. jasno je, da su bogataši obično takovi. Krepost je najveće čovječje bogatstvo.

2. Ovdje se ističe opreka izmedju razborite promišljenosti nasuprot nepromišljenoj brzini, kao da se nekud previše žuri, pa uslijed toga mu se dogadja, da posrće (da se spotiče), tj. da doživljava neuspjeha. To treba da naročito promisle oni, koji usli-

jed pomanjkanja potrebnog znanja nisu kadri izvesti neko djelo. Takovi treba najprije da steknu potrebno znanje koje je nužni preduvjet za vršenje dotičnog djelovanja. Tako i pretjerana žurba donosi više štete negoli koristi. Klasična poslovica kaže: "festina lente"; slovenska poslovica kaže: "Nobena naglost ne velja".

3. Misao ovog retka kao da se nadovezuje na predjašnji redak, kao posljedica nepromišljenog djelovanja. Kad čovjek uslijed svoje ludosti doživljava neuspjeh, neće da prizna da je sam sebi kriv, što je doživio neuspjeh, nego pakosno baca krivnju za neuspjeh na Božju providnost, vrijedjajući Boga opakim riječima i hulama (Eccli 15,11-12; Jer. Lament. 3,39).

4. Ovdje se ponavlja misao iz 14,20. (Ispor. 10,15; Eccli 37,4). - Bogatstvom se stiču mnogi prijatelji, ali takovi nisu pravi i postojani, ako ostavljaju čovjeka, kad padne u nevolju, pa onda čovjek postane potpuno napušten i osamljen, bez ičije pomoći.

5. Naglašuje se misao, da lažan svjedok neće ostati bez kazne. U Mojsijevu zakonu naglašuju se teške sankcije protiv lažnih svjedoka, pa i Božji sud protiv takovih griješnika (Exod. 20,16; Deut. 5,20; 19,18-21), pa i smrtna kazna (Povijest Suzane, Daniel 13,61; ispor. 6,19; 14,5.25).

6. Utvrdjuje se činjenica poznata iz svagdašnjeg iskustva, da se bogatašu mnogi nastoje umiljavati, nadajući se od njega dobročinstvima. LXX ovdje daje drukčiji smisao: "Mnogi se umiljavaju kraljevom licu, a svatko tko je zao, postaje na sramotu čovjeku."

7. U hebrejskom masoretskom tekstu manjka jedan stih. Misao se nadovezuje na prediduči stih, kao opreka bogatašu, komu se svi nastoje umiljavati, dok naprotiv siromaha svi napuštaju i bježe od njega, i to njegova rodjena braća, a kamoli ne ostali prijatelji (ispor. r. 4; 14,20). Vg. povezuje ovaj stih sa slijedećim, umečući dodatak: "Tko ide samo za riječima (t.j. uzda se u prazne riječi), neće imati ništa", tj. isprazna mu je nada. Bolji smisao daje LXX: "Dobar mislilac približuje se k onima, koji ga poznaju, i razborit će ga čovjek naći. Tko čini mnogo zla, postaje sasvim opak, i tko služi uvredljivim riječima, neće ostati zdrav". Tu je upotrebljena kombinacija sa 13,20. U Eccli 6,6. nalazimo sličnu misao: "Budi u dobrim odnosima s mnogima, ali pouzdavaj se samo u jednoga izmedju tisuću!" (Prov. 17,8; 21,10).

8. Misao je ovog retka: Tko nastoji oko toga da steče razboritost, to će biti najviše njemu samom na korist, da sebi osigura sretan život, jer nastojanje oko razboritosti, da je čovjek sačuva, donosi sa sobom sreću i osigurava Božji blagoslov (3,2; 4,10; 6,23; 7,4; 8,8. i dr.).

9. Ponavlja se misao u r.5. "Lažan svjedok neće ostati nekažnjen; tko govori laži, propada." Naša poslovica kaže: "U laži su kratke noge".

10. Misao je ovog retka: Ne dolikuje se ludjaku, koji sebi ne zna sam privrijediti, što će uživati, da uživa na račun drugih. Još je gore, kada sluga počinje gospodariti s knezovima,

jer tada on sebi dozvoljava nesnosne drzovitosti nad bivšim svojim gospodarom (30,21-22).

11. Po strpljivosti, velikodušnosti i milosrdju poznaje se, tko je uistinu mudar; mudrost takodjer čini, da je čovjek spor na srdžbu; na čast mu je, da se ne obazire na nanesene nepravde, ne osvećuje se i zaboravlja na njih (14,17.29). Mudar čovjek zna da svaki čovjek ima svojih slabosti i pogrešaka, pa zato ne sudi o njima prestrogo, nego je većma sklon milosrdju, da prašta bližnjemu (Mih. 7,18). To je i u duhu Evandjelja: "Oprostite, ako što imate protiv koga, da i Otac vaš oprosti vama!" (Mrk.11,25). To nas uči i molitva "Oče naš": "I otpusti nam duge naše, kao što i mi otpuštamo dužnicima svojim" (Mt 6,12; Luk. 11,4).

12. Kraljeva srdžba poredjuje se s lavljim rikanjem zbog straha, što ga uzrokuje prema podložnicima (Is.5,29; Am. 3,4.8). Sv. Pavao apostol aludirajući na carsku moć Neronovu, punu bijesa protiv kršćana, kaže: bio sam izbavljen iz lavljih ralja (II. Tim. 4,17). Apsolutistički orijentalni vladaoci, koji su sebi prisvajali vlast nad svakim zakonom i pravdom, davali su oduška svojoj srdžbi. Dostajao je samo jedan mig srdžbe, da se nepoćudnom oduzme život (16,14; 20,2). Naprotiv ističe se kako je radosno lice kralja kao rosa nad biljem, jer usrećuje sebi podložne narode (16,15; Ps. 71,6; Is. 45,8). Mudrac podsjeća kraljeve, da ne postaju slični okrutnim zvijerima, nego da obuzdavaju svoj gnjev, pa da se većma služe svojom vlašću na sreću i blagostanje sebi podložnog naroda.

13. Dvije su stvari teško podnošljive za gospodara kuće, oca obitelji: sin ludjak, koji prosipava očevo imanje i svojim sablažnjivim životom sramoti očevo ime, i svadljiva žena, koja je nalik na pukotine na krovu kuće, kroz koje stalno prokisava kiša. Tako je i svadljiva žena stalni uzrok nesloge i nemira u kući (10,1; 13,20; 17,21.25; 27,15). Ima i poslovica: "Dim, prokisavanje krova i brbljava žena tjeraju čovjeka iz kuće." A kod Arapa se kaže: +Tri su stvari čovjeku nepodnošljive: prokisavanje krova, zajedljiva žena i buhe" = talatun tabvijun: kataranun, hurunatun, vaabarun.

14. Zanimljivo je, da je kod starih Orijentalaca bio običaj, da roditelji mladenca prigodom ženidbe daju mladencu kuću i imanje. Dijelom tog imanja mladenac otkupljuje djevojku za ženu (Gen. 29,18; 34,11-12; Os 3,2), a žena se smatra kao Božji dar (18,22). Tko želi, da u braku ima slogu, treba da se za to moli Bogu (31,10; Eccli 26,3).

15. Ponavlja se misao o plodovima lijenosti (6,9-11; 10,4; 12,14; 20,13; 21,25; 24,33-34). Lijenost je uzrok mršavosti i osiromašenja.

16. Često se i ponovno naglašuje kao potreba i uvjet sretnog života održavanje zapovijedi Božjih (13,13; 15,10; Exod. 20,12; Deut. 4,1; 5,33; 8,1; 11,9; 16,20); naprotiv tko zanemaruje održavanje Božjih zapovijedi, kažnjava se smrću (Exod. 21,12; 21,15-17; 22,18-20; 31,14; Lev. 20,2 i sl.; 24,16; Num. 15,35; Deut.21,21).

17. Ističe se koliku vrijednost ima pred Bogom davanje milostinje, jer tko daje milostinju, kao da posudjuje samom Bogu, a

On se ne da natkriliti u dobru (14,21; Ps. 113,5; Eccl. 11,1-2; Eccli 29,15; Mt 25,30-34).

18. Upozorava se na strpljivost u odgoju djece, pa makar bilo potrebno i češće karanje i kažnjavanje, ali treba paziti, da se ni u kažnjavanju ne prekorači mjera; ne smije se kažnjavati tako teško, da bi od kazne umro. Po Mojsijevom zakonu nije smio otac kazniti sina smrću ni tada, ako je sin zaslužio smrtnu kaznu, nego ga je u takvom slučaju predao sudu, koji bi na njem izvršio smrtnu kaznu (Deut. 21,20).

19. Hebrejski je tekst ovdje veoma nejasan. Usporedjen s prijevodom Vg. i LXX smisao je, da pri kažnjavanju treba paziti na to, da čovjek raspaljen srdžbom ne bi preoštro kažnjavao, da se kasnije ne mora kajati. Drugi opet shvaćaju u tom smislu, da ne valja kaznu odgadjati, jer bi morao i kasnije tako činiti, pa ne bi kazna bila primijenjena u pravo vrijeme, i ne bi postigla uspjeha.

20. U ovom se retku preporučuje traženje uputa i savjeta, kad je čovjek u dvojbi, što da učini. Osobito je to potrebno, ako o tom zavisi, kakova će čovječja sudbina biti nakon smrti. Prava mudrost naime uči, kako treba dobro živjeti, da čovjek sretno umre.

21. Ljudski su planovi različiti i često puta nestalni. Zato treba imati na umu stalnost Božje volje i Božjih planova, pa se prema njima ravnati u svom upravljanju života, i moliti se Bogu, da čovjek može pravo spoznati, što je u konkretnom slučaju najbolje da se učini (16,9.33; 20,24; Is. 46,10).

22. Čovjek, koji je sam siromašan, najbolje će razumjeti potrebu milosrdja prema drugom siromahu. Pa zato, kad siromah daje milostinju, ta više vrijedi, negoli kad je daje bogataš, a možda nerado. Nadalje kad se usporedi siromah s lažljivim čovjekom više vrijedi siromah, negoli lažljivac, pa makar bio i bogat.

23. Strah Gospodnji, tj. kad se čovjek boji uvrijediti Boga i kršiti Njegove zapovijedi, najsigurnije je jemastvo za sretan život. Gospod ne dopušta da pravedan čovjek trpi trajno glad i bijedu (10,3), i zaštićuje ga od neprijatelja (3,24; I.Tim.4,8). Pobožnost je za sve korisna.

b) Lijenost i kažnjavanje (19,24-29).

24. Ovdje se daje karakteristika lijenčine. Prema hebr.tekstu: "On stavlja ruku na zdjelu, ali je prelijen da primakne jelo k ustima"; prema Vg. on naprosto stavlja ruku pod pazuhu, jer je prelijen, da posegne za jelom. Kod orijentalaca naime jelo se bez upotrebe jedaćeg pribora, hvatajući rukom jelo iz zajedničke zdjele (Eccli 31,16; Prov. 15,19; Mat. 26,23).

25. Smisao je ovog retka: Neukom je čovjeku dovoljna pouka, da se popravi i postane pametniji, kad se drzovita čovjeka kažnjava šibanjem; Kod mudra čovjeka dovoljan je ukor, da se pouči i popravi (I.Tim. 5,20; Prov. 17,10; 21,11).

26. Ovdje se žigoše kao propalicu i nečasna takova sina, koji čini nasilje svom ocu, zlostavlja ga i tjera ga iz kuće, a isto tako i svoju majku. To je skrajnja pokvarenost i okrutnost, a i

najveća sramota za takova sina. Često se u Sv. Pismu opominje, da ne bi tko svoje roditelje, osobito u njihovoj starosti, vrijedjao i zlostavljao. U Eccli 3,14 se roditeljima stavlja na srce, da ne daju svog posjeda svojoj djeci prije svoje smrti, da se ne bi pokajali i morali prositi kruh od njih; bolje je, da oni tebe prose kruha, negoli ti njih (Eccli 33,20). Ova je misao i danas često veoma aktuelna!

27. U ovom retku razlikuje se stilizacija hebrejskog teksta od prijevoda Vg. u tom, što hebr. tekst ima ironički smisao: prestani sine, slušati karanje, ako ti nije stalo do mudrosti! To znači: zaludu je svako karanje, ako tko nema volje popraviti se, nego uporno ustraje u tom, da dalje griješi; - dok Vg. prijevod kaže to u formi opomene: Ne prestaj slušati pouku, da ne bi ostao bez znanja mudrosti.

28. Tu se daje karakteristika skroz opakih ljudi, koji se kao svjedoci na sudu izruguju svakoj pravdi, te piju kao vodu svaku nepravdu. Zato ih naziva u hebrejskom Belijalovim sinovima, što znači sotonskim pokvarenjacima (6,12; Job 15,16). U slijedećem retku nadovezuje se, da takovi sigurno neće ostati bez kazne.

29. Nepopravljivim griješnicima, osobito ako uporno i zlobno ustraju na griješnom putu, osigurane su Božje kazne, jer Bog ne može ostaviti nekažnjena tvrdovratog griješnika. Ta će se kazna oboriti na tvrdovrata griješnika kao udarci čekića na njegovo tijelo. Često već od ljudi doživljuju zaslužene kazne (10,13;26,3).

GLAVA XX.

A/ PRIJEVOD

20,1. Vino je obijesno, i rakija bučna; tkogod od njih tetura, nije mudar.
2. Kraljeva je srdžba kao lavlja rika; tko je izaziva, gubi život svoj.
3. Na čast je čovjeku izbjegavati svadju, tkogod je bezuman započinje svadju.
4. Lijenčina ne ore u jesen; zato prosi u žetvi i ništa nema.
5. Savjet je u srcu čovječjem voda duboka; i razuman je čovjek crpe.
6. Mnogi se naziva milostivim čovjekom; ali tko će naći istinita čovjeka?
7. Pravednik hodi u bezazlenosti svojoj, blago njegovim sinovima poslije njega!
8. Kralj sjedeći na sudskoj stolici, zapaža (prosudjuje) svako zlo svojim očima.
9. Tko može reći: imam čistu savjest, čist sam od grijeha svog?
10. Dvojaki uteg i dvojaka mjera, mrsko je Gospodu oboje.
11. I dijete se po igrama svojim poznaje, hoće li mu biti čist i pošten posao.
12. Uho koje čuje i oko koje vidi, oboje je Gospod načinio.
13. Ne ljubi sna, da ne osiromašiš; otvori oči svoje, siti se kruhom.
14. Loše, loše, govori kupac, a kad otidje, tad se hvali dobrom kupnjom.

15. Ima zlata i mnogo biserja, ali su mudre usne najdragocjeniji nakit.
16. Uzmi haljinu onome, koji se podjamčio za drugoga, i drži je u zalogu za tudjinca.
17. Sladak je čovjeku kruh prijevarni, ali mu se poslije napune usta pijeskom.
18. Namisli se provode savjetom, zato s promišljajem vodi boj.
19. Tko otkriva tajnu, hodi s klevetom; i ne miješaj se s onim, koji usnama odaje tajne.
20. Tko kune oca svoga ili majku svoju, svjetiljka mu se gasi usred tame.
21. Brzo stečeno blago ispočetka, a na kraju nije blagosloveno.
22. Nemoj govoriti: osvetiti ću se za zlo; uzdaj se u Gospoda i on ti neka pomogne!
23. Mrski su Gospodu dvojaki utezi, i kriva vaga ne valja.
24. Od Gospoda su koraci čovječji, čovjek ne razumije život svoj.
25. Zamka je čovjeku da nesmotreno govori o svetinji, a poslije zavjeta da oklijeva.
26. Mudar kralj izvijava bezbožnike, i baca ih pod kola.
27. Svjetiljka je Gospodnja duh čovječji, istražujući sve do u dno srca.
28. Milost i istina čuvaju kralja, jer milošću utvrdjuje prijesto svoj.
29. Slava je mladićima njihova snaga, a starcima je nakit sijeda kosa.
30. Modrice od udaraca čiste zlo, a udarci unutrašnjost srca.

B/ TUMAČENJE

a) Izbjegavaj pijanstvo, srdžbu i lijenost (20,1-5).

1. Prema hebr.: "vino je ismjehivač" znači, da se pijanice vole svemu izrugivati, pa i najozbiljnije i najsvetije stvari profanirati, kad teturaju od pijanstva i ne shvaćaju ozbiljnost svojih riječi. Tako i oni, koji ne zaziru od drugih žestokih pića, naročito od rakije, postaju nasrtljivi i rabijatni, pa zato je najbolje takove ljude izbjegavati. Tko je odan pijanstvu, ne može biti mudar i krepostan (23,29-35; Eccli 19,2; 30,31; Efesc. 5,18). Vino i ženskinje čine mudre ljude odmetnicima. Talij. poslovica kaže: Dove entra il bere, se ne va il sapere. Vino dentro, senno fuori = Gdje ulazi piće, izlazi mudrost; vino unutra, pamet napolje!

2. Ovdje se u maloj varijaciji ponavlja misao iz 19,12 i 16, 14. Izazivanje kralja na srdžbu je veoma opasno za život, jer je njegova srdžba slična lavljem rikanju. Zato treba s predstavnicima vlasti pametno i oprezno razgovarati.

3. U ovom retku preporučuje se izbjegavanje svadje. Nerazboritim ljudima je svojstveno zapodijevati svadje, a časno je za čovjeka, ako izbjegava svadje (17,11; 18,6; Jak. 3,15).

4. Karakteristika je lijenčine, da uvijek nalazi neku izliku za svoj nerad. On se n.pr. u jesen, kad zaredaju kiše i hladnije vrijeme, a treba orati za jesenske usjeve, da mu je prehladno. No posljedica je njegove nemarnosti, da neće u vrijeme žetve imati što da žanje, pa će morati gladovati i prosjačiti (10,4).

5. Ovdje se usporedjuje mudar čovjek s dubokim zdencem. Kao što dubok zdenac obiluje vodom, tako i mudrac dubokim mislima. Potrebno je samo da ga čovjek upita za savjet, pa će odmah dati mnogo savjeta i pokazat će se, koliko se znanje u njemu krije.

6. Misao je ovog retka: Mnogi se riječima hvastaju da su milosrdni, ali kada treba to djelom pokazati, malo ih je koji će to učiniti.

7. Očevo poštenje donosi djeci mnogo blagoslova, osigurava im sretnu budućnost, brinući se za njihov dobar odgoj i da im ostavi što u baštinu. Postoji i riječ, da se čovjek poznaje po svojoj djeci (14,26; Exod. 20,6; Deut. 5,10; Ps. 111,2; Eccli 11,30).

8. Smisao je ovoga retka, da istakne, kako je vladaru prigodom sudjenja potrebna oštroumnost, da uzmogne pravedno prosuditi razne slučajeve u krojenju pravde, i izricati pravedne presude (16,10.12). Neki drže, da se tu misli na poredbu s rešetom, kojim se razlučuje pljeva od čistog zrnja (Mt 3,12; Jer. 15,7). Kralj Salomon molio je Boga, da mu dade mudro srce, da može pravedno suditi svome narodu (III.Kralj. 3,9).

9. Ovdje se postavlja retorsko pitanje, na koje slijedi negativan odgovor: nitko ne može o sebi reći, da mu je srce sasvim čisto od svakoga grijeha. Kako je čovječja narav iskvarena po istočnom grijehu, svaki upada u kakav grijeh, pa makar i mali. Zato svi moramo moliti: "Otpusti nam (Bože) naše dugove!" Krivovjerci Kalvini upirali su na ove riječi svoju zabludu, da je čovjek poslije pada u istočni grijeh neizliječivo iskvaren, pa da ne može u svojoj nutrini nikad biti potpuno opravdan. Ali ova je nauka kriva. Istina je, da je čovjek poslije istočnoga grijeha više sklon na zlo negoli na dobro, ali ipak uz pomoć Božje milosti može postići opravdanje i oproštenje grijeha. Ali čovjek nikad se ne smije previše pouzdavati u sebe, da je postigao potpuno opravdanje pred Bogom, nego treba da sa strahom i trepetom nastoji oko svoga spasenja. Zato sv. Pavao apostol kaže: "Ako i nijesam sebi svijestan čega, ipak nijesam samo po tom opravdan; Gospod je onaj koji me sudi" (I.Kor.3,4). Nema čovjeka, koji ne bi kadgod pogriješio (III.Kralj.8,46; Job. 14,4; 15,14; Ps. 18,13; Eccl. 7,21; Eccli 5,5; I.Iv. 1,8). Bog hoće, da radi ove nesigurnosti o svom opravdanju ne postanemo preuzetni, ali s druge strane da ne očajavamo o Božjem milosrdju. LXX umeće na ovom mjestu rr.20-22.

b) Razne sentencije moralne u pravednosti (20,10-23).

10. Ovdje se upozorava na oprez u upotrebi pravedne mjere za težinu i obujme. Kod starih Hebreja i drugih orijentalnih naroda služili su kao utezi kamenje, a kod mjerenja obujma bila je veća mjera efa (oko 39 litara). Nepošteni trgovci običavali su upotrebljavati dvostruke mjere: jednu težu ili veću za kupovanje robe, a drugu lakšu ili manju za prodavanje robe. Sv. Pismo oštro osudjuje takav postupak kao nepravedan (20,33; 11,1; Deut. 25,13-16; Mih.6,11; I.Dnev. 12,33; Ps. 11,3).

11. Ovdje se upozorava na važno načelo odgoja djece. Već se kod malene djece mogu zapažati njihove sklonosti, bilo dobre, bile zle. Zato je potrebno da se u odgoju djece već od malena suzbijaju njihove zle sklonosti, pa da im ne postanu navika za čitav život

(22,6). Savijaj drvo, dok je mlado!

12. Ovaj se redak obično tumači u smislu Božjeg sveznanja, jer Bog sve čuje i sve vidi (15,3); Ps. 93,9). Drugi tumače u smislu: oko i uho treba da služi onome, koji je sve stvorio (Ps. 39,7). Neki da "uho koje sluša" znači učenika, a oko koje gleda, učitelja (Beda Venerabilis).

13. Ponovna opomena lijenčinama, da ne zapadnu u siromaštvo i gladovanje (6,9-11; 19,15); zato neka ne drijemaju, nego otvore oči, da rade i privredjuju sebi hranu. LXX ima: "Nemoj ljubiti ogovaranje, da ne budeš objušen; otvori svoje oči i nasiti se kruhom!"

14. Kupci obično kude robu kad je kupuju, da je dobiju što jeftinije, a kad je opet prodaju, onda je hvale. U LXX fale 14-19. retka. U primjeni na život znači: dok mladići prikupljaju znanje, stoji ih to muke i truda, a kad ga steku, postaje im dragocjeno i hvale se njime.

15. Ovdje se poredjuje mudrost sa zlatom i mnoštvom dragulja, kao vrijednija od svih dragocjenosti (3,14-15; 8,11; Mt. 13,45). Usta mudraca poredjuju se s posudom u kojoj je pohranjena mudrost, jer je rijetkost, kada mudrac govori, i malo ih je koji je posjeduju.

16. Ovdje se ponovno upozorava na oprez u preuzimanju jamstva za drugoga, da se takovo jamstvo ne preuzima na laku ruku ili nepromišljeno, osobito ako se radi o stranim i nepoznatim osobama. Da se vjerovnik potpuno osigura za jamstvo, ima pravo da traži od jamca, da vjerovniku dade u zalog svoje odijelo. U St. Z. postojali su strogi propisi o jamčenju (6,1-5; 11,15; 17,18; 27,13; Exod. 22,26; Deut. 24,10).

17. Smisao je ovog retka, da prevarom stečeni imetak nema blagoslova, nego naprotiv prije ili kasnije donosi veliku nesreću, koja je slična kao kad čovjek napuni usta šljunkom, koji uništava zube (9,17; Job 20,12 i sl., Lam. 3,16).

18. Ponovno se naglašuje misao iz 15,22. da je potrebno ozbiljno se savjetovati, kad se radi o važnim planovima, osobito ako se odlučuje o ratu (Luk. 14,28-31), jer je ratna sreća prevrtljiva zbog nesigurnog ishoda rata.

19. Smisao je ovog retka: brbljavcima ne valja povjeravati tajne, jer ih oni nisu kadri zadržati za sebe; nego o njima nepromišljeno govore i otkrivaju ih onima, koji ne treba da za njih znaju, pa tako nastaju nepotrebni komentari, često na štetu dobro. stvari (11,13; Eccli 8,18-21).

20. U St. Z. postojale su stroge sankcije protiv opakih sinova, koji bi proklinjali svoje roditelje, i time se ogrešivali o 4. Božju zapovijed. Kao što je za vjerno vršenje ove zapovijedi Bog obećao dug i sretan život na zemlji, tako za kaznu onima, koji se ogrješuju o ovu zapovijed, naviješta preranu smrt, jer su se grube nezahvalnosti sinova kažnjavale smrću (Exod. 21,17; Lev. 20,9; Mt. 15,4). Takovu sudbinu naviješta i ovdje fraza "utrnut će se njegova svjetiljka usred tame". Svjetiljka je simbol života, a tama simbol smrti.

21. Ovdje se upozorava na opasnost kada tko prenaglo hoće da se obogati, ne pazeći pri tom na poštenje. Takav neće imati Božjeg blagoslova, nego će mu i brzo nestati stečeno. Kod nas postoji poslovica: "Krivo stečeno, nije blagosloveno; oteto prokleto". Latinska poslovica kaže: Male parta male dilabuntur (13,11; 28,20.22).

22. Smisao je ovog retka, da treba obuzdati i zatomiti želju za osvetom. Premda je u St.2 postojao zakon "ius talionis", tj. kako tko skrivi, tako treba da bude kažnjen: oko za oko, zub za zub, glava za glavu, ipak mudar čovjek ne smije sam misliti na osvetu, nego treba da zna, da je Bog onaj, koji pravedno sudi i kažnjava kako je tko zaslužio, jer Bog kaže: "Moja je osveta, ja ću je vratiti" (Deut. 32,5). Kad bi svaki na svoju ruku se osvećivao, to bi remetilo društveni poredak i sigurnost, jer u takvom slučaju ljudi obično prevršuju mjeru pravednosti. To se zapaža u nekim krajevima, gdje još i danas postoje okrutni običaji krvne osvete (24,29; 25,21-22; Eccli 28,1; Rim. 12,17-19; I.Petr.3,9).

23. Ponavlja se misao, gdje se osudjuje lažna vaga (r.10, 11,1; 16,11; Mih. 6,11).

24. Budući da je u rukama Božje providnosti sudbina svakoga čovjeka, treba da čovjek bude pun pouzdanja u Božju providnost, uz uvjet da točno izvršuje Božji zakon. Takovom čovjeku Bog daje potrebne milosti djelujuće koje pretiču njegovo djelovanje, da ga ponukaju na dobra djela i popratne milosti, koje ga čuvaju i jačaju za samog djelovanja, jer inače čovjek ne može ni započeti ni ustrajati u dobrom djelovanju (16,9.25; 19,21; Ps. 16,5; 36,23; 118,133; Job 31,4; Mudr. 9,14; Jer. 10,23).

25. U ovom retku upozorava se na promišljenost i oprez u obvezivanju na zavjete. Kod Izraelaca zvao se zavjet svetom stvari. Budući da se zavjetom čovjek obvezuje pred Bogom, da će izvršiti koje osobito dobro djelo, na koje inače nije redovito obvezan, to je dužan takvo obećanje izvršiti radi vjernosti zadane riječi prema Bogu. Kod obveze na zavjet treba da čovjek dobro promisli, hoće li ga moći izvršiti, a ne da se čovjek nepromišljeno zavjetujem a poslije nadodju poteškoće, da je teško izvršiti zavjet. Zato je bolje ne zavjetovati se, nego učinjen zavjet ne izvršiti, ili se kajati, što je učinio zavjet (Num. 30,3; Eccl. 5,3). Nedopušteno je takodjer izigravati zavjet, kao što su to činili farizeji, pa ih Isus zbog toga prekorava (Mark. 7,11). Zato će mudar čovjek biti veoma oprezan, kada čini kakav zavjet, te dobro prije sklapanja zavjeta promisliti, da li će biti kadar da izvrši zavjet.

26. Metafora uzeta je iz vršidbe žita. Kad koji kralj pobijedi neprijateljski narod, onda postupaks njim kao onaj koji na rešetu čisti žito od pljeve, ili kod vršidbe kada se gazi po snoplju ili se preko snoplja vozi vršačka naprava. Istočnjački osvajači obično su slično postupali s pokorenim narodima, preseljavajući ih, ili namećući im jaram teških danaka (Is. 28,27; Am. 1,3; II. Kralj. 12,31; I. Dnev. 20,3).

27. Ovdje se prispodablja svijetlo čovječjeg razuma svjetiljci, koju je sam Bog upalio u čovjeku prigodom njegova stvaranja. To je zapravo razumnost čovječje duše, po kojoj je čovjek sličan Bogu. Ta duša sakriva u sebi mnoge tajne, koje su nedokučive drugim ljudima, i jedino su Bogu poznate, koji proniče i spoznaje sve tajne ljudskog srca.

28. Ovdje se govori o vrlinama vladara, koje osiguravaju i utvrdjuju njegov prijesto, a to su milosrdje i istina. Milosrdjem predobiva srca svojih podanika, a vjernošću stiče povjerenje naroda. Tvrdoćom naime srca izazivaju se nezadovoljstva i pobune(III. Kralj, 12,16), a blagošću predobivaju se oni koji su skloni buntovnosti.

29. Kao karakteristika mladića ističe se njihova tjelesna svježina i snaga. Ali još je ljepši njihov ures moralna snaga, kojom obuzdavaju svoje strasti i ljube krepost. Staračka pak sijedost ures je staraca, ako su starost doživjeli provodeći krepostan život, pa im je dug život kao nagrada za njihovu krepost. Ujedno obiluju mudrim iskustvom, na temelju kojeg mogu davati mladjima dobre savjete, pa i zato uživaju poštovanje mladjih (16,31; 9,11; mladima dobre savjete, pa i zato uživaju poštovanje mladjih (16,31; 9,11; 10,27).

30. Hebrejski tekst i Vg. se slažu ističući misao, da ožiljci rana zadobivenih od udaraca liječe zlo, a udarci, koje čovjek zadobiva izvana na tijelu liječe i unutrašnjost čovječje utrobe. U duhovnom smislu to znači, kad čovjeka biju nevolje i nesreće, da to djeluje na njegov popravak života. Muke i nevolje nisu samo kazna za čovječje grijehe, nego i sredstvo, pomoću kojega se čovjek odvraća od zla i nastoji svoj život popraviti (Job. 33,17; Jer. 46,4; II. Dnev. 4,16; Lev. 6,21). LXX insistira više na smislu: onaj koji je zao, biva šiban. - Inače postoji poslovica: "Zrnje se čisti na vjetru, a mane na muci."

GLAVA XXI.

A/ PRIJEVOD

21,1. Kraljevo je srce u ruci Gospoda kao vodeni potoci; vodi ga kudagod hoće.
2. Čovjeku se uvijek čini njegov put pravim u njegovim očima, a Gospod ispituje srca.
3. Vršenje pravde i pravice draže je Gospodu, nego žrtve.
4. Ponosite oči i oholo srce, svjetiljka bezbožnika jest grijeh.
5. Osnove su marljivoga samo na korist, a svakog lakomislena samo na siromaštvo (hebr.: a svaki koji se previše žuri, samo na manjak (štetu).
6. Blago koje se stiče lažljivim jezikom, jest kao para koja se dimi, i smrtna zamka.
7. Bezbožnike će odnijeti njihovo nasilje, jer neće da čine što je pravo.

8. Zločinački je put vijugav, a djelo je čista čovjeka pošteno.
9. Bolje je stanovati na uglu krova, nego u zajedničkoj kući sa svadljivom ženom.
10. Bezbožnička duša želi zlo, ni prijatelj ne nalazi samilosti u njega.
11. Kad podsmjevač biva kažnjen, neiskusan postaje mudar; mudar iz pouke crpe znanje.
12. Kuća bezbožnikova čini mudrim pravednika, obarajući u zlo bezbožnika.
13. Tko zatvara uho na vapaj siromaha, i sam će vapiti, ali ga nitko neće uslišati.
14. Potajni dar utišava srdžbu, i poklon ispod ruku žestoku jarost.
15. Pravednik se veseli kad čini pravicu, a strah spopada zločince.
16. Čovjek koji skreće s puta razuma, počivat će u zboru mrtvačkom.
17. Tko ljubi udobnosti, upada u bijedu; i tko ljubi vino i mirisno ulje neće se obogatiti.
18. Bezbožnik je otkup za pravednika, i za poštene-odmetnik.
19. Bolje je živjeti u pustinjskom kraju, negoli sa svadljivom i jadljivom ženom.
20. Dragocjeno je blago i mirisavo ulje u stanu mudroga, ali bezuman ga čovjek spraska.
21. Tko revnuje za pravdu i milost, nalazi život, pravdu i slavu.
22. U grad junaka penje se mudrac, i obara tvrđavu, u koju se uzdaju.
23. Tko čuva usta i jezika, čuva život od tjeskoba.
24. Drzovitome i oholici ime je podsmjevač, koji radi s prekomjernom drskošću.
25. Želje ubijaju ljenivca, jer mu ruke neće da rade.
26. On po vas dan živo želi, a pravednik daje i ne štedi.
27. Bezbožnička je žrtva mrska, pogotovo kad se sramotno prinosi.
28. Lažljiv svjedok propada, a čovjek koji sluša, gori s uspjehom.
29. Bezbožnik pokazuje drsko lice, a pravednik popravlja svoj život.
30. Nema mudrosti i nema razuma i nema savjeta pred Gospodom.
31. Neka je spreman konj za dan bitke, ali Gospod daje pobjedu.

B/ TUMAČENJE

a) Božja providnost upravlja svim stvarima (21,1-3).

1. Kraljevo srce, iako nije pristupačno svim podložnicima, ono je u Božjim rukama oruđe, preko kojega se može mnogo dobra

učiniti narodu, ako je razborit u vladanju i pravedan prema narodu. Takav kralj je onda kao potok, preko kojega se izlijeva voda na polje, da ih nakvasi, da postanu plodna. Preko kraljeva Božja providnost vlada narodima, pa ako je kralj odan Bogu, bit će sretan narod, kojim on upravlja (Est. 14,13; Tob. 1,8).

2. U ovom se retku gotovo ponavlja misao iz 16,2; 14,12;16,25; 17,3; 20,24; 24,12. Čovjek lako sebi uobražava, da su njegove nakane i djela dobre, ali to ne mora uvijek biti objektivno tako. Čovjek se u svojim sudovima i nakanama može prevariti. Jedini objektivno ispravni sudac o čovječjim nakanama jest Bog, koji pozna je najdublje misli i nakane ljudskih srdaca. Zato treba da čovjek ispita, da li je sve ono, što se čovjeku subjektivno čini dobro, zaista u skladu s Božjim planovima i nakanama.

3. U ovom retku, kao i na mnogim drugim mjestima naglašuje se, kako više vrijedi pred Bogom vršiti točno Božje zapovijedi i živjeti kreposno, negoli prinositi žrtve. Žrtve imadu samo onda svoju vrijednost, kada se prinose od čovjeka pravednika, koji doista iskreno nastoji živjeti kreposno, tj. po Božjim zapovijedima. Tako Samuel opominje kralja Saula: "Bolja je poslušnost, negoli žrtve (I.Sam. 15,22; Ps. 39,7; 49,8 i sl.; 50,18-19; Is.1,11; 66,3; Jer 7,21; Am. 5,22-24; Os. 6,6; Mih. 6,6; Mt. 9,13; Prov. 15,8).

b) Osuda drskosti, lakomosti, srdžbe i bezbožnosti (21,4-12).

4. Ovdje se karakterizira vladanje grješnika: njihov je pogled pun oholosti, naduvaju se u srcu, i u tom kao da nalaze svoju sreću i zadovoljstvo, a sve je to grijeh. Ono, što bi trebali uvidjeti da je tama, smatraju svjetiljkom svoga života (13,9). Hebrejsku riječ "nir" prevode neki u značenju novoobrađenog polja, koje izorava griješnik, a koje mu donosi samo plodove grijeha. Ali drugi prijevodi prevode "svjetiljka", tj. punktirano "ner", i ovo značenje bolje odgovara kontekstu. Isus se služi ovom frazom kad kaže: "Svjetiljka, koja je u tebi, jest tama" (Mt. 6,23; Prov. 24,20; Ps. 100,5; Job 18,6).

5. Tekst ovog retka je nesiguran. U hebr. je smisao ovaj: tko radi promišljeno, razborito, marljivo, živi u obilju; nasuprot tko radi na brzu ruku i s prevelikom žurbom, neće imati uspjeha, nego naprotiv štetu i gubitak. Tako n.pr. trgovac ulažući svoj novac nastoji kupovati samo najbolju robu, koju će sigurno moći dobro prodati; naprotiv neoprezan i nepažljiv trgovac kupuje u žurbi robu na koju se namjeri, ne ispitujući je li dobra ili loša, i na njoj doživljuje gubitak. U prijevodu Vg mjesto "lakomislen" ima "piger" = lijenčina, koji ne ulaže nikakva truda u svoj posao, bit će uvijek siromašan (6,11; 10,4; 19,2; 20,21; 28,20; 12,11; 13,11).

6. Upozorava se na opasnost nepravednog sticanja imetka pomoću laži i prevare; čovjek koji se na takav način želi obogatiti, bezdušan je i bez srca prema onima, na račun kojih se prevarom obogaćuje. Takav čovjek upada u smrtnu zamku, jer će njegovi pothvati završiti katastrofom i preranom smrću (5,5; 10,2). To će biti kazna za njegov griješan postupak u načinu sticanja bogatstva.

7. Grabež i nasilje bezbožnika, koji je nepravednim načinom nagomilavao bogatstvo, upropastit će njega samog.

8. Nastavlja se opreka između nastranog puta bezbožnika i ispravnog puta, tj. načina moralnog života pravednika (Ps.17,26-27; Prov. 2,12).

9. U ovom retku upozorava se na nesnosnost svadljive žene u kući. Kuće orijentalaca imaju ravne krovove, i obično na krovu još posebnu sobicu za odmor (Sud. 3,20; I.Kralj. 17,9; II.Kralj. 1,2; 23,12). Pokućstvo u toj sobici na krovu bilo je manje udobno, nego u sobi za stanovanje. U kišno vrijeme bilo je tu hladno, ali je i to lakše podnijeti, nego li svađu sa ženom u inače udobnom stanu (19,13; 25,24; 27,15; Eccli 25,23). U 19. retku ove gl. dolazi još jedna slična poredba. Poznato je iz klasične grčke književnosti, kako je filozof Sokrat imao često neugodnosti od svoje žene Ksantipe.

10. Tu se govori o karakteru bezbožnika i kao što je i sam opak, tako i bližnjemu želi zlo i nema prema njemu smilovanja. U hebr. tekstu ima još jači izraz: "on je okrutan prema bližnjemu (4,16; 11,17; 12,10). Prezir prema Bogu otvrđuje srca bezbožnika, da nema smilovanja ni prema bližnjemu. Takove opširno okarakterizira sv. Pavao apostol u posl. II.Tim. (3,2-5).

11. Kažnjavanje opaka čovjeka djeluje na neuke, da postanu pametniji, a tko sluša mudraca, postat će pametniji (19,25).

12. Hebr. tekst ima drukčiji smisao, negoli Vg. prijevod. Prema hebr.: "Pravednik promatra kuću bezbožnikovu, a bezbožnik je obraća u ruševinu". Pod Pravednikom razumijeva se ovdje sam Bog, koji neko vrijeme strpljivo čeka, dok se kuća bezbožnikova za kaznu njegovih grijeha obrati u ruševinu (Job.34,17). Prema Vg. je smisao nešto drukčiji: "Pravednik nastoji na sve načine, kako bi odvratio griješnika od zla." To je ona revnost, koja izjeda svece (Jak. 5,20). Napokon može biti dobar i ovaj smisao; Pravednik se brine za svoju kuću, a bezbožnik je odnemaruje da propadne.

c) <u>Osuda lijenosti, lakomosti i bezboštva</u> (21,13-16).

13. U obliku načela "ius talionis" (kakav zločin, takva kazna) naglašuje se, da će jednakom kaznom biti kažnjen onaj, koji

se oglušuje na vapaj siromaha: neće biti uslišan kada sam bude u potrebi, pa će vapiti za pomoć, ali ga nitko neće uslišati. Tu se vraća na misao: "Blago milosrdnima, jer će milosrđe postići" (1,28; Mt. 18,34; 25,41; Luk. 11,13; Ps. 108,16).

14. Ističe se misao, kako su darovi podesni, kad se radi o ublaživanju ili stišavanju nečije srdžbe. Takovi darovi nisu isto, što i mito, koje se osuđuje, jer kod mita se radi o nepravednoj svrsi (17,23). N.pr. Abigaila stišava gnjev Davidov protiv svoga muža Nabala (I. Kralj. 25,18 i sl.). Neki primjenjuju smisao ovog retka na milostinju, ali taj smisao ne odgovara ovdje kontekstu.

15. Smisao ovog retka može imati i aktivno i pasivno značenje. Poredba je u opreci između pravednika i bezbožnika. Pravednik se veseli, kad se vrši pravda, a bezbožnik drhće od strave, kad se na njemu vrši pravda primjenom kazne za njegove opačine. Može se uzeti i u tom smislu, da se pravednik veseli vršenju Božje pravde, a bezbožnik strepi pred Božjom kaznom.

16. Vulgatin prijevod se ovdje povodi za LXX, pa je zato smisao nejasan zbog prijevoda hebrejske riječi "refaim" sa "coetu gigantum". Treba ovdje razlikovati naziv "refaim" za duše pokojnika u Šeolu od naziva nekih gigantskih plemena u Palestini prije nastambe Izraelca u Palestini (Gen. 15,20; Deut. 3,11; 2,11-20; Jos. 12,4; 13,12; 17,15;,Dnev. 20,4). U ovom retku hoće da se naglasi, da će oni, koji u životu idu krivim putem, prije reda umrijeti, i naći će se među pokojnicima, koje čeka na drugom svijetu Božja kazna (1,32; 5,5; Ps. 54,24; 12,28). Očevidna je dakle vjera u rtnost duše!

d) <u>Praktične upute mudrima</u> (17-21).

17. Ovdje se vraća na misao u 20,1. ali s drukčijom primjenom. Upozorava se na kobne posljedice prevelike rastrošnosti na gozbe, pijanke, mirisave pomasti, jer sve to svršava s osiromašenjem i bijedom. Kod priređivanja raskošnih gozba pripravljala su se birana i raskošna jela, trošilo se na mirodije i mirise, da se poprska njima pokućstvo, odijelo, a i namaže mirisima tijelo; birala su se izvanredno delikatna vina. Sve je to stajalo mnogo novaca, pa zato tko bi se često davao u takove troškove, morao je osiromašiti (7,17; Ps. 103,15; 132,2; Sap. 2,7; Am. 6,6).

18. Ovdje se ponavlja misao iz 11,8. Božja se providnost brine, da se opće zlo dokrajči kaznom griješnika, a da budu pošteđeni od opće kazne oni, koji nisu sudjelovali u krivnji griješnika (Is. 43,3). U povijesti Estere budu mjesto Izraelskog naroda pobijeni mnogi pogani, koji su spremali urotu protiv Judejaca; Aman koji je spremao smrt Mardoheju, pao je sam u zamku i bio ubijen,

a Mardohej spašen. U Danielovoj knjizi Suzana bila je spašena od nepravedne osude opakih starješina, a opake starješine zadesila je kazna smrti, koju su oni zasnovali protiv nevine Suzane (Dan, 13; II. Sm. 21,1-14).

19. Ovdje se ponavlja u drugom obliku misao r.9. ove glave. Razlika je u ovom retku, što se pojačava opreka nepodnošljivosti zajedničkog boravka sa svadljivom i srdžbi sklonom ženom: bolje je stanovati u pustinji, tj. potpuno osamljen, nego li u društvu i zajednici s takovom ženom.

20. Kod orijentalaca je običaj, da se ulje kao dragocjena tekućina pomno čuva u posudi, i da se štedljivo upotrebljava. Ulje je služilo za začin jelu i za mazanje tijela. Za mazanje tijela imali su imućniji i posebno mirisavo ulje, koje je bilo veoma skupocjeno. Ali nerazborit čovjek ga nepotrebno rasipa. Neki shvaćaju to u prenesenom smislu o blagu, što ga je stekao pravedan i razborit čovjek, nerazborit baštinik ga uludo potroši. Drugi opet pod dragocjenim blagom razumijevaju povjerenu tajnu, koju mudar čovjek pomno čuva, a nerazborit brbljavac je izdaje i time uzrokuje mnoge neugodnosti.

21. U ovom retku obećaje se nagrada onome, koji vrši pravdu i djela milosrđa, a ta je sretan i dug život. Pravednost i ljubav uzimaju se ovdje kao dvije temeljne kreposti u ćudorednom poretku. Tko te dvije kreposti gaji, postizava kao nagradu čast i poštovanje u ljudskom društvu (Ps. 23,5). Slične misli susrećemo u Prov. 3,16; 8,18; 34.35;).

22. Smisao je ovog retka, da je mudrost jača od ratnog oružja. Često se dešava, da mudar čovjek svojim savjetima i planovima može učiniti veću uslugu u osvajanju grada, nego li ratnici svojom oružanom snagom (Eccl. 7,20; 9,15-16; Sap. 6,1; II.Sm.20,22). N.pr. David i Golijat.

23. Ovdje se preporučuje oprez u govoru (12,13; 13,3; 18,21). Osobito, ako se čovjek čuva od klevete, laži, odavanja tajna, da se tako sačuva od mnogih neugodnih posljedica.

24. Ovdje se daje karakteristika podsmjevača, što ga Vg. na ovom mjestu naziva "indoctus", ali to je preslab izraz za hebrejski "leç" = drzoviti oholica, koji se iz svega ruga; povrh toga takav je i odan srdžbi, u kojoj počinja nasilja. U starijem hebrejskom govoru naziv "leç" znači čovjeka drska, bezobrazna i ohola, koji se opire svakoj pouci i vjerskom autoritetu (Deut. 17,12). Kod Malahije znači slobodnog mislioca (3,15). U kasnijem hebrejskom jeziku znači izrugivač, podsmijevač. LXX prevodi: čovjek smeten, drzovit i ohol, zove se kugom; i onaj koji se spominje nepravde jest pokvarenjak. Prema tomu je u LXX i Vg znatno

ublažen smisao originalnog teksta (9,7; Ps. 1,1; potpuna opreka mudracu: 1,22; 9,7; 13,1; 22,10, 24,9).

e) <u>O lijenosti i Božjim kaznama opakih</u> (25-31).

25. Ovdje se daje karakteristika lijenčine. Njega ubija mnoštvo želja, koje ostaju sterilne i neostvarene, jer neće ništa da radi, a od samih želja ne može se živjeti (13,4; 19,24). To vrijedi i za lijenčine u duhovnom životu (Mat. 7,21; Rim.2,13). Lijenčine se obično odaju prosjačenju. Na ovaj redak se nadovezuje po smislu slijedeći redak.

26. Lijenčina ništa drugo ne radi, nego gine od pustih želja, dok pravednik je zbog svoga milosrđa toliko obasut Božjim blagoslovom, da je uvijek podoban pomagati siromahe (11,24; 19, 17; Eccli 29,12-15).

27. Nadopunjuje se misao iz 15,8. i 21,3. Mrske su Bogu žrtve, koje se ne prinose s iskrenom nakanom, nego da se zadovolji formalizmu, ili dapače s opakom nakanom, kako to prekorava prorok Jeremija opake Judejce: "Eto, vi se pouzdavate u vaše laži, koje vam neće koristiti; kradete, ubijate, činite preljubu, žrtvujete Baalima, lažno se zaklinjete, pa dolazite pred mene, u hram gdje se priziva moje ime, pa govorite: izbavljeni smo, što smo činili sve ove gnjusobe" (Jer. 7,8. i sl.). Time se zapravo izopačen narod rugao samom Bogu prinoseći mu s jedne strane žrtve, a s druge strane ustrajući u najodurnijim opačinama. U vrijeme proroka Malahije također se prekorava nedostojno prikazivanje žrtava, kao nešto mrsko pred Gospodom: "Nije li zlo, kad mi prinosite ono što je slijepo i kljasto i bolesno, pa da se tako poklonite Bogu... Kako će to Bog primiti iz vaših ruku... Ne sviđate mi se, kaže Gospod nad vojskama, i neću primati prinosa iz vaših ruku!" (Mal. 1,8-10; Eccli 34,23-24). Još jače u N.Z. Isus Krist prekorava farizejsku hipokriziju i formalizam u prinošenju žrtava (Mt.5,23-24).

28. U ovom retku ističe se opreka između lažnih i istinitih svjedoka. Lažan svjedok mora zamuknuti, kad mu se dokaže laž, pa je to najveća sramota za njega i stiže ga zaslužena kazna za lažno svjedočanstvo. Naprotiv čovjek, koji je poslušan, ne predskazuje spletke, tj. govori ozbiljno, oprezno i s uspjehom, i neće propasti. Vg. prevodi u slobodnijem smislu "loquetur victoriam" (18,13; Eccli 11,7 i sl.; III.Kralj. 3,2). Usprkos toga tekst nije sasvim jasan.

29. Ovdje se upozorava na oprečni karakter između bezbožnika i pravednika. Na licu bezbožnika odrazuje se drskost, tvrdoglavost i oholost, te ne podnosi, da ga tko prekorava za njegove mane; naprotiv pravedan čovjek pazi na svoje vladanje, u svemu što poduzima je oprezan i nastoji da u svim svojim djelima bude ispravan (II.Dnev.27,6).

30. Smisao je ovog retka: Neka nitko sebi ne umišlja, da je mudriji, razboritiji i pametniji od Boga. Nikakva čovječja mudrost, niti lukavost niti savjetovanje ne može osujetiti Božjih planova, niti se njima oduprijeti (Job 3,13; 12,17; Ps. 32,10-11). Gospod raspršuje nakane naroda... a njegove osnove ostaju do vijeka (I.Kor. 3,19; Is. 29,14).

31. Misao predjašnjeg retka objašnjava se zornim primjerom: "Ako je i spreman konj za dan bitke, ali Gospod daje pobjedu". Konj je ovdje simbol raznih ratnih priprema i bojnih sprava, ali sve to ne koristi, ako Bog ne pomogne do pobjede. Unatoč svih ljudskih priprava konačni uspjeh nekog pothvata zavisi o Božjoj pomoći (16,1.9; 20,24; Ps.19,8; 32,17; I.Kralj.17,47 = David i Golijat; I.Mak. 3,19).

GLAVA XXII.

A/ PRIJEVOD

22,1. Vrijedniji je dobar glas od velikog bogatstva, i bolja je milost od srebra i zlata.
2. Bogataš se i siromah sretaju, a sve je njih Gospod stvorio.
3. Pametan čovjek, kad predvidja zlo, sakrije se; neiskusni idu dalje i ispaštaju kaznu.
4. Nagrada je poniznosti i straha Božjega bogatstvo i čast (slava) i život.
5. Trnje i zamke su na putu varalice, a tko čuva svoj život, drži se daleko od njih.
6. Poučavaj dijete prema njegovu načinu života, i kad ostari, neće odstupiti od njega.
7. Bogataš vlada nad siromasima, a dužnik je sluga vjerovniku.
8. Tko sije nepravdu, žanje nevolju; i nestaje mu šibe njegove obijesti.
9. Milostivo se oko blagoslivlja, jer daje od svog kruha siromahu.
10. Otjeraj podrugljivca i nestat će svadje; i prestat će sramotne prepirke.
11. Tko ljubi čistoću srca, zbog ljubeznosti njegovih usana bit će mu kralj prijatelj.
12. Gospodnje oči čuvaju mudrost, a obraćaju u propast riječi zločinačke.
13. Ljenivac veli: lav je vani, nasred trga bit ću ubijen.
14. Duboka su jama usta preljubnica, na koga se Gospod srdi, pada u nju.
15. Leži li na srcu djeteta ludost, odgojna je šiba odaljuje odanle.
16. Tko tlači siromaha da sebe obogati, sam će dati bogatijemu, i osiromašit će.
17. Prigni svoje uho i čuj riječi mudrih, i upravi svoje srce k nauci!
18. Jer će biti ljupko da ih čuvaš u svojoj nutrinji, da ti budu spremne na tvojim usnama.
19. Danas sam te poučio, da se tvoje pouzdanje upire na Gospoda.

20. Nisam li ti napisao trideset medju savjetima i poukama?
21. Da znaš priopćiti istinitu riječ, i vjerno odgovarati onomu, koji te pita (koji te je poslao).
22. Nemoj pljačkati siromaha, jer je siromah, i nemoj gaziti uboga na sudu!
23. Jer će Gospod voditi njihovu parnicu, i otet će život onima, koji ga njima otimlju.
24. Ne druži se sa srditim i ne hodaj sa zajedljivim čovjekom!
25. Da se ne privikneš na staze njegove, i namještaš zamku svojoj duši.
26. Ne budi medju onima, koji daju ruku, koji se podjamčuju za dugove.
27. Jer ako nemaš čime da platiš, zašto da ti se uzme postelja ispod tebe?
28. Ne premještaj stare medje, što su ih postavili tvoji oci.
29. Jesi li vidio čovjeka vješta u svom poslu? Takav ima pristup ka kraljevima, i ne stoji pred prostacima.

B/ TUMAČENJE

a) Vrijednost poštenja (22,1-6).

1. Dobar glas znači ugled, što ga čovjek uživa u ljudskom društvu, i odavanje poštovanja prema uglednoj osobi. To više vrijedi, negoli golemo bogatstvo (Eccl. 7,2; Eccli 41,15; Rim. 12,17). Isto tako mnogo više vrijedi prijaznost čovjeka u ljudskom društvu, negoli mnogo novaca, srebra i zlata. Bogataš, koji je ohol, i drzak, ne uživa privrženost drugih. Takovu privrženost stiču sebi ljudi, kod kojih se u saobraćaju očituje blagost, naklonost, i dobrohotnost, jer ona ima nešto privlačivo, što djeluje na druge. Naša je poslovica: "Bolji je dobar glas, negoli zlatan pas!"

2. U društvenom životu susreću se i bogataš i siromah. Budući da je isti Bog stvoritelj jednoga i drugoga, treba da ih povezuje medjusobna ljubav, jer su upućeni jedan na drugoga u uslugama. Kao Božji stvorovi imaju jedni i drugi svoja prava, ali i svoje dužnosti, pa treba da se medjusobno ljube i pomažu. Treba dakle poštivati i siromahe, jer su i oni Božji stvorovi (14,31; 17,5; 29,13; Job 31,15; Eccli 11,14).

3. Ovdje se upozorava na razliku izmedju mudra i iskusna čovjeka i neiskusna naivčine (27,12). Kad mudar i iskusan čovjek predvidja kakovo zlo, nastoji da mu se ukloni i da ga izbjegne. Pametan čovjek treba dakle da gleda u budućnost, da se sačuva od zla. Neiskusni naivčine ne pomišljaju na nezgode, na koje bi mogli naići, pa zato stradaju. LXX kaže malo drukčije: "Čovjek koji je sposoban predvidjeti strogo kažnjivo zlo, izvodi odatle pouku; nerazboriti pak idu neoprezno naprijed, ali zato ispaštaju kaznom (14,16).

4. Ovdje se naglašuje, kakova je plaća onih, koji živu u čednosti i skromnosti. Kao što je plod oholosti odmetanje od Boga, tako je poniznost kojom se čovjek predaje Bogu, vodja k pravoj pobožnosti. Strah Božji vodi ih u životu, da točno vrše zakon Božji, pa zato ih Bog nagradjuje vremenitim dobrima, uživanjem časnog ugleda te sretnim dugovjekim životom (3,16; 8,18).

5. Na predjašnju misao nadovezuje se slična opreka: "Trnje i zamke (Vg. oružje i mačevi) su na putu varalice (Vg. opaka čovjeka)", što znači pogibli i kazne vrebaju na bezbožnike kao Božja kazna za ona zla, kojima ugrožavaju druge (Job 18,9; Ps. 10,7; 90,1). Neće dakle izbjeći Božjoj kazni oni koji tvrdokorno ustraju u opačinama. Na kraju će morati priznati: "Uzalud smo se trudili na putu nepravde i propasti, i hodali teškim putevima, a nismo znali (marili) za put Gospodnji. Što nam je koristila oholost ili nadmetanje s bogatstvom... sve je prošlo, a mi smo se upropastili svojom zloćom?" (Sap. 5,7-13). Naprotiv onaj, koji bdije nad samim sobom i čuva svoju dušu, drži se daleko od bezbožnika, niti daje drugima povoda za sablazan. Zato će ga Bog čuvati, dok se obara kazna zla na bezbožnike (10,22; 13,22; 19,23;,20,7;21,21).

6. Ovdje se ističe važnost odgoja djeteta za njegov budući život. Razlika je izmedju hebr. teksta i Vg. prijevoda, što se u hebrejskom daje savjet poučavati u dobrom putu dijete, da na njem ustraje i u odrasloj dobi, dok Vg. govori o činjenici: "Kakvom se putu nauči mladić, i kad ostari, neće odstupiti od njega". Tu se ističe snaga dobre navike (Job 20,11). Ovoga versa nema u LXX. - To je ozbiljna opomena za roditelje, od kolike je važnosti dobar odgoj djeteta (20,11).

b) <u>Siromaštvo i bogatstvo</u> (22,7-16).

7. Ovdje se upozorava na žalosno životno iskustvo, da bogataš vlada nad siromahom, naročito ako je siromah zadužen kod bogataša. U vezi s time upozorava se na opasnost davanja jamstva kod posudjivanja novaca, jer takvom prigodom dužnik kao i jamac izvrgavaju se opasnosti, da ih vjerovnik proda u roblje, kako je to u staro vrijeme bio običaj kod Orijentalaca (IV.Kralj. 4,1 i sl.). Latinska poslovica kaže: "Alienum aes acerba servitus". Tudji novac gorko sužanjstvo". Ili :"Tko od drugog posudjuje, svoju slobodu prodaje" (Mt. 18,25; Prov. 6,1-5).

8. Ovdje se upozorava, da nasilna bezbožnika čeka jadan svršetak. Opakost bezbožnika je šiba, kojom udara u svojoj oholosti druge, nastojeći im škoditi i pakostiti, ali će se na kraju slomiti udarajući njega samoga (11,18; Job 4,8; Gal. 6,7; Is. 14,5; Ps. 124,3). LXX dodaje još opreku: Bog blagoslivlje vesela i velikodušnog čovjeka, ali uništava ispraznost njegovih djela (II.Kor. 9,7; Eccli 35,11).

9. Milosrdnima obećaje se naročiti Božji blagoslov. Hebrejska fraza: "čovjek dobrih očiju" u opreci sa "čovjek zlih očiju", znači opreku izmedju čovjeka dobrohotna i milosrdna, i čovjeka zlobna i okrutna. Milosrdna čovjeka prati Božji blagoslov, jer tko dijeli siromasima svoj kruh, ne samo da neće gladovati, nego će, kako dodaje Vg, sebi steći pobjedu i čast, i predobit će za sebe duše onih, koji od njega primaju dobročinstva (Eccli 14, Prov. 11,24-25; 14,21; 19,17; Is. 58,7-11; Ezek. 18,7.16). Sv. Pavao apostol kaže: "Vesela darovatelja Bog ljubi" (II.Kor. 9,7; Rim. 12,8).

10. Ovdje se daje uputa, kako se radikalno može predusresti nemiru i svadjama u društvu: "Otjeraj podrugljivca i s njim će nestati svadje, i prestat će parničenja i pogrde" (Gen. 21,10). Svadljivac uvijek nastoji oko toga da druge zavadi, izaziva ih uvre-

dama i pogrdama. Treba se dakle kloniti ljudi, koji se svemu izruguju, pa i najsvetijim stvarima (26,20). LXX prevodi: "Izbaci iz društva čovjeka zaražena kugom, da se snjim odstrani nesloga".

11. Smisao je ovog retka: Tko je u srcu pošten, taj će zbog svoga pristojnog i iskrenog govora postati mio kralju, jer će kralja znati dobro savjetovati (16,13). LXX ima još mnogo ljepši i uzvišeniji smisao: Bog ljubi čista srca. Taj se smisao približuje Isusovim riječima: "Blago onima koji su čista srca, jer će Boga gledati" (Mt. 5,8).

12. Smisao ovog retka jest: Bog koji je sveznajući i sve vidi, čuva mudra čovjeka, a raspršuje osnove opakih. Neki tumače i u smislu, da Bog daje spoznati mudrome opake osnove bezbožnika, da ih se može čuvati. (Job. gl.38; Ps. 93,7).

13. S finom ironijom karakterizira se lijenčinu, koji se uvijek izgovara za opravdanje svoga nerada i pretjeruje u poteškoćama, do smiješnosti. "Lav je vani" znači, da prijeti smrtna opasnost, kao n.pr. kad se lav približava stadu, da ga kolje (I.Kralj.17,34; 15,19; 20,4; 26,13).

14. Ovdje se upozorava, kako se valja čuvati pokvarenih žena, koje se prispodabljaju dubokoj jami (2,18-19; 5,4-6; 7,21-23; 6,24). One zavode čovjeka laskavim riječima. Takav pad je često kazna za druge grijehe, koji izazivaju srdžbu Božje pravde na grješnika (Rim.21,27). LXX ima malo različiti tekst:"Pred čovjekom su krivi putevi, a on neće da se udalji od njih; ali je potrebno udaljiti se od krivih i opakih puteva".

15. Mala su djeca odana kojekakvim manama, jer su još neuka i neiskusna, pa zato je potrebno od malena odlučno odučavati ih od njihovih mana, da poslije ne bude prekasno, kada steknu zle navike. To je razumljivo, jer je čovjek poslije istočnoga grijeha više sklon na zlo negoli na dobro. Kod nas ima poslovica: "Savija drvo, dok je mlado!" (Gen. 8,21; Prov. 13,24; 19,18; 23,13-14; 29,15-17; Eccli 30,1).

16. Ovdje je drukčiji smisao hebrejskog teksta, negoli prijevoda Vg. Prema hebrejskom tekstu smisao je ovaj : Pritješnjavati siromaha znači obogatiti ga, a davati bogatašu znači osiromašiti ga. Siromah naime prisiljen je da radi i da tako pošteno steče imetak, dok ako bogataš počne živjeti od darova, prestat će raditi, pa će osiromašiti. Smisao prijevoda Vg je malo različit: "Tko se obogaćuje na račun pritješnjavanja siromaha, sam će za kaznu osiromašiti, prema načelu "ius talionis" - kakva krivnja takva kazna (Is. 33,2; Jer. 30,16).

c) <u>Riječi mudraca</u> (22,17-21). Ovim odlomkom počinje nova zbirka mudrih rečenica (13,15). Pisac upravlja riječ na čitaoca kao na svog sina (1,8; 7,27). Pouke se daju u formi distiha. Ove su pouke dosta slične zbirci egipatskog mudraca Amenemopa, koji je živio u 10. stoljeću pr. Kr. Tu se nalazi niz pouka gledom na pravednost i razboritost (3,1; 4,1; 7,1 i sl.). Hebrejski pisac je vjerojatno načinio neki izbor iz slične egipatske zbirke (Gressmann, Altorientalische Texte zum AT).

17. Pisac se vraća na slične uvodne formule poučavanja svojih učenika, pozivajući ih, da pouke dobro upamte i nastoje ih u životu primjenjivati (4,20; 5,1).

18. Navodi razlog pažnje na riječi mudračeve; jer donose slatkoću srcu i razboritost u govoru.

19. Kao još daljnji razlog, da slušalac pažljivo sluša ove riječi, navodi se: Da bude tvoje pouzdanje usmjereno u Gospoda; i upravo tebe želim da poučim. LXX prevodi: ja ti danas prstom pokazujem Njegov put života.

20-21. U hebr. tekstu upravlja pisac u obliku upita riječi na čitaoca: "Nisam li ti pisao trideset puta" - to znači veoma mnogo puta, dok Vg. prevodi "tri puta" (II.Kor.12,8). Svrha upu-ta jest: da se učvrsti istinito znanje u učeniku, pa da ga može i drugima saopćivati, ili kad ga salijeću upitima, da im može pa-metno odgovoriti. LXX dodaje: onima, koji se obraćaju na tebe (Eccli 8,11-12). U odlomku od 22,17-24,22 ima zaista 33 pouke.

22-23. Mudrac upravlja svojim učenicima opomenu, da se čuva-ju nasilja, u hebr. "da ne pljačkaju" siromaha. To je moglo biti otimanjem stoke. Nadalje da ga ne proganjaju sudom, koji se vršio na gradskim vratima. Siromasi i udovice nemaju nikoga tko bi ih zaštitio, pa je zato nečovječno iskorištavati njihovu nemoć, da ih se pritješnjava (14,31; 23,10 i sl; Exod. 22,20-24; 23,6; Deut.24,14.17; Ps. 146.7-9; Zah. 7,10; Job. 31,13-21). Kao razlog, da se valja čuvati takovih nasilja, navodi se: "Jer je Gospod onaj, koji će suditi o njihovoj parnici". Gospod će ih pritiješni-ti (hebr. opljačkati ih) tako da ih liši imetka i života za kaznu, što su tako nepravedno postupali sa sirotinjom, koja nije imala nikakove zaštite, da se obrani (Mal. 1.3,8).

24-25. Ovdje se upozorava na opasnost druženja s ljudima oda-nima srdžbi i svadljivosti, da se ne bi poveo za njima i sam po-stao takav na sablazan drugima. Iz srdžbe nastaju svadje, a iz svadja tučnjave i zločini (Eccli 8,18-20).

26-27. Ovdje nadahnuti pisac odvraća od sklapanja pogodbi uz jamstvo trećega, jer se time čovjek stavlja u opasnost, da čovjek nastrada zbog drugoga na svojoj imovini, pa mu može vjerovnik za naplatu oduzeti i ležaj na kom siromah spava, odnosno pokrivač, kojim se pokriva za spavanje (6,1; 11,15; 17,18; 20,16; Exod. 22,25-27; Deut. 24,1o;13). Time se ne zabranjuje uopće jamčiti za koga, nego se odvraća od jamčenja, koje premašuje imućstvene sposobnosti jamca. Ova su upozorenja uvijek aktuelna.

28. Ovdje se odvraća od krivičnog djela premještanja medjaš-nog kamenja, kojim se označivalo zemljišne posjede (15,25). U Moj-sijevu zakonu smatralo se to deliktom protiv pravičnosti na štetu imovine ili posjeda bližnjega (Deut. 19,14; 27,17; Job 24,2; Os. 5,10). Kod Babilonaca smatrali su se medjašni kameni kao nešto sveto, a kod Rimljana je bilo posvećeno božanstvu Terminus. Upo-zorava se, da se na taj način poštuju uspomene na časnu starinu i ustanove otaca. U prenesenom značenju može se ta opomena shvati-ti, da treba poštivati starinu vjerske tradicije, kako to spomi-nju i crkveni pisci gledom na katoličku vjersku nauku, da se u njoj ništa ne uvodi, što nije u skladu s naučavanjem crkvene predaje sv. Otaca i crkvenih učitelja.

29. Ovdje se upozorava, kako je od velike važnosti za osigu-ranje čovječje egzistencije marljivost i spretnost u poslu. Oso-bito je to važno u pogledu intelektualne nadarenosti, da je čovjek

usavršuje. Takav čovjek osigurava sebi ugled pred višim vlastima, pa i pred samim kraljevima, da postigne prednost (I.Kralj.16,21; III.Kralj 10,8; 22,11; Dan. 7,10). Neće dakle ostati nezapaženi, ni u podredjenoj službi, nego će moći uspeti se na viša mjesta, odgovarajuća njihovim sposobnostima.

GLAVA XXIII.

A/ PRIJEVOD

23,1. Kada sjediš da blaguješ s gospodinom, dobro pazi što je pred tobom.
2. I metni si nož pod grlo, ako imaš predobar tek.
3. Ne želi njegovih poslastica, jer je to varavo jelo.
4. Ne trudi se da stečeš bogatstvo, okani se svoga mudrovanja!
5. Hoćeš li baciti na nj svoj pogled, gdje ga nestaje, jer zaista ima krila i leti kao orao nebeski.
6. Ne jedi jela zavidljivčeva, i ne čezni za njegovim poslasticama.
7. Jer kao što je onaj koji računa u sebi, takav je i ovaj: veli ti: "jedi i pij!" - ali mu srce nije s tobom.
8. Kad pojedeš zalogaj, izbljuvat ćeš ga, uzalud prosuvši svoje ljupke riječi.
9. Pred bezumnim nemoj govoriti, jer prezire tvoje umne riječi.
10. Ne premještaj stare medje, i ne prodiri u polje siročadi.
11. Jer je moćan njihov zaštitnik, i on će braniti njihovo pravo protiv tebe.
12. Upravljaj svoje srce na popravljanje (opomene), i tvoje uši na poučne razgovore!
13. Ne uskraćuj djetetu opomene; kad ga biješ šibom, neće umrijeti.
14. Ti ga biješ šibom, da mu otmeš dušu podzemlju.
15. Sine moj, kad ti je mudro srce, i ja se, i ja se od srca radujem.
16. I klikuju moji bubrezi, kad ti usne govore što je pravo.
17. Neka ti ne zavidi srce griješnicima, nego ti bilo po vas dan u strahu Gospodnjem.
18. Jer tako imaš budućnost, i nade ti neće nestati.
19. Slušaj sine i budi mudar, i upravljaj pravim putem tvoje srce.
20. Ne druži se s pijanicama ni s mesnim proždrljivcima.
21. Jer pijanica i proždrljivac postaju siromašni, i pospanci oblače dronjke.
22. Slušaj svoga oca, svoga roditelja, i ne preziri majke svoje kad ostari.
23. Pribavljaj istinu i ne prodavaj mudrost i nauku i razum.
24. Veoma se raduje otac pravednikov, i roditelj se mudroga veseli zbog njega (zadovoljan je s njim).
25. Neka se veseli otac tvoj i majka tvoja, i neka klikuje roditeljka tvoja.

26. Daj mi, sine, srce tvoje, i oči tvoje neka čuvaju puteve moje.
27. Jer bludnica je duboka jama, i uzak studenac tudjinka.
28. Ona i zasjeda kao razbojnik, i umnaža odmetnike medju ljudima.
29. Kome jao, kome kuku lele; kome svadje, kome očajanje; kome rane bez uzroka, kome izmučene oči?
30. Onima koji kasno sjede kod vina, koji idu te kušaju žestoko piće!
31. Ne gledaj na vino, kad iskri rumeno, kad u čaši sjaj svoj pokazuje i glatko teče.
32. Ali na kraju ujeda kao zmija, i ubada (ugriza) kao poskok.
33. Oči će ti gledati za bludnicama, i srce ti snovati spletke.
34. I bit ćeš kao onaj što leži sred mora, kao onaj koji spava na vrhu jarbola:
35. Tuku me, ali me ne boli; biju me ali ne osjećam; kad se otrijeznim, opet ću nastaviti da to tražim (vino).

B/ TUMAČENJE

a) O vladanju kod stola (23,1-11).

1-3. Ovdje se upozorava, kako se kod stola uglednih ljudi treba vladati, paziti na umjerenost i uljudnost. Ponajprije treba dobro paziti na sve, što je postavljeno pred tebe na stol i pred kim se nalaziš kod stola. Arapi kažu, da se kod kraljevskog stola ne sjedi radi jela, nego radi časti. Kod Egipćana su postojala posebna pravila o vladanju kod stola, sadržana u zbirkama Amenemope, Ptahhotepa i Kagemnia (Eccli 31,12-21). Kad promatraš razna jela i pića, pazi da te lakomost ne zavede na neumjerenost, što se upozorava frazom "stavi si nož pod grlo". U neumjerenosti, osobito u pilu, mogao bi štošta govoriti, što se ne dolikuje, i odavati tajne, pa bi radi toga mogao imati kasnije neugodnosti. Obuzdaj dakle svoju požudu za jelom i svoj jezik, da paziš što govoriš. Pazi na izbor komada, da ne uzmeš izabrani, na koji reflektira odličniji od tebe, ili na količinu, da drugi ne budu prikraćeni zbog tvoga preobilja. Osobito treba biti oprezan kod poslastica, jer su varavo jelo, kod kojeg može čovjek pokvariti želudac.

4-5. Treba se čuvati od prevelike težnje za obogaćivanjem. Tu treba da čovjek bude razborit u izboru i načinu nabavljanja stvari, da se čovjek ne baca u veće troškove, negoli ih može podnijeti, što znači: ne bacati oči predaleko. Kako je prolazno i nestalno zemaljsko bogatstvo, upozoruje poredba s lijetom orla, kada se digne visoko pod nebo, gdje ga više nitko ne može dokučiti (20,21).

6-8. Ovdje se upozorava na to, da valja izbjegavati pozive na gozbe, što ih upriličuje zavidnik ili škrtac, čovjek zlobna pogleda (22,9; Mt. 6,23). "Nemoj poželjeti njegova jela!" - jer on drugo govori, a drugo u sebi misli; kad te nudi: jedi i pij! - žao mu je ako jedeš više nego on očekuje. Kad napokon uvidiš, da mu nije drago što jedeš i piješ, prisjest će ti sve jelo i pilo do bljuvanja, i pokajat će se, što si se uopće odazvao njegovu pozivu na gozbu.

9. Misao koja se ovdje ponovno ističe, već je rečena u 9,7. - S bezumnicima nema smisla razgovarati, jer su nepoučljivi i nepopravljivi (Eccli 22,7; Mat. 7,6). "Nemojte davati ono što je sveto psima, i ne bacajte biserje pred svinje"!

10-11. Ovdje se podsjeća na propise Mojsijeva zakona, kojima se zabranjuje premještanje medjaša, osobito kad se radi o posjedu siromašnih udovica. (Deut. 10,18; Exod. 22,23-24; Ps.67,6; 145,9; Jer. 50,34; Mal. 3,5; Is. 1,17; 9,17).Prov. 22,23). Sirotinju, koja nema kod ljudi zaštitnike, osvetit će sam Bog kao njihov branič, i kaznit će krivce ovakve nepravde.

b) Odgoj djece (23,12-18).

12-14. Najprije se upravlja poziv onome, komu je dužnost poučavati djecu, da sam shvati važnost odgojnih zasada, i da rado sluša kad ga tko poučava. Tako će postati sposoban da odgaja svoju djecu. Odgoj pak djece valja shvatiti kao ozbiljnu dužnost. Pri odgoju ne valja štediti poukama, uputama, pa ako ustreba i opomenama i karanjem pogrešaka. Najposlije, ako ne ide drukčije, treba posegnuti i za šibom, da se tako predusretnu propasti, u koju srlja tvrdokorno dijete. Ako dijete udariš šibom, spasit ćeš ga od prerane smrti. U N. Zavjetu dobiva ova riječ mnogo dublje značenje: spasit ćeš dijete od vječnoga prokletstva (7,27; 13,24; 19,18; 22,15; 29,15; Eccli 30,1).

15-16. Napredak učenika u odgoju radost je odgojitelja. Ta se radost očituje i čuvstveno unutrašnjim zadovoljstvom, i u riječima odgojitelja. Slične opomene sadržava i Ahikarova zbirka pouka, pronadjena na aramejskim papyrosima, a potječe iz 5. stoljeća pr.Kr. u gornjem (južnom) Egiptu.

17-18. Ovdje se upozorava pravednike, neka se ne uznemiruju radi toga, ako vide da griješnicima često ide dobro na ovom svijetu, nego unatoč toga treba nstojati živjeti kreposno i u strahu Božjem. Sreća je griješnika kratkotrajna, jer ako ih još prije smrti ne zadesi Božja kazna, sigurno ih to čeka poslije smrti. Čovjek pak pravedan ima sigurnu nadu, da će u prekogrobnom životu postati sretan (3,31; Ps 36,1; Prov. 2,21; 24,14; Is.3,10-11). O tom problemu raspravlja i Jobova knjiga. Dokaz vjere o prekogrobnom životu u St.Z.

c) Odvraćanje od neumjerenosti i rasipnosti (23,19-25)

19-21. Opet se upravlja poziv na učenike mudrosti, kako treba da razborito provode svoj život u umjerenosti, a ne u neumjerenosti, proždrljivosti i opijanju, jer se to osvećuje zdravlju i prikraćuje ljudski život. Zato će mudar čovjek izbjegavati raskošne gozbe, gdje se jede mnogo mesa i uživa mnogo pića. Na te gozbe donosili bi i učesnici svoj udio u mesu i piću. Takove raskošne gozbe nose za sobom posljedice osiromašenja, tako da ljudi na kraju nemaju ni potrebnog pristojnog odijela, nego se moraju odijevati dronjcima. Poslije bučnih gozba postaju ljudi pospani i nesposobni za rad, a s time strada i njihova privreda (20,13).

22-25. Razboritost i mudrost djece radost je i veselje roditeljima. Naglašuje se poslušnost prema roditeljima, kako to nalaže 4. Božja zapovijed. Naročito treba paziti na to, da se ne odnemaruje briga za roditelje kada ostare, te postaju slabi i ne-

sposobni za rad, bolesni i opterećeni drugim nevoljama starosti (Lev. 19,32; Eccli 3,5 i sl.). Mnogo nastoj oko stjecanja mudrosti! Po mudrosti čovjek postaje razborit, da zna rasporediti sve prema svrsi i udesiti svoje ćudoredno življenje da bude u skladu s Božjim zakonom. Očevi i majke potiču se, da uznastoje dobro odgojiti svoju djecu, jer će im tada djeca biti u starosti na utjehu, radost i zadovoljstvo. Redak 24. fali u prijevodu LXX. - (10,1; 15,20).

d) Odvraćanje od bestidnosti i pijanstva (23,26-35).

26-28. Najprije se upozorava na opasnost od opakih žena. Očinskom zabrinutošću upravlja mudrac ove opomene svome učeniku. Slična upozorenja nailazimo već u predjašnjim poglavljima (2,16; 5,3 i sl.; 6,24 i sl; 7,5 i sl). U hebrejskom se upotrebljavaju dva izraza za pokvarene ženskinje: zonah = javna bludnica, i zarah = otpuštenica ili strana ženskinja (6,26; 29,3; 22,14). Jedne i druge bile su velika opasnost za moralni život muškaraca. Javne bludnice prispodabljaju se dubokoj jami i uskom zdencu. Duboke jame podsjećaju na jame za lovljenje zvijeri. Kaošto se zvijer, kad padne u takvu jamu, ne može iz nje izbaviti i pobjeći, tako ni čovjek, koga zavede pokvarena ženskinja. S uskim zdencem (22,14) prispodablja se žena puštenica, jer se ona smatra zamkom, iz koje se čovjek teško oslobadja (izbavlja) od propasti. Uski zdenac zatvarao se odozgo kamenom. Tko u takav zdenac upadne, nema nade, da bi se mogao izbaviti od smrti. Ovakve ženskinje zasjedaju poput razbojnika na putu, da ubije neoprezna čovjeka, koji tuda prolazi (Jer 3,2). Ona se ne zadovoljava samo s jednom žrtvom, nego vreba na mnoge žrtve neopreznih ljudi. Takvi ljudi počinjaju ne samo grijeh bludnosti, nego i grijeh bračne nevjere ili preljuba, tj. protiv 9. Božje zapovijedi (2,16-17).

29-35. Dramatskom živahnošću ocrtava pisac neumjerenost u jelu i pilu, koja je obično u vezi s bludnošću (Os. 4,11; Eccli 19,2). Komu jao? Komu ajme? Komu jadikovke? (Vg. Komu jame?) Komu svadje i tučnjave, od kojih se zadobivaju rane i podbuhle oči zalivene krvlju. Iz pijanstva radjaju se sve ove žalosne posljedice, kao svadje, tvorni obračuni tučnjavom, tjelesne ozljede, a često i ubojstva, a sve to gotovo za ništa, jer se ljudi u pijanstvu tako zaboravljaju, da više nisu kadri zdravo suditi. Uslijed pijanstva čovječji organizam postaje kao paraliziran, kao da je otrovan, tetura i glavinja, kao da ga je obuzela vrtoglavica, oči mu bijesno sijevaju, uopće kao da prestaje biti razuman stvor i postaje razbješnjela zvijer. A sve to biva zbog zaljubljenosti u čar boje vina i opojni njegov miris i tek, a sve svršava učinkom, kao da se čovjek napio otrova, ili kako kaže pisac, kao da je čovjeka ujela zmija otrovnica, ili ga ugrizao poskok. - Posljedica neumjerenosti u pilu je i neuzdržljivost od pokvarenih ženskinja. U pijanstvu zaustavljaju se oči pijanaca na pokvarenim ženskinjama, a u srcu probudi im se bludna požuda i počinju dobacivati dvolične i nestidne riječi, dok ne dodje i do najgorega, griješnih čina. U strastvenom deliriju čovjek sasvim zaboravi na sebe, kao da spava nasred mora, ili navrh jarbola pribit čavlima, nemoćan da uopće miče nogama. Na kraju svršava ironičkom pjesmom pijanice: "Šibali me zli ne osjetih, navlačili me, ali ne primjetih; probudim se, tražim opet vino." Tako dakle postaju nepopravljivi pi-

janice okorjelim griješnicima. On nema više osjećaja ni za stid, niti za bruku i sramotu, što ih doživljuje u pijanom stanju (Is, 56,12).

GLAVA XXIV.

A/ PRIJEVOD

24,1. Ne zavidi opakim ljudima, i ne želi biti s njima;
2. Jer im srce smišlja nasilje, i usta govore o nesreći.
3. Mudrošću se gradi kuća, i razumom se utvrdjuje.
4. I znanjem se pune klijeti: svakim blagom dragocjenim i ljupkim.
5. Bolji je mudar od jakoga, i čovjek razuman od silnoga snagom.
6. Jer si s promišljajem biješ boj, i pobjeda je u mnoštvu savjetnika.
7. Previsoka je bezumnome mudrost, zato ne otvara svoja usta na sudu.
8. Tko si preduzima zlo činiti, zove se zlikovac.
9. Ludjačka je namisao griješna, i podrugljivac je mrzak ljudima.
10. Ako pustiš da ti srce klone u nevoljni dan, tijem ti se snaga stegnula.
11. Izbavljaj vodjeje na smrt, i spasavaj one koji idu na gubljenje klecajući
12. Ako kažeš: "Gle, nije smo zato znali!" - ne razumije li onaj, koji ispituje srca? I ne znade li onaj, koji ti čuva život? Jer on plaća čovjeku po njegovim djelima.
13. Jedi, sine moj, med, jer je dobar, jer je sladak medni samotok tvome nepcu.
14. Tako je, znaj, mudrost tvojoj duši, ako je nadješ, našao si budućnost, i nada ti neće propasti.
15. Ne zasjedaj, bezbožniče, stanu pravednikovu, ne čini nasilja počivalištu njegovu.
16. Jer padne li sedam puta pravednik, on ustaje; a bezbožnici propadaju u zlu.
17. Ne raduj se, kad padne neprijatelj tvoj, i ne klikuj srcem kada propada.
18. Da ne bi vidio Gospod i za zlo uzeo, i odvratio srdžbu svoju od njega.
19. Nemoj se jariti radi zločinaca, nemoj zavidjeti bezbožnicima!
20. Jer zločinac nema budućnosti, svjetiljka se bezbožnička gasi.
21. Boj se Gospoda, sine, i kralja, i ne miješaj se s buntovnicima!
22. Jer će se iznebuha pojaviti propast njihova, i nesreću njih dvojica tko znade?
23. I ovo je od mudraca: ne valja biti pristran na sudu.
24. Tko kaže krivcu: Ti si nevin (pravedan) - proklinju ga narodi i kunu puci.
25. A onima koji nepristrano sude, ide sve dobro, i na njih dolazi blagoslov pun sreće.
26. U usta ljubi, tko odgovara pošteno.
27. Svrši svoj posao vani, i uredi si polje, a potom si i kuću zidaj!

28. Ne budi bez uzroka svjedokom protiv bližnjega svoga, ili hoćeš li da varaš usnama svojim?
29. Ne reci: "Kako je on meni učinio, tako ću ja njemu učiniti; platit ću tom čovjeku po djelu njegovu".
3o. Prolazio sam mimo nekog ljenivca, i mimo vinograda nekog nerazumnika.
31. I gle, sve je bilo zaraslo korovom, i sve pokrio drač, i kamena im je ograda bila porušena.
32. Kad sam to vidio, stao sam razmišljati, i moj me je pogled dobro poučio.
33. Dok malo pospavaš, malo prodrijemaš, malo prekrstiš ruke, da prilegneš;
34. Dotle će ti doći siromaštvo kao skitnica, i oskudica kao oružnik.

B/ TUMAČENJE

a) Izbjegavaj bezbožnike! (24,1-2).

1-2. Poslije opomena, da se čovjek čuva pijanstva, nastavlja mudrac pouke u obliku akrostihičkih pravila, odvraćajući od druženja s opakim ljudima: kojima je na pameti grabež i prevara, i to im je glavni predmet razgovora. (1,5; 3,31; 4,27; 23,17; 15,28; Ps. 36,1). Nemoj ni poželjeti, da se družiš s takvim ljudima! Niti im zavidjeti na njihovim podvizima. Njihov način života svršava zlo.

b) Praktične koristi mudrosti (24,3-6). U opreci prema druženju sa zločincima naglašuje se, kako je od velike koristi živjeti prema načelima istinske mudrosti. Najprije se naglašuju praktične koristi. Mudrost gradi kuću (14,1), a razboritost je utvrdjuje; spremišta se napunjaju svakojakim dobrom, i materijalnim i duhovnim (3,10; 8,21; 21,20). Pod gradnjom kuće ne razumijeva se samo materijalna izgradnja kuće, nego i porast obitelji u potomstvu i zadovoljan život u obitelji. Razboritošću se utvrdjuje kuća, što znači, da glavar obitelji brižno upravlja kućom, pribavljajući joj što je potrebno za udoban život u obitelji. On se brine za razborito obradjivanje polja, da u kući ima svega što je potrebno za prehranu i uzdržavanje. Njegova su spremišta puna poljskih plodova, a i u samoj kući ima udoban uredjaj. Svagdje se zapaža Božji blagoslov. On je i snažan, a to znači, da razborit i umjeren život povoljno djeluje na njegovo tjelesno zdravlje, ali mu još više vrijedi umna snaga (21,22; Eccl. 9,16; Prov. 11,14; 15,22; 20,18). Mudar čovjek bit će i dobar ratnik, jer će svojim savjetom pripomoći ratnoj pobjedi.

c) Ludost i nepravda (24,7-12).

7. Mudracu je sasvim oprečan tip ludjak. Za njega je mudrost suviše visoka i nedokučiva, slična dragocjenom biserju i koraljima (Job 28,15; Ezek. 27,16). On sumnja, da bi je mogao dokučiti. "Na vratima neće otvoriti svojih usta". - Na gradskim vratima održavala su se obično gradska vijeća, kao kod Grka na trgu Agorá. Tu su se vršili i sudovi. Razumljivo je, da u takvim zgodama ludjak ne može da dodje do riječi, jer je nesposoban da brani svoju stvar (Eccli 20,6).

8. Ovdje je smisao hebrejskog teksta nešto drukčiji od prijevoda Vg. Hebr. kaže: "Tko sebi preduzima činiti zlo, taj je zlikovac". Smišljati spletke i zle namjere svojstveno je opaku čovjeku. Vulgata naziva takova naprosto ludjakom.

9. I ovdje se malo razlikuje hebr. tekst od prijevoda Vg. Hebr. ima: "Ludjačka je namisao griješna, i podrugljivac je mrzak ljudima" (16,21; 21,24). Značajno je shvaćanje pojma grijeha, da je grijeh ludost, jer je za razborita čovjeka nepojmljivo, kako može netko samom sebi škoditi, a to čini onaj, koji smišlja griješne osnove, koje se protive Božjem zakonu, a tim škodi samom sebi. "Podrugljivac je mrzak ljudima" - tj. onaj, koji se ismijava iz svetih stvari, a to je bezbožnik; Vg. mjesto ismjehivač prevodi "detractor" = opadač.

10. Misao je ovog retka, da se ne valja u poteškoćama predati klonulosti, jer to čovjeka oslabljuje. Što će istom biti, kad se obori na te nesreća? Tada ćeš očajavati, da ti nema pomoći. Naša poslovica kaže: "U dobru je lako dobar biti; na muci se poznaju junaci".

11-12. Smisao je ovog retka, da treba nastojati spasiti onoga, koga nevina vode na smrt, ili izbaviti onoga kome prijeti smrt od nepravedna nasilja.

To se u prvom redu odnosi na suce, koji imadu prosuditi, da li je tko kriv ili nije. Isto tako odnosi se na svjedoke, koji mogu posvjedočiti nečiju nevinost, pa bi se teško ogriješili, kad bi otklonili svoje svjedočanstvo na obranu nevinoga. Nikako se ne razumijeva ovdje, da je tko dužan izbavljati od smrtne kazni onoga, koji je krivac smrti pred zakonom. Prorok Daniel je tako izbavio od nepravedne smrtne osude nevinu Suzanu (Dan. gl.13), ali krivci, koji su je lažno optužili, nisu mogli biti izbavljeni od smrtne kazni, kako je odredjivao Mojsijev zakon (Deut. 19,9-20). Osobito pak bilo je potrebno izbavljati od smrti one siromahe i udovice, koji su zbog nepravednog pritješnjavanja spali na to, da od prevelike bijede i zapuštenosti umru. U takvim slučajevima ne može se nitko opravdati prividnim izgovorom, da nema dovoljno snage pomoći bližnjemu, jer će Bog suditi takvome, da li je uistinu nemoćan, da u takvom slučaju pomogne bližnjemu i izbavi ga (Eccli 34,25-26; Mih. 3,2-3; Ezek. 22,6.27; Sof. 3,3). Tko propusti dakle izbaviti nevino osudjena pod lažnim izgovorom da to nije kadar, bit će pred Bogom kriv njegove smrti. U takvom slučaju učinio je grijeh propusta (12,14; Ps. 61,13; Eccli 16,15; Mt. 16,27; Rim. 2,6; Jak. 4,17).

d) Treba ljubiti mudrost (24,13-18).

13-14. Propovjednik ovdje veliča mudrost prispodabljajući je čistom slatkom medu, koji je dobro i slatko jelo, i zdravo za ljudski organizam (Ps. 18,11). Takav je med i nauka mudrosti za čovječju dušu, a to je krepost, koja daje sigurnu nadu za sretnu budućnost (23,18). Poredba se meda često upotrebljava u Sv. Pismu (5,3; 16,24; 25,16; 27,7).

15-16. Bog štiti pravedna. Zato pisac opominje bezbožnika, neka ne zasjeda stanu pravednikovu i ne čini nasilja njegovu počivalištu. Vg. prijevod je malo slobodniji: "Nemoj zasjedati i

tražiti nepravde u stanu pravednika, niti pomućivati njegov mir". Prema hebr. misli se na fizičko nasilno uznemirivanje, dok se u Vg. razumijeva sumnjičiti pravednika bez dovoljnog razloga, osobito, ako ga je snašla kakova nesreća, kao što su sumnjičili Joba njegovi prijatelji, kad ga je snašla nesreća, da je sigurno veliki grješnik (Job. 8,11 i sl.). Krivim sudjenjem bližnjega pomućuje se njegov mir. Upozorava se, ako pravednika i stigne kakova nesreća, on ne klone duhom nego uzdajući se u Boga opet se oporavlja od nesreće (Ps. 33,20; 36,24; Job. 5,19; Eccli 3,34). "Sedam puta" znači okrugli broj: više puta. Ovdje se ne razumijeva, da padne u grijeh, nego u kakovu nesreću. Naprotiv kada padne u zlo nema mu više pomoći (Ps. 33,17). Nisu ispravna čitanja :"Sedam puta na dan pada pravednik", jer ih nema u starim kritičnim prijevodima. Tumačitelji, koji umeću "na dan" povode se za Ps. 118,164 ili za mjestom iz N.Z. (Luk. 17,4; Mt. 18,21-22).

17-18. Griješno je veseliti se nesreći svoga neprijatelja. To je okrutnost koja izvire iz želje za privatnom osvetom, a zabranjuje je Mojsijev zakon (Exod. 23,4-5; Lev. 19,18). Što više, Mojsijev zakon nalaže: "Ako se namjeriš na govedo ili magare, koje je zalutalo, makar je ono vlasništvo tvoga neprijatelja, dovedi ga natrag k njemu; ili ako vidiš magarca, koji pripada čovjeku, koji mrzi na tebe, gdje se srušio pod teretom, nemoj ga mimoići, nego ga podigni. To bi bila privatna osveta, koju Bog zabranjuje, pa će takav izazvati Božju osvetu na sebe, a otklonio bi svoju srdžbu od tvoga neprijatelja. Tu se, dakle, preporučuje ljubav prema bližnjemu, makar i neprijatelju, koju je jasnije navijestio Isus Krist (Mt. 5,43). Osveta pripada Bogu, dok čovjek, napose kršćanin treba da se osvećuje ljubavlju (25,22; Rim.12,30).

e) <u>Izbjegavaj bezbožnika</u> (24,19-22).

19-20. U hebrejskom tekstu kaže se: "Nemoj se uzrujavati radi zločinaca i nemoj zavidjeti bezbožnicima!" - ako im ide dobro. Istu misao nalazimo u Ps. 37,1: "Nemoj se uzrujavati radi opakih i revnovati s onima, koji čine nepravdu!" - što znači, da nemoj zavidjeti griješnicima, ako im ide dobro. Njihova zemaljska sreća je kratkotrajna, a zatim ih čeka sigurna propast: "Svjetiljka će se bezbožnika utrnuti" znači da će ga poslije kratkotrajne sreće stići tama bijede, a na drugom svijetu sigurna osuda na vječne muke (Luk. 16,23-25; Prov. 13,9; 20,20; 21,4; Job 18,5).

21-22. U ovim retcima potiče se na strahopočitanje prema Bogu i poštivanju kralja kao predstavnika svjetovne vlasti, koju vrši u Božje ime. U St.Z. kralj je bio Božji pomazanik, koji je u ime Božje vladao narodom (Eccl. 8,2; 10,20; I.Petr. 2,17; III.Kralj. 21,10-13; I.Kralj 24,11; 26,9; I.Dnev. 28,5). Tko uskraćuje Bogu poslušnost, stići će ga Božja kazna (Neposlušnost kralja Saula u ratu protiv Amalećana I.Kralj. 15,15-23). Tako dolazi Božja kazna i na one, koji dižu pobune protiv kralja (primjer buntovnog Absaloma (II.Kralj.gl.16. i 17.). LXX ovdje dodaje odulji umetak, koga nema u hebr. tekstu: "Sin koji će održavati riječ, koju je brižno primio, izbavit će se od propasti. Jer kraljeva riječ ne laže, i nikakva laž ne izlazi iz njegovih usta. Kraljevska je riječ kao mač, ali ne od mesa. Tko je predan njemu, bit će slomljen, jer ako se izazove njegova srdžba, uništit će čovjeka do živaca, i

izglodat će mu kosti i spalit će ga kao plamen, i to na način, koji nikad nije povoljan za bundžije. Mjesto r. 22. i 23. LXX umeće 30,1-14.

f) Ljubi bližnjega (24,23-29). Pisac opet preporučuje slušanje riječi mudraca. Ovdje počima nova zbirka mudrih rečenica (23-34).

23-25. Ponajprije naglašuje potrebu pravednosti u sudjenju. Osudjuje se pristranost u sudjenju (18,5; 28,21; Lev. 19,15; Deut. 1,17; 16,19; Eccli 42,1). One, koji kažu za zločinca, da je pravedan, proklinje narod i čitava plemena. Ovdje se smatra da je glas naroda glas Božji (17,15). Koji pak pravedno osudjuju krivca, narod ih blagoslivlje i na njih dolazi Božji blagoslov. S tim blagoslovom izlijeva se obilje sreće. Ta istina vrijedi za sva vremena.

26. Tko daje ispravan odgovor, ljubi usta. Znači, tko daje ispravan odgovor, u skladu sa zakonom, i jasan na postavljeno pitanje, stječe privrženost naroda i intimno priznanje prijateljstva (15,23; 25,11; Eccli 20,29). Poljubac u usta nije inače bio uobičajen, niti se drugdje spominje u Sv.P. ali ovdje se spominje kao neobičan znak odanosti. Herodot spominje, da su Perzijanci običavali ljubiti usta, ali samo onima, koji su bili njima jednaki, dok se nižima davao poljubac u lice.

27. Ovdje se daje uputa, što treba učiniti prije negoli čovjek počinje graditi svoju kuću ili svoj dom. Pod gradnjom kuće ili doma razumijeva se osnivanje samostalne obitelji ženidbom. Upozorava se, da prije toga valja svršiti vanjska poslove, naročito obradjivanje polja, što će mu osigurati prihode za uzdržavanje obitelji i pokriće troškova oko gradnje kuće. Pisac ima pred očima tadašnje socijalne prilike, kada je agrikultura bila najglavniji izvor porodičnih dohodaka, osobito što se tiče prehrambenih proizvoda. Polje treba marljivo obradjivati, jer inače neće od njega biti potrebnih prihoda (Luk. 14,28; Exod. 1,21; Deut. 24,9; Prov. 14,1). To vrijedi u prenesenom značenju i za druga zvanja, koja nisu vezana na zemljišni posjed; treba najprije osigurati sebi životnu egzistenciju osposobljenjem za koje zvanje, pa onda misliti na osnivanje obiteljske zajednice.

28. Smisao prve polovice ovog retka, kako glasi u hebr. i Vg. nije dosta jasan, kad kaže: "ne budi uzalud svjedok protiv svoga bližnjeg", dok u LXX kaže jasno: "Ne budi lažan svjedok..." - Da je ovako točnije, vidi se po smislu druge polovice retka, gdje se kaže: "Nemoj nikoga varati svojim ustima". Ovo mjesto podsjeća na opomene iz Deut. 19,16-20, gdje se predvidjaju stroge kazna za lažna svjedočanstva, prema načelu ius talionis: "kakva krivnja, takva kazna", oko za oko, zub za zub, glava za glavu (ispor. Prov. 6,19; 12,17; 14,15; 19,5). Vg "ne lactes quemquam labiis tuis" ima smisao: ne varaj nikoga lažnim obećanjima, tj. nemoj nikoga zavoditi na to, da se pouzdaje u tvoja lažna obećanja. Može značiti i indirektnu prijetnju, da se na bližnjega čini neki pritisak; ako mi to i to ne učiniš, onda ću te optužiti zbog toga i toga. Ovakav smisao daje se naslutiti iz slijedećeg retka.

29. Ovdje se osudjuje samovlasno osvećivanje, vraćanje zla za zlo učinjeno od bližnjega. Zabranjuje se dakle, da se privatnik služi pravom ius talionis, jer bi se to izrodilo u razne zloupotrebe; nego ako se radi o čijoj krivici, treba da o tom donese presudu sud, koji je za to nadležan, i koji će nepristrano izreći presudu, dok kad bi se stvar prepuštala pojedinciu, onda bi često prekoračivao sud pojedinca granice pravednosti. Ovo je načelo aktuelno i danas medju stanovništvom nekih naših krajeva (20,22; Ps. 7,5; Eccli 28,1; Lev. 21,24; 24,19). U N.Z. se odlučno odvraća od osvećivanja (Mt. 5,38-44; Rim. 12,17-19).

g) Osuda lijenosti

(24,30-34). Ovdje se ocrtava na zornim primjerima, kako lijenost povlači za sobom mnoge štetne posljedice, a to su naročito: zapuštenost neobradjenih polja i vinograda, a iz toga nužno slijedi i osiromašenje vlasnika. Sličan motiv nalazimo u Jobovoj knjizi (5,3 i sl., zatim Isaija 5,1 i sl.). Kad se polje i vinograd marljivo ne obradjuje, preraste razni korov; Vg. kaže konkretno: koprive i trnje. To je osobito značajno za krajeve Palestine, gdje zemlja traži mnogo brižljivosti u obradjivanju, da uzmogne donijeti željeni rod. Osim toga potrebno je brinuti se za održavanje ograde oko vinograda, koje zaštićuje vinograd od pristupa kradljivaca, a podizala se od grubog kamenja, na koje se na vrhu još pometalo trnje. Ovo mjesto ima i svoj duhovni smisao. Čovjek, koji se zanemari u nastojanju oko napretka u kreposti, doskora će zahiriti u duhovnom životu; što više, on će popustiti sve više svojim manama i ugreznuti u opačine. Pisac izvodi takodjer iz toga pouku, od kolike je potrebe nastojati oko ustrajnosti u održavanju moralnih pouka, koje se crpu iz prave mudrosti u upravljanju ćudorednog života. Iz ovakvih štetnih posljedica lijenosti mudar čovjek crpe pouku, čega se valja čuvati, i kako treba ustrajati na putu kreposti, da ne zapadne u duhovnu zapuštenost. U tu svrhu upozorava na bizarnu i ironičku poslovicu, kako čovjek ljenivac sam sebe zavarava i uspavljuje, i time sam sebe upropašćuje: "Malo spavaj, malo drijemaj, malo skrsti ruke, i počivaj; ali će zato doći na tebe kao glasnik oskudica, i prosjačenje kao naoružan čovjek". To znači: posljedica rezoniranja lijenčine će se brzo pokazati u njegovu potpunom osiromašenju, koje će ga prisiliti na sramotno prosjačenje, slično kao kad naoružan čovjek prisiljava nekoga, da čini ono što mu nije drago, ili mu je vrlo teško, ali mu je nemoguć drugi izbor. LXX ovdje više insistira na moralnoj primjeri ove pouke, te se udaljuje od hebr. teksta i Vg. ovim tekstom: "Ludjak je kao polje: on je kao bez glave i kao vinograd, što ga zapusti, pa postaje neplodan, sav postane pokriven korovom; on će umrijeti, a njegova ograda će se porušiti." LXX još na ovom mjestu umeće odlomak iz 30,15-33 i 31,1-9.

GLAVA XXV.

A/ PRIJEVOD

25,1. I ovo su mudre izreke Salomonove, koje su sabrali ljudi Ezekije, kralja judejskog.
2. Slava je Božja sakrivati stvar, a slava je kraljevska istraživati stvar.

3. Neistražljivo je nebo u visinu, zemlja u dubinu i srce kraljevsko.
4. Ukloni trusku sa srebra, i izaći će predmet za zlatara.
5. Ukloni bezbožnika ispred kralja, i utvrdit će se pravicom njegov prijesto.
6. Ne naduvaj se pred kraljem, i ne staj na mjesto gdje su velikani!
7. Jer je bolje da ti se kaže: "pomakni se više!" nego da te ponize pred odličnikom.
8. Ne zameći odmah svadje zbog onoga, što ti oči vide, jer što ćeš učiniti na kraju, kad te osramoti bližnji tvoj?
9. Ne otkrivaj tudje tajne, kada tjeraš parbu s bližnjim svojim.
10. Da te ne izgrdi tko čuje, i da ti se kleveta ne vrati(da ti sramota ostane nepopravljiva).
11. Riječi kazane u pravo vrijeme zlatne su jabuke u srebrnim posudama.
12. Mudri je karač uhu poslušnom zlatna naušnica i nakit od najčistijeg zlata.
13. Vjeran je glasnik svome gospodaru kao snježna hladnoća o žetvi; on krijepi život svoga domaćina.
14. Tko se diči lažljivim darom, on je kao uzdušna (zračna) para i vjetar bez kiše.
15. Strpljivošću se ublažava poglavar, i mek jezik (blaga riječ) lomi kosti.
16. Kad jedeš med, jedi umjereno, da se ne bi prejeo i bljujući ga izbacio.
17. Rijetko stupaj nogom u kuću bližnjega svoga, da te se ne zasiti i ne zamrzi na te.
18. Čovjek koji svjedoči lažno na bližnjega svoga jest kao čekić i mač i oštra strijela.
19. Uzdanje je odmetnikovo u dan nevoljni krnjav zub i noga klecava.
20. Kao onaj koji skida na zimi haljinu, ili ocat na lužinu poda, tako je tko pjeva pjesme žalosnom u srcu. Vg: kao moljac odijelu ili crv u drvu, tako škodi žalost čovječjem srcu (Tako i LXX).
21. Ako je gladan neprijatelj tvoj, nahrani ga jelom, i ako je žedan, napoji ga vodom!
22. Jer mu zgrćeš žeravicu na glavu, i Gospod će ti platiti.
23. Sjeverni vjetar donosi kišu, a potajni jezik srdito lice.
24. Bolje je stanovati na vrhu od krova, nego u zajedničkoj kući sa ženom svadljivom.
25. Vesela je vijest iz daleke zemlje kao hladna voda žednoj duši.
26. Pravednik koji kleca pred bezbožnikom, jest kao pokvareni izvor i vrelo pomućeno.
27. Mnogo meda jesti nije dobro, niti je slavno ispitivati veličanstvo (zato štedi s pohvalnim riječima).
28. Čovjek koji nema vlasti nad svojim duhom jest kao grad s porušenim zidom.

B/ TUMAČENJE

a) O svojstvima i dužnostima kralja (25,1-5).

1. Ovdje se nastavlja zbirka Salomonovih prispodoba, započeta u prvoj seriji (10,1-22,16), a sada se nastavlja kao druga serija (gl. 25 do 29). Iz ovog retka razabire se, da su kod sabiranja ovih prispodoba sudjelovali savjetnici kralj Ezekije, koji je vladao Judejskim kraljevstvom (721-693 pr.Kr.). To su bili Eliakim, Sobna i Joahe (IV.Kralj.18,18). Izgleda da su oni po savjetu kralja Ezekije sabrali ovu zbirku poslovica, što su se nalazile u raznim Salomonovim zbirkama, jer je Salomon napisao oko tri tisuće parabola (III.Kralj. 4,32). Tu je bilo sabrano i narodno blago poslovica. Kralj Ezekija pokazao je mnogo revnosti za obnovu bogoštovlja i pobožnosti, a bio je takodjer zabrinut za čuvanje svetih knjiga (IV.Kralj. 18; II. Dnev. 29,25-31), o kojima se za vrijeme njegova predšasnika bezbožnog Ahaza nije vodilo puno brige.

2-5. Ovdje se ističe, kako je neusporediva razlika izmedju slave Božje i slave zemaljskog kralja. Božja je slava u tom, što su u Bogu sakrivene nedokučive tajne, kojih ne mogu ljudi proniknuti, niti shvatiti ni ispitati način Božjeg djelovanja (Job. 11,8; 15,8; 26,14). Naprotiv kraljevi treba da istražuju mnoge stvari pitajući za savjet svoje doglavnike, i prije dobro razmisliti negoli se konačno odluče za neki čin, bilo u proglašivanju zakona, bilo u postupcima uprave, bilo u odlukama o ratu ili miru. O konačnom uspjehu njihova istraživanja zavisi njihova slava (III.Kralj. 3,9). - Dalje upozorava pisac na tri nedokučive stvari: visina neba, dubina zemlje i kraljevo srce. Kralj ima voditi brigu o mnogim važnim pitanjima uprave svoje zemlje, o njezinim potrebama, o njezinom zakonodavstvu i drugim mnogim stvarima. Zato je kralj Salomon prigodom nastupa kraljevske časti molio Boga da mu dade poučljivo srce, da može suditi svome narodu, razlikovati izmedju dobra i zla (III.Kralj. 3,9). Teško je dakle shvatiti, kakove sve brige pritištu kraljevo srce. - U r.4-5 daje pisac pouku, kako treba osigurati kraljevu osobu, da uzmogne dobro upravljati kraljevstvom. Kašto treba srebro očistiti od truske, t.j. srebrenu rudaču od raznih zemljanih primjesa, da se od njega može načiniti najčišća posuda, u kojoj će se čuvati dragocjena stvari, tako treba od kralja ukloniti opake savjetnike, koji mu se udvaraju svojim licemjerjem, a inače ga loše savjetuju. Tada će se utvrditi kraljev prijesto pravednošću (Is. 1,25; Jer. 6,29-30; Mal. 3,3; Prov. 20,26-28; 19,14).

b) Preporučuje se čednost i pomirljivost (25,6-10).

6-7. Ovdje se upozorava na čedno vladanje pred kraljem i velikašima, osobito da se tko ne gura na prva mjesta. Na to upozorava u N.Z. Isus Krist (Luk. 14,8). Bolje ti je, da ti se kaže: pomakni se na više, negoli da budeš pred kraljem ponižen.

8-10. Dalje se upozorava, da tko ne bude prenagao u optuživanju, jer se može desiti, da tužba bude pretjerana ili lažna, a bilo bi prekasno stvar ispraviti, kad je već bližnji osramoćen, a i za tužitelja je sramota, ako nije mogao dokazati istinitost svojih optužbi. Pri postupku poravnavanja spora s bližnjim treba paziti na diskreciju, da se ne iznose stvari, koje drugima nisu poznate.

Odavanje tajna čini čovjeka nečasnim, a i bližnjemu može to naškoditi. Osim toga mogao bi bližnji takvim postupkom biti izazvan na osvetu tvornim napadajem i dalje pogrdjivati svoga tužitelja. Vg dodaje: "Milost i prijateljstvo oslobadjaju; zato ih sebi čuvaj, da ne postaneš prijekoran". Bolje je dakle biti velikodušan i plemenit, da se izbjegne naslozi i svadji, i da čovjek ostane besprikoran.

c) Pohvale mudrosti (25,11-15)

11. Tu se poredjuje dobra riječ u pravo vrijeme uresu zlatne jabuke objешene na stranici kreveta. Poredba je uzeta iz običaja urešivanja pokućstva sa zlatnim privjescima, sličnim jabukama. Tako prema hebrejskom i Vg. Drugi pod "zlatnim jabukama" razumijevaju plodove naranča ponudjene na srebrnom tanjuru.

12. Vulgatin prijevod ne daje ovdje pravi smisao, nego pisac hoće da istakne, kako je idealan odnos izmedju mudrog učitelja, ako ga učenik sluša, jer je taj odnos nalik na zlatnu naušnicu, koja sjaji kao biserje, jer je poslušan učenik čast i dika za učitelja (15,31). Pa i danas postoji kod Arapa poslovica: "Uho urešava ne samo biserje, koje se na nj vješa, nego i slušanje dobrih riječi". Tako kažu i za ruke: "Ne urešava ruku dragocjena narukvica, nego djelo ljubavi, što ga čini dobra ruka (15,31).

13. Ovdje se poredjuje vjeran glasnik snježnoj rashladi u vrijeme žetve i svježem napitku u ljetnoj vrućini. Prispodoba postaje razumljiva onome, koji zna, kakova je nesnosna vrućina u Palestini u vrijeme žetve. Ako u to vrijeme zahladi sa sjevera sa sniježnih vrhova Libanona hladan vjetar, onda on razblažuje tu vrućinu (Ps. 132,3; Eccli 42,22). Takovo smirenje uzrokuje vjeran glasnik, koji točno izvršuje poruke gospodara.

14. Ovdje se poredjuje čovjek, koji se lažno hvali svojom tobožnjom dobrohotnošću i plemenitošću, a ne ispunjava svojih obećanja, da je sličan oblaku i vjetru, za koji se čini da će donijeti kišu, a ne donosi kiše (II.Petr. 2,17; Jug. 12). Ovima su slični licemjeri, koji se izvana grade svetima i pravednima, a u srcu su grabežljivi vuci.

15. Ovdje se naglašuje, od kolike je važnosti svojstvo strpljivosti i blage riječi pred licem srdita vladara, jer ga takovo vladanje podanika sasvim razoružava i kao da mu lomi kosti. Isus je osvijetlio ovu misao zgodnom parabolom o nemilosrdnom sucu i strpljivoj udovici, koja ga je molila za zaštitu (Luk.18,2 i sl); Slično Abigaila i David (I.Kralj 25,24).

d) Budi umjeren! (25,16-22).

16-17. Med je simbol dobra i ugodna, ali ako ga čovjek previše jede, može mu naškoditi, da mu uzrokuje bljuvanje. Slično se treba čuvati prečestih posjeta prijatelja, jer prijatelju mogu dosaditi. Nije dakle dobro prevelika familijarnost niti prečesto tražiti usluge ili pomoć od bližnjeg. Poznato je i latinsko pravilo: Rara cara; omne nimium vertitur in vitium (Eccli 13.12 i sl.)

18. Ovdje se osudjuje snažnom poredbom grijeh lažnog svjedočanstva protiv bližnjega. U takvom slučaju klevetničke su riječi kao čekić ili mač ili oštra strijela, jer ne samo da nanose tešku uvredu pred ljudima, nego zadaju srcu čovječjem tešku unutrašnju bol (Ps. 54,22; 56,5).

19. Ovdje se usporedjuje nevjeran čovjek sa krnjim zubom i kljastom nogom. Kao što krnji zub zadaje bol, kad čovjek pokuša s njim gristi, i zato je bolje ne služiti se takvim zubom; ili kao što bolesna noga uzrokuje posrtanje kod hoda, tako se ne možemo pouzdati u čovjeka nevjerna u vrijeme nevolje, jer takvo pouzdanje donosi razočaranje. Na to su upozoravali proroci Izraelski narod, kad se pouzdavao u pomoć neznabožačkih naroda, Asiraca, Babilonaca i Misiraca, ali u kritičnim časovima ostavili su Izraelce na cjedilu, jer im nisu pružili pomoći (Is. 31,1-3; Jer.17,5).

20. U ovom retku navode se tri oprečne stvari, koje se medjusobno ne podnose: skidanje plašta u zimi, lijevanje octa u nitron, pjevanje kad je tko žalostan. Vg. još dodaje: Kaošto moljac odijelu, crv drvetu, tako i žalost čovjeka škodi srcu. Prvi dio stiha o skidanju plašta u zimi fali u LXX. Mjesto "lijevanje octa u nitron" (hebr. nater) ima još čitanje: "lijevanje octa na ranu" (hebr. natheg). Ako se uzme "nitron", ocat djeluje tako da ga paralizira, a ako se uzme u značenju "rana", ocat peče ranu, kad ga lijevamo na nju. Svakako u jednom ili drugom slučaju je opreka, koja se poredjuje sa žalošću, koja škodi srcu. Nitron je služio za pranje, nešto slično kao kod nas soda. Pjevanje prigodom ožalošćena srca takodjer najmanje pristaje, nego je uputnije nastojati sažalnim riječima utješiti ožalošćena (Eccli 22,6). Poredba s moljcem u odijelu i crvom u drvetu ne nalazi se u hebr. tekstu (17,22; Eccli 25,17; 30,24).

21-22. Plemenita je osveta vraćati neprijatelju dobro za zlo. Ta je misao već naglašena u 24,17., a osim toga u Mojsijevom zakonu (Exod. 23,4-5; Deut. 22,1-4). "Ako je gladan tvoj neprijatelj, nahrani ga, ako je žedan, napoji ga". To znači, da u slučaju osiromašenja neprijatelja treba biti daleko od toga da se veselimo njegovoj nevolji, nego treba da mu priskočimo u pomoć. Dva su razloga za ovakav postupak: jedan je taj, što će neprijatelj videći djelotvornu ljubav u nevolji, postidjeti se pred samim sobom, jer nije očekivao takav postupak, pa će se i u njemu probuditi osjećaj zahvalnosti, pokajat će se radi svog neprijateljskog ponašanja i pomiriti se. Sipanje žarkog ugljevlja na glavu neprijatelja znači da se neprijatelj osjeća prisiljenim da se pomiri i da se u njemu pojavi opet plamen ljubavi prema onome, koga je do sele mrzio, kad mu je taj učinio dobro u nevolji. Tako je postupao David prema Saulu, kad ga je Saul progonio (I. Kralj. 24,17; 26,21; Ps.10,7; 139,11; Is. 58,8-12; Mt. 25,34-35; Rim. 12,21). Tim većma treba da tako postupa kršćanin, u duhu evandjeoskog zakona ljubavi.

e) Obuzdavanje srdžbe (25,23-28)

23. Prema hebr. tekstu poredba je: "Kaošto sjeverni vjetar donosi kišu, tako govor klevetnika čini lice slušatelja tužnima i izaziva suze". Jednaki smisao ima i LXX. Drukčiji smisao daje Vg: "Sjeverni vjetar raspršuje kišu, a žalosno lice klevetnički jezik", a to znači: klevetnik će doskora zašutjeti, kad opazi da se oklevetani ožalostio i pokazao da mu nijesu po volji klevetničke riječi. Ipak je jasniji smisao hebrejskog teksta i grčkog prijevoda.

24. Ovdje se ponavlja misao iz 21,9. i 21,19.

25. Radosna vijest iz daleke zemlje razveseljuje čovjeka, kašto svježa voda razblažuje čovječju žedju. Sličnu misao nalazimo u 15,30. Tako i patrijarha Jakov, kad je čuo, da mu živi sin Josip, obradovao se (Gen. 45,27).

26. Smisao ovog retka jest, da je pravednik, koji popušta pod uplivom bezbožnika, mnogo izgubio na svom ugledu i postao drugima na sablazan (Ezek. 34,18).

27. Smisao ovog retka teško je razumljiv. Još je Vg. tekst najrazumljiviji: Kaošto onaj koji jede mnogo meda, pa mu nije dobro, tako će i onaj, koji je ispitivač veličanstva, biti pritisnut od slave". Tumačitelji drže, da se ta poredba odnosi na one, koji hoće da dokuče tajne Božjeg veličanstva i Božjeg promisla, pa mogu pasti u opasne zablude (Eccli 3,22-26).

28. U ovom retku upozorava se na potrebu vladanja svojim čuvstvima i riječima. Neobuzdana čuvstva i govor poredjuju se s gradom bez ograde utvrdnog zida, u koji može svatko provaliti i nanijeti štete. Razuman čovjek treba dakle da drži u ravnoteži svoja čuvstva, da njima ne prevladaju strasti; kao što treba takodjer da pazi na svoje riječi, kakove mogu imati posljedice; Treba se dakle čuvati srdžbe, oholosti, drskosti, razdražljivosti, odnosno pozitivno: paziti na umjerenost, čednost, samozataju i druge kreposti, kojima se upravlja čovječje djelovanje i vladanje prema bližnjemu (16,32).

GLAVA XXVI.

A/ PRIJEVOD

26,1. Kao snijeg ljeti ili kiša o žetvi, tako ne dolikuje čast bezumnome.
2. Kao ptica kad prhne i kao lastavica kad proleti, tako se i bezrazložna kletva ne ispunja.
3. Bič konju, uzda magarcu, a šiba bezumnicima na ledja!
4. Ne odgovaraj bezumniku po njegovoj ludosti, da mu i ti ne postaneš sličan.
5. Odgovori bezumniku po ludosti njegovoj, da se ne čini sam sebi mudar.
6. Odsijeca si noge i pije nepravdu, tko šalje poruke po bezumnome.
7. Mudra izreka u ustima bezumničkim jest kao klecava bedra u hromoga.
8. Kao da veže kamen za praćku, tako čini tko daje bezumnome čast.
9. Mudra izreka u ustima bezumničkim jest kao trn koji bada u ruku pijanomu.
10. Pravdaš pokreće sve, naimlje bezumnika i naimlje prolaznike.
11. Bezumnik koji ponavlja svoju ludost je kao pas, koji se vraća na svoju bljuvotinu.
12. Jesi li vidio čovjeka, koji se čini sam sebi mudar? I bezumnik ima veću nadu od njega.
13. Ljenivac veli: lav je na putu i rikač na trgovima.

14. Kaošto se vrata okreću na stožerima svojim, tako i ljenivac na postelji svojoj.
15. Ljenivac umače ruku u zdjelu, ali je ne može prinijeti k ustima.
16. Ljenivac se čini sebi mudrijim od sedmorice koji umno odgovaraju.
17. Hvata psa za uši, tko se prolazeći miješa u tudju svadju.
18. Kakav je bjesomučnik koji baca ognjene i smrtne strjelice;
19. Takav je čovjek, koji vara bližnjega svoga i veli: šalio sam se.
20. Kad nestane drva gasi se vatra; kad se odstrani došaptač, nestaje svadja.
21. Ugljen za žeravicu, a drva za oganj, a svadljivac je da raspaljuje svadju.
22. Prišaptačeve riječi su kao slatkiši silazeći do u dno srca.
23. Srebrna truska na zemljanom sudu jesu laskave usne i opako srce.
24. Neprijatelj se pretvara svojim usnama, a u svom srcu nosi prevaru;
25. Ne vjeruj mu, kad ljupkim glasom govori, jer mu je u srcu sedam grdila.
26. Kad se s himbom pokriva mržnja, zloća joj se otkriva u skupštini.
27. Tko jamu kopa, u nju pada, i tko kamen valja, na njega se prevaljuje.
28. Lažljiv jezik mrzi na one, koje ubija, i kliska usta spremaju propast.

B/ TUMAČENJE

a) Ludak (26,1-12).

1. U Palestini je nečuvena stvar kiša u vrijeme žetve, i gotovo nešto nemoguće. U vrijeme suca Samuela dogodilo se na njegovu riječ čudo, kad je u vrijeme žetve izmolio kišu, da potvrdi istinitost svojih riječi (I.Kralj. 12,17). Pogotovo je nemoguće da u to doba pada snijeg, jer je to po prirodi tamo nemoguće. Tako nadahnuti pisac hoće da kaže, da je protuprirodno i protiv uobičajenog poretka, ako ludjak dolazi do toga, da uživa slavu, časti, ugled i razna dobra (ispor. r.8,19,10), jer će se on time zlo poslužiti (Ps. 72,3; 36,1; Job 27,1; Jer. 12,1).

2. Prema hebrejskom smisao je ove poslovice, da bezrazložna kletva ne postizava uspjeha na onom, protiv koga je upravljena, nego se vraća na onoga, koji ju je izrekao, kao što se vrabac ili lastavica odlijetajući unaokolo opet vraća k svome gnijezdu. Poslovica aludira na neko praznovjerje o magičnoj moći onoga, koji proklinje, kao da može svojom kletvom uzrokovati zlo onome, koga proklinje.

3. Kao što se konja tjera bičem a magarca upravlja uzdama, tako treba bezumnika šibom po ledjima urazumljivati. Bičem se tjera konja, da ide naprijed; uzdama se upravlja magarca, da ne skreće s

pravog puta. Čovjeka pak nerazborita i tvrdoglava, koji neće da sluša na riječ, ne preostaje nego da ga se udarcima šibe opameti, da se okani tvrdoglavosti i budalaština. To vrijedi osobito za tvrdoglavu mladež (10,13; 19,29; 20,30; Eccli 33,25-30).

4-5. Na prvi pogled izgleda, kao da se u ova dva retka izriču dvije kontradiktorne pouke, ali ako se dobro distingvira, ne postoji medju njima protuslovlje. Sve zavisi o tom, kako će mudar čovjek uočiti situaciju. Ne odgovarati ludjaku u istom tonu kao što on govori, tj. nepromišljeno, drsko, ludo i nesuvislo, kaošto ludjak govori. U takvom slučaju najbolje je šutjeti. Ako se pak kod ludjaka zapaža, da on sebi utvara da je pametan, treba ga upozoriti na njegovu nelogičnost, da uvidi kako glupo govori, da se ponizi njegova oholost, i da se sam pred sobom postidi.

6. Smisao je ovoga retka: ne povjeravati ludom čovjeku važnih poslova, jer ne samo da ih neće obaviti kako treba, nego će nanijeti štetu onome, u čije ime treba da izvrši posao. "Kljaste noge" znače da ludjak neće moći prenijeti vijest ispravno, nego iskrivljeno, pa će od toga nastati za onoga, koji šalje poruku, šteta (10,26).

7. Smisao je ovog retka: Kaošto se kljast čovjek ne može služiti svojim nogama da uspravno hoda, tako i ludjak, makar i čuo mudre riječi, ne zna ih primijeniti u pravo vrijeme, ili ako se njima služi, biva to smiješno ili u nezgodno vrijeme (Eccli 20,20; 15,9).

8. Da uzmognemo razumjeti smisao ove rečenice, treba da shvatimo čemu služi praćka: u nju se stavlja kamen, da se njome zavitla i baci prema cilju. Ali ako se kamen priveže uz praćku, onda ga se ne može baciti prema cilju. Tako slično nema smisla davati ludjaku razne počasti. Vg. mjesto "vezati kamen uz praćku" prevodi: "bacati kamen na Merkurovu hrpu". Treba naime znati, da su Rimljani običavali postavljati na raskršće puteva Merkurove kipove, jer se Merkur smatrao kao zaštitnik trgovine i prometa. Putnici bi iz nekog praznovjerja prolazeći kraj takovih statua bacali kraj njih po koji kamenčić, kao da to žrtvuju Merkuru za sretno putovanje. U Jeronimovu prijevodu teško je naći pravi smisao.

9. Smisao ovog retka je uglavnom sličan onome u 7. retku: Ludjaku ne samo da ne pristaju u usta pametne riječi, nego još gore: kaošto je pogibeljno kad pijanica uzme u ruke trnov prut, da njime mlati unaokolo sebe, tako je opasno da se ludjak služi mudrim riječima, jer ih zbog neshvaćanja njihova smisla može krivo upotrijebiti, ili može se izvrći ruglu i preziru.

10. Smisao hebrejskog teksta znatno se razlikuje od prijevoda Vg. i LXX. Po hebrejskom karakteristika je ludjaka, ne samo da on sam raspiruje svadje, nego upliće u njih i druge ludjake, pa i prolaznike. Prema Vg. "Kaošto presuda završuje parnicu, tako utažuje srdžbu, tko nalaže ludjaku šutnju". - LXX prevodi ovako: "Čitavo tijelo ludjaka mnogo se uzbudjuje, jer ga satire njegovo izbudjenje." Kao zaključna pouka iz toga slijedi: uklanjati se susretu s ludjakom, ne imati s njim posla.

11. Drastičnom poredbom ističe se tvrdoglavost bezumnika, kad mu nije dosta što je počinio jednu ludost, nego i ponovno čini

ludosti, jer to naliči psu, koji kad se pobljuvao, vraća se opet k svojim bljuvotinama da ih pojede (II.Petr. 2,22). Moralni smisao ove izreke jest: Tko ponovno upada u svoje grijehe, pogotovo nakon što je odlučio ukloniti se iz griješnog svijeta, sam sebe veoma sramoti, i počinja najveću ludost.

12. Smisao je ove izreke: lakše urazumiti bezumnika, negoli onoga, koji sebi umišlja da je mudar. Pod bezumnikom se ovdje razumijeva koji je neuk, neupućen, možda i ne svojom krivnjom; ako je u njega iole dobre volje, on će se dati poučiti. Naprotiv onaj, koji si umišlja da je mudar, pun je oholosti, pa prezire pouku drugih, jer sam misli, da je pametniji od svih. U latinskom ima poslovica: "Qui sibi sapit, summe desipit (v. 16; 29,20; Is.5,21; Rim. 1,22).

b) Lijenčina (26,13-16). Ovdje se u četiri distiha karakterizira lijenčinu. Djelomice se ponavljaju već prije rečene misli o ljenivcu (6,9; 19,24; 22,13). Najprije izgovorom: "Lav je na putu, rikač na trgovima" - nalazi izgovore o pogibeljima, koje bi ga mogle zadesiti od posla; ali te su plod njegovih predrasuda, koje su neosnovane. Nadalje: okreće se na svojoj postelji kao vrata na stožeru, tj. lijen je da ustane iz kreveta. Dalje: Stavlja ruke pod pazuhe, drugim riječima: drži skrštene ruke - jer mu se to čini najudobnijim; pa čak i kod jela tako je lijen, da mu je teško i zalogaj iz zdjele prinijeti k ustima. Najžalnije je, što se povrh svega toga smatra da je mudriji od sedam mudraca. Ovdje je broj "sedam" uzet u smislu okruglog broja: mnogo puta.

c) Izbjegavanje svađe (26,17-19). Miješanje u tuđu svađu poređuje se s hvatanjem za uši psa, koji prolazi. Pas se onda razbjesni i ugriza. Tako i čovjek, koji se miješa u tuđu svađu, ne prolazi bez zlih posljedica. U knjizi "Nasljeđuj Krista" ima slična pouka: Nemoj si preduzimati, da odgovaraš za drugoga, jer je dosta da odgovaraš sam za sebe." (3,30; 20,3; Eccli 11,9).

18-19. Čovjek varalica sličan je onome, koji odapinje smrtonosne strijelice i koplja, i tako namjerno nanosi štetu bližnjemu, a kad ga se zbog toga opomene ili prekori, on odgovara: "Šalio sam se". To znači da se još ruga onome, kome je zlonamjerno uzrokovao štetu. Zavoditi ljude u zabludu ili im zlobno uzrokovati štetu, prekoračuje granice šale, nego postaje drsko i zlobno.

d) Klevetnici i zlobnici (26,20-28).

20-21. Ovdje se ponavlja nauka iz 22,10; 15,18; Eccli 28,11. Govori se o čovjeku svadljivcu, klevetniku i došaptaču. On se poređuje s drvima kojima se podržava i raspiruje vatra. Nestane li drva, ugasit će se vatra. Tako i ako se ukloni čovjeka svadljiva iz društva, nestat će i svađa.

22. Ponavlja se ista misao kao u 18,8.

23. Ovdje se uspoređuje farizejština sa zemljanom posudom oličenom srebrenom pjenom. Zemljana posuda ne postaje time ništa bolja, ali se oliči srebrenatom pjenom, pa tako ne koriste ništa laskave riječi, ako je srce puno zlobe. Naša poslovica to kaže: "Na jeziku med, a u srcu jed".

24-25. Ovdje se upozorava, da se treba čuvati od neprijatelja, koji govore slatke riječi, a u srcu kuju opake neprijateljske osnove; kad se takovi počnu ulagivati slatkim riječima, bježi od njih, jer je sedam pakosti u njihovu srcu. Broj sedam uzima se opet u smislu mnogobrojnosti (Eccli 12,10-11; 27,26; Jer. 12,7).

26. Neprijateljstvo ne može se trajno održati u tajnosti, nego će prije ili kasnije izaći na vidjelo pred sudom. Kao što se iskra ne može tajno sakrivati, a da jednom ne provali na vidjelo (Eccli 27,26; Sap. 11,17).

27. Sa dva paralelna primjera poučava se, kako onaj, koji hoće da drugome škodi, na kraju sam sebi škodi (Ps. 7,16-17; 9,16; Eccli 27,25-30; Est. 7,10; Dan. 6,24; 13,62).

28. Prije ili kasnije dolaze na vidjelo plodovi lažnih usana, da im je konačna svrha nekoga upropastiti, osobito na koga netko mrzi. Tacit kaže: "Svojstveno je ljudskom rodu mrziti onoga, koga si uvrijedio" (Ps. 54,2).

GLAVA XXVII.

A/ PRIJEVOD

27,1. Ne hvali se danom sutrašnjim, jer ne znaš što dan donosi.
2. Neka te hvali drugi, a ne tvoja usta, stranac, a ne tvoje usne.
3. Težak je kamen i tegotan pijesak, ali je bezumnikov bijes teži od obojega.
4. Jarost je okrutna i srdžba žestoka; a tko će opstati pred ljubomorom?
5. Bolji je javni ukor od tajne ljubavi.
6. Prijateljeve su rane dobro smišljene, a neprijateljevi su poljupci varavi.
7. Sita duša gazi medni samotok, a gladnoj je duši i sve gorko slatko.
8. Kakva je ptica poplašena iz svog gnijezda, takav je čovjek otjeran iz svoga mjesta.
9. Kaošto ulje i kâd (tamjan) veseli srce, tako i slatki savjet prožet prijateljstvom.

10. Ne ostavljaj prijatelja svoga ni prijatelja očeva, i ne dolazi u kuću bratovu, kad si u nesreći; bolji je susjed blizu, nego brat daleko.
11. Budi mudar, sine, i obraduj mi srce, da mogu odgovoriti onome, koji me grdi.
12. Kad pametan iskusi zlo, krije se, a glupaci idu bezbrižno i trpe kaznu.
13. Uzmi haljinu onome, tko se je podjamčio za drugoga, i oplijeni ga za tuđince.
14. Tko glasno (blagosliva) pozdravlja svog prijatelja ujutro rano ustajući, prima mu se za kletvu.
15. Neprestano prokisivanje krova za žestoke kiše, i svadljiva žena, jednaki su;
16. Tko je zaustavlja, zaustavlja vjetar i rukom hvata ulje.
17. Željezo se željezom oštri, tako i čovjek oštri jedan drugog.
18. Tko čuva smokvu, jede od njezina ploda; a tko čuva svoga gospodara, poštiva se.
19. Kašto se u vodi odrazuje lice, tako i srce čovječje među ljudima.
20. Podzemni svijet i bezdan se ne site, a jednako se i čovječje oči ne zasićuju.
21. Srebro se kuša u topionici, i zlato u talionici, a čovjek u ustima, koja ga hvale. (Vg. Opako srce traži zlo, a pravedno srce traži znanje).
22. Da bezumnika stučeš u stupi tučkom u kašu, ne bi ga ostavila njegova ludost.
23. Brižno nastoj oko izgleda svoje stoke, i srcem se staraj za stado.
24. Jer blago ne traje dovijeka, niti kruna na sva koljena.
25. Kad trava nikne i zelen se pokaže, i bilje se kupi planinsko:
26. Tad su ti jaganjci za odijelo, i jarad poljska kupovnina.
27. Tad imaš izobilja kozjeg mlijeka za jelo sebi i za jelo tvojoj kući i za hranu tvojim sluškinjama.

B/ <u>TUMAČENJE</u>

a) Samohvala, zavist, licemjerje (27,1-6).

1-2. Nemoj se hvaliti onim, što će biti sutra, jer ne znaš, da li ćeš dočekati sutrašnji dan. I dobro i zlo, i život i smrt, i bijeda i bogatstvo, sve je u Božjim rukama (Eccli 11,14). Ne pouzdavaj se u svoje osnove, ni u svoju snagu, ni u svoje bogatstvo i sreću, jer je sve to nestalno i promjenljivo. Od jutra do večera sve se to može promijeniti i nestati, jer ovisi o Božjoj vlasti (Eccli 18,26; ispor. Luk. 12,19; Jak. 4,13-14). Ne treba dakle da se sami hvalimo, nego treba da radimo tako, da zaslužimo

da nas drugi hvale (Iv. 8,54;,II.Kor. 12,11). Naša poslovica kaže: "Sama hvala ništa ne valja".

3-4. Poređuje se stepen srdžbe, jarosti i bijesa bezumnika s težinom kamenja i pijeska, od kojeg je teža srdžba i bijes bezumnika. Ali od obojeg je teže podnositi ljubomoru, koja se javlja među supruzima (Eccli 21,19; 22,17-18; Num. 5,14; Prov. 6,34;14,30). Ljubomora je nešto najstrašnije među strastima.

5-6. Ovdje se ističe opreka između prijateljstva, pa makar doživi čovjek i opravdane ali iskrene ukore, negoli himbenog udvaranja i neiskrenih pohvala licemjera, koji ti u srcu žele zlo, a izvana te ljube u lice (10,10; Sap. 19,13-15).

b) <u>Prijateljstvo, razboritost i umjerenost</u> (7-15).

7. Ova poredba u prenesenom smislu znači: hoćeš li postići velike i teške stvari, moraš u sebi pobuditi jaku volju i težnju, koja će te poticati da svladaš sve zapreke, dok ne postigneš svoj cilj. - Može također značiti preporučanje umjerenosti, jer tko se previše poda uživanju, otupljuje osjećaj ugodnosti, pa ga više ni najugodnije stvari ne privlače.

8. Poredbom ptice, koja je istjerana iz svoga gnijezda, sa čovjekom, koji je ostavio svoje mjesto, predočuje se težak i nesretan položaj čovjeka, koji je bilo silom prilika, bilo zbog nerazboritosti morao ostaviti svoj dom, ili izgubiti mjesto svoje službe. Ta je misao danas veoma aktuelna za one koji su prisiljeni da borave u tuđini, izvan svoje domovine. Često ih muči silna čežnja za domovinom, u koju se ne mogu povratiti. Ili koji ostane bez namještenja, koje odgovara njegovoj struci, pa se ne može snaći na kojem drugom mjestu (Eccli 29,24-31; 36,28; Ps. 136). Neki tumačitelji primjenjuju smisao ove izreke na preveliku pasiju za hodočašćima na račun zanemarivanja unutrašnjeg duhovnog života. "Qui peregrinantur, raro sanctificantur" (Imit. i sv. Jeronim, Epist. 8. ad Paulinam).

9. Dobar savjet prijatelja često zaslađuje dušu, kad je čovjek uznemiren zbog raznih tjeskoba i neizvjesnosti, te je umiruje, napunja utjehom i pouzdanjem, slično kao što mirisava pomast razblažuje srce (7,17; Ct. 3,6).

10. Ovdje se preporučuje cijeniti staro prokušano prijateljstvo i podržavati ga. Često se na iskrenog prijatelja možeš jače osloniti, nego na rođena brata, pogotovo ako ti je prijateljeva kuća blizu, a bratova daleko (17,17; 18,24; Eccli 30,6).

11. Otac ili odgojitelj upravlja svome sinu ili gojencu opomenu, neka nastoji oko stjecanja mudrosti i dobrog odgoja slušajući dobre pouke, jer će se na dobrom odgoju najbolje vidjeti, koliko je vrijedio otac ili odgojitelj, pa ako se tko obori na oca ili od-

gojitelja, sin ili gojenac, koji je dobro odgojen, ustat će na obranu svog oca ili odgojitelja (23,15; Ps. 119,42).

12. Ovdje se ponavlja pouka iz 22,3.

13. Ponavlja se misao iz 20,16; ispor. 22,26-27.

14. Smisao je ovog retka: suviše glasna pohvala, puna laskavih riječi, prozirna je, tj. lako se razabire, da nije iskrena, nego proračunata. Ovakva pohvala djeluje više negativno nego pozitivno, i često izaziva neugodnosti za onoga, na koga se odnosi. Tko te previše slavi, ili hoće da te vara, ili će te prevariti. Uostalom treba imati na umu, da se kroz dan može još svašta neugodna dogoditi onome, koga se ujutro hvali. Naša poslovica kaže: "Navečer se dan hvali" (Job. 4,20; Ps. 29,6; 89,6.14; Is. 17,14).

c) Svadljiva žena (27,15-17).

15-16. Zornim poredbama ocrtava se nemoguć odnos sa svadljivom ženom. Ista misao već je istaknuta prije (19,13; 21,9; 19; 25,24; Eccli 25,23-26). Takva je žena slična krovu koji prokisava u vrijeme zime. Takova se žena ne da ušutkati. Pokušaj ušutkavanjem sličan je hvatanju vjetra rukom ili hvatanju ulja u šaku. Ne može joj se na kraj doći. Uvijek nađe neki izgovor.

17. Ovom se poslovicom hoće da kaže, da su ljudi upućeni jedan na drugoga u međusobnom ispomaganju i savjetovanju, poučavanju, marljivosti i trgovini, a tako i u izgrađivanju kreposti.

d) Preuzetnost, samoljublje i ludost (27,18-22).

18. Tko želi da mu smokva donese rod, treba da se za nju brine, da je njeguje, čisti i čuva od neoažljivosti ljudi, da je ne oštete. Slično treba da se gospodar brine za potrebe svoje kuće, ako hoće da ga ljudi poštuju, a naročito da bude mio Bogu. Ova se misao primjenjuje u katoličkoj liturgiji na blagdan sv. Josipa (28,20). Slično i sluga, ako hoće da ga gospodar nagrađuje, treba da mu vjerno služi.

19. Prema hebrejskom bio bi smisao otprilike ovaj: kao što se u vodi odrazuje lice, tako se i na čovječjoj vanjštini odrazuje njegova nutrina. Ipak se ovu prispodobu ne može uvijek doslovno primjenjivati, jer ima ljudi farizeja, koji se drukčijima pokazuju izvana, negoli su u svom srcu. To vrijedi uglavnom za ljude iskrene i razborite, a ne vrijedi za opake licemjere. Vg. prijevod je više parafraza, negoli točan prijevod. Inače je psihološki utemeljeno, da je vanjština odraz nutrine. U svakoga čovjeka, premda je ljudska narav u biti kod svih jednaka, ipak ima neke individualne karakteristike. Zato se kaže: Koliko ljudi, toliko ćudi. S tim treba računati i kod odgoja mladeži, koji ne smije biti šablonski, nego individualan, računajući s osobnim

sklonostima i sposobnostima. Zato odgojitelj mora biti također dobar psiholog, ako hoće da bude dobar pedagog.

20. Ovdje se ljudsko oko uspoređuje sa Šeolom (podzemnim svijetom) i s bezdanom, koji se nikad ne zasićuje. Što vrijedi za oko, vrijedi u nekom smislu i za ljudsko srce, kako kaže pjesnik Preradović: "Ljudskom srcu uvijek nešto treba, zadovoljno nikad nije; čim željenog cilja se dovreba, opet u njem sto mu želja klije" (30,16; Is. 5,14; Job 31,1; Eccl 1,8; 4,8; Eccli 40,22; Mt. 5,28-29; I.Iv. 2,16). Osobito valja paziti na obuzdavanje požude očiju. LXX prevodi: "Tko namiguje očima, kao i neodgojeni, koji ne znadu obuzdati jezika, mrski su Gospodu".

21. K hebrejskom tekstu dodaje Vg: "Opako srce traži zlo, a pravedno srce traži znanje". Smisao nije dosta jasan ni u hebrejskom ni u Vg. Uglavnom ima značenje: usta hvalitelja stavljaju na kušnju čovjeka, koga hvale. Prema tome, kako će dotični reagirati na hvale, moći će se vidjeti, kakav je karakter. Ako mu pohvale daju poticaj za oholost, znak je, da u njemu nema prave kreposti. Naprotiv ako mu nije stalo do pohvala, ili ih izbjegava i ne podnosi ih, znak je da je čovjek uistinu krepostan. Prema Vg. čovjeka treba cijeniti prema tome, kakav glas uživa među ljudima. Taj smisao ima dodatak Vg. i LXX: "Srce nepravednika traži zlo, a srce pravednika traži znanje". Prema tome reakcija na pohvale jest za čovjeka kušnja kao vatra za srebro i zlato. (12,8; 17,3).

22. Drastičnom poredbom karakterizira se tvrdoglavost i nepopravljivost luđaka, jer mu je ta mana tako otvrdnula, kao da mu je postala prirođena (Eccli 21,17; 22,7; Jer. 2,30). Pjesnik Horacije također kaže: "Naturam expellas furca, tamen usque recurret".

23-27. e) <u>Ekonomske zasade.</u> Ovaj odlomak daje neke načelne upute za razborito gospodarenje, kojim se osigurava željeni uspjeh u poljoprivredi i stočarstvu (24,30-34; Eccli 7,22).

23. Gospodarska grana stočarstva bila je kod Izraelaca od davnine veoma razvijena. I sam kralj David bavio se kao mladić i pastir stokom. Potrebna je posebna pažnja, da stoka ima dobru hranu, dalje da se drži u redu i čistoći, da se čuva od bolesti, da se brani od grabežljivih zvijeri i slično. U vrijeme kralja Salomona postojalo je i posebno ministarstvo za privredu (I.Dnev. 27,29). Judino je pleme osobito bilo zabavljeno stočarstvom (II. Dnev. 26,10; 32,27-29; 35,7).

24. Za trajni opstanak stoke potrebno je brinuti se za njezin pomladak jačanjem pasmine, jer inače nastupa izumiranje. Kaošto kraljevska kruna ne ostaje trajno na jednoj osobi, nego

prelazi nu nasljedstvo kasnijem potomstvu, tako biva i kod stoke, da se stalno pomlađuje novim naraštajima.

25. Smisao je ovog retka, da se treba brinuti za sijeno potrebno za prehranu stoke. Jedno je rano sijeno, koje sekosi prije nego ono gorsko sijeno, koje kasnije dospijeva. Jednoga i drugoga treba brižno skupiti za prehranu stoke kroz zimu, dok nema paše.

26-27. Ovdje se govori o prihodima od stoke. Od ovaca dobiva čovjek vunu za odijelo, a od koza mlijeko za prehranu obitelji; dalje prodajom koza dolazi se do novaca, kojim se može kupiti novi posjed za proširenje gospodarstva, a i za druge potrebe kućanstva i posluge. Glavna prehrana pučanstva bili su stočarski i agrikulturni proizvodi. Naravno da se na kraljevskom dvoru živjelo raskošnije (III.Kralj. 4,22-23), dok je puk živio mnogo skromnije (Eccli 29,28; 39,31).

GLAVA XXVIII.

A/ PRIJEVOD

28.1. Bezbožnik bježi, kada ga nitko ne progoni, a pravednici su bez straha, kao mladi lav.

2. Kad se u zemlji griješi, nastaju još mnogi knezovi; a s čovjekom razumnim i umnim dugo stoji.
3. Čovjek siromah koji tlači uboga, jest kao pljusak koji donosi glad.
4. Koji ostavljaju nauku, hvale bezbožnika, a koji se drže nauke, protive im se.
5. Zli ljudi ne razumiju pravice, a koji traže Gospoda, razumiju sve.
6. Bolji je siromah koji živi bezazleno, negoli bogataš, a opak životom.
7. Tko vrši zakon, mudar je sin, a tko se druži s proždrljivcima, sramoti oca svog.
8. Tko umnožava bogatstvo svoje lihvom i kamatom, skuplja ga za milosrdna ubogima.
9. Tko uklanja svoje uho, da ne čuje nauke, i molitva je njegova mrska.
10. Tko zavodi poštene na zao put, sam će pasti u svoju jamu, a bezazleni će naslijediti sreću.
11. Bogat se čovjek čini sebi mudrim, ali ga razuman siromah prezire.
12. Velika je slava, kad se raduju pravednici, a kad se dižu bezbožnici, ljudi se kriju.
13. Tko taji svoje grijehe, nema sreće; a tko ih ispovijeda i ostavlja, milost nalazi.

14. Blago čovjeku koji je bojažljiv, jer uporan srcem pada u zlo.
15. Bezbožni vladalac nad siromašnim narodom jest kao ričući lav i bijesan (gladan) medvjed.
16. Nerazuman knez čini mnoga nasilja, a koji mrzi na gladnu dobit, dugo živi.
17. Koga tlači krvna krivica, on do groba bježi, a nitko ga ne zadržava.
18. Spasava se tko živi nedužno, a propada u jedan mah tko živi opako.
19. Tko radi svoju zemlju sit je kruha, a tko trči za ništavilom, sit je siromaštva.
20. Mnogo se blagoslivlja čovjek savjestan, a tko hrli za bogatstvom, ne ostaje bez kazne.
21. Ne valja biti pristran na sudu, jer za zalogaj kruha čovjek čini zlo.
22. Zavidnik hoće naglo da se obogati, a ne zna da će ga stići oskudica.
23. Tko kara čovjeka, nalazi poslije veću milost, nego onaj koji laska jezikom.
24. Tko pljačka oca svoga i majku svoju, i veli: nije grijeh, on je drug propalici.
25. Lakomac zameće svađu, a tko se uzda u Gospoda, uživa.
26. Bezuman je tko se uzda u svoje srce, a spasava se tko živi mudro.
27. Tko daje siromahu, ne trpi oskudice, a tko odvraća oči svoje, sav je isproklet.
28. Kad se dižu bezbožnici, ljudi se kriju, a kad propadaju, tad se množe pravednici.

B/ TUMAČENJE

a) Oprema između pravednika i nepravednika (28,1-5).

1. Griješnici nemaju nikad mira, jer ih stalno progoni nemir savjesti. To se vidi kod Kaina (Gen. 4,12), a i sam Bog kaže, da će oni, koji se ne pokoravaju Božjem zakonu, bježati, kad ih nitko ne progoni (Lev. 26,17.36). I prorok Isaija kaže: "Nema mira griješnicima!" (48,22; 57,21). Naprotiv pravednik bit će bez straha, jer se pod Božjom zaštitom osjeća sigurnim, sličan neustrašivom lavu (30,30).

2. Teško kraljevstvu, u kom ima mnogo glavara, jer se oni među sobom bore za vlast. Tu nema mira, nego su na dnevnom redu pobune, zasjede i nasilja, a to je Božja kazna za narodne grijehe. Tako je bilo u Izraelskom kraljevstvu, gdje su buntovnici u pobunama u kratko vrijeme dočepali se vlasti, a i kratko vrijeme vladali, te bili svrgnuti od drugih. Tako n.pr. Zambri vladao je samo 7 dana, Zaharija 6 mjeseci, Sellum jedan mjesec (III.Kralj.

16,8 i sl.; IV.Kralj. 15,8 i sl.). Naprotiv ako je vladar pametan i mudar, produžuje se njegovo vladanje na dugo godina, jer nema razloga, da se narod protiv njega buni. LXX prevodi: Radi grijeha bezbožnika podižu se bune, ali sposoban čovjek zna ih ugušiti.

3. Prema hebr. "čovjek siromah" koji se dočepao vlasti, i tlači sirotinju, sličan je pljusku kiše, što uništava usjeve i uzrokuje glad, jer takav čovjek hoće da se obogati nepravednim pljačkanjem siromašnog naroda. LXX ima mjesto čovjek siromah "čovjek moćan i bezbožan".

4. Ističe se opreka između bezbožnika i njegovih pristaša koji gaze zakon, i koji hvale bezbožnika, jer u njemu vide sebi slična, a s druge strane onih, koji poštuju zakon i vrše ga, te podižu pobunu protiv bezbožnika, i nastoje uspostaviti zakonito stanje.

5. Misao ovog retka dopunjuje smisao prеđašnjeg retka: Zli ljudi ne gledaju na pravdu, ali oni, koji traže Gospoda, spoznaju što je pravo i po Božjem zakonu, pa se prema tomu ravnaju i postupaju (6,23; Ps. 118,125; Eccl. 8,5; I. Kor.2,14-15; I. Iv. 2,20).

b) <u>Osuda nasilnika prema siromasima</u> (28,6-12).

6. Bolji je siromah besprikorna vladanja, negoli bogataš opakih običaja (19,1), koji je ostavio pravi put i pošao krivim putevima (Eccli 2,14; III. Kr. 18,21; Jak. 1,8).

7. Ističe se opreka između mudrog sina, koji živi po Božjem zakonu, te je na čast svome ocu, i sina koji se druži s proždrljivcima i nitkovima, pa tako sramoti svoga oca (10,1; 13,20; 23,20-21; 27,11; 29,3).

8. Mojsijevim zakonom bilo je strogo zabranjeno lihvarenje (Lev. 25,36). Pod lihvarenjem razumijeva se traženje kamata za posuđeni novac. Ako je pak tko pozajmio na upotrebu kakovu stvar, onda se plaćala uporabnina. Tko bi na jedan ili drugi način nepravedno se obogaćivao, smatralo se krivično stečenim imetkom. Takvog čovjeka čeka gubitak imetka u korist onoga, koji je darežljiv prema siromasima. Tako će ono, što je nepravedno stečeno na račun pritješnjavanja siromaha, opet biti vraćeno siromasima (Job 27,16; Eccli 2,26).

9. Molitva onih, koji se oglušuju na zakonske odredbe, odvratna je pred Bogom, jer vrijeđa Boga i ismijava Ga svojom molitvom, dok u isti čas ustraje u svojim grijesima (1,28-29; 21,27; s.17,26-27; 49,16; 108,7; Is. 1,15; 20,13; Mt.15,8; Iv. 9,31).

10. Ponavlja se u drugom obliku misao iz 26,27: tko zavodi druge na opake puteve, sam će se upropastiti, prema onoj: tko pod

drugim jamu kopa, sam u nju pada. Njegov će pak imetak naslijediti oni koji su bezazleni (26,27; 2,21; Eccli 37,9). Slično se dogodilo Danielovim neprijateljima (Dan. 6,24) i Amanu (Knj. Esterina).

11. Bogataši sebi umišljaju, da su mudri, oslanjajući se na laskanje puka, koji je od njih ovisan. Ali razboriti siromasi proziru nevaljalštine opakih bogataša i ulaze im u trag (18,17; 11,10-11; 20,5).

12. U zemlji gdje vladaju pravedni i mudri upravnici, vlada veliko blagostanje, i sav se narod tome raduje, i takova je zemlja slavna. Naprotiv gdje se dočepaju vlasti nepravednici, teško onoj zemlji, jer ljude obuzima strah od njih, pa se pred njima skrivaju, da ne budu uhvaćeni i pozatvarani. U takvoj zemlji svaki strepi pred uhodama (11,10-11; 29,2.16).

c) Spasonosni strah Božji (28,13-18)

13. Skrušeno priznanje grijeha i pokajanje radi grijeha postizava Božje pomilovanje i oproštenje od Boga (Lev. 5,5; Job 31,33; Eccli 4,24-25; 7,34; 17,26; Is. 63,26; Ps. 31,5). Nije dovoljno za oproštenje grijeha samo priznanje grijeha bez pokajanja i dobre odluke, da će ih se ostaviti.

14. Ističe se opreka između čovjeka bogojazna, koji izbjegava grijeh i takav će čovjek biti sretan; naprotiv tvrdovrat, koji poznaje zakon Božji, a ipak ga neće da vrši, strovalit će se u propast (Ps. 94,8; Job 21,14; Eccli 3,27).

15. Ovdje se poređuje opaki vladar s ričućim lavom i gladnim medvjedom koji pritješnjava ubogi narod. Time se karakterizira njegova okrutnost i nezasitnost u pljačkanju siromašnog naroda (16,14; 19,12; 20,2; Sof. 3,3). Takav se pokazao Roboam prigodom svoga nastupa na kraljevski prijesto (III.Kralj.12,10-11; Jer.4,7; Ezek. 19,6). Čim je tko luđi, to je drzovitiji u vršenju svoje vlasti, te postaje tiranin. To dvoje ide obično jedno uz drugo.

16. Ista se misao nastavlja, ocrtavajući nesnošljivost ludog vladara u opreci prema vladaru, koji mrzi na pohlepu, a takav će imati dug život (Deut. 5,16; Is. 65,20). LXX ima ovako: "Knez bez prihoda velik je pritješnjivač; a tko mrzi nepravdu, dugo će živjeti".

17. Čovjek krvolok sam srlja u svoju propast. Neka ga nitko ne zadržava, jer je sam kriv svojoj sudbini. On nosi sa sobom svoje prokletstvo kao bratoubojica Kain. Njega nitko ne može očuvati od pravednog Božjeg suda. LXX dodaje: "Karaj svoga sina, i on će te ljubiti; bit će na čast tebi i neće se pokoravati opakom narodu!". Ovaj dodatak spada na mjesto 29,17.

18. Ovdje se ponavlja misao iz 10,9 i 11,5. Tko živi nedužno, tj. ispravno, po Božjem zakonu, iskusit će Božju pomoć i bit će spašen. A tko ide opakim putevima, tj. živi griješnim životom, čineći razne prevare, jednom će se sam uhvatiti u njih kao u zamku i nastradat će, i neće se više moći izbaviti.

d) <u>Odvraćanje od škrtosti i nasilja</u> (28,19-28).

19. Preporučuje se obrađivanje zemlje, kao siguran izvor prehrane (12,11; 24,33; Eccli 7,16; 20,30). Tko neće da radi, pritisnut će ga siromaštvo i oskudica.

20. Čovjek pošten, koji na čestit način stječe svoj imetak, uživat će među ljudima velik ugled i hvaliti će ga. On će u svom imetku uživati Božji blagoslov i zadovoljstvo. Naprotiv, čovjek koji se žuri da se obogati na nečastan način, tj. da pri tom upotrebljava prevaru i razne nepoštene načine, neće ostati došnevin, jer će mu se imetak brzo rastepsti prema onoj: Kako došlo, tako prošlo (13,11; 20,21; Eccli 11,10-13; I.Tim. 6,9 i sl.).

21. Odvraća se od pristranosti na sudu, da tko podmićen darom, makar samo i komadićem kruha, izriče nepravednu osudu, ili pristrano i lažno svjedoči nekome u prilog (24,23; 17,15; 18,5; Deut. 1,17; 16,19; Ezek. 13,19).

22. Bogatstvo krivično stečeno brzo će se protepsti. To se odnosi na one, koji požudnim očima prisvajaju tuđe, zavideći drugima, a ne misle na to, da će ih Bog radi toga kazniti oskudicom i siromaštvom (23,6; 20,21; Eccli 11,20).

23. Bolje je biti pokaran, i potom steći milost kod onoga, koji te kara, nego li biti prevaren od onoga, koji se jezikom ulaguje, pa čovjeka kasnije upropasti time, što ga nije opomenuo radi njegovih mana (25,12; 27,5-6; 29,5).

24. Ovdje se radi o sinu, koji je preuzeo baštinu od svojih roditelja, pa potom uskraćuje roditeljima dužno uzdržavanje, izgovarajući se plitkim izgovorom, da je sada on posjednik imetka, i da nije nikome drugome dužan išto davati. Takav je postupak težak grijeh, jednak ubojstvu čovjeka, jer uskraćuje roditeljima ono, što im je najnužnije za život. Isus Krist oštro je prekorio sličan grijeh farizeja, koji su običavali govoriti: "Ako dadem prilog (za hram), neka to vrijedi kao da sam dao ocu i materi" (Mark. 7,11-13; Mt. 15,5; Eccli 3,18; 34,25-27; Prov. 19,26).

25. Pohlepan i gramzljiv čovjek sklon je da zameće svađu, kad se radi o tom, da ga tko odvraća od njegove lakomosti. Takav neće imati sreće i blagoslova u onom, što je na ovakav način stekao. Naprotiv čovjek, koji pošteno stječe uzdajući se pri tom u Božju pomoć, izliječit će se od ovakih mana, i Bog će mu obilno blagosloviti njegov pošten rad (11,25; 16,20).

26. Ovdje je opomena, da se nitko previše ne pouzdava u sama sebe, a da u potrebnim slučajevima ne pita za mudar savjet. Tko to propušta, luđak je, jer se nepromišljeno izvrgava pogibli da počini glupost. Naprotiv mudar čovjek traži u dvojbenim prilikama savjet pametnih ljudi, pa zato će se spasiti od neprilika (3,5; 14,6; Jer. 9,23-24; 10,29; 18,10; Ps. 60,4; 90,1 i sl.).

27. Tko daje milostinju, neće osiromašiti. On spada među one, koji dijele od svoga imetka, pa će zato postati bogatiji (11,24). Tko daje siromahu, kao da Bogu posuđuje, a taj mu ne će ostati dužan (19,17; 22,9; 11,24-25; 14,21). Naprotiv, koji zatvara svoje oči nad siromahom i neće da mu udijeli milostinju, taj pokazuje, da nema samilosti za bijedu bližnjega, a to je okrutno, i zato će ga Bog kazniti siromaštvom (Eccli 4,5). Još je opasnije, što mu prijeti, da na drugom svijetu neće pred Božjim sudom doživjeti milosrđe, kao onaj bogati raskošnik, koji nije imao smilovanja s prosjakom Lazarom (Luk. 16,23).

28. Kad se nasilnici dočepaju vlasti, bježe i sakrivaju se pravednici, da izbjegnu mučenjima i nepravdama nasilnika. Ali kako je svaka sila za vremena, a nevolja redom ide, doći će vrijeme, kada će oni biti onemogućeni, a tada dolaze pravednici na vlast. Njihov će se broj umnožiti (11,10; 29, 2.16).

GLAVA XXIX.

A/ PRIJEVOD

29,1. Čovjek koji po opomeni ostaje tvrdovrat, u tren će se slomiti i neće biti lijeka.
2. Narod se veseli, kad se množe pravednici, a puk uzdiše, kad vlada bezbožnik.
3. Čovjek koji ljubi mudrost, veseli oca svoga, a koji se druži s bludnicama, upropašćuje imetak.
4. Kralj pravicom čuva državu, a čovjek koji mito prima, ruši je.
5. Čovjek koji laska svome bližnjemu, razapinje mrežu stopama njegovim.
6. U grijehu je zamka zlu čovjeku, a pravednik klikuje i veseli se.
7. Pravednik razumije pravo malenih, a bezbožnik ne shvaća mudrosti.
8. Bijesni ljudi bune grad, a mudri stišavaju srdžbu.
9. Kad se mudrac parbi s bezumnikom, il' se srdio il' se smijao, nema mira.
10. Ubojice mrze na poštenoga, a pravedni se brinu za njegov život.

11. Svu svoju srdžbu izlijeva bezumnik, a mudri je najzad ublažava.
12. Vladar koji rado sluša riječ lažìvu, svi su mu sluge opaki.
13. Siromah se i silovit bogataš susretaju, a Gospod obojici prosvjetljuje oči.
14. Koji kralj sudi po istini siromasima, njegov je prijesto čvrst dovijeka.
15. Šiba i ukor daju mudrost, a razuzdano dijete sramoti majku svoju.
16. Kad se množe bezbožnici, množi se grijeh, ali pravednici promatraju propast njihovu.
17. Kažnjavaj sina svoga, i smirit će se, i dati radost životu tvom.
18. Bez proročke objave narod podivlja, a blago onome, koji održava zakon.
19. Samim se riječima sluga ne popravlja, jer se ne pokorava ako i shvaća umom.
20. Jesi li vidio čovjeka brza na riječima; i bezumnik ima više nade nego on.
21. Ako mazi svoga slugu od malena, bit će mu najposlije nezahvalan.
22. Gnjevljiv čovjek zameće svađu, i jadljiv je čovjek velik griješnik.
23. Oholost ponizuje čovjeka, a ponizan duhom postiže slavu.
24. Tko s tatom dijeli plijen, mrzi na život svoj, sluša krivu zakletvu i ne prokazuje je.
25. Strah baca čovjeka u zamku, a tko se uzda u Gospoda, nalazi okrilje.
26. Mnogi traže milost vladaočevu, a Gospod dijeli pravdu svakomu.
27. Nepravednik je mrzak pravednicima, a pravednik je mrzak bezbožniku.

B/ <u>TUMAČENJE</u>

a) <u>Dobra uprava</u> (29,1-14).

1. Upozorava se na opačinu tvrdovratosti, koja prezire sve opomene i ne popravlja se. Takova čovjeka snaći će jednom teška kazna unesrećenja, od koje se neće moći oporaviti. Ovakvu je optužbu upravio prorok Jeremija Izraelskom narodu, koji nije mario za proročke opomene, pa ga je stigla kazna sužanjstva u tuđoj zemlji Asiriji i Babiloniji (Jer. 7,26; 17,23; 19,15). Slično su nastradali Helijevi sinovi Ofnija i Fines, jer nisu slušali opomena svoga oca Helija, da se okane svetogrdnih čina. U ratu s Filistejima obojica su istog dana poginuli (I. Kralj. 4,11). Ove se opomene češće ponavljaju (6,15; 13,18; 15,10; 28,14).

2. Ponavlja se slična misao, kao u 11,10; 28,12.28. s razlikom o veselju naroda, kada pravednici preuzimaju vlast, a žalosti naroda, kada zavlada bezbožnik.

3. Ističe se opreka između sina koji ljubi mudrost, t.j. živi po ćudorednim načelima, i takav je na radost svome ocu; a obratno, koji hrani bludnice i druži se s njima, upropašćuje svoj imetak, a dakako da je i takav na sramotu roditeljima (10,1; 28,7; 5,9-10; 23,15.24; Eccli 9,6; Luk. 15,13).

4. Opet opreka između pravednoga kralja, koji unapređuje blagostanje zemlje, i čovjeka pohlepna, hebr. čovjeka koji se daje podmićivati darovima, ili prema hebr. koji namiče teške poreze i takse, koje osiromašuju narod i dovode zemlju na rub propasti (Isp. r. 14; 16,12-; 25,5).

5. Upozorenje, da se valja čuvati laskavaca, koji razapinju mrežu svojim prijateljima, kad ih hvale i veličaju, a imaju sasvim nepoštene namjere, da ga prevare (26,24-27; 28,23; Job. 18,8-10; Ps. 54,2). Ima poslovica: Grlo laskavca je grob iskrenog čovjeka.

6. Čovjeka griješnika čeka zamka, koja ga vodi k propasti (12,13; 18,7; 22,25). Naprotiv čovjek pravednik hvalit će Boga i pjevati mu hvalospjeve, jer se osjeća, da ga Bog čuva (15,15; Mt. 5,12).

7. Pravednom je čovjeku stalo do toga, da zaštićuje siromahe, i brani ih bilo na sudu, bilo u kakovoj drugoj potrebi. Naprotiv bezbožniku ne pada ni na um, da se zauzima za siromaha, jer nema srca za njih (Job 29,12.16; Eccli 4,9; Is.1,23).

8. Opaki ljudi, podrugljivci i zločinci, raspiruju među građanima svađe i razdor (15,1.18; Eccli 28,17), a pravednici nastoje oko smirenja srdžbe i razdora.

9. Smisao je: s luđakom raspravljati je jalov posao, jer se ne postizava nikakva uspjeha, da bi se luđak opametio. Neki tumačitelji shvaćaju tako, da je mudrac subjekt i druge polovice stiha, što znači: makar se mudrac srdio ili smijao; drugi shvaćaju tako, da se luđak ili srdi ili se smije, ali se neće smiriti, tj. neće se dati uvjeriti uvjeravanjem i razlozima mudraca. LXX daje sasvim drukčiji smisao: "Mudar čovjek sudi narode; a opak čovjek srdi se i smije se i ne brine se za to". Ali iz ovog prijevoda teško je naći razumljiv smisao.

10. Ovdje se ističe opreka između težnje ljudi krvoločnih, koji mrze na čovjeka bezazlena, i ljudi pravednih, koji mu hoće spasiti život (Ezek. 34,11).

11. Opreka između luđaka i mudraca očituje se također u ponašanju jednoga i drugog. Luđak pokazuje odmah svoju srdžbu, a mudrac se svladava i odgađa srdžbu na kasnije (12,16; 14,29; Eccli 20,7).

12. Smisao je ovog retka: Kakav vladar, takovi su njegovi ministri. Ako kralj rado sluša laži i klevete, onda i ministri nastoje, da se lažima i laskanjem dodvoravaju (Eccli 10,2), prema onoj: sicutrex, talis grex.

13. Ovdje se ponavlja nešto drukčije misao iz 22,2. Siromah i vjerovnik se u životu susreću, a jednome i drugome Bog rasvjetljuje oči. To znači, da jedan i drugi budu sebi svijesni, da njihov život zavisi o Bogu, i da će jednog i drugoga Bog suditi. Siromah ne treba da očajava, a bogataš da ne bude preuzetan i ohol, nego treba da se boji Božjeg suda (Ps. 12,4; 37,11; Job 33,30; I. Sam. 14,29).

14. Smisao je ovog retka: Pravednošću se utvrđuje kraljevski prijesto. Od kralja se u prvom redu očekuje pravedno suđenje, osobito prema siromasima, koje nema tko da uzima u zaštitu (II.Sm. 7,16; 23,5; III.Kralj.2,45; Ps. 45,7; 61,8; 30,38; Prov. 16,12; 20,28; 25,5).

b) Odgoj djece (15-21)

15. Opet se ponavlja norma odgoja djece (13,24; 19,18; 22,15; 23,13-14; 10,1; 17,21; 28,7; Eccli 30,8).

16. Umnažanjem broja opakih ljudi umnažaju se i opačine, ali time se također približava vrijeme njihova pokaranja, koje će poput strašne bure dokrajčiti njihove opačine (10,28; Ps. 36,35-36; 90,8). Nepravda i nasilje nemaju dugog vijeka.

17. Ponavlja se misao o dobrom odgoju (r.15), s time da će dobro odgojeno dijete biti na radost i utjehu roditeljima, a i čitavoj zajednici.

18. U St.Z. Bog je od vremena do vremena slao Izraelskom narodu proroke, da upućuju i opominju narod na održavanje Božjeg zakona. Kad je u narodu prevladao nehaj za održavanje Božjeg zakona, došlo je do narodnog rasula. Zato je i danas potrebno, da se narod stalno podsjeća na vršenje Božjeg zakona i da se obučava u tom zakonu. Danas to vrši Kristova Crkva po svojim službenicima. Posljedice nedostatka vjerske i moralne pouke jesu sve veći nehaj za vjeru, a s time uporedo ide i opadanje ćudorednosti, a time i vremenitog blagostanja ljudskog društva (Eccli 24,32 i sl.).

19. Ovdje pisac Proverbia ima na umu socijalne prilike, dok je postojao stalež robova, koji su često bili tvrdoglavi i neposlušni, pa ih je bilo potrebno kažnjavati tjelesnim kaznama, da se pokoravaju (Eccli 33,28; Luk. 12,47).

20. Upozorava se na izbjegavanje ljudi koji suviše i prenaglo govore. Takovi ne paze na logičnost svoga govora, pa zato je lakše izaći na kraj s luđakom, nego s ovakovim ljudima (22,29; 26,12).

21. Smisao je ovog retka: Tko od mladosti odgaja svoga slugu u razmaženosti, osjetit će kasnije njegovu tvrdoglavost. Prema LXX radi se o razmaženom odgoju djeteta, od kojeg će doživjeti nezahvalnost mržnje. Čini se, da je smisao Vg. još najbolji. Neki primjenjuju ovu pouku na asketski život u smislu: Tko suviše popušta tjelesnim nagnućima, nastradat će u duhovnom pogledu, da će postati rob svojih strasti, mjesto da mu duh bude gospodar nad osjetnošću.

c) Blagost i poniznost (22-27).

22. Odvraća se od srdžbe, jer srdžba izaziva svađe, i tko je sklon na srdžbu, skloniji je na grijeh. U srdžbi se počinjaju mnogi grijesi, pa se i smatra jednim od sedam glavnih grijeha (15,18; 26,21; 28,25). Sv. Jakov apostol kaže: "Srdžba je najgori savjetnik" (1,20).

23. Opreka između oholosti i poniznosti i njihove posljedice: oholice slijedi poniženje, a ponizne duhom slava i čast (11,2; 15,33; 16,18-19; 25,6-7; Luk. 1,52; 14,11; Mt. 23,12; Eccli 10,17).

24. Odvraća se od sudjelovanja sa zločincima (ortakluk), bilo u samom počinjavanju zločina (krađe, razbojstva, otimačine i dr.), bilo u diobi plijena. Sukrivcem se smatra i onaj, koji zaštićuje ili sakriva zločinca, a da ga ne prijavljuje organima sigurnosti (Lev. 5,1; Sud. 17,2 i sl.).

25. Opreka između straha pred ljudima i straha Božjega. Tko se boji ljudi kao da je u pogibli od zamke, da ne padne u nju. A tko se boji Boga, pa iz pobožnog straha da ne naudi svojoj duši izbjegava grijeh i uzda se u Boga, Bog će mu pomoći, dajući mu milosti, da se čuva grijeha (18,10; 28,25; Jer.17,7).

26. Mnogi se uzdaju u naklonost zemaljskog kneza, nastojeći mu se približiti i traže njegovu zaštitu, ali je daleko bolje uzdati se u Boga i njegovu pomoć, jer on najbolje poznaje ljudsku dušu i njezine potrebe, pa ako se njemu utječemo za pomoć, on će je sigurno pružiti (Ps. 30,16; Prov. 19,6).

27. Ovdje se upozorava na postojanu opreku između pravednika i grješnika, sličnu borbi između dobra i zla, svijetla i tame. Tu je misao opširno ocrtao sv. Augustin u svom djelu: De civitate Dei (Ispor. II.Kor. 6,14; Eccli 13,21; Sap.2,15; Prov. 11,20; 28,4). Vg. dodatak: Sin, koji čuva riječ, neće propasti, tj. bit će blažen - zgodan je parenetski završetak ovog odsjeka.

GLAVA XXX.

A/ PRIJEVOD

30,1. Riječi Agura, sina Jakejeva, iz Mase: Veli taj čovjek: Mučim se, o Bože, mučim se, o Bože, i nestaje me.

2. Jer gluplji sam od svakoga, i čovječjeg razuma nema u meni.
3. I nijesam učio mudrosti, niti znadem znanost svetačku.
4. Tko uzlazi na nebo i silazi, tko skuplja vjetar u svoje pregršti? Tko veže vode u plašt svoj? Tko je postavio krajeve zemaljske? Kako se zove, i kako mu se sin zove? Znaš li?
5. Svaka je riječ Božja prokušana; štit onima, koji se u Njega uzdaju.
6. Ne dodavaj ništa njegovim riječima, da te ne prekori i da se ne nađeš lažljivcem.
7. Za dvoje te molim, ne uskrati mi, dok ne umrem:
8. Udalji od mene neiskrenu i lažnu riječ; ne daj mi siromaštva ni bogatstva, već hrani me kruhom mojim dostatnim!
9. Da ne bih presitivši se zatajio Boga i pitao: Tko je Gospod? Ili osiromašivši, da ne bih krao i krivo uzimao ime Boga svojega.
10. Ne kleveći sluge gospodaru njegovu, da te ne kune i da ne budeš kriv.
11. Ima naraštaj koji kune oca svoga, i ne blagoslivlje majke svoje;
12. Ima naraštaj koji misli za sebe da je čist, a od svog blata nije opran.
13. Ima naraštaj, ah, kako ponositih očiju! koji u vis diže svoje trepavice.
14. Ima naraštaj, kojemu su zubi kao mačevi, i prednjaci kao noževi, da proždire uboge sa zemlje, i bijedne iz ljudskog društva.
15. Pijavica ima dvije kćeri: Daj mi, Daj mi! - Tri su stvari nezasitne, a četvrto ne kaže dosta!
16. Podzemlje, nerodna utroba, zemlja uvijek žedna vode, i vatra koja ne kaže: dosta!
17. Oko, koje se ruga ocu, i odriče posluh majci, iskljuvat će dolinski gavrani i izjesti mladi orlovi.
18. Tri su mi stvari nedokučive, a četvrto ne razumijem:
19. Put orlov po nebu, put zmijin po pećini, put lađin sred mora, i put muškarčev k djevojci (mladoj ženi).
20. Takav je put preljubničin, koja nasladivši se obriše usta, i veli: Nijesam sagriješila.
21. Od trojeg se trese zemlja, a četvrtog ne može podnijeti:
22. Kad sluga dobije vlast, i kad budala ima previše kruha;
23. Kad se puštenica uzme za ženu, i kad sluškinja istisne svoju gospođu.
24. Četvoro je maleno na zemlji, ali je mudrije od mudracâ:
25. Mravi, nejak narod, ali si spremaju ljeti hranu;
26. Jazavci, slabi narod, al si grade u pećini stan.
27. Skakavci, koji nemaju kralja, ali idu svi četimice.

28. Gušter što se rukama hvata, a živi u kraljevskim palačama.
29. Troje ima lijep korak, a četvrto krasno hodi:
30. Lav, junak među zvijerjem, koji ni pred kim ne uzmiče;
31. Pijetao koji diže krestu, jarac i kralj sa svojim narodom.
32. Ako si ludovao oholeći se, ili što svijesno činio, tada šuti (metni ruku na usta).
33. Kad se udara mlijeko, izlazi maslac, kad se udara nos izlazi krv, a kad se tiska srdžba izlazi svađa.

B/ <u>TUMAČENJE</u>

a) <u>Božje veličanstvo</u> (30,1-6).

1. Ovim retkom počinje novi odsjek zbirke mudrih rečenica, koji se sastoji od tri dijela: 1) Agurova zbirka (30,1-33); 2) Lamuelova zbirka (31,1-9) i 3) hvalospjev kreposnoj ženi (31,10-30). Sv. Jeronim je u prijevodu Vg. vlastitim imenima Agur i Jakeh dao etimološko značenje: "Riječi sabirača, sina bljuvačeva", a time je htio izraziti aluziju na Salomona, koji bi bio sabirač mudrih rečenica, sina Davidova, koji je za sebe rekao "eructavit cor meum verbum bonum" (Ps. 44,1). Međutim, po mišljenju tumačitelja iz čitavog konteksta razabire se, da su imena Agur i Jakeh vlastita imena, jer se označuje mjesto njihova podrijetla, a to je Massa, mjesto u Transjordaniji. Prema tome ispravniji je prijevod: "Riječi Agura, sina Jakejeva, iz Masse". O tom imenu nema inače nigdje drugdje spomena, kao ni o Lamuelu kralju u Massi (31,1). Po svoj prilici ta dva lica bili su Ismaelićani (Gen. 25,14), koji su dolazili u dodir s Izraelcima i od njih zavisili u svojim vjerskim nazorima. Bilo je dakle i kod tih Ismaelićana ljudi pobožnih i bogojaznih, koji su nastojali spoznati pravu vjeru i urediti svoj život prema njoj. Nadahnuti pisac iz vremena kralja Ezekije sabrao je nešto i od njihove mudrosti, i uvrstio u Proverbia. Očito je, da je Agur bio štovalac pravoga Boga, a tako i Lamuel. Neki tumače i riječ "Massa" u značenju etimološkom, kao proročka vizija (Is. 13,1), pa tako prevodi i sv. Jeronim. Međutim je vjerojatnije, da ovdje ta riječ znači ime jednog mjesta ili grada u Transjordaniji. Vg se i dalje u ovom retku razlikuje od hebrejskog i od grčkog teksta. Vg. prevodi: "Viđenje, što ga je rekao čovjek s kojim je Bog i koji se u Božjoj prisutnosti tješio". LXX umeće na ovom mjestu iz 24,4: "Sine, boj se mojih riječi, i primivši ih pokaj se. To govori čovjek onima koji vjeruju u Boga, i prestajem" (?!). Ni ovaj prijevod nikako ne pristaje ovamo. Neki su dalje drugu polovicu ovog retka shvatili ovako: "Proroštvo čovjeka Itielu, Itielu i Ukalu" - dakle kao vlastita imena. Međutim takovo čitanje je pogrešno, jer to nisu vlastita imena, nego su to oblici hebrejskog glagola laah u 1. licu singulara s vokativom imena

Božjega El. = Mučio sam se, Bože, mučio sam se Bože, i nestaje me (= potpuno sam obnemogao). Agur, dakle, priznaje, da se mnogo bavio razmišljanjem o Bogu, ali je na kraju potpuno klonuo, ne mogući dokučiti veličinu Njegova bića i njegovih veličanstvenih djela. Snage čovječjeg ograničenog uma nisu podobne da shvate, što je to Božja bit, niti mogu da dokuče neizmjernu veličinu Njegovih djela. Tu svoju slabost karakterizira dalje u retcima 2-4.

2-4. "Jer ja sam gluplji od svakoga čovjeka, i ljudskog razuma nema u meni". To znači, da čovjek u svojoj po grijehu pokvarenoj naravi, neovisno od Boga, jest manje nego čovjek. S jedne strane muči ga prevelika želja, da upozna Božju bit, a s druge strane da uviđa i osjeća, kako je postao kao nesposoban i prestao biti razuman za ikakvo drugo spoznavanje. - Dalje priznaje, da se od toga razmišljanja "nisam naučio mudrosti kojom bi spoznao Svetoga". Pod imenom "svetoga" razumijeva se Onaj koji je Najsvetiji, tj. sam Bog. - U r. 4. dalje u obliku retorskog pitanja, na koje se očekuje negativan odgovor, pita se: "Tko je taj, tko uzlazi na nebo i silazi s njega?" - znači: nitko od ljudi nije sam po sebi kadar proniknuti tajne Božjeg bića. Samo nas Božja objava može poučiti i rasvijetliti da Ga donekle spoznamo. Dalje slikovito ocrtava Božju svemoćnost: "koji hvata vjetar svojom rukom" - znači: gospodar je svemirskih strujanja vjetrova, nadalje "skuplja vode kao u skut odijela" - znači proniče u morske dubine i određuje im granice - "Kako mu je ime, i kako je ime njegovu Sinu, znaš li?" Očekuje se odgovor: ništa od svega toga ne znaš (Job 38,4-11; Is. 40,22-26; Eccl. 8,8; Jer. 10,13; Ps. 103,6). Sve je to nedokučivo čovječjem shvaćanju. Iz upita: "Kako je ime njegovu Sinu?" vidi se, da je u ovo vrijeme, kada je nadahnuti pisac ovo napisao, postojalo neko nejasno poimanje o Božjem Sinu, ali ta je istina tek u Novom Zavjetu jasno objavljena. U St. Zavjetu se donekle nazrijeva taj pojam kao MUDROST BOŽJA.

5-6. Spoznaju o Bogu možemo dobiti samo putem Božje objave, koja je nepobitno istinita, tako kao pročišćena u vatri, poput zlata u vatri očišćena (Ps. 11,7; 17,31; 18,9; 118,140;). Ta Božja objava jest kao štit onima koji se uzdaju u Njega. Toj Božjoj Riječi ne može se ništa dodati. Ona je potpuno dostatna, i zato je valja točno održavati i vjerovati u nju. Mi se možemo u ljudskoj spoznaji prevariti, ali Božja objava ne može prevariti (Deut. 4,2; 12,22; Apc. 22,18).

b) Molitva Bogu (7-10)

7-9. Nadahnuti pisac upravlja na Boga molbu, da mu prije smrti ne uskrati dvije stvari: 1) da udalji od njega ispraznost i lažne riječi, i 2) da mu ne da ni siromaštva ni bogatstva, nego

toliko, koliko mu je za život potrebno. "Prije smrti" znači,da je potrebno dok živi ravnati se po riječi Božjoj, jer poslije smrti nema više vremena za stjecanje zasluga. Udaljivanje ispraznosti znači uklanjanje napasti taštine i laži. U pozitivnom značenju uklanjanje taštine i laži znači ustrajanje čestitosti i poštenju u načinu sticanja zemaljskih dobara. Što se pak tiče same zemaljske imovine, mudrac traži zlatnu sredinu: ni preveliko bogatstvo, niti preveliko siromaštvo, nego što je za njegov život potrebno. To je lijepo izraženo u molitvi "Oče naš": "Kruh naš svagdanji daj nam danas" (Mt. 6,11; Luk. 11,3; ispor. Prov. 15,16; 18,8; 17,1). 9. Nadovezuje se razlog, zašto nije dobro preveliko bogatstvo: da se ne bi previše zasićen uzobijestio i zanijekao Boga govoreći: "Tko je Gospod?" Tako je egipatski faraon preuzetno i oholo pitao: "Tko je taj Gospod?" kad su Mojsije i Aron po Božjoj zapovijedi tražili od faraona privolu za izlazak Izraelaca iz Egipta (Exod. 5,2). Na to upozorava Bog Izraelce, da se u bogatstvu i obilju ne uzobijeste: "Ugojio se moj miljenik i počeo udarati nogama natrag; udebljao se, ugojio se i raširio se; ostavio je Boga, svoga Stvoritelja i Spasitelja" (Deut. 32,16; Job 21,14; Ps. 51,9; Eccli 5,1; 27,1; 31,5). Nije dobro ni preveliko siromaštvo, jer postoji pogibao, da čovjeka u takvom stanju obuzme očaj, pa proklinje Božje ime, gubi pouzdanje u Božju providnost, ili počinje posizati za tuđim dobrom krađom i pljačkom, dakle postaje zločinac (6,30). I u latinskom postoji poslovica: Media via aurea.

c) Izbjegavanje ogovora, opakog društva i neumjerenih (30,10-17).

10. Ovdje se odvraća od ocrnjivanja slugu pred gospodarom, uslijed čega nastaje razdor i nepovjerenje slugu prema gospodaru, koji je uzrokom da sluge proklinju svoga gospodara. Kaošto se kletva matere ispunjaju na sinovima koji preziru svoju mater, tako se i kletve slugu ispunjaju na gospodaru (Eccli 3,11; 21,6; Prov. 26,2). Treba dakle paziti na to, da se ocrnjivanjem slugu pred gospodarom ne uzrokuje razdor i neprijateljstvo između gospodara i slugu.

11-14. U obliku simboličkih brojeva izbrajaju se razne vrste opačina, slično kao u 16,12-15. U čitavom ovom odsjeku fali predikat, koji po smislu ima da slijedi, a to je, da se valja čuvati tih opačina. To su poglavito ove opačine: 1) nepoštivanje i proklinjanje roditelja; 2) licemjerstvo; 3) oholost i umišljenost; 4) okrutnost i nemilosrdnost protiv sirotinje. Slične prijekore nalazimo na mnogo mjesta Sv. Pisma (Deut. 32,15-25; Is. 1,11-16; 21-23; 5,18;23; 28,7-10; 57,3-10; Jer. 2,12-20; 5,1; Ps. 13,1-3; 52,2-7). Pisac ih svrstava u četiri vrste pokoljenja, i svako ocrtava karakterističnim distihom. Tumačitelji drže, da pisac ima na umu karakteristične mane pojedinih razdoblja

čovječje dobi. Ali ovakvo tumačenje čini se da nije sasvim adekvatno, jer u svakoj dobi ima predstavnika ovakvih opačina. U prvu kategoriju svrstavaju se nezahvalnici prema roditeljima, griješnici protiv 4. zapovijedi Božje. U drugu kategoriju spadaju oni, koji se pretvaraju, da su čisti, neporočni, a uistinu su puni nečistoće i prljavštine, koje bi trebalo da operu. To je naročito mladež odana grijehu nečistoće i bludnosti. U treću kategoriju spadaju oholice, koji svojim pogledima preziru i omalovažavaju druge. Takvi su bili farizeji (Mt. 23,27). Četvrta kategorija su ljudi okrutni i nesmiljeni, osobito spram sirotinje. Njihova se okrutnost karakterizira, kao da su slični okrutnim zvijerima, kojima su zubi kao mačevi, i koji svojim stražnjim zubima proždiru svoj plijen. To su okrutnici, koji se ne žacaju nasilja ni krvološtva u pritješnjavanju i pljačkanju siromaha (Ps. 56,5; Is. 9,12; Jer. 5,17; 30,16; 50,17; Am.8,4). Svim ovakvim opačinama bili su ljudi odani u vrijeme opakih Izraelskih i Judejskih kraljeva (Ps. 13,4; 52,5; 56,5; Mih. 3,3).

15-16. Od 12 Agurovih sentencija pet ih je izvedeno numeričkom formulom, kakove dolaze i u drugim sapiencialnim knjigama (Job 5,10; 40,5; Eccl. 11,2; Eccli 23,16; 25,7; 26,5.19; 50,23; Am. 3-2,6; Mih 5,4). Najprije karakterizira u prispodobi pijavica ljudi krvopije, koji su puni nezasitne pohlepe, jer im nikad nije dosta, nego uvijek traže, da im se još daje. Da se još zornije ocrta požuda nezasitnosti, poređuje se sa četiri primjera: 1) Bezdan hebr. Šeol (podzemni svijet, u mnogo slučajeva pakao), kojim se predočuje nezasitnost smrti, ili nezasitnost sotone u upropašćivanju duša (1,12; 2,18; 27,20); 2) Nerodna utroba, tj. žena koja je željna potomstva, kao n.pr. Rahela, koja je u više navrata tražila od Jakova: daj mi djece, inače ću umrijeti (Gen. 30,1), a može se isto reći i za ženskinje bludnice, kojima nikad nije dosta bludne opačine; 3) zemlja koja ne prestaje upijati vodu; ova prispodoba osobito vrijedi za krajeve Palestine; 4) vatra, koja uvijek traži novo gorivo i nikad ne kaže: dosta je! Arapska poslovica veli: Tri se stvari nikad ne zasićuju: zemlja kiše, vatra drva, žena čovjeka. Indijska pak poslovica kaže: vatra se ne zasićuje drva, ocean riječkih voda, smrt živih i žene muškaraca. Talijanska poslovica kaže: Il gioco, il letto, la donna e il fuoco non si contentan mai di poco. = Kockanje, ležaj, žena i žeravica nikad se ne zadovoljavaju sa malo.

17. U ovom retku oštro se osuđuje kao okrutnost protiv 4. zapovijedi Božje: ismjehivanje oca i preziranje svoje matere (20,20; Exod. 21,15.17; Lev. 20,9; Deut. 27,16). "Oko, koje se izruguje ocu svome, i prezire porod svoje matere, neka ga kljuju gavrani i jedu mladi orlići!" Slika je uzeta iz života tamošnjeg životinjskog svijeta. Kad se gavrani namjere na lješinu najprije joj iskljuju oči, a tako i mladi orlovi. Timese hoće

reći, da ovakvu nezahvalnu i okrutnu djecu čeka neminovna teška Božja kázna. "Dolinski" označuje mjesto, gdje se zadržavaju gavrani i orlići, naime o dolini kojom protječe potok. Ujedno se ovom slikom hoće izraziti kazna, da će takav nezahvalnik ostati bez časnog ukopa, što znači sramotu, koja i poslije smrti traje, nečasnu uspomenu. LXX ima: koje se ruga svojoj materi. Po smislu izađe na isto (I.Kralj. 17,44; III.Kralj. 14,11; 16,4; Is. 14,20; Jer. 8,1-2; 22,19; Eccl. 6,3; II.Mak. 9,15).

d) <u>Nedokučive i nepodnošljive stvari</u> (30,18-23).

18-20. U ovom odsjeku opet se u formi brojeva nadovezuju četiri stvari, koje su čudnovate i nedokučive, a peta u moralnom pogledu neshvatljiva. Tumačitelji; Cornelius a Lapide, Knabenbauer, Vaccari i Tobac daju ovo tumačenje: Neshvatljiv je <u>način kako</u> se može tako velika ptica, kao što je orao, vinuti iznad oblaka i držati se u zračnim visinama samo kretanjem svojih krila; nadalje kako može zmija, koja nema nogu, verati se po glatkim kamenim liticama; kako može teška lađa ploviti po dubokom i širokom moru (Ps. 103,25-26); napokon kakova je to tajanstvena privlačivost, koja mladog čovjeka privlači da saobraćava s mladom ženom, iz čega nastaje novi život. Da shvatimo ovakvo rezoniranje mudraca, treba da se prenesemo u vrijeme i prilike, kada te pojave u fizičkom i fiziološkom pogledu zbog nepoznavanja fizičkih zakona nisu bile čovjeku shvatljive, kao ni fiziološka tajna postanka novog čovječjeg života po spolnom saobraćaju muškarca sa ženskinjom. Napokon peta stvar neshvatljiva je u moralnom pogledu, kako žena bludnica nakon počinjena grijeha može mirne duše, kao da se nije ništa dogodilo, može sjesti da jede i reći: nisam učinila ništa zla. Time nadahnuti pisac izražava svoje čuđenje nad dubokom pokvarenošću i otupljenjem savjesti pokvarene ženskinje, koja može ovako bestidno lagati. To je čuđenje razumljivo, ako se ima na umu, da se u čestitom društvu mnogomdržalo do neporočnosti i čestitosti ženskog poštenja. Uza sve to ostaju poteškoće potpunog shvaćanja smisla ovog odlomka.

21-23. Ovdje upozorava nadahnuti pisac na stvari, koje su nepodnošljive, a zbivaju se na zemlji. "Od trojeg se trese zemlja, a četvrtog ne može podnijeti." Pod izrazom "trese se zemlja" razumijeva se ugrožavanje društvenog poretka na zemlji i narušavanje mira među ljudima. Prvo troje su ovi slučajevi: 1) "kad sluga postaje kraljem", što obično biva kod socijalnih prevrata. Uzurpatori vlasti iz niskog podrijetla uzohole se i postaju drski, gordi i okrutni, koji razvijaju strahovladu i počinjaju krvološtva nad onima, koji bi pokušali oprijeti se njihovoj vlasti. - 2) kad se luđak prenajede i pliva u raskoši, ne znajući cijeniti ona dobra, što su ih drugi teškom mukom i trudom privrijedili. - 3) oženiti se ženom koju isti čovjek mrzi, jer se po njoj unosi nered u kuću. Brak se naime obično sklapa sa lju-

bljenom ženom, jer je ljubav uvjet sreće i zadovoljstva u obitelji. Naprotiv mrska žena čini pakao u obitelji. - 4) kada sluškinja postane gospodaricom nad domaćicom ili svojom gospodaricom, pa se domogne na nepošten način dobara, koja pripadaju gospodarici (Gen. 16,3; Tob. 3,9-10). Neki shvaćaju ovo mjesto u smislu, kada sluškinja preotme zakonitoj ženi muža.

e) <u>Četiri male ali mudre stvari</u> (30,24-28). "Mudrije od mudraca" u smislu "veoma mudre". To su: 1)"nejaki rod mravi, koji sprema sebi hranu u vrijeme žetve". Mravi, makar neznatni stvorovi, imadu savršenu organizaciju, da se složno brinu za spremanje hrane u vrijeme žetve, da se mogu prehraniti u vrijeme, kad se ne može doći do hrane (6,6-8). Oni se predočuju kao primjer oprečan ljenivcu, koji neće da se u pravo vrijeme brine za hranu. - 2) Zečevi slabi stvorovi, koji se nastanjuju u pećini. To je vrst zečeva u Palestini, nazvanih "hyrax syriacus" sirski jazavac. Budući da su slabi i nemoćni za vlastitu obranu, traže zaštitu da se smještaju u pećinama i tamo si udobno uređuju prebivalište (Ps. 104,18). Žive u grupama. - 3) Skakavci, premda nemaju kralja, a ipak kada putuju, lete u velikim grupama ili jatima, kao u najbolje organiziranoj zajednici (Joel 1,3; 2,2 i sl.). - 4) Mala gušterica, koja se upire na nožice, a prebiva na kraljevskim zgradama.

f) <u>Četiri dostojanstvene pojave</u> (30,29-31). Kao simboli dostojanstva navode se: 1) lav, najhrabriji među životinjama, koji ne uzmiče ni pred kim i bez straha dočekuje protivnika (Is. 31,4). - 2) Pijetao, koji izgleda, kao da je pripasao svoj plašt, pa ponosito šeta među kokošima, kao njihov kralj, pripravan da se za njih potuče. On kao da i noću bdije i pjeva, i kao da spava obučen u svojoj opremi. - 3) Ovan, ili kako drugi prevode "jarac", koji predvodi svoje stado idući ponosito pred njim. -4) Kralj sa svojim narodom, ili kako drugi prevode: sa svojom vojskom, i nema nikoga, koji bi mu se opro.

g) <u>Četiri ludosti</u> (32-33). Nadahnuti pisac upozorava, kako se valja čuvati od oholosti, nepromišljenosti i pretjeranosti. Ovdje se razlikuje prijevod Vg. od izvornog teksta u r.32: Vg. kaže: Ima takovih, koji su se pokazali luđacima, kad su bili postavljeni na visok položaj; kad bi koji od njih shvatio, u kakvoj je situaciji, stavio bi na usta ruku, t.j. šutio bi, a ne bi se kao luđak time oholio, ili bi najbolje bilo, da se sam povuče, sam se makne s toga položaja, kome nije dorastao. Hebr. pak tekst daje ovaj smisao: Ako si ludo radio, kad si se sam uzvisio, i ako imaš opake misli, stavi ruku na usta. Znači: ako si u svojoj oholosti dočepao se visokog položaja, i imao opake namisli, najbolje je, da zašutiš i okaniš se svojih grješnih nakana. - U slijedeće tri poredbe razlikuje se prijevod Vg. od hebrejskog teksta. Prema hebrejskom smisao je ovaj: Tko udara mlijeko, izlazi maslac; tko udara po nosu, izlazi krv; tko tis-

ka svađu, izlazi tučnjava. - Vg. prevodi: tko snažno stišće vime da istisne mlijeko, istiskuje maslac; tko žestoko muze, istišće krv; tko izaziva srdžbu, uzrokuje neslogu. - Znači; nemoj ni u čemu pretjerivati, jer ćeš postići neželjeni učinak. Smisao Vg. manje je jasan od hebrejskog teksta. Ima i poslovica: "Ne quid nimis" - ili "nimia vertunt in odia".

GLAVA XXXI.

A/ PRIJEVOD

31,1. Riječi Lamuela, kralja Masse, kojima ga je učila njegova majka.
2. Što je, sine moj, i što, sine srca mog, i što sine mojih zavjeta?
3. Ne daj snage svoje ženama, ni puteva svojih kraljevskim zatiračicama.
4. Nije za kraljeve, o Lamuele, nije za kraljeve, da piju vino, niti za vladaoce, da piju rakiju.
5. Da ne bi pijući zaboravio pravice (zakone) i zapostavio pravo svakog nevoljnika.
6. Dajte rakije bijedniku, i vino ojađenom.
7. Da pije i zaboravi svoju bijedu, i da se ne sjeća više svoje nevolje.
8. Otvaraj svoja usta za nijemoga, i za pravo (obranu) sviju nesretnika.
9. Otvaraj svoja usta, sudi pravedno, daj pravo bijedniku i siromahu.
10. Tko će naći ženu kreposnu, jer je draža nego biserje.
11. Muževlje joj srce vjeruje, na dobiti ona ne oskudijeva.
12. Samo dobro njemu čini, nikad zlo, u sve dane vijeka svojega;
13. Pribavlja si vunu s predivom, vješto radi marnim rukama.
14. Kao lađa morskog trgovca iz daleka noseć jelo si.
15. Još za noći ona ustaje, daje hranu svojoj čeljadi, i obrok svoj sluškinjicama.
16. Opazi li polje, kupi ga, svojom rukom sadi vinograd.
17. Opasuje snažno svoje bokove, i krijepi svoje mišice.
18. Vidi da joj vrijedi privreda, žižak joj se noću ne gasi.
19. Rukama se maša preslice i prstima drži vreteno.
20. Siromahu dlan svoj otvara, ruke pruža nevoljnicima.
21. Ne boji se snijega njezin dom, jer čeljad odijeva dvostruko.
22. Sama sebi gradi sagove, odijeva se svilom purpurnom.
23. Slavan joj je muž na vratima, sa zemaljskim sjedeć sucima.

24. Rublje šije te ga prodaje, i pojase daje trgovcu.
25. Na se meće divne haljine, pa se smije danu budućem.
26. Svoja usta mudro otvara, nauk blag joj teče s jezika.
27. Na vladanje pazi čeljadi, u lijenosti kruha ne jede.
28. Ustaju joj djeca, srećnom nazivlju, i muž njezin i on hvali je.
29. Mnoge žene marno rade, ali ti ih sve nadvisuješ.
30. Lažna j' ljupkost tašta ljepota, žena s Božjim strahom hvali se.
31. Plod joj dajte ruku njezinih, na sudu je djela njena hvalila!

B/ TUMAČENJE

a) Pouke Lamuelu (31,1-9). Ovaj odlomak počinje novim naslovom: "Riječi Lamuela, kralja Masse, kojima ga je učila njegova majka". Majka upravlja svom sinu trostruku opomenu: 1) da se čuva opakih žena, koje upropašćuju kraljevstvo; 2) da se suzdržava od vina i opojnih pića; 3) da pravedno sudi siromahe i bijedne i uzima ih u zaštitu. Drugim riječima, mati Lamuelova sa svom srdačnošću, nježnošću i zabrinutošću materinske ljubavi za dobro svoga sina preporučuje mu kreposti čistoće, umjerenosti i pravednosti, i milosrđa prema bližnjemu, naročito siromasima.

2-3. Mati kralja Lamuela upravlja svom nježnošću i materinskom ljubavlju pouke svome sinu kralju Lamuelu, bojeći se pogibli, koje prijete njezinom sinu za vrijeme njegova vladanja. Ta ona ga je svojim zavjetima isprosila od Boga. Apelira na njega, koji je dijete njezine utrobe, da ga podsjeti kolike je brige imala i strepnje, dok ga je nosila u svojoj utrobi, a ta joj je briga na srcu također sada, kad se nalazi na kraljevskom prijestolju, da ga ne zadese kakove neprilike na tom veoma odgovornom mjestu. - Kao prvu opomenu, koju upravlja na njega, jest upozorenje, da se čuva od zavodničkih žena. Tu aludira na sudbinu Salomona, koga su pod kraj njegove vladavine zavele žene tuđinke na težak grijeh idololatrije, kojim je osramotio sve svoje pređašnje slavno vladanje (III.Kralj. 11,1-4). "Nemoj im davati svoga bogatstva!" Razvratne žene troše u raskošnom životu mnogo imovine bez potrebe a taj teret teško osjeća narod svojim podavanjem za život na kraljevskom dvoru. U hebrejskom tekstu još je jače naglašena misao opasnosti od moralne pokvarenosti, koju donose takove žene na kraljevski dvor (5,9; Deut. 17,17).

4-7. Ovdje je razlika između hebr. teksta i Vg. što hebr. tekst upozorava, neka kralj ne bude odan piću, da ne bi zaboravio na pravdu prema svojim podanicima, naročito siromasima. Isto tako neka se ne opijaju kraljevi pomoćnici u upravi, jer u pijanom stanju izlaze na javu mnoge tajne. Prema Vg pak u pijanom stanju kraljevi, jer tada nestaje u njima osjećaja pravde i ne-

pristranog suđenja, osobito prema sirotinji. Vino i druga opojna pića bolje će poslužiti za okrepu ožalošćenima i ogorčenima u srcu. Prema Ahikarovim poukama treba da se ojađeni krijepe kruhom i vinom. Prema rabinskoj tradiciji jerusalemske su žene običavale pružati vino osuđenima na smrt u smislu Psalma 103,5. Razumljivo je da se ti učinci uživanja vina ne postizavaju neumjerenim uživanjem vina. Dosta je dakle malo vina, da se postigne učinak: Vino razveseljuje čovječje srce.

8-9. Ovdje se stavlja kralju na srce, da ima osjećaja za one, koji ne smažu riječi za svoju obranu radi svoje strašljivosti pred onima koji im čine nepravdu (Job 29,11-15). U takvim slučajevima dužan je kralj kao sudac pravno utvrditi pravedno stanje njihove stvari i zauzeti se za njihovu obranu, protiv nasilja i pritješnjavanja (16,10; 20,8).

b) <u>Hvalospjev kreposnoj ženi.</u> (31,10-31). - Ovaj odlomak sačinjava prekrasan hvalospjev kreposnoj ženi, veličajući njezine vrline u obiteljskom životu, u skrbi za poredak u kući i njezino blagostanje, mudrost u vođenju gospodarstva i poduzetnost u nastojanju oko unapređenja obiteljske imovine. Taj je hvalospjev ispjevan akrostihičkom metrikom, u kojoj se pojedini stihovi ređaju jedan za drugim tako, da svaki slijedeći stih počinje slijedećim slovom hebrejskog alfabeta, slično kao Jeremijine tužaljke. Zato ga zovu "zlatni alfabet". Isti motiv obrađuje knjiga Crkvenica (Eccli 26,1-3. 16-24). Već u knjizi Proverbia susreli smo se prije u pogl. 12,4; 18,22; 19,14 s isticanjem opreke između dobre i kreposne žene prema opakim ženama. Ovdje pak daje pisac Proverbia u zanosnom hvalospjevu pohvale uzornoj i kreposnoj ženi. Kao uvod ovom odlomku jest upit: Tko će naći takvu ženu? Znači, da je vrlo teško naći takovu ženu, koja bi u svakom pogledu bila ne samo besprikorna, nego i uzor ili ideal kreposne žene domaćice. U gl. 20,6 spominje se slično, da je vrlo teško naći vjerna muža. Prijevod Vg. "mulierem fortem", iako je doslovan prijevod hebrejskog = ešet-hajil, ipak ne izražava sve ono što se hoće reći o takvoj ženi, jer je najprije predočuje kao jaku fizičkom snagom, sličnom snazi muškarčevoj, dakle kao neka "muškara", no takvo shvaćanje moglo bi imati ironički smisao, što je protimba s čitavim kontekstom ovog odlomka, koji ističe i njezine idealne ženske odlike. Zato je bolje ovu frazu uzeti u moralnom smislu, kako se slaže i većina egzegeta, a taj je <u>žena kreposna</u>, jer je u tom njezina najveća snaga, i ujedno ljepota njezina karaktera, zbog kojega se poređuje njezina vrijednost kao skupocjenija od najskupocjenijeg kamena, kako prevodi LXX. Nju je tako teško naći, kao najdragocjenije kamenje, koje se izdaleka i skraja zemlje unosi. U prosječnom karakteru žena veoma je velika rijetkost, da se u jednoj ženskoj osobi nađu u punoj mjeri sve ženske vrline. Poneko je se

naime ističu u pojedinim krepostima, ali im nedostaju još mnoge druge, koje bi bile poželjne.

11-12. Najprije se ocrtava njezin odnos prema mužu, odnosno muža prema njoj. "U nju se pouzdaje srce njezina muža, jer na dobiti ona ne oskudijeva". To znači veliko povjerenje muža, da prepušta vodstvo kućne ekonomije svojoj ženi. Fraza "neće joj nedostajati plijena" ne valja shvatiti u smislu ratničkog plijena, koji bi joj možda muž donio iz pobjedničkog rata, nego ima smisao, da joj ne će nedostajati onih stvari, ili robe, što su za kuću i njezino uzdržavanje potrebne. Žena se brine za sve kućno gospodarstvo i upravljanje tolikom skrbi, da muž može biti potpuno siguran, da će biti sve u redu. Treba naime razumjeti, da se muževi na orijentu više bave vanjskim poslovima, sudjelovanjem u građanskim dužnostima i trgovinom, uslijed čega leži briga za kućnu upravu i domaće gospodarstvo pretežno na ženi. Ne samo da je takova žena brižna domaćica, nego i puna pažnje prema svome mužu: "Samo dobro njemu čini, nikad zlo". Uzorna dakle žena nastoji zasladiti mužu život i izbjegava sve, što bi moglo ozlojediti muža i pomutiti sreću zadovoljnog obiteljskog života. To biva kroz sve dane zajedničkog obiteljskog života; znači, da dijeli s mužem i sve radosti, a i poteškoće, koje eventualno život sa sobom donosi, da znade svoga muža u takvim časovima utješiti i smiriti. Ovdje možemo dopuniti smisao riječima knjige Crkvenice (26,1-4): Blago mužu, koji ima dobru ženu; broj se njegovih godina podvostručuje; jer krepka žena zaslađuje njemu život, i godine njegova života napunjuje mirom. Dobra baština jesu dobra, što se daju na strani onih, koji se boje Boga, mužu za dobra djela; bogatima pak i siromašnima dobro srce i u svako vrijeme je veselo njihovo lice".

13-14. Uzorna žena odlikuje se dalje marljivošću i radinošću. Ona ne čeka, da joj istom muž pribavi vunu i lan, kao prve surovine, koje se prerađuju u pređu, nego ih sama pribavlja i odmah marljivo prerađuje predući i spretnim i marljivim prstima svojih ruku u pređu, koja se kasnije tka, a satkano platno služi za izradbu rublja i odijela. - Dalje se poređuje takva žena s trgovačkom lađom, koja izdaleka doprema robu, naročito kruh, pod čim se razumijeva ne samo kruh, nego uopće životne namirnice, naročito one, koje se moraju dobaviti kupnjom, jer se ne mogu proizvesti na domaćem gospodarstvu, kao n.pr. sol, ulje, šećer, ocat i slično.

15. Uzorna žena ustaje rano, dok je još noć, da može na vrijeme prirediti hranu za kućnu poslugu i svu čeljad u kući, a potom ih raspoređuje na dnevne poslove, što će tko raditi. Takova žena zna, da je jutarnji posao od Boga blagoslovljen (8, 17; Ps. 5,4-5; 87,14; 89,14; Sap. 16,28; Apc.22,16).

16. Ovdje se ocrtava poduzetnost takove žene, kako nastoji povećati imovinu obiteljskog posjeda. Zanima se, da li tko prodaje polje i ona si preduzima da ga kupi, ali naravno nakon što je dobro proračunala, koliko ono vrijedi, i da li će se isplatiti svojim prihodom. Ona se čak marljivošću svojih ruku brine da zaradi toliko, da može kupiti i vinograd, pa da se u kući nađe i okrepljujuća kapljica vina. Znači da je štedljiva, i ne troši na nepotrebne stvari, kao žene koje misle na raskoš u odijevanju.

17. Kašto se ljudi, koji hoće da spretno rade, opasuju, tako se i vrla žena opasuje snagom za marljiv i naporan rad. Kod istočnjaka naime nose duge haljine, koje se za posla pridižu do koljena i pripasuju, da im ne smetaju u poslu, tako u prenesenom značenju marljiva žena pribire svu svoju tjelesnu snagu, da spretno izvršuje svoje poslove; u tu svrhu vježba i mišice svojih ruku.

18. Kad ovakva vrijedna i marljiva žena opaža dobre uspjehe svoga rada, ona osjeća i posebno zadovoljstvo u svom radu i plodovima toga rada. To joj daje poticaj i za dalji rad. Pod riječima: "Njezin se žižak (svjetiljka) ne utrnjuje noću", može imati doslovno značenje, da ona i kroz noć često bdije dovršujući svoje poslove; Ali neki tumačitelji drže, da se to može uzeti i u prenesenom smislu, u kom žižak ili svjetiljka znači ljudski život a noć znači teške dane u životu, kada čovjeka snalaze razne nevolje. Vrsna žena ni u takvim danima ne klone duhom niti očajava, nego se snalazi kako će te kritične dane prebroditi (13,9; 20,20; Job 18,5-6).

19. "Rukom svojom maša se preslice, a prstima hvata vreteno". Vulgatin izraz "ad fortia" nije sretno izabran, jer ne daje jasan smisao. Bolje je dakle u hebrejskom, gdje riječ "kišor" znači preslicu. Žene na istoku i danas se bave predenjem kao kućnom radinošću, osobito u zimskim mjesecima. I kod nas u nekim krajevima, n.pr. u Lici i gorskim krajevima Dalmacije pastirice na paši upotrebljavaju vrijeme za predenje, noseći u jednoj ruci preslicu s kudjeljom ili vunom, a drugom rukom okreću vreteno namatajući na nj nit, koju predu od vune ili kudjelje. U staro vrijeme bavile su se i odlične gospođe predenjem.

20. Dalje se nastavlja s izbrajanjem vrlina dobre žene, da su njezine ruke ne samo radine, nego se otvaraju na davanje milostinje siromasima: otvara svoju ruku siromahu i pruža svoje ruke neimućnima, što znači, da je u nje milosrdno srce, i da znade, koliko pred Bogom vrijedi davanje milostinje. Iako kreposna žena ulaže mnogo truda, da privrijedi za kuću, što je potrebno, ipak ne žali od imetka svojim trudom stečenog davati

milostinju, jer zna, da će joj to donijeti obilje blagoslova na njezinu kuću (19,17; 22,9; Eccli 7,36). Pružanje ruku prema siromasima znači, da ona osobno dolazi u dodir sa siromasima. Takav uzoran primjer kreposne žene, koja se mnogo žrtvovala za siromahe i organizirala pomoćnu akciju za siromahe, bila je sv. Franciska Rimska.

21. Kao uzorna domaćica dobra se žena brine također, da svi njezini ukućani i čeljad budu u pravo vrijeme opskrbljeni potrebnom odjećom da se zaštite od zime, i da bude pristojno odjevena. Vg. prevodi "vestiti sunt duplicibus", dok prema hebrejskom ima: "odjeveni su skrletom", jer i to znači, da su im odijela topla, budući da su načinjena od vune crveno bojadisane.

22. Marljiva žena brine se također za ukrasne predmete u kući. To su razna pokrivala, n.pr. za postelju (7,16), prostirači za pod, stolnjaci i slično. Vg. prevodi "stragulatam vestem" = pokrivalo. Takove predmete također su žene izrađivale kod kuće. LXX ima ovdje malo drukčije; dvostruko odijelo načinila je svome mužu, a to znači plašt, koji se prebacuje preko gornjeg odijela, a taj je od bisosa, t.j. od finoga egipatskog platna. Prema grčkom takovo odijelo priređuje žena za svog muža, dok prema hebrejskom i Vg. je smisao, da žena sebi pravi odijelo od bisosa i grimiza. Bisos je bijelo i fino laneno platno od egipatskog lana, dok je purpurna tkanina također fino platno kao svila, ali bojadisano jakom crvenom bojom, koja prelazi u ljubičastu, a ta se boja dobiva od mulja purpurnog puža, što se vadi iz mora kraj feničke obale blizu Tyra (Ezek. 27,7). Otmjena dakle žena gleda da nosi odijelo pristojno staležu svoga muža, a ne radi toga, da tjera raskoš, kao tašte i prekomjerno nakićene žene, koje su inače na lošem glasu.

23. Vrlina uzorne žene odrazuje se također na vanjštini njezina muža, kad se on pojavljuje na gradskim vratima, gdje su se održavali sastanci muževa da vijećaju po potrebama svoga mjesta, ili da vrše kao starješine sudačku vlast. U tom skupu muž se pojavljivao u otmjenom odijelu, koje je odavalo da li mu je žena brižna, da mu odijelo bude čisto i uredno, i kakav je ženin ukus. Kod nas je poslovica: "Muž nosi ženu na košulji,a žena muža na licu" - što znači, da se po čistoći muževa rublja poznaje marljivost žene, a s druge strane, da se po licu žene poznaje, kako muž s njome postupa. Već naprijed je rečeno, da je marljiva žena vijenac ili kruna svome mužu (12,4). O prisustvovanju muževa na sastancima kod gradskih vratiju govori se i na drugim mjestima Sv. Pisma (Prov. 8,3; Rut 4,1; II.Kralj.19,8; Job 29,7; Ps. 126,5). Tu su se sastajali ugledni muževi i starješine i rješavali u vijećanju razne poslove (22,23; 24,7).

Dok su se muževi bavili više javnim poslovima, dotle je žena bila više zauzeta brigom za kuću i domaću ekonomiju.

24. U kućnu radinost orijentalnih žena spada i tkalačka vještina. Vrijedna žena i u tom pogledu je toliko marljiva, da može satkanu robu i prodavati. Ona zna tkati i fino platno, nazvano "sindon" hebr. sadin. To je vrlo fino platno, koje se skupo prodaje, i od toga vrla žena opet dobiva znatan prihod za kuću (Sud. 14,12; Is. 3,23). Od takova platna su odličniji imali rublje: košulje ili tunike, bilo muški, bilo ženske. Poznato je iz knjige Tobijine, da je njegova žena išla na tkalački rad i tako zarađivala za potrebe obitelji (Tob. 2,19). Osobita se pažnja posvećivala izradbi skupocjenih pojasa, koji su predstavljali najljepši ures odjeće. Kod odličnika bili su pojasi remek djela kućne ženske radinosti, izvezeni umjetničkim i skupocjenim vezivom, sa zlatnim i drugim raznobojnim nitima i umjetničkim figurama. Vješte domaćice, koje su se bavile tim radom, mogle su svoje radove dobro unovčiti prodajući ih "Kananejima". Ime Kananeji potječe od prastavnovnika Palestine prije dolaska Izraelaca u Palestinu, pa budući da su se oni mnogo bavili trgovinom, postalo je njihovo ime karakteristično za palestinske trgovce.

25. Slikovitom poredbom odijela prispodablja se ovdje moralna jakost i ures uzorne žene, kao što se ovaj način opisivanja kreposti susreće i u drugim knjigama Sv. Pisma (Is.61,10; Job 29,14; Ps. 92,1; 131,9.16.18; 34,26; 103,1; 108,18; Job 8,22). Budući da kreposna žena posvećuje svu brigu tomu, kako joj kuća ni u čemu neće oskudijevati, jer joj priskrbljuje sve što je potrebno, ona radosno gleda u budućnost i sa zadovoljnim smiješkom čeka buduće dane, i ništa je ne zabrinjuje, što će biti sutra.

26. Ovdje se karakterizira i oprez u govoru razborite žene. Ona se bavi ozbiljnim i pametnim razgovorima, iz kojih se odrazuje životna mudrost, a ne provodi vrijeme u isprazним i griješnim razgovorima, kao što to inače običavaju činiti druge neozbiljne žene. U riječima plemenite žene odrazuje se blagost i učtivost, dobrohotnost i milosrđe, naročito u opominjanju svoje družine, tako da iz njezinih riječi dolazi do izražaja prava ljubav. LXX nadodaje kao komentar: "Ona otvara svoja usta s pažljivošću i jasnoćom, i upravlja svojim jezikom" t.j. dobro promisli prije nego li što reče.

27. Ovdje se ističe naročita dužnost majke i domaćice: da pazi na vladanje kućne čeljadi i bdije nad njihovim ćudorednim životom, što se razumijeva pod frazom "promatra staze svoje kuće", tj. kuda sve hoda njezina služinčad, kako se vlada, da li se svi poslovi uredno obavljaju, nadalje da se među djecom

i kućnom poslugom ne događa što griješno i sablažnjivo. Sve je to u interesu dobra glasa obitelji i čitave kućne zajednice, a osobito u interesu ćudorednog života članova kućne zajednice. Naročito je pak važno, da uzorna domaćica sama daje najbolji primjer svojim vladanjem i svojim neporočnim životom svima članovima kućne zajednice. "Ona ne jede kruha u besposličenju" znači, da je i svojom radinošću i marljivošću svima ukućanima uzor, kako treba zaslužiti svagdanji kruh. Sv. Pavao apostol naglašuje tu misao riječima: "Tko neće da radi, neka i ne jede!" (Sol. 3,9-10).

28. Uzorna žena naročito kao majka vrši savjesno svoju dužnost kao odgojiteljica svoje djece. Po uzornom odgoju djece postaje ona dika i ponos svoje djece, a i njezin je muž hvali i diči se njome. Znači, da takova žena polaže veliku važnost na to, da djeci u svakoj njihovoj dobi nastoji dati odgovarajući odgoj. Tako je dakle uzorna žena čitavoj obitelji na diku i ponos, pa hvale svoju majku i pred drugima, a to je na pobudu i primjer drugim majkama i domaćicama (28,12). Tu joj pohvalu daju ne samo djeca, nego i njezin muž.

29. Nadovezujući na pređašnji redak navode se muževljeve riječi, kojima on daje pohvalu svojoj uzornoj i kreposnoj ženi: "Mnoge žene marno rade, ali ti ih sve nadvisuješ" - Vg. prevodi slobodnije: "Mnoge kćeri sabrale su bogatstvo, ali ti ih sve nadvisuješ!" - pod riječju "kćeri" razumijeva se mlade majke obitelji. Hebrejski tekst jače ističe snagu vrlina uzorne žene i majke, kojom ona daleko nadvisuje tip običnih žena; takav tip uzornih žena veoma je rijedak i teško ga je pronaći, kao što se već naglašuje u r. 10. Ove se riječi mogu u punoj mjeri primijeniti u najidealnijem smislu na Bl.Dj. Mariju.

30-31. U ova dva posljednja retka kao da se reasumiraju sve pohvale kreposnoj ženi, te se ističe kao opreka prema prolaznoj tjelesnoj ljepoti, prividnom čaru ženske privlačivosti, koji je varav; istinska i prava moralna ljepota uzorne kreposne žene, a takovu ljepotu sačinjava strah Božji, kojim treba da je kreposna žena prožeta. To je ujedno upozorenje muževima, na što imadu polagati najveću važnost kod izbora buduće svoje životne drugarice. Takova žena zaista zaslužuje punu pohvalu. LXX se nešto razlikuje od hebrejskog teksta i Vg.: "Žena pametna je blagoslovena; nju samu hvali strah Božji". To znači, da je najviše vrijedna pohvale, jer je prožeta strahom Božjim, koji joj daje svu moralnu snagu i ljepotu. Takova žena, kako kaže zaključni redak 31., zaslužuje da uživa plodove svojih ruku. Ona zaslužuje također, da bude svuda hvaljena kao uzor primjer i svojoj družini u obitelji, i u ljudskom društvu da uživa poštovanje, a i na javnim zborovima da joj se dade priznanje za

njezina djela. Sretna li naroda, koji se može podičiti takovim ženama! Na njih se može primijeniti riječi Ps. 127,2: "Jesti ćeš trud svojih ruku i dobro će ti biti. Dajte joj poizbor vina, kojim je urodio vinograd, što ga je ona sama zasadila; dajte joj haljinu od bisosa i grimiza, obucite je finim platnom, što ga je ona svojim rukama satkala od niti, što ih je svojim prstima isprela; prostrite joj obilan stol od raznovrsnih plodova, što ih je ona svojim brižnim trudom privrijedila; neka uživa u zlatnom i srebrnom pokućstvu, što ga je privrijedila i njime uresila vlastitim trudom. Ako ona sama šuti, neka je hvale njezina ustrajna i veličanstvena djela ne samo u krugu njezine obitelji i njezina doma, nego i u ljudskoj zajednici neka se širi njoj u počast hvala i slava!"

Napomena. Ovaj enkomij o idealnom uzoru žene majke i domaćice može se veoma svrsishodno upotrijebiti za staleške nagovore i pouke katoličkim ženama i materama, kao i prigodom zaručničkih pouka. To je osobito potrebno u današnje vrijeme, kad je prosječna razina ženina karaktera spala duboko ispod idealnog uzora, kakove bi morale biti katoličke žene i majke. Među katoličkim svetačkim uzorima ovakvih žena lijepo se ističe sveta Franciska Rimska, čiji se spomen slavi na dan 9. ožujka. Ako ikad, a ono su osobito danas poželjni ideali uzornih i kreposnih katoličkih matera našem narodu.

I Z V O R I

F. Vigouroux, La Sainte Bible Polyglotte, Tome IV. Paris 1903.
La Sacra Bibbia, tradotta dai testi originali con note a cura del Pontificio Instituto Biblico di Roma, V.I Libri Poetici, casa editrice Adriano Salani, Roma 1959.

Pomoćna literatura

Zorell Franciscus S.J.: Commentarius in Proverbia auctore J. Knabenbauer, Parisiis 1910.
P.M.M. Sales e G. Girotti O.P., La Sacra Bibbia Commentata. Il Vecchio Testamento, Vol. VI.L.I.C.E. Roma 1938.
Echter Bibel. Die Heilige Schrift in deutscher Ubersetzung, IV. Band, Echter Verlag Würzburg, 1959.- Vinzenz Hamp, Das Buch der Sprüche.
Sović Antun, Prijevod Sv. Pisma St. Zavjeta(u rukopisu iz 1927.g.)
Šarić Ivan. Sveto Pismo St.i N.Zavjeta,II.izd., Madrid 1959.
Merk Augustinus S.J. Novum Testamentum graece et latine, ed.VI. Romae 1948.
Raze-Lachaud-Flandrin-De Bonald, Concordantiarum S.Scripturae manuale, Parisiis 1925.

O.A.M.D.G. et Deiparae V. Mariae !

7.III.1962.